ՅԳՐՈՒԹ
Ց1400

1912

Մեր Պարտքերը

Գ. ՏԱՐԻ

059
Մ-66

Հրատարակութիւն Տպարան "Շանթ.."

IMPRIMERIE „CHANTH" GALATA

06 JUN 2009

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԹԻՐԻՆԿ

ՂԱԼԱԹԻԱ

Հիմնուած 1848 ին

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ

ՎԻԵՆՆԱ, ԲՈՍՊՈՐ

Մասնաճիւղեր բոլոր Ա-
րեւելքի մէջ

ՆՈՐԱԶԵՒ ԶԳԵՍՏԵՂԵՆՆԵՐ

Այցելութեան, շրջագայութեան
եւ սրօնի

Կնոջ զգեստեղէններ, գլխարկե-
րու ճոռոյքներ

ՃԵՐՄԱԿԵՂԷՆ, ԳԼԽԱՐԿ, ԿՕՇԻԿ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԵԻ ԼԻԻՔՍԻ
ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆ ԿԱՆԽԻՒ

Գաւառի յանձնարարութիւնները փութով կը կատարուին

Մեր Տարեցոյցը

28 JUN 2013

14073

059
Մ-66

ՏՊԱՐԱՆ „ՇԱՆԹ"
№ 39

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ZUUZ-Арм
Ա. Մյասնիկյանի անվան

1132-2002

ՄԵՐ ՏԱՐԵԾՈՅՑԸ

(Գ· ՏԱՐԻ)

Օրացոյց = Վիպական, Բանաստեղծական, Պատմական, Կէս-գիտական եւ Երգիծական բաժիններ = Հետաքրքրական, Վիճակագրական, Զաւեշտական նօթեր = Լուսանկարներ եւ Ծաղրանկարներ = Ազդերու բաժին։

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՏՊԱՐԱՆ „ՇԱՆԹ"Ի
1912

21400

Մեզի յաւակնութիւնը չունինք երբեք կարծելու թէ **Մեր տարեցոյցի** կանոնաւոր հրատարակութիւնով, գրականութիւն ըրած կ'ըլլանք: Տարեցոյցին նպատակը, ամեն տեղ ու ամեն միտի համար, գրականութեան մեծ ու որոշ նպաստ մը բերել չէ:

Մեր սկզբունքը եղած է ու պիտի ըլլայ՝ օգտակար ըլլալ հանրութեան, եւ նիւթ այդ պատճառով նախորդ տարի հարցարան մը ուղղած էինք մեր ընթերցողներուն, այս տարուան հատորով հրամցնելու համար իրենց իսկ փափաքած բովանդակութիւնը:

Բազմաթիւ պատասխաններու ճշդութիւնը մեզի թելադրեց որ այս տարի ունենանք գեղարուեստական ու կեանքի-գիտական բաժիններու յաւելում մը, այս կերպով «Մեր տարեցոյցը» աւելի հետաքրքրական, աւելի հաճելի, աւելի կարդացուելիք դարձաւ, կը խորհինք:

Ընթերցողը իւր պիտի տեսնէ որ մեր կողմէ ջանք չի խնայուիր այս հանրամատչելի հրատարակութիւնը տարուէ տարի աւելի կատարելագործուած ներկայացնելու հանրութեան, որուն մէջ կը փնտռէ իր ամբողջ գոհունակութիւնը

Մեր Տարեցոյցի

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրադարան
ՀԱՅԿԱԶՆ
վարժարանի

ՄԵՐ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ
1912

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Ցն.	Լ.տ	Օր	
1	14	ԿԻՐ	ԿԱՂԱՆԴ: Գ. օր Ծնունդի պահքին
2	15	Բշ	Դ. օր Ծնունդի պահքին
3	16	Գշ	Ե. »
4	17	Դշ	Զ. »
5	18	Եշ	Ձրագալոյց Բրիատի Ծնդ. և Աստուածայայտութիւն
6	19	Ուբ	ԾՆՈՒՆԴ
7	20	Շբ	Մեռելոց
8	21	ԿԻՐ	Գ. օր Ծնունդի
9	22	Բշ	Դ. »
10	23	Գշ	Ե. »
11	24	Դշ	Զ. »
12	25	Եշ	Է. »
13	26	Ուբ	Ը. ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆ
14	27	Շբ	Յովհ. Կարապետի Ծնունդը
15	28	ԿԻՐ	Առաջաւորաց բարեկենդան
16	29	Բշ	Ա. օր Առաջաւորաց պահքի
17	30	Գշ	Բ. » » »
18	31	Դշ	Գ. » » »
19	1	Եշ	Դ. » » »
20	2	Ուբ	Ե. » » »
21	3	Շբ	Ս. Սարգիս և որդին Մարտիրոս.
22	4	ԿԻՐ	Բ. Ծնունդէն եաքը Հարանիք:
23	5	Բշ	Առաւմեան զօրավարներ
24	6	Գշ	Աստիաեան վկաներ
25	7	Դշ	Պահք
26	8	Եշ	Ոսկեան քահանաներ
27	9	Ուբ	Պահք
28	10	Շբ	Սահակ Պարթեւ
29	11	ԿԻՐ	Դ. Ծնունդէն եաքը. Հարանիք.
30	12	Բշ	Մարկոս եպիսկոպոս Պիտն քհյ. եղն.
31	13	Գշ	Ղեւոնդեան քահանաներ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Ցն.	Լ. տ	Օր	
1	14	Դշ	Պ...հ.ք
2	15	Եշ	ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ
3	16	Ուբ	Պահք
4	17	Շբ	Կ. Պոլիսի Ս. Ժողովին 150 Հայրապետները
5	18	Կիր	Բուն Բարեկենդան
6	19	Բշ	Ա. օր Մեծ պահքի
7	20	Գշ	Բ. »
8	21	Դշ	Գ. »
9	22	Եշ	Դ. »
10	23	Ուբ	Ե. »
11	24	Շբ	Բ. Քառասնորդաց
12	25	Կիր	Է. օր Մեծ պահքի
13	26	Բշ	Ը. »
14	27	Գշ	Թ. »
15	28	Դշ	Ժ. »
16	29	Եշ	ԺԱ. »
17	1	Ուբ	ԺԲ. »
18	2	Շբ	ԺԳ. »
19	3	Կիր	Գ. Քառասնորդաց. Անառակ
20	4	Բշ	ԺԵ. օր Մեծ պահքի
21	5	Գշ	ԺԶ. »
22	6	Դշ	ԺԷ. »
23	7	Եշ	ԺԸ. »
24	8	Ուբ	ԺԹ. »
25	9	Շբ	Ի. »
26	10	Կիր	ԻԱ. »
27	11	Բշ	ԻԲ. » Տեառնս
28	12	Գշ	ԻԳ. »
29	13	Դշ	ԻԴ. » Մխիթար

ՄԱՐՏ

Ցն.	Լ. տ	Օր	
1	14	Եշ	ԻԵ օր Մեծ պահքին
2	15	Ուբ	ԻԶ »
3	16	Շբ	ԻԷ » Քառասուն Մանուկներ
4	17	Կիր	ԻԸ » Դատաստ
5	18	Բշ	ԻԹ »
6	19	Գշ	Լ »
7	20	Դշ	ԼԱ. »
8	21	Եշ	ԼԲ »
9	22	Ուբ	ԼԳ »
10	23	Շբ	ԼԴ » Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի վիրապ մտնելը
11	24	Կիր	ԼԵ » Գալստեան կիրակի
12	25	Բշ	ԼԶ »
13	26	Գշ	ԼԷ »
14	27	Դշ	ԼԸ »
15	28	Եշ	ԼԹ »
16	29	Ուբ	Ի »
17	30	Շբ	Ղազարոսի Յարութեան յիշատակը
18	31	Կիր	ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
19	1	Բշ	Աւագ Երկուշաբթի.
20	2	Գշ	» Երեքշաբթի. Տասը կոյսերու յիշատակը
21	3	Դշ	» Չորեքշաբթի.
22	4	Եշ	» Հինգշաբթի.
23	5	Ուբ	» Ուրբաթ.
24	6	Շբ	» Շաբաթ. Նաւակատիք
25	7	Կիր	ԶԱՏԻԿ
26	8	Բշ	Բ. Օր. Զատիկի. Մեռելոց
27	9	Գշ	Գ. » »
28	10	Դշ	Դ. » »
29	11	Եշ	Ե. » »
30	12	Ուբ	Զ. » »
31	13	Շբ	Է. » » Յովհաննէս Մկրտիչի գլխատում

ԱՊՐԻԼ

Ցն.	Լ. տ	Օր	
1	14	կԻՐ	Ղ Օր Զատիկ. Նոր կիրակի.
2	15	Բշ	Թ Օր յինանց
3	16	Գշ	Ժ »
4	17	Դշ	ԺԱ. »
5	18	Եշ	ԺԲ »
6	19	Ուբ	ԺԳ »
7	20	Շբ	ԺԴ » Աւետումն Ս. Աստուածածնի
8	21	կԻՐ	ԺԵ » կանաչ կիրակի
9	22	Բշ	ԺԶ »
10	23	Գշ	ԺԷ »
11	24	Դշ	ԺԸ »
12	25	Եշ	ԺԹ »
13	26	Ուբ	Ի »
14	27	Շբ	ԻԱ. » Գահ. Սուլթան ՄԷՀՄԷՏ Ե.ի
15	28	կԻՐ	ԻԲ » կարմիր կիրակի
16	29	Բշ	ԻԳ »
17	30	Գշ	ԻԴ »
18	1	Դշ	ԻԵ »
19	2	Եշ	ԻԶ »
20	3	Ուբ	ԻԷ »
21	4	Շբ	ԻԸ »
22	5	կԻՐ	ԻԹ » Երեւման Ս. Խաչի տօն
23	6	Բշ	Լ »
24	7	Գշ	ԼԱ. »
25	8	Դշ	ԼԲ »
26	9	Եշ	ԼԳ »
27	10	Ուբ	ԼԴ »
28	11	Շբ	ԼԵ »
29	12	կԻՐ	ԼԶ »
30	13	Բշ	ԼԷ »

ՄԱՅԻՍ

Ցն.	Լ. տ	Օր	
1	14	Գշ	ԼԸ Օր յինանց
2	15	Դշ	ԼԹ »
3	16	Եշ	ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
4	17	Ուբ	ԽԱ. Օր յինանց պահք
5	18	Շբ	ԽԲ » Բ. Ծաղկազարդ
6	19	կԻՐ	ԽԳ »
7	20	Բշ	ԽԴ »
8	21	Գշ	ԽԵ »
9	22	Դշ	ԽԶ »
10	23	Եշ	ԽԷ »
11	24	Ուբ	ԽԸ »
12	25	Շբ	ԽԹ »
13	26	կԻՐ	ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
14	27	Բշ	Բ օր Հոգեգալստեան: Պահք
15	28	Գշ	Գ »
16	29	Դշ	Դ »
17	30	Եշ	Ե »
18	31	Ուբ	Զ »
19	1	Շբ	Է »
20	2	կԻՐ	Ս. Յարութեան կիրակի
21	3	Բշ	Հռիփսիմեան կոյսեր
22	4	Գշ	Գայիանեան կոյսեր
23	5	Դշ	Պահք
24	6	Եշ	Ճամ. կարապետ. Տար. Հայոց Սահմ. 1860
25	7	Ուբ	Պահք
26	8	Շբ	Գրիգոր Լուսաւորիչի վիրապէն ելլելը
27	9	կԻՐ	Բ. Հոգեգալուստէն առաքը
28	10	Բշ	Բեթղեհէմի մանուկներ
29	11	Գշ	Նահնէ և Մանէ կոյսերուն տօնը
30	12	Դշ	Պահք
31	13	Եշ	Սահակ և Յովսեփ իշխաններ

ՅՈՒՆԻՍ

Ք.	Լ. տ	Օր	
1	14	Ուր	Պահք
2	15	Շբ	Մեծն Ներսէս Հայրապետ
3	16	Կիր	Լուսաւորիչի պահքին բարեկենդանը
4	17	Բշ	Պահք
5	18	Գշ	»
6	19	Դշ	»
7	20	Եշ	»
8	21	Ուր	»
9	22	Շբ	» Լուսաւորիչի նշխարներուն գտնուիլը
10	23	Կիր	Դ. Հոգեգալուստէն առաջ. Հարանիք
11	24	Բշ	Անտոնիոս, Թէոփիլոս ևլն
12	25	Գշ	Դանիէլ Մարգարէ և երեք մանուկներ
13	26	Դշ	Պահք
14	27	Եշ	Սահակ և Մեսրոպ
15	28	Ուր	Պահք
16	29	Շբ	Տրդատ Թագաւոր
17	30	Կիր	Աստուածածնայ առաւիւն գտնուիլը. Հարանիք
18	1	Բշ	Ղազնկիանոս քհյ.
19	2	Գշ	Զաքարիա Մարգարէ
20	3	Դշ	Պահք
21	4	Եշ	Եղիսէ Մարգարէ
22	5	Ուր	Պահք
23	6	Շբ	Տաներկու առաքեալներ
24	7	Կիր	Վարդավառի բարեկենդան
25	8	Բշ	Ա. օր Վարդավառի պահքին
26	9	Գշ	Բ. »
27	10	Դշ	Գ. »
28	11	Եշ	Դ. »
29	12	Ուր	Ե. »
30	13	Շբ	Տապանակին յիշատակը. Նաւակատիք

ՅՈՒԼԻՍ

Ք.	Լ. տ	Օր	
1	14	Կիր	ՎԱՐԴԱՎԱՌ
2	15	Բշ	Մեռելոց
3	16	Գշ	Գ. օր վարդավառի
4	17	Դշ	Պահք
5	18	Եշ	Եսայի Մարգարէ
6	19	Ուր	Պահք
7	20	Շբ	Թադէոս առաքեալ և Սանդուխտ կոյս
8	21	Կիր	Դ. Վարդավառէն առաջ. Հարանիք
9	22	Բշ	Կիլղիանոս եպիսկոպոս
10	23	Գշ	Աթանագինէ եպիսկոպոս
11	24	Դշ	Պահք
12	25	Եշ	Սուրբ նահատակներու ժողը
13	26	Ուր	Պահք
14	27	Շբ	Երիզոր Լուսաւորիչի որդիներու և թոռներու ժողը
15	28	Կիր	Դ. Վարդավառէն առաջ. Հարանիք
16	29	Բշ	Մակաբայեցիներու ժողը
17	30	Գշ	Տասներկու մարգարէներ
18	31	Դշ	Պահք
19	1	Եշ	Սոֆիայի և իր երեք աղջիկներու ժողը
20	2	Ուր	Պահք
21	3	Շբ	Պետրոս Հայրապետ
22	4	Կիր	Դ. Վարդավառէն առաջ. Հարանիք
23	5	Բշ	Անտոն Ճգնաւոր
24	6	Գշ	Թէոդոս Թագաւոր
25	7	Դշ	Պահք
26	8	Եշ	Կիրակոսի և իր մօր՝ Ցուղիտայի ժողը
27	9	Ուր	Պահք
28	10	Շբ	Աթանաս և Կիւրեղ Հայրապետներ
29	11	Կիր	Ե. Վարդավառէն առաջ. Հարանիք
30	12	Բշ	Վահան Գողթնացի. Եւդոկէ կոյս ևլն.
31	13	Գշ	Տրիփոն, Պարսամ և Ննոփրիոս Ճգնաւորներ

ՕԳՈՍՏՈՍ

Ց ն.	Լ. տ	Օր	
1	14	Դշ	Պահք.— Ռամազան
2	15	Եշ	Եւդինէոս, Մակարիոսի եւ Թ. ծնդը
3	16	Ուբ	Պահք
4	17	Շբ	Եփեսոսի ժողովին հայրապետները
5	18	ԿԻՐ	Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի
6	19	Բշ	Ա. օր Ս. Աստուածածնի պահքին
7	20	Գշ	Բ. »
8	21	Դշ	Գ. »
9	22	Եշ	Դ. »
10	23	Ուբ	Ե. »
11	24	Շբ	Շողակաթ. Նաւակատիք
12	25	ԿԻՐ	Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄԸ
13	26	Բշ	Մեռելոց
14	27	Գշ	Գ. օր Վերափոխումի
15	28	Դշ	Դ. » պահք
16	29	Եշ	Ե. »
17	30	Ուբ	Զ. » պահք
18	31	Շբ	Է. »
19	1	ԿԻՐ	Ը. » Հարանիք
20	2	Բշ	Թ. »
21	3	Գշ	Յովակիմ և Աննա
22	4	Դշ	Պահք
23	5	Եշ	Երեմիա Մարգարէ
24	6	Ուբ	Պահք
25	7	Շբ	Թովմաս, Յակոբ և Շմաւոն առաքեալներ
26	8	ԿԻՐ	Ս. Աստուածածնայ գօտիին դանուիլը. Հարանիք
27	9	Բշ	Սեփհան Ուբնեցի, Գոհարինէ, Ծաղիկոս վկաներ
28	10	Գշ	Եզեկիէլ, Եզր և Զաքարեայ մարգարէներ
29	11	Դշ	Պահք
30	12	Եշ	Յովհաննէս Կարապետ և Յոր արդար. Պայրամ
31	13	Ուբ	Պահք

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Ց ն.	Լ. տ	Օր	
1	14	Շբ	Նիկիոյ Ս. Ժողովին հայրապետները
2	15	ԿԻՐ	Գ. Վերափոխումէն ետքը. Հարանիք
3	16	Բշ	Անդրէաս զօրավար
4	17	Գշ	Ադրիանոս »
5	18	Դշ	Պահք
6	19	Եշ	Աբրահամ և Խոբէն սուրբերու եւ Թ. ծնդը
7	20	Ուբ	Պահք
8	21	Շբ	Ծնունդ Ս. Աստուածածնի
9	22	ԿԻՐ	Բարեկենդան Ս. Խաչի
10	23	Բշ	Ա. օր Խաչի պահքին
11	24	Գշ	Բ. » »
12	25	Դշ	Գ. » »
13	26	Եշ	Դ. » »
14	27	Ուբ	Ե. » »
15	28	Շբ	Նաւակատիք. Ծնունդ Սուրբ ԱՆԱՍ Ե. խանի
16	29	ԿԻՐ	ԽԱՉՎԵՐԱՑ
17	30	Բշ	Մեռելոց
18	1	Գշ	Եկեղեցիի ծնդ
19	2	Դշ	»
20	3	Եշ	»
21	4	Ուբ	Խաչի ծնդ պահք
22	5	Շբ	» »
23	6	ԿԻՐ	Վարագայ Ս. Խաչի պահքին բարեկենդանը
24	7	Բշ	Պահք Մատթէոս, Փիլիպպոսի ևն.
25	8	Գշ	» Փերբոնէ, Մարիանէ ևն.
26	9	Դշ	»
27	10	Եշ	» Բարաղամ, Անթիմոս ևն.
28	11	Ուբ	»
29	12	Շբ	Գէորգ Զօրավար
30	13	ԿԻՐ	ՎԱՐԱԳՈՑ ԽԱՉ. Հարանիք

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Ց Ն.	Լ. Տ	Օր	
1	14	Բշ	Դաւիթ Դվինցի
2	15	Գշ	Եւստաքէոս, Երմոնէ և Նեկտարիոէ Ալէն
3	16	Դշ	Պահք
4	17	Եշ	Սահակ և Համազասպ իշխաններ
5	18	Ուբ	Պահք
6	19	Շբ	Քրիստոսի 72 աշակերտները
7	20	Կիր	Դ. Խաչէն հաբը. Հարսնիք
8	21	Բշ	Փոկաս Հայրապետ
9	22	Գշ	Թեկղե, Վառվառէ, Պէզադէ Ս. կոյսեր
10	23	Դշ	Պահք
11	24	Եշ	Բանգալէոն բժիշկ, Երմոգէ քհյ., Եպրաքսէ կոյս
12	25	Ուբ	Պահք [րևկացի
13	26	Շբ	Ս. Մեսրոպ, Եղիշէ, Մովսէս, Դաւիթ անյաղթ Գր. Նահ-
14	27	Կիր	Ե. Խաչէն հաբը. Հարսնիք
15	28	Բշ	Գրիգ. Լուսաւորչից կթղկ. ընդ նշխարներուն դանուիլը
16	29	Գշ	Անանիա, Մատաթիա, Բառնաբաս առաքեալներ
17	30	Դշ	Պահք
18	31	Եշ	Դիոնեսիոս Արիապագացի
19	1	Ուբ	Պահք
20	2	Շբ	Զորս Աւետարանիչներ
21	3	Կիր	Զ. Խաչէն հաբը. Հարսնիք
22	4	Բշ	Ղուկիանոս հարիւրապետ և Յովս. Աստուածահայր
23	5	Գշ	Թէոդիտոն քահանայ
24	6	Դշ	Պահք
25	7	Եշ	Խաբիթեան սուրբեր
26	8	Ուբ	Պահք
27	9	Շբ	Տաճկերուս Ս. վարդապետներ
28	10	Կիր	Ը. Խաչէն հաբը. Գլուխ Խաչ. Հարսնիք
29	11	Բշ	Անաստաս քահանայ
30	12	Գշ	Հիպոլիտեան Սուրբեր
31	13	Դշ	Պահք

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Ց Ն.	Լ. Տ	Օր	
1	14	Եշ	Յովհան Ոսկեբերան
2	15	Ուբ	Պահք
3	16	Շբ	Հին և նոր սուրբերուս ժողը
4	17	Կիր	Ը. Խաչէն հաբը. Հարսնիք
5	18	Բշ	Սահակիանոս Հռովմայ հայրապետ
6	19	Գշ	Յովսէփ քահանայ. Գուրպան Պայրամ
7	20	Դշ	Պահք
8	21	Եշ	Մեսրոպիանոս, Սղեքսանդրոս և Պօղոս խոստովանող
9	22	Ուբ	Պահք
10	23	Շբ	Դաբրիէլ և Միքայէլ Հրեշտակապետներ
11	24	Կիր	Թ. Խաչէն հաբը. Հարսնիք
12	25	Բշ	Մելիտոս, Անտիոքա հայրապետ
13	26	Գշ	Դեմետրէ վկայ և Բասիլիսկոս քահանայ
14	27	Դշ	Պահք
15	28	Եշ	Գուրիաս, Սամոնաս Սուրբեր
16	29	Ուբ	Պահք
17	30	Շբ	Անդրէաս և փիլիպպոս առաքեալներ
18	1	Կիր	Ժ. Խաչէն հաբը. Բարեկենդան Յիսնակի
19	2	Բշ	Ա. օր Յիսնակի պահքին
20	3	Գշ	Բ. »
21	4	Դշ	Գ. » Ընծ. Ս. Աստուածածնի
22	5	Եշ	Դ. »
23	6	Ուբ	Ե. »
24	7	Շբ	Գրիգոր աքանչելագործ, Նիկողոս հայրապետ
25	8	Կիր	Ա. Յիսնակի. Հարսնիք
26	9	Բշ	Յուլիանէ և Վասիլուհի կոյսեր
27	10	Գշ	Ղուկիանոս քահանայ
28	11	Դշ	Պահք
29	12	Եշ	Կղեմէս հայրապետ
30	14	Ուբ	Պահք

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Ց Ն.	Լ. Տ	Օր	
1	14	Շբ	ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ
2	15	Կի	Բ. յիսնակի. Հարանք
3	16	Բշ	Գենարիոս եպիսկոպոս
4	17	Գշ	Աբգար Թագաւոր
5	18	Դշ	Պահք
6	19	Եշ	Եգիպտական հայրեր
7	20	Ուբ	Պահք
8	21	Շբ	Ս. Նիկողոս Զմիւռնացի [ընկենդանը
9	22	Կի	Յղութիւն Ս. Աստուածածնի Անոյշ. Ս. Յկ. ի բա-
10	23	Բշ	Մինաս, Երմոգինէ եւ Գրաքոս
11	24	Գշ	Պահք. Կաւանկիոս հարիւրապետ
12	25	Դշ	Պահք
13	26	Եշ	»
14	27	Ուբ	»
15	28	Շբ	Ս. Յակոբ Մծբնայ հայրապետ
16	29	Կի	Ե. յիսնակի. Հարանք
17	30	Բշ	Իգնատիոս, Ադրէ հայրապետներ
18	31	Գշ	Թէոդոտոս եպիսկոպոս
19	1	Դշ	Պահք
20	2	Եշ	Ինդոս եւ Դոմնէ կոյսեր
21	3	Ուբ	Պահք
22	4	Շբ	Բարսեղ հայրապետ
23	5	Կի	Զ. Յիսնակի
24	6	Բշ	Դաւիթ Մարգարէ
25	7	Գշ	Ս. Սահակ Հայոց
26	8	Դշ	Պահք
27	9	Եշ	Պետրոս եւ Պօղոս առաքեալներ
28	10	Ուբ	Պահք
29	11	Շբ	Յակոբ առաքեալ եւ Յովն. Աւետ. Բարեկենդ. Ծնունդի [պահքին
30	12	Կի	Ս. օր Ծնունդի պահքին
31	13	Բշ	Բ. » » »

1132 - 2002

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀԱՍՀ-Արմ
Վ. ՄՅԱՍՆԻ

ՎԻՊԱԿԱՆ

ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ

ԱԻԱԶՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

Էօզպէքէի պարտէզին մէջ, իրիկուան առաջին առուերնեբուն հետ կ'սկսէր հառնիլ ճեմողներու բազմութիւնը աւազին վրայ հագիս լակի յուշիկ քայլերով, կազդուրուելու համար օրուան տապէն : Սրթաբական և Անգլիական նուագածուԹիւններ փոխն ի փոխ կենդանուԹիւն կուտային այդ խաղաղիկ զբօսավայրին ուր ամէն ազգ և ամէն երկիր ղրկած էր իր հարուստներն ու հիւանդները : Զոյգ զոյգ կամ առանձին՝ կը մանէին, կը դրուէին այս ու այն կողմ, իրենց յարմար անկիւններ ընտրելով, անդլուհիներ, ամերիկուհիներ, ռուս կիներ, երիտասարդներ հին և նոր Աշխարհէն, ու դողդոջուն ծերունիներ : Եւ այդ համազգային բազմութիւնը կը սիրէր իր արդուզարդի ճաշակը, իր սէրճանքը, իր սեթևեթն այդ պարտէզին մէջ, որ ամէնքը կը դերազանցէր իր խակ գեղեցկուԹիւնովը : Բնութիւնն ալ, մարդերուն պէս, իր ներկայացուցիչներն ունէր հոն, հնդկական ծառեր, չինական տունկեր, կովկասեան բոյսեր, հեռաւոր կլիմաներէ փոխադրուած ծաղիկներու և դալարիքներու հաւաքածոյ մը որ զմայլանք կ'ազդէր : Եւ աւազն, հոն, իր բնակարին մէջ, առատ, անապատ կ'իյնար ամէնուն վրայ, ամէնուրեք :

Ագռաւաձողերու տակ պատսպարուած նստարանի մը վրայ էին Տրդատ լիակոթ կը վայելէր մեղմ սիւգը, զոր գիշերուան մօտ մրայն, հազուագիւտ բանի մը պէս, կը պարգևէ բնութիւնն եղիպտական հորիզոնին տակ : Բայց հովէն ու զովութենէն աւելի հնչտ էր իրեն համար պարտէզին համակրապատկերը, որուն մէջ արուեստը կրցած էր միացնել ամէն բնական հրապոյրներ, քարաժայռը, ծառուղին, պուրակը, լճակը և հաղարատեսակ հրաշալիք : Բերային պարտէզներէն, զորս իր երևակայութեան առջև կը բերէր, հիմակ այնքան նեղ ու աննշան կ'երևէին իրեն՝ որքան Վոսփորն ու իր հովերը վճռապանծ ու հրաշալի այդ տաք կլիմային համեմատ :

Նոր թողած էր Պոլիս, առանց հրճուանքի ու առանց տխրութեան, անիծք, անտարբեր, դժնդակ հարկի մը առջև, բժիշկներու խորհրդով : Պէտք չունէր անոնց քննութեան

արդիւնքը հարցնելու, իր հիւանդութիւնը գիտնալու համար : Ջմեռուան մօտ գինքը Եգիպտոս կը ղրկէին, այնքանը բաւական էր :

Ու աչնան այդ մեղամաղձիկ իրիկուան, վերջալոյսին ծառուստանի մը տակ առանձնացած, կը խորհէր իր դժբախտ կեանքին վրայ : Ծնողքին բարեկեցիկ վիճակը, շատ շատ, դիւրութիւն պիտի տար իրեն հանդիստ հիւանդ մը ըլլալու, ճամբորդելու, մեծ բժիշկներու դիմելու, առանց նիւթական մտահոգութեան : Բայց կեանքը ալ հրապոյր չունէր իրեն համար : Ու մրմռակ և տխուր էր այդ մեծ ոստանին մէջ, որ չէր հետաքրքրեր գինքը :

Միակ անձը զոր ճանչցած էր Տրդատ՝ Գոհիրէ հառնելէն ի վեր, Տօքթօր Մարսէլլն էր, քառասնամեայ բժիշկ մը որուն յանձնարարուած էր իր մեկ բարեկամին կողմէն : Տօքթ. Մարսէլլ մտերմաբար ընդունած էր Պոլսեցի երիտասարդը իր աշխատանոցը : Ծրանասցի ըլլալով ու բժիշկ, ընկերական անձ մըն էր և խմաստասէր մը. քիչ կը չահէր, բայց հանդիստ կ'ապրէր իր մանկամարդ կնոջը ու զաւակին հետ : Բաւական ճամբորդած էր, սկիզբնական farանթինեայի պաշտօնով և այցելած էր Պոլիս ուր ամուսնացած էր ծադկատէր Ֆրանսուհիի մը հետ, տասը տարի առաջ : Բիչ առքը, եկած հաստատուած էր Եգիպտոս : Միշտ սիրելի յիշատակ մը կը պահէր Վոսփորի ափերէն, ամէն անգամ որ իր բարեկամներէն ուղևոր մը կը յանձնարարէին իրեն հաճոյքով կը հիւրընկալէր :

Լճակին եզրը, ուր պտոյտ ընելու ելած էր Տրդատ, դէմ առ դէմ եկաւ բժիշկին, որ վաղընչուց բարեկամի մը պէս ձեռքը կարկառելով .

— Գրաւ կը դնեմ որ կը ճանճրանաս, ըսաւ, բազմութեան մէջ :

— Ձեզի հանդիպելէս վերջը կարելի՞ բան է :

— Եկուր ուրեմն, քեզ մըրիններուն ներկայացնեմ :

Պարտէզին հեռաւոր մէկ անկիւնը, արհեստական խոշոր ժայռի մը տակ, ուր լապտերներուն լոյսը դիցաբանական տեղի մը երեւոյթը կ'ընծայէր, փոքրիկ խումբ մը կար, մարմարէ սեղանի մը առջև : Երբ հոն հասան, հաղիս Տօքթօրը արտասանած էր ներկայացումի սովորական բառերը «Կինա :— Պոլսեցի բարեկամս, որուն վրայ խօսած եմ» : Տրդատ այլայլում մը ունեցաւ. մանկամարդ Ֆրանսուհին ձեռքը կարկառեց դողդոջուն, ինքն ալ չկրնալով բառ մը արտասանել : Երկուքն ալ տրճանացած կը մնային : Բայց քարայրին աղօտ լոյսը, նաւա-

դարանին արձագանգը, ճեմողներու բազմութիւնը որ կ'անցնէր իրենց մօտէն, անընդմարելի թողուցին այս յուզումը որ ակնթարթ մը տեւեց: Վայրկեան մը վերջը, Տրդատ հանդարտօրէն նստած եւանդուն խօսակցութիւնով մը կը հրաւպուբէր իր ունկնդիրները: Պոլսոյ վրայ կը խօսէին:

Խարիչագեղ Ֆրանսուհի մըն էր Անժէլիք, Տօքթօրին կինը, կապոյտ երազուն աչքերով, մանուկի մը անուշութիւնն ու կնոջ մը ծանրութիւնը միացնելով իր դէմքին վրայ, որ այնքան ներդաշնակ էր իր փափուկ ու դիւրաթեք հոգեկիրն հետ,— վաղուց համար կարծես առեղծուած. խօսուածքը որ կ'գեւորէր զինքը ամէն մէկ չէչտին, նոր հրապոյր մը կուտար իր անձին. կը խօսէր առանց ճիգի, այն յոգնած չնորհալի երեսյթով որուն գաղտնիքը քիչ կիներ ունին: Տրդատ պէտք չունէր գնդելու զայն արդէն, մաքուր, անաղարտ, սուրբ յիշատակի մը պէս, հակառակ տասը տարիներուն որոնք ոտնած էին:

★

Տասը տարիներ առաջ նոյն գեղեցկութիւնը ու չնորհը կը կրէր Անժէլիք, այն ատեն փոքրիկ սիրուն աղջիկ մը: Ծրանասայէն Պոլիս գաղթած էր ծնողքին հետ որոնք կուգային բաղդ փնտռելու, հայրը՝ իբր երկրաչափ ու մայրը իբր ուսուցչուհի. մեծ յարդ կը վայելէր մայրը: Այն օտար ու հիւրերէն չէր, որոնք տասը արհեստ փոխելէետքը, իբր մանկավարժ կամ վարժուհի կը ներկայանան: Ճշմարիտ գաստիարակութիւն մը առացած, քանի մը դիւրքեր հղկնական, պարկեշտ, լուրջ կին մը: Սամուսինը կը ճամբորդէր, հանքերու գործերով: Տրդատ, ինքն ալ դեռ նոր չրջանառութեան հանդէսի մը մէջ տեսած էր Անժէլիքը, ուր քերթուած մը կ'արտասանէր: Դիւթական ազդեցութիւն մը ունեցած էր իր վրայ այդ սպիտակազգեստ սիրուն աղջիկը, հազիւ տասնըչորս տարեկան, փափուկ ու քնքոյշ, որուն նուազուն ձայնը, գալկահար դէմքը, ոսկեգոյն մազերը, պատկերի մը երեւոյթը կուտային անոր: Այն գիշերն ու յաջորդ գիշերները, Անժէլիքը միայն երազած էր, պատանեկան սիրոյ մը, առաջին սիրոյ մը բոլոր հրայրքովը, խանդովը, ու մէկ փափաք մը ունեցած էր, Անժէլիքը վերստին տեսնել, ու միշտ տեսնել: Իր ազգ միտքը, սիրոյ մեքենայութիւններուն դեռ անվարժ, չէր կրցած հնարք մը խորհիլ: Բոլոր երջանկութիւնն էր անոր տունէն տունէն անցնիլ: Վանդակապատ պարտէզի մը մէկ անկիւնը քաշուած

տուն մը կը բնակէր Ֆրանսացի ընտանիքը, բոլորովին տանձնատած դրացիներու յարաբերութիւններէ: Պարզեւաբաշխութեան հանդէսին օրը, ներկայացուած բլալով մօրը, անմոռանալի մը չէր մնար: Անժէլիքը երկու փոքրիկ եղբայրներուն հետ, որոնք կը խաղային պարտէզին մէջ, վանդակորմին առջեւ, մեծերմութիւն հատատուց իր յաճախակի անցուդարձին չնորհիւ: Խազալիքներ կուտար անոնց, երբեմն ալ պատկերազարդ գիրք մը: Տղաք խենդ գործած էին իրենց այս անծանօթ բարեկամին վրայ, որուն խօսքը կ'ընդունին չարունակ իրենց մօրը ու քրոջը: Օր մը, որ մայրերնին պարտէզը կը գտնուէր, երկու փոքրիկները Տրդատի ձեռքերէն բռնելով տարած իրենց մօրը ներկայացուցած էին «մեծ բարեկամը»:

— Ա՜հ, դո՜ւք եք եղեր զաւակներուս այսքան երես տուողը, բուռ մայրերնին՝ ժպտերեսով, բայց ես կը ճանչնամ ձեզի արդէն:

— Այդ պատիւն արժանացած ըլլալուս համար է որ, պատասխանեց պատանին, կը համարձակիմ ձեր սիրուն զաւակներուն հետ խօսակցիլ երբեմն:

Տրդատ վեր հրաւիրուեցաւ, ներկայացաւ Անժէլիքին, ու կարճ, գրեթէ պաշտօնական այցելութենէ մը ետք մեկնեցաւ, Ռուսոյի մէկ հատորը տանելով իր հետ: Ուսուցչուհին, ինչպես բոլոր, ամէն բանէ առաջ ուսումնասէր էր, — պէտք եղածէն քիչ մը աւելի, — և իր տեսած պատանիներուն կ'ուզէր լուրջ ընթերցուածներ ներշնչել: Այցելէս, իր դրացարանին մէկ մասը Տրդատի ձեռքէն անցաւ և ամէն անգամ որ երիտասարդը հատոր մը կ'առնէր, կը տանէր, իր սրտէն հատոր մը կը թողուր այդ սիրելի յարկին տակ ուր կ'ապրէր Անժէլիք: Եւ այսպէս «տանը բարեկամը» եղաւ ու նոր կեանք մը սկսաւ իրեն համար: Լիսէի իրատարական դասերուն կը հետեւէր, պարապ ժամերն ալ անցնելով Ֆրանսացի ընտանիքին տունը, ուր մեծ յարգ ունէր: Անժէլիք կը գտնէր անոր մէջ համակրելի երիտասարդ մը, ու մայրը՝ ապագայ փեսայ մը: Ժամանակին հետ՝ Տրդատ մեղմիւ բացաւ իր սիրտը ծաղկաւոր Ֆրանսուհիին որ անտարբեր չի կեցաւ սիրոյ այս առաջին յայտնութեան որուն պէտքը կ'զգար կարծես:

Տրդատ և Անժէլիք կը սիրէին զիրար բոլորովին խաղաղ սիրով մը, պատանեկութեան թարմ բանաստեղծութիւնով, առաջին գինովութեան մը հրապոյրովը: Անժէլիքի մայրը կը գուշակէր համակրանք մը երկուքին միջև, բայց ոչ աւելի:

Արդէն գրեթէ միշտ անոնց հետ էր, առանձին, պարտէզին մէջ, շրջապատութեան ժամանակ։ Ամրան իրիկուները կ'երթային խմբովին, գիւղին ծայրը տարածուող պարտէզներուն եւ թաւուտներուն մէջ բնութիւնը վայելելու, ծաղիկներ ժողվելով, կաթ խմելով, խնդալով, խաղալով։ Տրդատ քանի տարեկան կար այն ատեն, հոլովերգութիւն մը երազելու եւ վայելելու ճիշտ տարիքին մէջ։

Բայց ամէն հոլովերգութեան պէս այս ալ իր վախճանը պիտի ունենար։ Ուռանոզական ընկերները, թարմ բարեկամութեան մը ուժով, կը չանային, իրենց հետ տանիլ Տրդատ «կեանքի» մէջ մանելու, զրօսանքի առիթներ կ'ընծայէին անոր։ Կը ծաղրէին անոր բանաստեղծական տրամադրութիւնները, խոհուն կերպարանքը, երազկոտ նայուածքները... յաճախ Բերայի մէջ պատահներ կ'ընէին անոր հետ, հրապուրիչ նկարագրութիւններով կ'ուզէին ցուցնել տալ իր երեւակայութիւնը զարգացած էին։ Պայքարը արդէն իսկ սկսած էր հէգ երիտասարդին սիրտին մէջ. առաջին կինը, զոր ճանչցաւ, հարուածով մը կիսաւիր տապալեց իր երազներուն մէջ բարձրացող սիրոյ տաճարը։ Անժէլիք որ հիմա առաջուան պէս յաճախ չէր տեսներ իր սիրելին, կը զարմանար անոր կերպարանափոխութեանը վրայ, վշտալի բնազդումով մը կը համակուէր, վրդովմունք մը կը զգուշակեր իր սէրին։ Աւերումը կատարեալ չէր տակաւին, ամէն անգամ որ պարտէզի մը խորը կամ ծովափի մը մօտ գտնուէին, Տրդատ կը խուովուէր, արտասուելու աստիճան ցնցում մը կ'ունենար, խօսքը կը հատնէր չերթալուն պատճառը ծայրը ու Անժէլիքի աչքերուն մէջ նայելով միտքը կ'ուխտէր քաշուիլ այն տեղ հանգիստներէն որոնք պիտի խանգարեցնէին իր կեանքը։ Բանի մը անգամներ փորձեց նամակով արդարացնել իր բացակայութիւնները։

Ծադկատի աղջիկը՝ սիրուհի հրեշտակի մը խօսքերով պատասխանեց գուրգուրանքով, զեղուն նամակներով։ Ու նորէն կորնչուց զայն, քանի մը օր, ու քանի մը օրէն նորէն գար։ Տրդատ զգալապէս կը փոխուէր, Անժէլիք անհանգստացէս կը սկսէր, մայրը գուշակեց թէ փոթորիկ մը կը սպառնար իր գեղածիծաղ յարկին. ուզեց քիչ մըն ալ սպասել։ Գոցուելիք նամակներ գրեց երիտասարդին, միշտ խնամուն խորհուրդներ տալով, առանց սիրոյ եւ ամուսնութեան խօսք բնեալու. որուն կը պատասխանէր Տրդատ՝ լնքն իր վրայ վստահ մարդու մը ոճով. բայց հաղիւ պահարանը փակած, եւ ահա կը վազէր իր ընկերներուն, ու ամէնքը մէկտեղ կ'երթային

զբօսնելու։ Տխուր ձմեռ մը անցուցին մայր և աղջիկ, իրենց պարկեշտութեան մէջ վիրաւորուած, ու իրենց յաւատխափութենէն զատուցած։ Հաղիւ չորս հինգ անգամ այցելութեան եկաւ Տրդատ. միշտ քաղաքավար, միշտ փափկանկատ, այլ վարանոտ, մտազբաղ, չէր կրնար որոշակի ըմբռնել թէ այդ ամբիծ աղջկան սէրը պիտի յաղթէր ուրիշ տեղեր իրեն չտալուած հանգիստներուն։ Գարնան վերջերը յղփացած, տաղտկացած՝ վերադարձաւ իր առաջին սիրոյ բոյնը, հաստատպէս որոշած ըլլալով պատմել իր կացութիւնը ու կեանքին ընկեր խնդրել Անժէլիքը։

Այլևս ուշ էր... առանձը ամայացած էր։ Ցրտահասցի վարժուհին մնկնած էր իր զաւակներով, գիւղէն ու Պոլսէն միանգամայն։

★

Բուրգերուն մօտ ժամադրութիւն մը տեղնէն պարկեշտ ժամադրութիւնն է որ կրնայ տրուիլ, աւազէ ծովուն վրայ, զոր ոչ ծառ մը կը հովանաւորէ ու ոչ տաղաւար մը կը պաշտպանէ, ուր ճերմակ ըղձութիւնը անգամ կրնայ լսուիլ, անմեղունակ տեսակցութիւն մը միայն տեղ կրնար ունենալ, և այս գիւղը բրած էր Տօքթորին կինը, չկրնալով դիմանալ Տրդատի թախանձանքին որ ժամադրութիւն մը կը խնդրէր ու չկրնալով յաղթել իր խակ ներքին զգացումին, տասը տարուան թաղուած սէր մը անցղակի ժպիտով մը ոգևորելու կամ արցունքով մը նորէն մոռնալու համար. խեղճ Անժէլիքի համար տանջանքի չարք մը եղան այն օրերը,— Էօզպէքիի տեսակցութենէն ետքը,— որոնց միջոցին իրենց տունը կուզար երիտասարդը, ամուսինին հետ, ու չատ անգամ սեղանակից ալ կ'ըլլար իրենց, մինչև իսկ չուզեց առնել նամակները գորս առիթ կը գտնէր Տրդատ իր ձեռքը առնելու։ Բայց երիտասարդին պաղատագին նայուածքը ու ամուսինին վրայ հատնելու վախը կը հարկադրէին զինքը գորաժին տանթէլներուն տակ անհետ ընել զայն, ինչ որ աւելի կը վերարծարծէր երիտասարդին տարփանքը։ Վերջապէս, առանց գիտնալու թէ ինչպէս և ինչու, իրիկուն մը, թղթի կտորի մը վրայ սա բառերը գրեց Անժէլիք.

Վաղը առտու, բուրգերուն մօտ։

Այն գիշերն ամբողջ անքուն անցուց Տրդատ, թախանձելով Գաղիրէի փողոցներուն մէջ, ծառուղիներուն տակ, հրապարակներուն վրայ, մարքին մէջ կենդանացնելով տասը տարի

առաջուան փոքրիկ Անժէլիքը ու երազելով թէ ինչքան երջանիկ եղած պիտի ըլլար եթէ չհեռանէր իր չուայտ ընկերներուն, ու ոտնակոխ չընէր իր սիրոյ անդրանիկ ուխտը,— որ, ահա՛ղ, վերջինը եղած էր, այն տասը տարիներու միջոցին, իր սիրտը չէր բաւականած ո՛չ մէկ կնոջ համար, չէր երազած երջանկութեան մը զոր ուզեր ձեռք անցունել, ու չէր արտասուած կորսուած բաղդի մը վրայ: Գեղեցիկ, խարուսիկ զբօսանքներ միայն զբաւեր ու սպառեր էին իր կեանքը, չպարուած դէմքերու, կեղծ ժպիտներու, տափակ սիրաբանութիւններու տարտամ պատկերներ միայն ունէր իր ետին, ոչ մէկը ամէնքը մէկտեղ ոչ իսկ փոքրիկ յիշատակ մը կը թողէին իր մտքին մէջ. և հիմակ, որ ապրելուն վրայ կը տարակուսէր ա՛լ ու մտմտան հոգը կը զբաղեր իր չունչին մէջ, ամէն առնէ առնելի պէտք մը կը զգար յանկարծ ապրելու, իր զեղչիկ օրերուն դառնալու: Ինչ ալիտի ըսեր Անժէլիքին, ինչո՞ւ այս ժամադրութիւնը, գէթ բան մը կրնա՞ր յուսալ այդ պարկեշտ կնոջմէն: Իր հոգեկան ցնորակոծ վիճակին մէջ չէր կրնար ճշդել իր կացութիւնը, բայց կ'զգար թէ իր ճակատագիրը կախուած էր Անժէլիքի չրթունքներէն:

Արշալոյսին, արեւուն առաջին ճառագայթները հալեւ ոչնչուած էին բուրգերուն գագաթները, երբ անոնց տարտամը կը գտնուէր Տրդատ, խաղալիկ այդ անապատին մէջ ուր այնքան երջանիկ կը զգար ինքզինքը, իր պաշտած էակին տալեւով, աչխարհի բոլոր ազմուկներէն ու մարդոց աչքերէն հեռու, երկինքի ու երկրի միջեւ մթնոլորտ մը, որ մէկին Անհունութեան հմայքը կ'ուսաար իրեն ու միւսին միօրինակութեան պատրանքը:

Ագռաւներու ծառուղիին ծայրը կանգ առաւ կառքը, ինչպէս սովորութիւն է, ու ասիկին Մարսէյլ հեռուան առաջացաւ դէպի աւազաչաչը, որուն վրայ կը նկարուէր իր դողդոջուն առուերը: Բուրգերուն պահապաններուն,— պետերուն համար — զբօսաշրջիկներ էին ասոնք, որոնց պէս հարիւրներ կուգային ու կ'անցնէին չարունակ: Տրդատ, առաջնորդուած, ընկերացաւ Անժէլիքի, և բնիկներու խմբակէ մը առաջնորդուած, սկսան կատարել պատմական պտոյտները, որոնք կը վերջանան Սիֆինքսին այցելութիւնովը: Իր ամառնային թիթև արդուզարդին մէջ, իր գունատ ու դողտար երեսոյթովը, ալ աւելի գեղեցկացեր էր մանկամարդ ֆրանսուհին: Զուզեց ընդունիլ երիտասարդին թեւը, քալ քովի կ'ընթանային աւազին վրայ, իրենց քայլերուն առաջ բերած խըռտուքը, և հեռուէն սրաթ տղոց ախուր երգերը միայն կը խռովէին այդ հոյակապ վայրին լռութիւնը, առաւօտեան խաղաղիկ այդ ժամուն. առաջնորդները, իրենց վարձքը առած, քաչուկր էին բուրգերուն տորոտը, առուերին տակ:

Տրդատի համար անակնկալներու դառնագոյնը եղաւ այս տեսակցութիւնը, որուն վրայ հիմնած էր բոլոր երջանկութիւնը: Անժէլիք ակամայ եկած էր, անոր ախլօռմնիներէն ազատելու համար: Ինչ մը նկարիչ ըլլալով, ամուսինը թոյլատրած էր առանձին պտոյտներ ընելու. հիմա, այս կապոյտ երկինքին տակ, որ կը կարէր անապատին հորիզոնը, ծաղկաւէտ կինը կը խնդրէր երիտասարդէն թողուլ զինքը, երթալ հեռանալ այս քաղքէն ու չի խանգարել իր ամուսնական յարկին անդորութիւնը. ինքն ալ՝ նուիրական յիշատակի մը պէս իր սիրտին խորը պահած էր իրենց պատանեկութեան առաջին ուխտն ու սէրը, բայց պէտք էր որ այդ սէրը թաղուած մնար: Տրդատի բոլոր պերճախօսութիւնը, բոլոր պաղատանքը անդորդոջ թողուցին այդ փափուկ էակը, որ ժայռի մը պէս կամք ունէր: Երիտասարդը կը խնդրէր Անժէլիքէն, որ թոյլ տար իրեն գոնէ ապրիլ այդ քաղքին մէջ որ ինք կ'ապրէր, տեսնել գինքը երբեմն. բարեկամի մը պէս միայն ու իր խոհաններու մէջ անցնել կեանքի մնացեալ օրերը: Կը զգար որ իր անտարբեր երեւոյթին տակ, մանկամարդ կինը խորապէս յուզուած էր. այդ մօտաւորութեան, այս տեսակցութիւններու գաղտնիքը վախ կ'ազդէին իրեն, տակից աւելի մեծ ապացոյց մը կրնա՞ր տալ սիրոյ: Իր մերժումը, իր խոտութիւնը, ամբողջ յայտնութիւն մըն էր թաքուն սիրոյն որ մօտ էր բռնկելու:

Ու Տրդատ, այն չուայտ ու յափրացած տղան, որ մինչև այն տուն կիները արհամարած էր, ինքզինքը անզօր կը զգար այս նայուածքին, այս չնչառուն առջև: Կը տեսնէր ծաղկահատակ ու գեղանի ֆրանսուհին, որ իր սէրը կը խնդրէր պատիւին համար, ու ինքը պարզապէս կ'ամչնար այդ արժան կնոջ չափ զօրաւոր կամք մը չունենալուն. անգամ մը, հեռանքին մէջ, ինքն ալ բարձր զգացում մը ունեցաւ, զոհողութեան զգացումը և պարտականութեան գիտակցութիւնը, խոստացաւ յաջորդ օրը իսկ մեկնիլ Գահիրէէն:

— Գիտնալով, յարեց ախուր ժպիտով մը, որ ձմեռուան մօտ, ցուրտ կլլիայ մը փոխադրուելս՝ մահս պիտի փութացնէ:

Անժէլիք չպատասխանեց. ա՛լ գոհ էր. թեւը մտաւ երիտասարդին, ու թեթև մը անոր կրծքնած, յիշեց իրենց առաջին

ուխտը, որ ծաղիկներու և մարդերու վրայ կինքուած էր, և վերջը՝ որ անապատի մը մէջ կը կատարուէր. ինք՝ ամբողջ բանաստեղծութիւն մը, վայելքներու մեծագոյնը կը գտնէր, իր զգայնոտ մտքով, ժայռերուն մէջև: Ծաղկաստան մը չէր իրենց սիրտն ալ, որ անապատի փոխարկուած էր. կ'ուզէր որ ալ խորչակը փչէ հոն ու արևն այրէ ինչ որ մնացած էր դալար և բողբոջուն, ու աւազի ամպ մը ծածկէ ամէն այդ ամենը. ասով միայն ինք փրկուած պիտի ըլլար:

Արևին հրատապ ճառագայթներուն տակ, աչքերն արցունքով լեցուն, բուրգին սորտոը կեցած՝ Տրդատ դիտէր Անժէլիքի հեռանալը. երբ կառքին թաւալումին վերջին չշուկը մարեցաւ ճամբուն վրայ, երբ անհետացաւ անոր ժանեկազարդ, ալիտակ հովանոցին ծածանումը ծառուղիին ծայրէն, խեղճ տղան զգայ իր տուած խոստումին անառարութիւնը, և արևն քրտինք մտած, հազիւ քալելու կարող, տաքերն աւազակոյտերուն մէջ այրելով, ղգալու և մտածելու կարողութիւնը կորնչեցնող մը պէս տարտամ քայլերով դնաց հասաւ ինք ալ իր կառքին, ու քաղաք դարձաւ: Իրեն այնպէս կուգար թէ, ագռաւհաներու տակ, ուսկից անցած էր պահ մը առաջ Անժէլիք, իր զգեցկութեան տուէրը, իր անուշ լոյսը, իր գաղտնի հառաչանքէն մաս մը թողած, ու սիրալիր չնչելով այն տաք օդը՝ ապրելու տակաւ զօրութիւն մը կ'առնէր անկից:

★

Դեկտեմբերի երիկուն մը, ընթրիքէն առաջ, Տօքթ. Մարսէլ իր լրագիրներուն մէջ թաղուած էր, երբ մէկէն ի մէկ, գլանիկ մը վառելու պահուն, գլուխը վեր առնելով.

—Կը յիշե՞ս, Անժէլիք, ըսաւ, սա հիւանդ տղան որ աշնան քանի մը օր մեզի եկաւ. ինչ անհոգեմտութիւն էր ըրածը. այս տաք կլիման թոզուլ ձմրան սկիզբը և ճամբորդել: Պոլսէն նամակ առի այսօր, խեղճը մեռեր է:

— Իրա՞ւ...

Անժէլիք չկրցաւ աւելի բան մը արտասանել. կոկորդը

կը սեղմուէր ու ձայնը կը խեղդուէր. դառնաւութիւնը, դողը պէտի մատնէին զինքը. բարեբաղդաբար ամուսինը նորէն իր ընթերցումը կը չարունակէր. պզտիկ աղջիկը ներս կը մտնէր այդ պահուն, զուարթ երգ մը մրմնջելով: Մայրը զաւակին թևէն բռնեց ու պաշտպամբ ելաւ:

Այն հնչակ ու գաղջ դիշերներէն մէկն էր, զոր եգիպտական երկինքին տակ միայն կարելի է գտնել ու վայելել, ձըմեռան մէջտեղ. գորշ կապոյտ երկինք մը՝ գլխուն վրայ, լուսապարզ. և վարը քաղաքին անհամար լոյսերը, ու հեռաւոր ագմուկներ, նուագուն երաժշտութիւններ, հոս հոն, որոնց կը խառնուէր գիշերայած արաբ մուեցիկանի մը լալկան երգը: Անժէլիք կը մտածէր հէգ Տրդատին վրայ, որուն մահը ինքը փութացուցած էր. հիմա գերեզմանին մէջէն, չատ աւելի վեհ կը գտնէր զայն՝ լուռ անձնազոհութիւնովը ու չատ աւելի պաշտելի՝ իր մեծ համակերպութիւնովը:

Յանկարծ, փոքրիկը, մօրը ձեռքերէն բռնելով.

— Ինչո՞ւ կուլաս, մայրիկ:

— Սա մուեցիկանին ձայնը չիղերուս կը դպչի, աղջի՛կս:

Տիգրան Ասլիխանեան

ՋԱՐԴՈՒԱԾ ՅՈՒՇԻԿ

Սալորենին մեր պարտէզին մէջ ձիւն ծաղիկ բացաւ:

Գարնունկերս դաշտ տարի՞ն:

Փոխ մը մնա՞ց մեր տունէն:

Սեւ ածխացած փայտ մը կ'ուզէի ունենալ Տեառընդառաջի կրակը վառելու համար, ու այդ սուրբ կրակարանը պիտի բլլար վշտերուս ատրուճանը. բոցին մէջ մեռելներուս շիրիմները ա՛խ թէ երեւնային...

★

Աղաւնի կտուցովդ բերար ինծի բեր սալորենիին բացած առաջին ծաղիկը:

Ծաղիկներուն վրայ սրսկած արցունքս՝ հրեշտակին ափով մօրս շիրմին վրայ կը թափի:

Եղբօրս գանկը հողվարէն դուրս է ինկած, տատրակը գանի իրեն ձագարան կ'ընէ:

★

Մեր առուակին առաջին մանիշակը ո՞վ քաղեց:

Այն հիւրը հաղեց որ հուրիկիս արգանդը պատռեց, առջինեկ զաւակը ոտնակոխ ջախջախեց:

★

Գարունը դարձաւ, մեր դաշտերը մեռել կը նոտին: Ծաղիկներուն արմատներր մեր արիւնով խեղդուեցան:

Ու բուերը իրենց փապարներէն մեր սուգին վրայ կը ծիծաղին:

Ատրուճան

ՓՌԱԼԻԱ

(ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴԱՎԷՊ)

Ես առիթ ունեցայ քանի մը անգամ Փռալիա այցելելու: Այս ատրուան գարնան էր:

Փռալիա բնակիչներուն վանք մըն է, Փառուա քաղաքէն քիչ հեռու բլրան մը վրայ: Իրեն չորս կողմն ալ բլուրներ ունի:

Մեծ վանք մըն է. ունի երեսունը բերդի մը ու պղեակի մը միանգամայն: Մէկ դարէ չէ. շատ դարէ է: Փառաւոր կեանք մ'ունեցած է:

Տեսայ իրեն սեղանատունը դատարկ, խոհարանը, քառանկիւնները, ծայրածաւալ սրահները, աննահակները, եկեղեցին, զանգակատունը, գեղեցիկ անդուդիները և միւս բաժանումները: Ամենուրեք կը փայլէր գրոշմը մեծավայելուչ չքացլուխեան մը, խստապահանջ ու ծաղկած ճաշակի մը, քաղցրութեան մը: Ինձ ապահովցուցին որ պատուհանի մը մէկ վարդագարդ սիւնին համար տասնւրեակ հազար ֆրանք վճարուած է:

Ու այս բոլորը ամայի էր ու լքուած. ջանացուած էր նոյն իսկ զայն մերկացնել իր զարդերէն եւ աւերել գործը անոնց որոնք թեւերուս հոն սրած ու կրած էին: Ինչո՞ւ այս չէնքերը, այս ամբողջութիւնը. ինչո՞ւ այս լքուածութիւնը: Ինչո՞ւ ապրեցան հոն մարդիկ ու մեռան: Կամ ինչ գործ ունէին հոս հիմայ զինուորները:

Նոտած մենաստանին չատ օգաւէտ պատշգամին վրայ, կ'որոճայի այս մտածութեանց վրայ:

Ու տեսարանը չատ գեղեցիկ էր. արեւը կը հանգչէր Ասպանայի բլուրներուն վրայ ու հեռուն կ'ոսկեզօծէր Ս. Անտոնի ու Ս. Յուստինէի եկեղեցիներուն գմբէթները: Զորս կողմը ձիթենիի ծառեր կային, գարունը նոր բացուած ու զարդացած էր. ծառերուն վրայ, դաշտին մէջէն կ'անցնէին բաբլիոնին և իր օժանդակներու հոսանքները: Արժանապիշատակ մենաստանը կը հանգչէր խոր խաղաղութեան մը մէջ. և այնպէս եկաւ որ բոլոր տեղւոյն ոգիները արթնցած և ես ճշմարիտ զգայուններ ունեցայ:

Բենեդիկտեանը ցանկապատին մէջ կ'աշխատէր։ Կնգուղը գլխուն վրայ ունէր և ոտքը բահին։

Ժիր ու եռանդով կ'աշխատէր, և չմտացաւ որ մէկը ետեւէն կը մօտենայ։

Նորեկը, — եւ էր սուրերի մը պէս, — կ'երեւէր ըլլալ բենեդիկտեանին սուրերը։

Սատանան էր, ըսին ուրիշներ, պարզապէս ոգի մըն էր։ Եւ ոչ ալ Սատուածն էր, ինչպէս կը կարծէին ոմանք։

Եւ քանի որ ինք բենեդիկտեանին եռանդը կը մօտենար, դիմացէն ալ աղջիկ մը, քաշուած իրր իր զօրութենէն, երեւցաւ դարին վրայ, ուսկից կ'երեւէր տղան։

Բենեդիկտեանը վրդովող բան մը զգաց իր չուրջը և վեր նայեցաւ։ Չմտացաւ միայն թ'ինչ կապ կար իր չուրջը սօսափող զգացման և աղջկան միջև։

— Ի՞նչ կ'ընես, հէ՛, հարցուց աղջիկը ժպտելով։

Ու երբ նէ կը ժպտէր լոյս կը ծագէր իր աչքերուն մէջ, այտերուն ու ամբողջ դէմքի դիմերուն վրայ։

— Կ'աշխատիմ. աղջիկ, կ'աշխատիմ վանք մը չինելու համար. ես բնակարան չունիմ։

— Ինչո՞ւ այսպէս կ'ըսես, հարցուց աղջիկը, դու տուն չունի՞ս։

Ինչո՞ւ այնպէս կ'ըսէր, իրաւունք, մտածեց բենեդիկտեանը ու յառաջ տարաւ խօսիլը։

— Կաթինոյի մէջ եղբայրները չասյան, ապրուստը այլևս ամենուս չէր բաւեր, ես խաղաղութիւնը սիրեցի ու Թողուցի քաշուելայ։

Աղջիկը սրտանց ծիծաղեցաւ ու չարժեցաւ երթալու. ու հետևանալու պատուն, բսաւ.— Դուն երբէք մինակ քեզի վանք մը պիտի չկարենաս չինել, մինչև որ գիւղին օգնութեան չդիմես։ Ես պիտի ըսեմ գիւղին մէջ ու ամենքը քեզի օգնութիւն պիտի բնեն։

Բենեդիկտեանը մխիթարուեցաւ. երկրորդ օր չրջեցաւ գիւղին մէջ ողորմութիւն հաւաքելու։ Իրեն տուին մարացքեն, փայտ, քար ու ձիթենիներ։ Ու ամէն անգամ չրջելուն տուրքերը կ'աւելնային։ Շուտով ունեցաւ օրթեր և քանի մը վեհանձներ իրեն տուին նոյն իսկ արտեր։ Ոմանք եկան նոյն իսկ իրեն աշխատակցելու։ Սմէն գարնան այդիները, արտերը կը ծածկուէին կանաչութեամբ, ծաղիկներով ու առնմակաւօք։

Երկրորդ անգամ դառնալուն աղջիկը տեսաւ որ տղան նստած մարացորէն կը մաքրէր ուրիշ եղբայրներու հետ։

— Ի՞նչ կ'ընես, հէ՛, Մաւրա, դու ալ չե՞ս կառուցաներ։

— Շնորհակալ եմ, Փաալիա, դու մեր վանքին պաշտպանն ես. կը տեսնես մենք բնակարաններ ունինք. ցուրտէն ու տաքէն ալ չենք նեղուիր. մենք կ'աշխատինք եկեղեցի մըն ալ ունենալու։

Գիւղին մէջ ամենքը բան էին, ողորմութիւն տուած միջոցին, թէ Փաալիայի յանձնարարութեան վրայ կ'ընէին զայն։ Ու բենեդիկտեանը տուրքերը ընդունած միջոցին, կը խնդրէր որ Մաւրոսի շնորհակալիքը դնէին Փաալիայի տաքերուն տակ։

— Մ'թէ դու դո՛ն կ'ըլլաս այդպիսի բնակարանի մը մէջ ապրելով։ Մեզք չե՞ն այս եղբայրները. չինէ՛ քեզի բնակարան մը աւելի մեծ ու փառաւոր։ Սենեակները թող ըլլան մարդերէ, անդուզները լայն ու լուսաւոր։ Ինչո՞ւ պիտի չչինես դու նաև քանի մը պատշգամներ. բարձրէն չե՞ս գիտեր որքան գեղեցիկ պիտի երեւին Փառուսայի գմբէթները ու Սպանոյի բլուրները. պէտք է երկու երեք քառանկիւն ըլլայ, լաւ չէ բան մը մէկ հատ ունենալ։ Ու ամենքը պէտք է որ ըլլայ մարմարեայ սիւներով՝ ճեմելիքները, կամարակապները, գմբէթները. պատուհանները պէտք է որ զարդարուին մարմարեայ զարգերով. ջրհորներու պատիները, լուացուելու տեղանները ակատ, յասպիս և ուրիշ պատուական քարերով։ Բարերը բանուած պիտի ըլլան ծաղիկներով ու տերեւներով։ Դահլիճներ պիտի ըլլան ընդունելութեան, կարդալու, դրօսնելու։ Ու եկեղեցին պէտք է ըլլայ ամենէն գեղեցիկը և զանգակատունը ամենէն բարձրը։ Սեղանատան մէջ մենք պէտք է տանք չքեղ խնճոյքներ։ Դուռը պէտք է ընկուզէ ըլլայ, կընտանոցները մարմարէ։ Կչտանոցներուն վրայ պէտք է որ քանդակուին Ս. Յուստինէի մկրտութիւնն ու մարտիրոսութիւնը։ Դուք կրնաք դարձեալ սեղանատան պատերը նկարել ու միւսները քանդակել։ Ու եկեղեցին պիտի ունենայ բազմաթիւ խորաններ սուրբերու, խորան մը Բրիստոսի խաչելութեան, խորան մը Մագդաղենացւոյն ու խորաններ բոլոր սուրբերուն։ Դուք պիտի դնէք նաև ջահեր, պղինձի աչտանակներ, և բանաւած աթոռներ։ Երբ ամէն բան պատրաստ ըլլայ ես կուգամ ձեզի. զանգակով նչան տուէք ես կուգամ։ Միայն թէ սանդուղը՝ ուրկէ ես վեր պիտի ելլեմ, ըլլայ մեծ, արքայական, երկու թեւ։ Յետոյ ըլլան չատ անցքեր եղելու, մտնելու, ծածկուելու։ Ձեր բոլորին ննջատեղիին մէջ ըլլայ ներքնադուռ մը որ բացուի դարանի մը վրայ, հոն պիտի ծածկէք

դուք վիս երբ պատուիրեմ։ Որովհետեւ ես կ'ուզեմ յայտնուիլ չկարծուած միջոցին, ու անյայտանալ չկասկածուած առեն։ Իսկ երբ ուզեմ ինք ինձս պատուել տալ, պիտի կրկեմ արքունի սանդուղներէն, ու իմ չորս կողմս պիտի ըլլայ իմ փառքս։ Իմ փառքս դուք էք և Մաւրոս իմ ընտրեալը։

Կեցցէ՛, կեցցէ՛, ցնծացին եղբայրները ծափահարելով։

— Փառ՛ի՜ա դու մեր աստուածն ես, Փառլիա...

Փառլիա, արդէն հեւասկեր էր։

Եղբայրները կը դիտէին անոր քալուածքը, պարանոցը, մարմնոյն չէնքը, բայց նէ չուտով անհետացաւ դաշտերուն մէջ։ Եւ եղբայրները չորս կողմը ուրիշ բան չտեսան բայց եթէ մութ ու խեղճուկ բնակարան մը։

Այն առեն տակուն մտուխիւն մը եկաւ վրանին աշխատելու, աշխատելու մինչև որ կատուցանեն այն բոլորը ինչ որ պատուիրած էր իրենց Փառլիա։

Ամենէն կատաղին Մաւրոս էր. ոդին զոր յառաջ իր չուրջը զգացեր էր, հիմայ մէջն էր։ Ու ինքը կը մղէր, կը մղէր այն նպատակին որ պիտի մօտեցնէր Փառլիայի։

Նա կը հրամայէր։

Կրկնապատկեցին իրենց զրահները. տուրքերը այլևս ոչ թէ իրր չնորհք մը կ'ընդունէին դիւզացիներէն, այլ իրր իրաւունք մը։ Կրկնապատկեցին այնուհետեւ զանոնք։ Մսրացին, խարեցին, կողոպտեցին, յափշտակեցին մինչև որ բարձրացուցին արտոնները, դահլիճները, սենեակները, քառանկիւնները, եկեղեցին, սեղանատունը և առանդուղները։

Մինչ այս մինչ այն, եղբայրներէն չատերը մեռան և տարիներ վերջ ոչ ոք մնաց այն սերունդէն որուն Փառլիան տեսած էին։ Բայց մեռնելէ յառաջ ոչ ոք կը մոռնար պատուիրելու ապրող սերունդին Փառլիայի պատուէրը։ Եւ կ'աւանդէին թէ զայն ընդունելու ամենէն աւելի արժանի պիտի ըլլայ այն որ հաւատարիմ կենայ Փառլիայի վտակքին։ Փառլիա եղբայրներուն ոդին էր։ Ու յետոյ մեռնելու միջոցին, հանդարտօրէն կը ժպտէին իրր թէ աչքերը փակուելէ յառաջ Փառլիա իրենց ցուցներ իր դէմքը։

Ու սերունդները կ'աշխատէին միշտ աւելի հաւատարիմ ըլլալ իրենց նախնիքներուն, Փառլիայի վտակքները ճչդիւ կատարելով։ Իւրաքանչիւր դար բան մը կ'աւելցնէր սեղանատան սրահներուն, քառանկիւնիներուն, դահլիճներուն վրայ, զանոնք աւելի ընդարձակելով, լուսաւորելով ու զարդարելով։

Չէին դիտեր միայն ինչպէս չինել զանգակատունը, պատկերներն ու քանդակները որպէսզի գեղեցիկ ըլլային։

Ձիոթթոյ այն առեն Փառաւա էր ու կը նկարէր մատուռը որ կը գտնուի Աւէնայի մէջ, Էրէմիաններու եկեղեցին մօտիկ։ Իր մատրան մէջ նկարած էր Տանթէի Դժոխքը և Ս. Գրքէն ուրիշ տեսարաններ։ Զինք չատ կը գովէին թէ՛ իր նկարներուն համար և թէ իր ճարտարապետական տաղանդին համար։ Կանչեցին մեծանուն ճարտարապետ պատկերահանը որ իրենց կերպ մը տաճարը լմնցնելու։ Ձիոթթոյ զանգակատունը չինեց ու ամենքը հաւնեցան։ Աշտարակի մը և գեղակի մը ձեւն ունէր, աւելի հեթանոս էր քան քրիստոնեայ, կամ մանաւանդ առանձին ձև մ'ունէր։

Եղբայրները մտածեցին ո՛ր տեսած կրնայ ըլլալ Ձիոթթոյ այս ձևերը ու մտածեցին առատաձայն տեսիլքի մը վրայ, ինչպէս լսեր էին առատաձայն կատակերգութեան մը վրայ։

Ձիոթթոն արձակեցին որովհետեւ չէին կրնար այլևս ա նոր վճարել։ Իրեն խոհուեմ հարցուցին միայն ինչպէս պէտք էր գեղեցիկ բան մը չինել, պատկեր մը օրինակի համար, քանդակ մը։

Ձիոթթոն իրենց ըսաւ թէ ամեն բան պէտք է ջանալ մօտեցնել անոր ինչ որ ամենէն աւելի իրենց սրտին մօտիկ էր։

Սակ վայրկեան մ'եղաւ, հանճարի կայծ մը։ Ով աւելի իրենց սրտին մօտիկ էր, իրենց ճիգերուն նպատակը կը կազմէր։ Ո՞չ ապաքէն Փառլիա։ Մտքերնին բացուեցաւ ու գործի սկսան։ Ուսոի և պատուհաններու սիւներուն, վարդազարդերուն, շրջանակներուն, ծաղիկներուն ու տերեւներուն տակին Փառլիայի մարմնոյն ձևերը, իր դիծերուն կորութիւնները և գործը աւարտած չէին դատեր՝ բայց եթէ երբ նա բոլորովին կը մտնէար Փառլիայի ձևերուն։

Երբ կարգը եկաւ եկեղեցւոյն մէջ սրբուհիներ ու սուրբեր նկարելու, չատ վիճեցին. ի՞նչ կերպարանք տալ անոնց։ Ի՞նչ դէմք տալու էր, օրինակի համար, Մագթաղենացիի մը։ Ոչ աւետարաններուն մէջ և ոչ ալ Ս. Հարց գործերուն մէջ որոշ բան մը չկրցան գտնել այս բանին նկատմամբ։ Այն առեն վերջապէս դարձան իրենց միակ նախասիրարին որ ինքնամատոյց կը ներկայանար իրենց աչքերուն առջև ու ամեն ձև կ'առնէր անոնցմէ։ Բոլոր սրբուհիներուն Փառլիայի ձևերը տուին, գայն նկարելով կանգուն, ծնրադիր, պառկած, կուրծքը բաց, թևերը հոլանի, յետոյքը ցցուած։ Նոյն իսկ գայն ամենէն

մերկացուցին՝ երբ ուղեցին Ս. Յուստինէլի մկրտութիւնը ներկայացնել։ Երբ կը համարէին որ աւանդութեան մէջ անոր արտայայտութեան գիծ մը մոռցած ըլլայ, զայն կը վնտռէին դիմաղին կանանց վրայ։

Բայց պատկերին վրայ սրբուհիները միշտ առանձին չէին. շատ անգամ խումբ մըն էր. Մագթաղենացի մը օրինակի համար որ բազմականին մէջ Բրիտոսի ոտքը կը լուանար։ Արդ եթէ Մագթաղենացին Փռալիայի ձեւերն ունէր, ո՞վ պէտք էր ըլլալ Բրիտոսը իրենց մէջէն, ո՞վ պիտի ըլլար այն երջանիկը որ Փռալիայի մարմնոյն հետ չօշափման մտնէր։

Հոս էր որ կռիւն ու տարաձայնութիւնը սկսաւ։ Սմէն ոք կը ջանար որ Փռալիայի ամենէն մօտը ինքը ըլլայ։ Յետոյ միաբանութեան կոչին քով նկարելու ձանձ՝ որ առաջին անգամ գինքը տեսեր էր ու դրին Մաւրոն ու իր դարու եղբայրները. բայց որովհետեւ ասոնց ալ դիմագծութեան վրայ շատ որոշ գաղափար մը չունէին, իրենց դէմքերը դրին հոն՝ ըստ կարեւորոյն աբբային ամենէն ցանկալի դերն ու դիրքը տալով։

Բոլոր սուրբերու արտայայտութիւնները վաստակեալ էին, ճգնաւորն ու կաթոդիկն։ Կը սպասէին որ Փռալիա գայ գինքնիք զովացնէ ու զօրացնէ, ինչպէս խոստացեր էր։ Անոր խոհեմը իրացուցեր էին. անկից անդին դեղեցկութեան, չքեղութեան ուրիշ սահմաններ չէին դիտեր ու իրաւամբ կ'սպասէին այս մխիթարական այցելութեան։

Անցաւ մէկ օր, երկու օր, երկու տարի ոչինչ չյայտնուեցաւ։ Ոչ գաղանի անցքերէն, ոչ ալ արքայական սանդուղներէն մարդ վեր չելաւ։ Շատ անգամ յուսահատութիւններ ունեցան։ Կռահեցին անգամ մը, օրինակի համար, որ նեղսնցքին ծայրը իբր թէ մէկը ճգներ մուտքը բանալ։ Ինքն է, մոտծեց իւրաքանչիւրն ու վազեց դէպ ի մուտքը. կատու մըն էր։ Ներքնադռնապետներէն վար նայեցան, մի՛ դուրէ անմեկնելի քմահաճոյքով մը Փռալիա հոն ծածկուած ըլլայ, դարանին մէջ մուխ պարապութիւն միայն կար։ Այնատեն դացին եկեղեցիին զանգակը զարկին։ Կը յուսային որ բազմութեան հետ ինքն ալ պիտի դար։ Տանկ, տանկ, տինկ, տունկ, տանկ, տինկ, զանգակին ձայնը տարածուեցաւ դաշտերուն մէջ։ Սմէն կողմէն եկեղեցին դիմեց բազմութիւնը, մարդ, կին, ծեր, տղայ, մեծ ու պզտիկ։ Երբայրները յուսահատ մնացին. Փռալիա մէջերնին չէր. գիւղի մարդիկը միայն կային որ անմեղ բացատրութիւններով իրենց հիացումը կը յայտնէին եկեղեցիին հրաշալիքներուն նկատմամբ։ Դէմքեր կային որ Փռալիան կը յիշեցնէին. կը փորձուէին նշան ընել. բայց որովհետեւ ապահով չէին, կը նայէին միայն կէս ընտանական նայուածքով ու չուտով կը մտայէին։ Փռալիան չէր։

Այնատեն չատ բարեմիտութեամբ մտածեցին որ եթէ Փռալիա չէր յայտնուեր, իրենց չէնքին մէջ թերութիւններ պիտի ըլլային, ու դարձան դեռ աւարտուն ընելու ձեղունին ու որմերուն տամկանկարները, քանդակները և ճարտարապետութիւնը։ Ջամէնքն ալ աւելի մեծվայելուչ ըրին, աւելի պայծառափայլ, աւելի չքեղ։ Ու սեղանատունը հիանալի էր։

Բայց Փռալիան չեկաւ ու չեկաւ։ Իրենց այնպէս կ'երեւէր իբր թէ անոր յիշատակին ալ մոռցուած ըլլայ մարդոց մտքին մէջ։ Տարակուսեցան իսկ՝ արդեօք իրական ոգի՞ մըն էր եղած. ինչ որ իրենց աւանդեր էին ցնորք մը չէ՞ր։

Ոմանք իրենց սպասումին մէջ նուազեցան ու մնացան. ուրիշներ՝ թերահաւատած, դաշտեր ու քաղաքներ ցրուեցան, տարտամ յուսով մը անոնց մէջ Փռալիայի հանդիպելու։

Մնացողները իրենց ձանձրոյթի ժամերը կարճելու համար, իրենք զիրենք տուին հին դիրքեր օրինակելու, դասաւորելու, խմբագրելու, պահպանելու։ Եւ որովհետեւ այլեւս չէին դիտեր ինչ ընել իրենք զիրենք տուին խմելու, զեղխութեան։ Փռալիայի աւանդութիւնը մոռցան։

Նաթոլէոն տեսնելով որ անոնք անպտուղ կեցեր են ու ինք պէտք ունէր բնակարաններու իր զինուորներու համար, մենաստանը առաւ անոնց ձեռքէն ու զինուորանոց ըրաւ։ Զինուորները չհամակցան բան մը այս նկարներէն, քանդակներէն ու հնութիւններէն. զանոնք աւերեցին, Ջարդեցին, կամ փոխադրեցին իրենց տուները, քաղաքին մատեհանները կամ ուրիշ աշխարհներ։

Ու չէնքը առաւ իր ամայութեան տխուր արտայայտութիւնը։

Մտածութեանցս այս կէտին հասած՝ արեւը կը խոնարհէր բոլորովին հորիզոնին վրայ։ Թեթեւ մշուշ մը կը ծածկէր տեսարանին խորագարդ բլուրները։ Մենաստանը աւելի կենդանի եղաւ իր ամայութեան մէջ։ Վերջալոյսի ճառագայթներ կը խոնարհէին վրան։ Ու պահ մը ինձ երեւցաւ տեսնել այս լոյսերուն մէջ Փռալիա ժպտով մ'երանական, որ չուտով մարեցաւ արեւուն ճառագայթներուն հետ։

Հ. Ե. Ա. Գրիգեան

(Բազմավէպի արդի խմբագրապետ)

ՀԱՅՆՐԻԽ ՀԱՅՆԷԷՆ

Գիշերը մրրկայոյզ է ու տաժուկ, երկինքն աննասղ. ես անտառի փոթորկող ծառերուն տակ, առանձին եւ լուին, կը դեգերիմ:

Հեռուն, որսորդի մը մենաւոր տնակեն կը փողփողի փոքրիկ լոյս մը, որ զիս չի նրապուռեր, որովհետեւ հոն թախիծը գոյութիւն ունի:

Կոյր մեծ-մայրը կաշիէ քիկնաթոռին վրայ կը նստի խոովայոյզ եւ անշարժ, իբրեւ քարէ անդրի մը, ու մեկ բառ իսկ չի վրդովեր անոր շրթունքներուն խաղաղութիւնը:

Անտառապահին շիկահեր տղան, անհնձը շրթունքին, վերուվար մաղ կուգայ. պատէն կը կախէ նրացանը, եւ կատաղութենեն արհամարանքով կը ծիծաղի:

Ու գեղունին, որ կը մանէ՝ կ'արտասուէ, ու իր արցունքներով կը տարկացնէ կտաւը. հայրենական տանիքն ալ հեծեծանքով կը խոնարհի դէպի վար՝ այս բոլորին վրայ:

※

Փոթորիկը պարի երգ կ'երգէ. ան կը սուլէ, կը շաչէ ու կը մռնչէ. տե՛ս, նաւակն ինչպէս կ'ոսնու: Գիշերը զուարթ է ու վայրենի:

Ցանկարծ կատաղի ծովը ալիքներէ կենդանի լեռնաշղթայ մը կը ձեւացնէ: Հոս կը բացուի մութ անդունդ մը, եւ հոն ալիքները կ'աշտարակուին իբրեւ բարձրութիւն:

Նաւակն կը ճնշուին անհնձի եւ աղօթի բառեր: Ես ամուր մը կը փարիմ կայմին ու կը բաղձամ նոյն պահուն տուընը ըլլալ:

※

Զկնորսի գեղանի՛ աղջիկ, նաւակդ եզերքին մօտեցո՛ւր, մօտս եկո՛ւր ու նստէ՛ քովս, որպէսզի ձեռք ձեռքի նստած զիրար փայփայենք:

Սիրուն գլուխդ դիր ուսիս վրայ, ու ա՛յդչափ մի՛ վախնար. դո՛ւն ամէն օր կատաղի ծովուն կը վստահիս ինքզինդ անփութօրէն ու անհոգ:

Սիրտս կը նմանի ընդարձակ ծովուն. ա՛ն ալ ունի փոթորիկ, տեղատուութիւն ու մակընթացութիւն. իր խորութիւններուն մէջ կը հանգչին նաեւ չքնաղ մարգարիտներ:

※

Լուսինը բարձրացեր է, եւ ալիքները մեղմիկ կը շողշողան. գրկած եմ սիրելիս եւ մեր սիրտերը կ'ուռին, կը տոչորեն:

Հրճուակին բազուկներուն մէջ, ես կը հանգչիմ եզերքին վրայ, ու կը հարցընեմ. — «Փոթորիկներու մրմնչումին մէջեն ի՞նչ բան մտիկ կ'ընես. եւ ինչո՞ւ համար ձեռքերդ կը սարսռան»:

— «Փոթորիկի մռնչում չէ՛, այլ յաւերժահարսներու երգն է. իմ հոյրերս են, զոր ատենօք ծովը կուլ տուաւ»:

Թրգմ. Մկրտիչ Պարսամեան

ԱՆԳԻՏԱԿ ԶՈՀ ՄԸ

Ա.

Կղզիի սաղարթախիտ, դեղաշմայլ ու բուրումնալից պուրակներով պաշարուած անառագակին մէջ տեսած էի այդ տարաչխարհիկ և հրապուրիչ օրիորդը:

Իր ծնողքին հետ գիւղացիացութեան եկած էր և իմ քնակած պանդոկը իջեւանած էին:

Հուրիի մը պէս դեղեցիկ, փափկակազմ և չնորհալի մարմնով դեռատի աղջիկ մ'էր:

Իր կապոյտ աչքերուն մէջ կ'ըսուերանային գգուանոյշ նշոյլներ, և թռչունի մը բերկին չափ փոքր և բոսորագիր շրթունքներէն կ'արձակուէին քաղցրալուր և միամիտ հոգիի մը ներքնայոյզ խոսվքները արտայայտող բառեր խնկաթոյր ուր բանաստեղծական աւիւնի մը հոսանուտ մրմնջիւնը կ'ըզգացուէր:

Իր գեղեցիկ դէմքը կը ժպտէր յարատեւօրէն, կը փայլփլէր բարեբեթեան, հեզահամբոյր դրօշմով մը, և այնքան խորաթափանց ակնարկներուն ներդաշնակութեան մէջ, որ զմայլելի էր պարզապէս:

Կը խնդրէինք իրմէ որ չութակը գեղգեղացնէ: Կը չիհնէր տղու մը պէս, կը վարանէր պահ մը և յետոյ, չմերժելու նպատակով, կը զետեղէր չութակը իր ձիւնաթոյր պարանոցին, մանկական վարդագոյն մանրիկ մատները պտըտցնելով թելերուն վրայ, ածելով հրաշալի հատուած մը, նկարչական գեղանչոյղ պատկերի մը հմայիչ երևոյթը առացած: Կ'ղգայի թէ գերագոյն սեղծումի մը խորհրդաւոր և դիւթական էակն էր այդ պահուն:

Արդարեւ, ամառան մը ամբողջ տևողութեան մէջ, Էօժէնի, ինչպէս կը կոչէին զինքը, հանդիսացաւ միևնոյն քաղցր և բարեմիտ հոգիի մը տէր աղնուազարմ աղջիկը, ամօթխած, զգլկահար և բուրումնասիրուս արտայայտութեամբ մը առլցեալ հմայիչ մարմնի մը մէջ:

Իր հայրը, ձերմակ մազերով, և համակրելի դէմքով, կը յատկանչէր իր մէջ այն բարի և աղնուահոգի անձը որ կեանք տուած էր այդ եղական և դիւթաբանչ աղջկան: Ճչմարիտ

և խանդակաթ հօր մը պէս կը գուրգուրար անոր վրան, կը պարծենար անով և թանկագին էակի մը պէս կը հակէր վրան, հոգևվին փարած անոր ամէն մէկ նայուածքին, աղերսին և օժտած զայն իր բոլոր սիրտովը, զգալի գորովի մը արտայայտիչ թափով մը:

Իսկ իր մայրը, այն ալ ձերմակ մազերով, թուեցաւ ինծի իրապէս նուազ մտահոգ և գուրգուրանքոտ հանդիսել իր աղջկան: Կզգայի իր մէջ, ինքնահաւան, սովորական կատակէ մը անգամ ակնածելու, բարկանալու հակամէտ և վիրաւորելու չտոի արամադրութեան մը մատնուած կնոջ մը խմորը: Իր խօսակցութիւնը կը յայտնէր իր հոգեկան խռովքը, երբ կը համեմէր մերթ իր բառերը կծու ակնարկներով և յանկարծական անտեղի խնդուքներով:

Եւ սիրտի հզօր տեղմուկով մը հանդիսատես եղայ այն ահնմասա յանդիմանանքներուն, զորս իմ դիտողութիւններուն ոգոմոյմով կը նչաւակէր իր հէգ և պաշտելի աղջիկը:

Էօժէնի, արդէն ամօթխած, հրեչտակի մը նման դիւթիչ, կը չառագունէր, մօրը կողմէ արձակուած խարազանի պէս դժնդակ հարուածներուն ցաւէն մահու չափ զգածուելով և կը նչմարէի իր գեղեցիկ աչքերուն վարագուրումը արցունքներու խուժումէն:

Իր հայրը նոյնքան կը յուզուէր, կը սիրէր կնոջը խստամբեր վիճակէն և ո՞վ գիտէ որքա՜ն կը խռովուէր նաև ներքնապէս, սակայն զարմանալի վերապահութեամբ մը և երկիւղածիր երևոյթով մը չէր համարձակեր պաշտպանել իր սիրած, պաշտած աղջիկը և ո՛չ ևս արգիլել իր կինը որ չի չափազանցե իր յանդիմանութիւնները:

Կը խորհէի թէ որքան ապիրատ, որքան անզգամ կին մը եղած ըլլալու էր, այդ մայրութեան վսեմ անունը կրելու կոչուած կինը որ յաջողած էր սիրական ձև մը տեսնել թէ՛ ամուսնոյն վրայ և թէ աղջկան վրայ հաւասարապէս:

Բոլոր այս պատահարներուն ներկայ, չ'հանդուրժեցի լուռ մնալ եւ գիտել տուի քաղաքավարօրէն այդ դիւային կնոջ թէ իր խոչտանգումները իր աղջկան հանդէպ օտարի մը ներկայութեան պատիւ չեն բերեր իր մայրական համբաւին եւ կը ցաւիմ ըսի ձեր սիրոյն մէջ չտարերը այն գորովը և այն սէրը որոնց լիովին արժանի պիտի ըլլար ձեր աղջիկը, այնքան չնորհալի և գեղեցիկ յատկութիւններով:

Չկրնալով մարսել իմ արդարացի բողոքս, պատասեց յօնքերը և թթուեցուց դէմքը յետոյ չեչտակի նայելով ինծի.

— Արդեօք կը սիրէ՞ք աղջիկս որ դինքը պաշտպանել ուզեք։

— Ոչ, Տիկին, ձեր աղջիկը լինդի պէս համեստ երիտասարդի մը զոհել չ՛արժէր. Չանացէք իր գեղեցիկ յատկութիւնները գնահատող հարուստ և ընտիր երիտասարդի մը հետ ամուսնացնել։ Սակայն, չեմ կրնար մեկնիլ առանց խոստովանելու թէ ձեր արարքը օրիօրդին պատիւը ազատելու հանգամանքն ունի։ Այսչափ, մնաք բարով Տիկին, մնաք բարով Օրիօրդ։

Եւ երկարաւուն խոնարհումէ մը յետոյ, կը հեռանայի, նողկանքով լեցուած այդ մօր հանդէպ ու երկիւղածութեամբ, յարգալիր ակնածանքով, արդահատանքով մը արբչիս և պարծանքը մէջս, հեզ և չարաչար խոչտանգուած աղջիկը պաշտպանած ըլլալուս։

Հետևեալ օրը, կը վերադառնայի քաղաք, ամբողջ միտքս խռովալիր տեսութեամբ լեցուած, լուծելու համար այն խորհրդաւոր գաղտնիքը և հոգեբանական հարցը որունք գոյութիւն պիտի ունենային անչուշտ երկու էակներու, մօր և աղջկան մէջև։

Բ.

Ահա այդ խորհուրդներուն գաղտնիքը։

Լինդէնիին հայրը նախապէս ամուսնացած էր իր մօրաքրոջ, ուրկէ ծնած էր աղջիկ մը, ճանչցուած իբր իր քոյրը որ ամուսնացած էր արդէն մանկամարդ հասակին և այր ու կին կ՛ապրին դէտ։

Սակայն, այն տարիներուն որ իր մօրաքոյրը հիւանդագին վիճակի մէջ կը տուայտէր, մահուան ճիրաններուն անձնատուր, իր ազգ քոյրը, քրոջական սէրը, ակնածանքը, ամօթը ոտնակոխ կ՛ընէր և դիւերանց, վայրագօրէն պղծել կուտար ինքզինքը իր քեռայրին կողմէ, անտարակոյս անոր այրի մնալու հանգամանքին և իր քրոջ մահուընէն վերջ անոր ուրիշ կնոջ մը հետ ամուսնանալու վտանգէն, կասկածէն ազատվելու համար իր կեանքը և իր ապագան։

Ահա այս ամուսնութենէն ծնած էր Լինդէնի, երկու մեղսակիցներու սարսափելի յանցաւորութենէն և վատասերած արեանակցութենէն։

Ուրեմն, հոգեբանական տեսակէտով, Լինդէնի, հարազատ հօր մը գազրելի անքրոջ, սիրոյն և հոգածութեան ենթարկուելով, կ՛ունենար վայրագութեան մէկ պահուն և զրկիչ ոճրագործական արարքով մը զինքը արդասաւորող և ծնող անգութ մայր մը որ տարիներու երկար չրջանին մէջ իր գաղտնիքին լինք միակ տեղեակ և հաւատարիմ, պիտի մղուէր անխուսափելիօրէն նոյնքան վայրագ մօր մը դերը կատարելու և պարագաները հաստատեցին այդ գաղտնախորհուրդ իրականութեան վիճակը։

Լինդէնիի մայրը, թէև հայ ծնունդ, կատարեալ օտարամոլ մը ձևացաւ և օտար գաղափարներով ապրեցաւ և իր միակ նպատակը եղաւ իր աղջիկը զոհել իր կամքին և բաղձանքին համաձայն օտարազգի մէկու մը։

Ընտանեկան այս պայքարը դէշ և դառն վիճակ մը ստացած էր։ Լինդէնի միշտ մօրը խոչտանգումներուն խաղալիկ կ՛ըլլար և կ՛ենթարկուէր ձրի յուզումներու։ Ծանօթ ընտանիքներու պատկանող հայ երիտասարդներ հրապուրուած աղջկան գեղեցկութենէն, չնորհալի ձևերէն, դիմում կ՛ընէին. մայրը անդրդուելի կը մնար, կը մերժէր, մարդու չ՛հաւանելու յատկութեամբ մը։

Այս առիթով տեղի կ՛ունենային այդ տան մէջ մորմոքիչ և յուզումնապիր պայքարներ որոնց տխուր արձագանքը լսելի կ՛ըլլար չատերուն։

Ոմանք տեղեակ մօրը անցեալին, սրտավին կը մեղքնային հէք աղջիկը որ Բերայի մէկ աբարթըմանին պատչգամը նստած տխրադէմ, և միշտ իր գեղեցկութեան ճառագայթացման և փսիխակազմ, հրապուրիչ մարմինին չնորհալիութեան մէջ, ի զուր ապառնալով, երազելով իր այն իտէալ երիտասարդը զոր պիտի սիրէր։

Եթէ գուշակէր խեղճը թէ այդ երազածը օտարազգի մը պիտի ըլլար, մօրը սադայէլական միտքին մէջ անխախտ կերպով դրօշմուած ըլլալով։

Կը մտածէի երբեմն թէ յաջողութեան պարագային, որքան պիտի խրոխտար մայրը, ուռենալով հնդկահաւի պէս։

Օր մը այցելեցի երևոյց և նչմարեցի թէ որքան խորունկ տպաւորութիւն մը ըրած էր մօրը վրայ իմ այն կծու դիտողութիւնս զոր ըրած էի, գիւղը, նողկանքի և տգեղութեան պատու մը զգացած վիշտիս հետևանքով։ Դէմքին վրայ խոժոռ երևոյթ մը կար, յանկարծ վերյիշելով իմ ակնարկութիւնս, երեսիս զարնելու պէս ձևով մը. սակայն իր լուռ վիճակը տպացոյց մըն էր թէ չ՛էր մոռցած։ Լինդէնի միշտ ժպտուն, և իր սովորական դոզարիկ ու տմօթխած դէմքով, կը խօսէր հետս, սակայն կ՛զգայի, իր մէջը հոգեկան վերդովում մը

կար և իր լեզուին ծայրը տրտմաթախիծ բառեր որոնք չէին արտասանուեր դիւրաւ։

Հարցուցի մօրը թէ ինչ ունի օրիորդը, անտարբեր և կծու չեչտով մը պատասխանեց թէ չ'ուզէր ամուսնանալ իր ընտրած երիտասարդին հետ։

Զարմացումով մը, որ չփոթեցուց մայրը, առարկեցի։

— Բայց, Տիկին, երբ օրիորդը չ'է ախորժած ձեր ուզած երիտասարդէն, ինչպէ՞ս կը պահանչէք որ ձեր ընտրածը ուզէ անպատճառ, միթէ ձեր էֆէնտին այս մասին կարծիք չ'ունի, անշուշտ իրր հայր, իր կամքը ունի և աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ նախապէս խորհէիք և ձեր թանկագին աղջիկը չ'զոհէիք որ և է ապիկար մէկու մը։

Հայրը, այս խօսքիս իրր արձագանք, նոյն կարծիքը յայտնեց. չնորհակալ եղաւ որ իրր բարեկամ կը խօսիմ ու աւելցուց թէ ինքն ալ չհամոզուած պիտի չ'ամուսնացնէ իր զաւակը, այնքան չուտ։

Էօժէնի, սկսած էր ոգևորուիլ և կը կարծէի նշմարել գեղեցիկ կապոյտ աչքերուն մէջ ուրախութեան, խնդիրի արցունքներու սուուերը։

Երբ մեկնեցայ, փողոցը, յանկարծ կասկածը վերստին պաշարեց միտքս և ըսի թէ անպատճառ մօրը խօսքով և կամքով պիտի ամուսնանար հէք Էօժէնի, այն գաղափարը կազմած ըլլալով թէ իր հայրը անկարող պիտի ըլլար մաքառիլ և գլուխ պիտի ծռէր ինծի վէթօյին առջև։

Եւ պատահեցաւ ինչ որ կը գուշակէի տարօրինակ նախազգացումով մը։

Երկու ամիսներ սահեր էին։ Օրին մէկը կիմանամ թէ Օր. Էօժէնիի ամուսնութիւնը կատարուեր է Պանք Օթօմանի կարևոր պաշտօնեաներէն մէկուն հետ, որ պաշտպանեալն էր նաև նոյն դրամատան ազդեցիկ Տնօրէններէն մէկուն։

Գ.

Երկու տարիի չափ միջոց մը անցեր սահեր էր, երբ հանուսր անկիւններէն վրդովեցուցիչ և խուժդուժ լուրերու տխուր արձագանգները կը թնդային, կը տարածուէին, Էօժէնիի ամուսնութենէն յառաջ եկած դժբախտութեան մը նկատմամբ։

Երկար տարին անհատ վիճակի մը մէջ անցուցի, չ'ուզելով կարծել և երևակայել թէ իրօք Էօժէնին եղած ըլլար խօսուածին, ըսուածին, ենթադրուածին չափ ապերջանիկ։

Խեղճ աղջիկ, կ'ըսէի, արդեօք ատոդ է եղածը։

Այո, հիմնապէս ատոդ էր։ Անոր իրականութիւնը կը մերկանար, իր ամենէն վարկաբեկիչ և տարտամեցուցիչ հանգամանքով։

Անհամաձայնութիւնը սկսեր էր արդէն այր ու կնոջ միջև, տեղի տուեր էր անհաճոյ պայքարներու։ Ամուսինը, իր դոյնը դուրս տուեր էր, և իրր վատոգի ու խաբեբայ արարած, սկսեր էր խոշտանգել իր անմեղ և ամօթխած կինը, քայքայելով այդ կուսական գերազանց, թանկագին մարմինը իր ախտաւորի արիւնով ու վարակելով անոր հոգին, արիւնելով անոր սիրտը և բովանդակ էութիւնը, իր դաժան մարդու հարուածներով և իր դաւաճան ոգիով ծնած մարդու եղունգի պատկներով։

Ինչ քամահրելի և ինչքան արհամարհանք ներշնչող տարաբաղդ, որուն անխղճօրէն կը զոհուէր, հոս և հէդ գառնուկի մը նման այդ չնորհալի, էքզօթիկ և յաւէտ ողբալի աղջիկը։

Եպերելի այս եղեռնին յաջորդեց այն ջղային և նոպանեւրով սարսռացուցիչ մղձաւանջը որ տիրապետած, մարմնացած էր խաչեցեալ Էօժէնիի մէջ։

Օր մը, յանկարծ դէմս ելաւ, արտօրնօք ձեռքը սեղմեցի. ինքնակորոյս էակի մը երևոյթը ստացեր էր, կը ժպտէր բայց կը նշմարէի իր անարիւն դէմքին թափանցիկ գիծերը, վիշտ, արցունքներու խաթարուումներով։ Իրր հաւատարիմ ընկեր, չուն մը կը պատցնէր իր հետը. խնամով բռնած կենդանին առաջնորդող չղթակապը։

Կը պատմէր թէ այսպէս կը ղեկավէր փողոցները մխիթարուելու համար. անկապ և այլանդակ բառեր կ'արտասանէր և կը յիշեցնէր ինծի թէ որքան դեղեցիկ ժամեր անցուցած էինք գիւղը։

Եւ երբ տխուր բարև մը փոխանակելով բաժնուեցանք, հեռուն կեցած կը հետևէի իրեն և չէի կրնար հաւատալ թէ իր մէջ բովանդակ քայքայումի մը մնացորդները կ'ապրին, չարաչար կերպով ըղքտուած մռչունի մը նման։

Կ'անիծէի իր մայրը որ նոյնքան իր աղջկան ամուսնոյն վայրագ մեղսակիցը եղած էր, յանձնելով զայն դաւաճանի մը ձեռքը մխիթարն իր քմահաճոյքին համար, և զոհ տալով անծանօթ խաբեբայի մը և տխտաւարակի մը վայելքներուն։

Եւ այդ պատահանատու մայրը կը դատապարտէի ես, իրրև արժանի մեծ դժբախտութեան մը կայծակին։

Այդ պարագան ներկայացաւ։ Իր պաշտած փեսան, ուր-

ուականի մը պէս, կը լքէր իր կինը և կը վախէր կ'երթար, հալածուած՝ իր պաշտօնավարած դրամատունէն զգալի գումար մը չորթած և իւրացուցած ըլլալուն համար։

Այս առաջին հարուածը կայծակի մը արագութեամբ հնչած էր մօրը ականջին վրայ։ Սակայն այդ կայծակը Իօժէնիի սիրտին վրայ կ'իյնար և կը բռնկցնէր զայն։ Սև ջղիկներ կը դղրդէին ան մէջ. ընտանեկան անդորրութիւնը կը խանգարուէր, կը խռովուէր։ Հայրը կ'ողբար իր զաւկին դժբախտութեան վրայ, մայրը անխղճօրէն կը դատապարտէր իր աղջիկը և իր մօտալուտ մահուան վճիռը կ'արձակէր։

Եւ ճակատագրօրէն, այս մահուան վճիռը Իօժէնիին յանկացուած պիտի ըլլար։

Հիւծուած, ընկճուած, բարոյական վարկաբեկումի մը վհատեցուցիչ բեռին տակ, ճնշուած ու ճաբահատ և զգալով պինքը տանջող մղձաւանջային վիճակը, տառապանքի սարսափը, ո՛վ գիտէ որքան ուժգին, անզսպելի անկանքէ մղուած, Իօժէնի, իր կարգին, կը թողուր կ'երթար ընտանեկան տարը, իր փախստական ամուսնոյն հետքը վնտռելու, գտնելու յոյսով և կը հասնէր վերջապէս Եգիպտոս, տեսակ մը ինքնագոհ էակի մը նման որ զուրկ է դատողութենէ։ Իր կողմէ կատարուած այս ճամբորդութիւնը կարելի էր վերագրել իր յաւիտենապէս միամիտ և ամօթխած վիճակին որուն վախճանը պիտի լուծէր իր անօգուտ քայլասրտութիւնը։ Ուրիշ կորովի կին մը պիտի նկատէր այդ խաբեբայ, վատ և ախտաւոր ամուսինը, իբր կորսուած թշուառական մը և զայն պիտի անիծէր, ամէն չանք ընելով մոռնալ անցեալը և մխիթարուիլ, վերստանալով իր անդորր կեանքը։

Սփոռս, Իօժէնին չէր անդրադառնար իակ իր դեղեցկութեան, իր պատիւին, իր բարոյականին գրոս կորսնցուցած էր վաճառ մը պատճառաւ, չէր մտածեր իր բոլոր չնորհալի յատկութեանց, հրապոյրներուն վրայ որոնք խաթարուած էին և կ'երթար աննպատակ, թափառելու խղճօրէն և վայրագաբար լքուած կնոջ մը պէս, Եգիպտոսի ամայի և մեռելական փողոցներուն մէջ։

Անգիտակ իր բրածին, յուսահատ՝ իր որոնած, իր վնտռած անհատը չ'գտնելէն, կը մտանուէր խղճալի արգահատելի հալածանքի մը վհատութեան, որուն կը յաջորդէր վերջապէս աղքատութիւնը, անկարելիութիւնը ճգճիմ գումարով մը ապրելու և անագորոյն, անխուսափելի վախճանը։

Եւ օր մըն ալ, մահուան արիւնոտ մատիները կ'անչընչացնէին մէկ հարուածով այդ խեղճ և ողբալի արարածը, օտար երկրի մը անծանօթ, խուսարակուս մէկ անկիւնը, զգետնուած և լքուած։

Եւ յաւէտ զապրելի մայրը իր ամուսինը քաշկրտելով Եգիպտոս կը տանի իր աղջիկը փրկելու տարտ վատնդէ մը, սահմռկեցուցիչ անազանգը կը դիմաւորէ զիրենք ծանուցանելով թէ իրենց վնտռածը հողին տակ կը հանգչի արդէն։

Եւ հայր ու մայր կը վերադառնային Պօլիս դըլխահակ, վիշտի ծանր բեռին տակ ճգմուած, անտանելի նընջեցեալի մը տարտափէն չփոթուած երկու յուզարկաւորներու պէս։

Օհ, անգիտակ դժբախտ զոհ, օտար ամուսնո՛վ մը, օտարամոլ և օտար հողի մը մէջ թաղուած ըլլալու չափ փուսքանուող վայրագ և անգութ մօր մը զաւակդ դու, պիտի ողբար բանաստեղծը, աղաղակելով մարդկութեան դէմ։

Ռ. ՍԱՄԻԿՆԱՆ
(ՏՕՄՐՆՕ)

ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՊԱՅՔԱՐ

Սիրո՛ւմ եմ ես կռիւը, սիրուն՝ կռւարարին, սիրո՛ւմ երկար եւ ամուր եղջիւրները դէմ տւող խոյին, ծւասող, պատռտող յովազին, ցոյնիսկ ճանկռտող, նչացող կապիկին, բայց երբե՛ք լուռ ու մունչ արածող ոչխարին:

Սիրո՛ւմ եմ ես նրան, ով հոսանքի դէմ է լողում, հոսանքն ի վեր գնում՝ ջարդւելով ալիքների դէմ...:

30 Մայիս 1910,
Թիֆլիզ

ՎՐԹԱՆԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

※

Երբ իրօք գաղափարի պայքարը արժանապէս հասկըցւած է մեր մէջ, երբ «կռիւն ու կռւարարը», երբ՝ «երկար եւ ամուր եղջիւրները դէմ տւող խոյը», «պատռտող յովազը», «ցոյնիսկ ճանկռտող, նչացող կապիկը» նախամեծար պիտի է նկատուին «լուռ ու մունչ արածող ոչխարին», ապա ուրեմն ինչո՞ւ մեր մէջ կայ մինչեւ ցայսօր դասակարգ մը որ կ'ատէ կ'արհամարհէ, կը մեղադրէ իսկ Ֆիզիքապէս զամբեն անոնք որ իրմէ բոլոր գաղափարայինն «հոսանքին դէմ են լողում, հոսանքն ի վեր գնում՝» յանձն առնելով մինչեւ անգամ ջարդուիլ ալիքների դէմ...:

Ինչո՞ւ ցոյն այդ դասակարգը իր գաղափարներու դաշտին մէջ «լուռ ու մունչ ոչխարներ» կը փնտռէ շարունակ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ...:

1 Յունուար 1911,
Աղեքսանդրիա

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

(Օրիորդ Ն. Փանոսեանի Ալբոմէն արտագրուած)

ԼԻՋՊԷԹ

(ՊԵՐԼԻՆԻ ԻՆԿԱՏ ԿԵԱՆՔԷՆ)

1908 Դեկտեմբեր 24ի իրիկունն էր: Գերմանիոյ մայրաքաղաքը, Պերլին, չաթաթներէ ի վեր արդէն մեծ եւ աննկարագրելի պատրաստութիւններ կը տեսնէր, այս տարի ալ անսովոր խանդավառութիւնով մը տօնելու Ծնունդը եւ Նոր տարին:

Խաղաքին լայն պողոտաներն ու փողոցները, հակառակ ձիւնին ու փոթքին, երկու չաթաթէ ի վեր հանգիստի երես տեսած չէունէին. երկտեղ բազմութեան անհամեմատ հոսանք մը, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն. մայթերուն եւ մեծ վաճառատուներուն անց ու դարձը մէկ խօսքով անկարելի դարձուցած էր:

Եւ հասած էր վերջապէս դեկտեմբեր 24ի իրիկունը, ծննդեան նախատօնակը, ամբողջ Եւրոպայի է'ն ուրախառիթ եւ է'ն խորհրդաւոր տօնը: Ձիւնը ժամերէ ի վեր կը մաղուէր արդէն թանձրացած ու կապարագոյն երկինքէն վար: Հիւսիսային արեւմտեան կծու քամին կը փչէր անխնայ, անցորդին դէմքը լիզելով եւ անոր չունչը կտրել տալով: Եւ սակայն, հակառակ ձիւնին եւ քամիին, փողոցներուն եռուզեռ կեանքը երթալով աւելի կենդանի դոյն մը կ'առնար հիմա:

Աղջին՝ աղքատիկ տանտիկիններ, ծնունդի մէկ մէկ ծառ չալկած, արագ քայլերով տուն կը փութային, ժամ առաջ մէկ երկու ճրագով զարդարելու համար զայն: Ինչ մը անդին՝ դեռատի մայրեր, իրենց ազդր ձեռքէն բռնած, հոսկէ հոնկէ քանի մը նուէրներ կը դնէին, փոքրիկներուն ուրախ ճլվլումներուն առջեւ իրենք ալ մեծապէս հրճուելով:

Դործարաններէ դարձող դեռատի աղջիկներ դրեթէ իրարանչիւր խանութի առջեւ կանդ կ'առնէին, իրենց մօրը եւ կամ փոքր եղբօրը համեստ նուէր մը փնտռելու երեւոյթով: Դիմացը, խանութի մը առջեւ, աղքատ մայր մը չէր կրնար ո և է կերպով հանդարտեցնել իր սիրասուն զաւակը. փոքրիկը կուլար եւ ցուցափեղկին մէջ տեսած կառքը կ'ուզէր, խակ խեղճ կինը հացի եւ կարագի համար հազիւ չորս ֆէնիք ունէր դրպանը, փողոցին վարի անկիւնը, ալեւոր աղքատ մը իր արիոցնով անդադար ծնունդի անուշ երգ մը կը նուագէր անցորդներէն հազիւ մէկ քանիին ուշադրութիւնը իր վրայ դարձնել տալով:

Մութը կախած էր արդէն. փողոցները լուսաւորուած էին: Ամէն ոք. հարուստն ալ աղքատը, իր տունը կը քաշուէր հեզնեակ, ծնունդի ծառին պարգեւած խնդիր ու բերկրանքը վայելելու համար:

Ճիշդ այս միջոցին, գրեթէ ոչ ոք նշմարած էր դեռատի և ըստ երեւոյթին լաւ հագուած աղջիկ մը, որ դանդաղ քայլերով քովընտի փողոցներէն մէկուն մէջ կը յառաջանար, աջ ու ձախ ակնարկներ նետելով: Դէպի տուն և կամ որոշ տեղ մը երթալու երեւոյթը չունէր ան. ընդհակառակն՝ դեռ քիչ մը առաջ տունէն դուրս ելած էր և քալելէ աւելի կը դիտէր, առանց ոևէ որոշ նպատակի:

Եւ իրօք, չէր սխալած. ան էր, մեր փողոցին գեղանի Լիզպէթը, տասն և ութ տարեկան անուշ և հրապուրիչ աղջիկ մը, որ չուրջ երկու տարիէ ի վեր բողոքիչն կ'ընէր, և այն իրիկունն ալ դուրս ելած էր իր օրականը վաստակելու համար:

Պերլինի բոլոր ընկած կիներուն նման ինք ալ իր պատակեղէք պատմութիւնը ունէր, բարոյական անկումի ողբերգական պատմութիւն մը, որ դժբախտաբար քաղաքիս դեռատի աղջիկներէն չատերուն կեանքին միօրինակ և ախուր ցոլացումն է:

Հազիւ տասն և վեց տարեկան, չնչին չահախնդրութեամբ մը սկսած էր արդէն գործարանի մը մէջ աշխատիլ: Իրմէ գոտ եղբայր մը ունէր միայն, քանի տարեկան կայտառ և քաջառողջ երիտասարդ մը. որ աշխատութեան իւնչ ըլլալը ճանչցած չըլլալով, և ինքզինքը կուրծրէն ալքոլին ճիրաններուն յանձնած էր: Հայրը, աշխուժ և պատուաւոր գործաւոր մը, չէր կրցած տոկալ իր զաւկին պատճառած այս դառն ցաւին, և օրին մէկը յանկարծամահ եղած էր: Շաբաթ մը վերջ՝ եղբայրն ալ Պերլինէն մեկնած ու բոլորովին անհետացած էր, իրենց դժբախտ մօրը և տասն իւրաքանչիւր հոգը Լիզպէթի վրայ ձգելով:

Եւ սակայն, խեղճ աղջիկը ինչպէս հասնէր հիմա այս ամէնքին. իր չաբաթական 9–10 մարքը ինչպէս բաւեցնէր իրեն, մօրը և տան բոլոր ծախքերուն: Ուրիշ ճար չկար, ոևէ կերպով պէտք էր քիչ մը աւելի դրամ վաստակէր: Բանի մը վճռատուներու դիմաց, ամէն տեղ մերժեցին զինքը: Ինչ ընէր. մէկ ճամբայ մը միայն բացուած կը տեսնէր իր առջեւ, այն միւնոյն ճամբան, ուրկէ անցած էին արդէն իր ընկերուհիներէն չատերը և որոնք առանց ոևէ դժգոհութիւն յայտնելու, չատ գեղեցիկ ու բնական կը գտնէին միշտ այդ ապրելակերպը:

Կեանքի այս սոսկալի դարձակէտը, ուր նետուիլ կը պատրաստուէր հիմա խեղճ, անօգնական Լիզպէթը, չաբաթէ մը ի վեր արդէն անադին փոթորիկ մը յարուցած էր իր փոքր ու անփորձ գանկին մէջ: Իր այդ առնելիք նոր քայլին վրայ խորհեցաւ անդադար, իրեն լսածներէն այդ ղրճուկ կեանքին լպիրշ պատկերները գծել չգտնելով և իւրաքանչիւր անգամ, ցնցող սարսուռ մը նկատ պատեց իր կուսական անմեղ մարմինը:

Չէ՛, այդ կեանքը իրեն համար չէր. մահը աւելի նախընտրելի կը սեպէր ան հիմա քան բարոյական այն սոսկալի անկումը, որուն մասնուռզը կենդանի-մեռեալ մըն է: Բայց մայրը, այն միակ էակը որուն համար կ'ապրէր և երեսի վրայ չէր կրնար թողուլ:

Ու այսպէս, բաւական խորհելէ վերջ, որոչեց մէկին ճամբէ մը ընթանալ: Որոշ չատակագիծ մը կազմեց իրեն. պիտի չգտար իրեն չարմար երիտասարդ բարեկամ մը ձեռք ձգել, այդ բարեկամը հեզնեակ արտակից մը դարձնել, հասկրանքը աչքի վերածել, և այսպէս թերեւս չկրնար, հոգ չէ թէ քիչ մը կանուխ, ընտանեկան համեստ չարկ մը կազմել, ամէն բանէ աւելի իր պատուաւոր և անարատ կեանքը նիւթական անհրաժեշտ պէտքին առաջ զոհած չըլլալու համար: Եւ առանց տարակոյսի, իրենց հետ իր մայրն ալ երջանիկ պիտի ապրէր:

Ու անփորձ, աչխարհի դառն ու մարդկային քծնող ու վատ կեղծիքը չճանչցող տասն և վեց տարեկան դեռատի աղջիկը, իրիկուն մը, աչխատանքէ վերադարձին, մաքուր ու կոկիկ հագուեցաւ և դուրս ելաւ:

Ո՛վ կրնար դուչակել թէ Լիզպէթի դժբախտ ու անողոք ճակատագիրը այդ դիչեր պիտի կնքուէր:

Սաղջիկը չաղոզած էր այդ առաջին դիչերն իսկ չնորհքով և ըստ երեւոյթին լուրջ ու խոհեմ երիտասարդ մը ձեռք ձգել, որ իր անսովոր դեղեցկութենէն չարիչատուած՝ մօտեցած էր իրեն, բարեւած և իրր վաճառական մը ներկայացուցած:

Միասին ճաշած էին. մինչև կէս գիչեր չատ զուարթ անցած էր: Լիզպէթ սակայն, ըմպելիներու խառն ի խառն կուտակումին անվարժ, չատ չուտով գիտով ու թմրած վիճակի մը մէջ փոխադրուած էր, և իրր կէս մը ղղայացած աչքերը բացաւ, օտար սենեակի մը մէջ գտաւ ինքզինքը, իր թոյլ մարմինը անծանօթին չղուա բազուկներուն մէջ սեղմուած ու պրկուած:

Ամբողջ գիշերը լացաւ աղջիկը և հեռևեալ առաւօն որչ գիտէր արդէն, թէ ամէն բանի հետ իր կուսութիւնն ալ վրայ տուած էր։

Այսպէս ցնխոտեցաւ Լիզպէթի պատիւը, ցնխոտում մը դժբախտաբար, որ անոր անկումին առաջին քայլը ըլլալու առնմանուած էր։

Լիզպէթ չ'ուզեց անգամ մըն ալ սրիկայ և ոճրագործ երիտասարդին դէմքը տեսնել. այս վերջինն ալ արդէն իր նպատակին հասած էր և աղջկան հետէն վազելու պէտք չուներ այլևս։ Սակէ պատ, ամուսնացած և զաւակներու տէր ալ էր ան և վաճառականութենէ չհաս ուխլի վատահելի պաշտօն մը յանձնուած էր իրեն.— բարերարդն վարժարաններէն մէկուն դասախօսներէն էր, և իր ամէն մնդլին վրայ, խմաստասիրական և բարոյագիտական քանի մը լուրջ հատորներ ալ չնորհած էր մարդկութեան(!)։

Եւ ահա, այսպէս ինկաւ խեղճ Լիզպէթ. մէկ հարուածով վոխադրուելով կեանքին մէջ, ուրկէ այնքան սոսկացած էր, և որուն մասնաւորները աչխարհի է'ն ոդորմելի, է'ն թշուառ և դէպի արժանի հոգիներն եղած են միչտ։

Հիմա ինք ալ կ'երթայ աւելցնելու թիւ մը Պերլինի այն բոլոր ինկած մսատու աղջիկներուն վրայ, որոնք պոռնկութեան ասպարէզը ընդդրկած՝ սակսուած են մոռնալու իրենց եսը տանջող, իրենց հոգին տոչորող, ներքին, անարկու, ամբողջ էութիւնն մը քանդող ցաւը, և նիւթական պէտքին, հասյի կարօտին լուծին տակ մնացած, մէկ երկու մարքի, պնակ մը տաք կերակուրի վոխարէն, պատրաստ են իրենց երբեմնի ձիւնաթոյր ու փափուկ մարմինները, հիմա՝ հաճոյքի և չարքանքի բեռին տակ լկտուած ու անզգայ դարձած, է'ն երիտասարդէն սկսեալ մինչև է'ն ծերուկին դգուանքուս կիրքերուն յանձնել։

Լիզպէթ տմիս մը վերջ գործարանն ալ թողուց և գիշեր, ցերեկ իր նոր ասպարէզին հետամուտ եղաւ։

Այսպէս ապրեցաւ ան երկու ամբողջ տարիներ։ Մէկը չտնեց իր ձեռքէն, ո'չ ոք գինքը վեր վերցուց։ Ընդհակառակն՝ չատ սիրահարներ հետաքրքրեցան իր չուրջը և ան հետզհետէ աւելի մերձուեցաւ այդ տգմոտ կեանքին մէջ, ազատ ու զգուելի հեչտանքին մէջ երթալով աւելի խորասուզուելու և տմօթն ու պատիւը նիւթական պէտքին առջև չատոնց արդէն տնզի տուած էին։

Ան՝ այս միևնոյն աղջիկն էր, հիմա թաղին է'ն վատահամբաւ դեռատի բոզը, որ իր երկու տարուան վարած փողոցի կեանքէն դեռ չձանձրացած, իր տովորութեանը հետևեալ այս գիշեր ալ դուրս ինկած էր, անուշ քունը ծախելու, տովորական հաճոյքի կեդծ ժպիտներ և համբոյրներ չնորհելու, ուէ անձի մը անկողինը տաքցնելու կազմ ու պատրաստ։

Եւ տակայն, այդ գիշեր տարօրինակ, կէս Հզագրկող վիճակ մը կը նշմարուէր անոր վրայ։ Լիզպէթ իր ամէն օրուան ծիծաղկոտ ու զուարթ դէմքը չ'ունէր. ընդհակառակն՝ իր չարժուածքին, իւրաքանչիւր քայլին մէջ տխուր, վշտաբեկ հանդամանք մը կը տեսնուէր, հաճոյքէ զատ ուրիչ բան չձանչցող այս աղջկան հետ չատ հազուագիւտ երևոյթ մը։

Ձիւնը դադրած էր հիմա. խաստչունչ քամին անուշ հովի մը փոխուած էր։ Տուներու պատուհանները ներսը դիտող խրնդն ու բերկրանքը ամէն կերպով կը ցոլացնէին արդէն, և տան տան, ծուխդի քաղցր երդ մը մինչև փողոց կ'արձագանգուէր։

Stille Nacht, heilige Nacht!

Լիզպէթ, առանձին և լուռ, spree ին եզերքը կը կանգնէր հիմա. քաւորդ ժամէ մը ի վեր չուրին հանդարտ տատանումին վրայ աչքերը չառած, կարծես իր ամբողջ էութիւնով անոր մէջ խորասուզուիլ կ'ուզէր։ Եւ իրօք, այդ գիշեր, Պերլինի այս սիրուն գիտակն ալ կարծես օրուան մնձ ուժին ըմբռնումը կը կրէր իր մէջ, այնքան հմայքոտ և գեղաձիծաղ երևոյթ մը առած էր։

Աղջկան աչքերէն երկու խոչոր արցունք այտերէն ի վար տահեցան. ամբողջ երկու տարիներ արցունքի երեսը չտեսնող այդ աչքերը չանկարծ կը թրջուէին հիմա։

Մէկէ աւելի տխուր մտածումներ, մէկէ աւելի գտնուտ վերյուչումներ եկան պաչարելու Լիզպէթի միտքն ու հոգին։

Որքան ինկած էր ինք, կեանքի տիզմին մէջ որքան խորունկ թաղուած էր և այդ անկումը որքան արագ և զգալի կերպով տեղի ունեցած էր։

Իրեն նման մտատեղ սիրտ մը ինչո՞ւ զրկուէր այսպէս Ծնունդի չնորհած ընդհանուր հրճուանքէն և ինչո՞ւ ինք ալ իր վշտաբեկ մայրը ոևէ անակնկալով մը չկրնար ուրախացնել։

Որ մնացին անցեալ օրերու անուշ և խաղաղ յիչատակները, ինչ եղան մանկական այն անմեղ ժամերը, երբ սիրտը

ընկերական մարդուն վատ ու ցած արարքները չէր ճանչցած տակաւին:

Եւ սակայն, երկու տարուան մէջօդին, ինչո՞ւ զինքը վեր վերցնող մը չէր եղած, ինչո՞ւ ունէ անձ մը կեանքի մաքուր ճամբուն մէջ վերատին չէր առաջնորդած զինքը: Ո՞ւր կը թափառէր բարոյախօսներու անհամար թիւը, այո՛, ամէն ատենք, որոնց կեանքին է՛ն բարձր նպատակը ընկերային կեանքը բարեւոքել է եւ ինչած հոգիները մարդասիրաբար կանգնեցնել վերատին:

Ա՛վ դիաէ, այս վերջիններէն քանի՛ քանի՛ հատներ դէմը եկած էին արդէն, եւ զինքը անպարոյականութեան ցեխին մէջ ա՛լ աւելի մխրճած, ա՛լ աւելի խորունկը թաղած:

Այր մարդէն զատ, կինն ալ անտարբեր դանուած էր. իր ձեռքէն բռնող, զինքը վեր վերցնող կին մըն ալ չէր դտած իր դէմը:

Եւ այն աղնուական տիկինները, որոնք ամէն տեսակ բարեդործական նպատակներու կը ձեռնարկեն, որբեր, այրիներ, աղքատներ եւ հիւանդներ կը խնամեն, ինչո՞ւ մինչեւ այսօր, դոնէ անգամ մը իրենց ուշադրութիւնը չէին դարձուցած ինչ կիներուն վրայ, այրիներէն եւ աղքատներէն, չատ աւելի աղտոտելի եւ խղճալի հոգիներ, եւ ինչո՞ւ ունէ կերպով չէին օժանդակած անոնց կեանքի բարեշրջումին, քանի որ այսօր, ամէնքն ալ քաջ դիտեն թէ նիւթական պէտքն է լոկ, որ կնոջ մը պատիւը ոտնակոխ ընել կուտայ եւ գրեթէ իւրաքանչիւր բոզ պարտաւոր է վերատին նոյն իսկ ամենապատուաւոր կեանքը վարելու, եթէ միայն օդնութեան ճչմարիտ ձեռք մը երկարի նրան:

Այս մտածումները կը կեղեքէին հիմա աղջկան սիրտը. Լիզպէթ առաջին անդամը ըլլալով իր անկումին անչափելի խորութիւնը կը տեսնէր, եւ ղղջումի սկզբնաւորութիւնն մը եկած ինկած էր արդէն իր մէջ:

Ցանկարծ դոռ մը եկաւ վրան. իր դէմքին վրայ չարաշուք խորհուրդ մը գծուած կը տեսնուէր: Ջուրին եղերքը երկարող երկաթէ վանդակը բռնած եւ չինչալու համար ամէն ձիգ ի գործ դրաւ:

Ինչ արժէք ունէր այլեւս կեանքը իրեն համար. կէս արտաքսուած մըն էր արդէն, կնդանի-մեռեալ մը: Աւելի վեհանձն գործ մը ըրած պիտի ըլլար, եթէ մէկ հարուածով փակէր իսկոյն իր այդ խորտակուած կեանքին խաւնակ հաշիւը, անոր լուծումը ապրող եւ խորհող մարդկութեան կտակելով:

Եւ սակայն, այս վայրկենական եւ խղճալս որոշումի ազդեցութեան մէջ յանկարծ ծնող անհատական զօրաւոր կամքին առջեւ մարեցաւ իսկոյն: Նոր, բարեշրջուած կեանք մը վերսկսելու անհուն ուժ մը ղդաց իր մէջ:

Այո՛, հիմա ամէն բանէ աւելի ապրիլ կ'ուզէր ան, նոր կեանք մը թեւակոխել, անգամ մըն ալ ջանալ եւ դործել: Եթէ ամբողջ մարդկութիւնը չէր կրցած իրեն նման ինկած աղջիկ մը կանգնեցնել, ինք ինքզինքը կանգնեցնելու պէտք եղած ուժը իր մէջ կը կրէր արդէն:

Մօրը ծնունդի նուէր մը դնելու անհուն փափաք մը աւելցած յանկարծ: Զեռքի պայուսակը բացաւ. երեք մարգնոց մը կար մէջը, առանց տարակոյսի, իր առջի գիշերուան վաստակը եւ կամ անոր մէկ մասդորը: Դրամը հաշիւ բռնած, քանդիչ տարուբեր մը անցաւ իր մարմնոյն մէջէն, վերէն վար ցնցելով զինքը, եւ գրեթէ առանց դիտակցութեան, մեքենաբար չարժումով մը ջուրին մէջ նետեց զայն:

Իր ծախած հաճոյքին գինը եղող դրամի այդ կտորը հրկիզած էր կարծես Լիզպէթի փափուկ մատները. օտարին վարձքը ջուրին, օտար գիրկի մը մէջ թող երթար հանդչէր:

Անկասկած ճողփիւնին հետեւող ջուրին չրջանակաձեւ ալեւակները չէին անհետացած տակաւին, երբ Լիզպէթ հետացաւ իր կեցած տեղէն եւ արագ քայլերով տուն փութաց:

Հաշիւ կէս հանուած ինկաւ անկողնին վրայ, անա՛ր արցունքի բուռն հեղեղ մը եկաւ, ողողեց յանկարծ անոր դեղանի դէմքը:

Հետեւեալ օրը, Ծնունդի առաւօտն, եկեղեցիին զանգակները անուշ եւ անդադար արձագանգ մը կուտային քաղաքին չորս կողմը: Բնութիւնն ալ վերակենդանացումի ճիգեր կը ցուցնէր. կապոյտ երկինք մը կը խայտար վերը, արեւը իր տկար ճառագայթները կարելի եղածին չափ տաքցնել կը ջանար:

Լիզպէթ ջղասարսուռ եւ խռովեալ դիշեր մը անցնելէ վերջ, առտուն արդէն, զօրաւոր կամքով մը պարուրուած, բոլորովին նոր եւ բարեշրջուած կեանքի մը մէջ փոխադրուած կ'ղդար ինքզինքը, եւ հիմա մօրը գիրկը ինկած, ղղջումի վերջին եւ է՛ն դառն արցունքները կը թափէր, միեւնոյն ատեն գոչելով. «Մա՛յր, մոռցիր անցեալը, մոռնանք միասին: Այսօրուընէ սկսեալ քու պատուաւոր աղջիկդ եմ վերատին. վերջին ծայր լուրջ եւ դիտակից կեանք մը պիտի վարեմ, ամբողջ աչխարհի հետ քեզ ալ զարմացնելով: Բեզի ամէէ աւելի մեծ եւ անմոռանալի ծնունդի նուէր մը չէի կրնար ընել:»

Ծեղճ կինը, որ տարիներէ ի վեր իր քաչած վիշտն ու

առաւօտեան քնէ միայն դիտէր, և իրարու յաջորդող մեկէ աւելի տխուր անակնկալներու տակ բղաւոցին ճնշուած՝ հալած ու մաշած կերպարանք մը ունէր հիմա, զրկից իր պիրասուն աղջիկը, իր սիրտ թևերուն մէջ սեղմից զայն և այս անգամ աղաւօրէն թափից իր մէջ կուտակուած ալի արցունքները։

Երանի՛ թէ իր աղջկան այն խոստումը ամէն կերպով իրականանար այս անգամ։

Եւ իրօք, ծնունդէն վերջ, Լիզպէթ, երբեմնի բողը, վաղորդներուն մէջ չտեսնուեցաւ այլևս,— բան մը որ չատերուն զարմանք պատճառած էր։

Նոյն չաբթուն, վաճառականական ընկերութեան մը քով կարևոր պաշտօն մը գտաւ, և այսօր, ճիշդ տարի մըն է, որ ոչ միայն մեր թաղին, այլ ամբողջ Պերլինի է՛ն պատուաւոր աղջիկներէն մեկն է ան և պատուաւոր սեղուած աղջիկներէն չատ աւելի պատուաւոր կեանք մը կը վարէ։

Իր միակ մտածումը իր մայրն է և տունէն դուրս դրեթէ ոտք դրած չ՛ունի։

Մարդ կոչուած արարածը առ հասարակ կ՛ատէ ան, այդ բախտախնդիր և ցաւատանջ էակը ամբողջ աշխարհի պատուհասը դաւանելով, և անբացատրելի սարսուռ մը կը ցնորէ իր բոլոր մարմինը, երբ ամէն անգամ՝ այր մարդու մը կրքոտ աչուարկը պատահմամբ իր աչքերուն հանդիպի։

※

Այսպէս լրացուց բարեկամս՝ Լինած կեանքի է՛ն իրական և է՛ն յուզիչ էջը կազմել իր այս պատկերազից նկարագրութիւնը, կրակոտ նայուածքը աչքերուս մէջ յառած՝ առջևի գարնջաբոյն կէսը կուլ տալով։

Սրճարանը, որուն մեկ անկիւնը քաշուած նստած էինք այդ գիշեր, ծայրէ ծայր լեցուն, վերջին ծայր զուարթ և խանդավառ կեանք մը կը պատկերացնէր։ Նուագախումբը օբէրէթի մը անուշ մեկ վալսը կը զարնէր հիմա, նստողներուն բռնկադակ ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրած։

Հոս՝ հոն ցրուած կը տեսնուէին արդէն մեկէ աւելի լինած կիներ, գեղատես աղջիկներ, որոնց մեկ քանին, էրիկ մարդոցմէ չրջապատուած՝ իրենց ներքին ցաւը գարնջաբոյնի մէջ խեղդել կը չանային։

Եւ ես, բարեկամիս պատմութեան յուզիչ տպաւորութեանը տակ մնացած, կը խորհէի միևնոյն պահուն, թէ սա նստող կիներէն քանի՞ հատը արդեօք իրենց հոգիին սրատա-

ւորումը, իրենց անհատական խեղճութիւնը չեն զգար, և ա-նոնցմէ ո՞վ պիտի մտքէր պատուաւոր կեանք մը վարել վերստին, եթէ օգնութեան ուէ ձեռք մը իրեն երկարէր։ Ա-նոնք ամէն պարագայի մեզմէ աւելի լաւ կը ճանչնային՝ սա ճշմարտութիւնը, թէ աղնուօրէն խորհիլ և աղնուօրէն գործելը չատ դժուար առաքինութիւններ են, երբ մարդ հաց վաստկելու վրայ միայն կը խորհի։

Եւ ոակայն, ամէն բանէ աւելի, սա մտածումը անդամ մըն ալ կը չարչրկէր հիմա միտքս, և ես կը խորհէի անդադար, թէ եթէ իրօք կա՛յ այնպիսի ըմբռնում մը, որ մենք, մարդիկս բարոյական կը կոչենք և անոր մասին այնքան ոգևորութեամբ կը ճառենք միշտ, կ՛ուզէի այժմ դիտել թէ որո՞նք են անբարոյական կոչուածները, անո՞նք, որոնք կեանքի անհրաժեշտ պէտքերուն զոհուած՝ ըստիպուած կ՛ելնան և անօգնական ու անտէր, ցաւատ կեանք մը կը վարեն, թէ այնպիսինները, որոնք հակառակ ինքզինքնին խեղդով ու միտքով կին կոչուած արարածէն չատ աւելի բարձր դասելնուն, կիրքին և հաճոյքին առջև կը կորսընցնեն իրենց միտքը, սիրտը, խղճը, զգացումները, մեկ խօսքով իրենց բոլոր մարդկութիւնը, կը մերկանան ամէն բանէ, և իրենց քարոզած բարոյականը իրենց ձեռքով կ՛ըսպաննեն, կը թաղեն։

Ս. Ց. Պատւեան

ՀԷԼՈՒԱՆ

(ԱՐՁԱԿ ՔԵՐԹՈՒԱԾ)

Ա.

Ուրբա՜ն վախուկ ու նուաղուն է անունդ, Հէլուա՛ն:

Ամենօր դուցէ անանուն անապատ մըն էիր ու քեզմէ անբա-ժան միայն տատրուկ արեւը ունէիր:

Այսօր փարաւոնի երկրին երկրային Աստուածն ես, տառապող հոգիներու պատսպարանն ու սիրտիանքն ես դուն, եւ, ո՛վ գիտէ դուց ես անոնց շունչին հատնումովը մկրտուած երկիր, որ քու մէջդ երկինքըն ալ պարփակած ես:

Վասն զի հիւանդներդ երկինքի կեանքն է որ կ'ապրին քու ծո-ցիդ մէջ, ուր օր մըն ալ ես ապրեցայ, անդենականի կեանքը զգալու համար, բարեկամի մը հետ, զոր, աւա՛զ, քու գիրկիդ մէջ պահեցիր:

Եւ իմ թախտաւայած քայլերս, զոր քու մեղմասիւք մթնոլորտդ կը տարուբերէր, անսալով սրտիս, վասն զի ուղեղս դադրած էր գոր-ծելէ, ես տեսայ քու հիւանդներդ, դասրուն հոգիներ ամէնքն ալ, զոր սակայն խնամելդ համ մահացնելդ, ախո՛ս, չկրցայ որոշել:

Բ.

Յորեկին, արեւուն էն հրատապ շրջանին, երբ թախիծն ու մեղ-կութիւնը կը ճնշէին անզօր հատած մարմիններդը, անանկ ատեն մը ուր Աստուած պէտք չունէր աղօթքի, յանկարծ կը լսեմ դաշն զօ-զանջները եկեղեցիին, այդ անշուք գիւղին տխրաբոյր եւ էն ոգեւոր հաստատութիւնը, ու կը դիտեմ ճերմակներ հագած աղջիկները, նը-ւազ սկեպտիկ, ինչպէս միշտ, քան այրերը — որոնք հեւ ի հեւ կը վա-զեն վերջին հանգրուանը մարդկութեան, հարանիքի մոմեր կը փնտռեն Հոն ու մեռելի ջահեր կը տեսնեն...:

Կան որ ընդհատած սէրերու անցեալ քաղցրութիւնը կ'ողբան, այլ եւս դառնացած, երազներ որ չեն իրականանար. ուրիշներ տար-

տամ վախճանի մը մթութեան մէջ տարուբերը՝ կուլան իրենց անատոյգ գոյութիւնը: Ումանք ծնողքի ցաւեր, մեղքեր կը տանին, խաչակիրներ, մարտիրոսներ աւելի, ուրիշներ անգութներէ լքուած սիրտեր, քե՛զ միայն կ'ապաւինին, Հէլուա՛ն, վասն զի քու վախուկ ու շողշողուն ճա-ւագայթներդ կը շոյեն, կը վայելչեն վիրէնք, կենդանացնելու պատրանքը տալով, ու, գրեթէ միշտ հեգնելով անոնց հատած գո-յութիւնները:

Գ.

Ինչպէ՜ս անցուցեր եմ ամբողջ օրը. չեմ գիտեր. մեկնումի ժամ է արդէն: Շոգեկառքէն՝ որ քու մահաբոյր մթնոլորտիդ մէջ, այս պահուս, սեւ դագաղներու շարք մը կ'երեւայ աչքիս, վերջին ակնարկ մըն ալ գերեզմանին ուր մեռած մարմիններ կը շնչեն, կը շարժին...:

Անդենականի կեանքի խորհրդանշանն է արդեօք:

Եւ հեռուէն խոնաւ աչքերով կը դիտեմ հորիզոնին մշուշային սառներին մէջ, հիւծած մարմիններու աւանդապահ շէնքերը, միօրինակ ու ժժգոյն, ինչպէս բնութեան շէնքերը որ ծոցիդ մէջ կը տուայտին, ինչպէս նոյն իսկ անունդ, Հէլուա՛ն, նուրբ, փափուկ, հիւծախտացած...:

Մխիթար Գաւիթեան

ԿԵԱՆՔԻ ՀԱԿԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

«Սո՛ւրբ Աստուած, սո՛ւրբ և հզօր, սո՛ւրբ և անմահ...»:

Արշալոյսի առաջին ցոլքերուն հետ Մայր եկեղեցիին թաւձր ու պարապանման պատերը ճեղքելով, դպիրներուն ա-ղօթքն ու մրմունջը կը տարածուէր ամէն կողմ:

Անուշահոտ խունկի բարկ ծուխը պլան պլան կը բարձրանար դէպի կամարները, որոնք, տարիներու ծուխն ու մուխը չափած, սևացած ու խղդուած, միամիտ հաւատացեալներուն վրայ խորհրդաւոր ներգործութիւն մը կ'ընէին:

«Սո՛ւրբ, Աստուած» ին հետ աւագերէցը լսելի կ'ընէր բուրվառին զանգակիկներուն միօրինակ աղմուկը, չրխունքներուն տակէն սաղմոսի մնացորդ մը մրմռալով:

Աղօթող ու երկրպագող բազմութեան մէջէն, դպիրներուն ընկերութեամբ, խուլ որոտի մը նման, անդունդէն եկողի պէս, ձայն մը կը սաւառնէր չորս կողմը: Ոմանք ծնրադիր, մէկ քանիներ խաչակնքելու ձեւով, գոհունակ ու կազդուրիչ մթնոլորտի մէջ կարծես կը գտնուէին այդ օրը:

Ու ժամուն բարձրարերձ զանգակատունէն երրորդ անգամ ըլլալով կ'որոտար խոշոր զանգակը, ուշ մնացողներուն ազդարարելով դէպի աղօթատուն:

Աչնանային պաղ ու ցնցող քամի մը, բոլոր թշուառներն ու աղքատները բերած, մէկտեղած էր եկեղեցիին առաջամասի կամարներուն տակ: Միւս կողմէն բարեպաշտ հաւատացողներ, մանաւանդ տարէց այրեր ու կիներ, ծնողական հանդիսաւորութեամբ ու պատրաստութեամբ, խունացած ու չփոթութեան մատնուած թշուառ ամբոխը ճեղքելով, կը մտնէին եկեղեցիին մայր դուռնէն ներս, չի մոռնալով գլխարկին հանել ու ըզգուշաւորութեամբ խաչակնքել:

Եւ դպիրները երրորդ անգամ ըլլալով կը հնչեցնէին. «Սո՛ւրբ Աստուած, սո՛ւրբ և հզօր...»

※

Դուրսը մոլեգնած քամին երթալով կը մեղմանար:

Եկեղեցիին աւանդատան առջև հաւաքուածներու երկսեռ բազմութիւն մը հաւաքուած, անօրինակ պաղարիւնութեամբ

կը դիտէր գետնի խոնաւութեան վրայ տարածուած անորոշութիւն մը:

Մարդ մը, որուն դէմքը ցաւագինօրէն զրկանքի ու ցաւի, բաղդի ու անյուսութեան եռակի արտայայտութիւնը կը կրէր, ձեռքերը խաչաձև գետնած իր չորցած ու կմախացած կուրծքին վրայ, անթարթ աչքերով, սևեռուն ակնարկներով կանգնած էր այդ անորոշութեան առջև:

Տարիներու ծանր բեռը չափած իր ուսերուն վրայ, կը դողար իրականութեան առջև: Ճակտին փոսացած կնճիռները ամբողջ պատմութիւն մը ունէին, որուն նման չատ անգամ կը լսուի հեչտաւէտ ու անդորր միջնորտներու մէջ:

Ամբողջ արտաքինը ճիշդ հակապատկերն էր իր ներքինին, ուր դաղափարներն ու զգայութիւնները ճամբայ մը կը փնտռէին, դուրս թափուելու, անարդարութեան ու բաղդի ուժգնութիւնը արտայայտելու: Ծնցոտիներու մէջ կորսուած մարդկային էակը, իր մէջ կը կրէր անբիծ, անարատ հոգի մը, որուն անձանօթ չեն աշխարհի բոլոր խարդախութիւնները ու դաղութները, բոլոր կեղծիքն ու չարաչահութիւնները:

Ժամանակ մը ամէնուն մէջ անկեղծ սիրոի մը բաբախումը լսել կարծեր էր, հեզհեզուկ կնոջի անգութ հարուածներուն ու փոխարինութիւններուն անձնատուր՝ իր ակար միտքն ու հոգին պատրանքներու մէջ թաթխուած էր: Հոն ուր հրեշտակներ տեսնել երեւակայած ու երազած էր, տարիներ յետոյ անգութ անողոք սիրտերու էր որ հանդիպած էր:

Ինք դժբաղդ ընտանիքի մը դժբաղդ հայրը, ալեկոծութեան առջև կը գտնուէր: Առջևը կը տարածուէին, խոնաւ գետնին վրայ, իր սիրոի հատորիկներն ու իր կեանքին կէսը: Հեռուներէն եկած են սա անհիւրընկալ վայրերուն մէջ: Շատ բաներէ ի վեր չէ հանդիպած իրենց զուարթ ու ոգևորող, յուսադրող դէմք մը, ոչ ալ տաքուկ ապաւէն մը զիրենք կազդուրած է, անտանելի ցաւերուն բեռը թեթևցնելով, մեղմացնելով:

Իր ակար միտքը չի կրնար ըմբռնել մարդոց կեղծիքն ու սուտ բարեպաշտութիւնը: Իր ականջին սուտ կը հնչեն կարծես եկեղեցիին կամարները թնդացնող «Սո՛ւրբ Աստուած, սո՛ւրբ և հզօր»ի արուեստականութիւնը: Սուրբ և հզօր և անմահ Աստուածը չի մեղմացուց իրենց ցաւերը, որոնք չարունակ կը դալարեցնեն զինքը:

Չէր հաւատար. հոգին ու մանաւանդ միտքը, արթուն իմացականութիւնը կ'ըմբոստանար բոլոր կեղծիքներուն ու

նախապաշարումներուն դէմ: Ամէն բան մութ ու սեւ երիզով մը շրջանակուած կը տեսնէր, չուրջը ամայութիւն կը տիրէր...:

Հետաքրքիր բաղմութիւնը, որ սրտաուռելու, ողբալու տեղ այդ մարդկային թշուառութեան մէկ բնկորը տեսնելով, կը ծիծաղէր, կը քրքջար քաջքերու և փախիներու ողորմելութեան ու չքաւորութեանը տակ կծկտող ընտանիքին վրայ:

Ապշահար ու քարացած կինդանի-մեռեալը, քնացողները քալն էր, չէր համարձակեր վերցնելու փախիի կարտած ու ազատած կտորները, նշմարելու համար թէ ինչ տեսակ կացութեան մը մէջ կը գտնուէին անոնք: Ապահովաբար կէս գիշերուան ու արշալոյսի յողը թափանցեր էր անոնց բովանդակ էութիւնը. անոնք, երկար փոքրիկներ ու թշուառ մայր մը, սովորականէն կանուխ արթնցեր էին, մանաւանդ որ եկեղեցիին վաղազարթոյց ազօթքներն ու մեղեդիները եկած խառնուած էին իրենց տարտաղդ, թշուառ հանգիստը:

Ու իրաւ որ թշուառ հանգիստ...:

Սակայն անոնք այդ հեղնութենէն ալ գոհ ըլլալ կը թուէին, գոնէ ողորմելի կերպով աշնան մինչև ոսկորները, ուղն ու ծուծը թափանցող ցուրտին առջև պատսպարուելու համար...:

※

Հակառակ առաուան բարեգուշակ պայմաններուն աշնան հովը խելայեղօրէն կը փչէր ամէն կողմէ: Արդէն կէս դեղնած, մարած տերևները, խաղաղիկ քամիի քմահաճոյքին, վեր ու վար կը պտուտքէին, ալիքներու յորձանքի մը մէջ գտնուելու պէս: Օրը կարծես կը մթնէր. իրիկունը ա՛լ կը սկսէր: Մչուշ մը, թէև թեթև, արդէն սկսած լեռնագագաթներէն դէպի վար կը տարածուէր ընդարձակ դաշտին մէջ: Քաղաքն ալ հեռուէն դիտողին աչքին աներևութանալ կը սկսէր:

Գերեզմանատան հոկայի պէս վեհօրէն բարձրացող բարտիներն ու լալկան ուռիները իրարու դադաթ, իրարու ճակատ կը համբուրէին անընդհատ, ու իրենց բազուկներէն ու թրջուած կեղևներէն կաթիլ կաթիլ վար կը մաղուէին ցողի չիթեր, իրենց տակերուն տակ անվաուրնակ տարածուող պարզուկ հողաբլուրներուն վրայ: Կարծես թէ մարդկային կարեկցող ու ջերմ արցունքներ ըլլային:

Այդ պահուն ազատ այրի մը իր քնքուշ որբուկին հետ, բոլորովին սևերու մէջ կղզիացած, ձեռքը բռնած թաղմ, բայց դառնատ ծաղիկներու փունջ մը եկեղեցիին կողմնակից

դռնէն դուրս կը սողոսկէր ուղղուելու համար մեռելներու քնավայրը, ուր, ճիշդ տարի մը առաջ իր աչքին առջև բացած քին իր ամուսնին համար մութ խոռոչ մը: Որ մը առաջ իրենց տան քահանային պատուիրած էր հոգեհանգիստ մը կատարել, այս կերպով կը յուսար իր խռոված հոգիին ու ալեկոծ միտքին յուզումները արուեստականօրէն զսպել, մեղմացնել:

Ու աչքին առջև պարզուած կը տեսնէր դիակնացած, անկենդան ընտանիքի մը փլատակները:

Ներսը, եկեղեցիին մէջ «Սո՛ւրբ, Սո՛ւրբ» ի փառաբանութիւնը կը տաղերգէին յոգնած դպիրները: Քահանային բուրվառէն անդամ մըն ալ կը թռչէր խունկի ծուխը՝ դէպի բարձրադոյն անկիւնները:

Ու չտեսը... բարեպա՛շտ հաւատացեալներէն... ըստուերի ներդործութեան մը տակ դէպի տաքուկ սենեակներ կը չտապէին, հոն ողջունելու համար կեանքի ուրիշ հաղկապակիր. — սիրասուն, կայտառ մանկիկներ ու հաստատացեալ մօր մը գոհրդուր դէմքը:

Թշուառները յուսահատեցնող ու անդամալուծող հովը ոստակացած, մարդերու անդթութիւնն ու անտարբերութիւնը կը հեգնէր վայրագօրէն:

Գէթ այս վերջինը անգիտակ ու անբաններու յատուկ կատաղութեամբ կը մտրակէր...:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՆԿԱՐՆԵՐ

Կանանչուս, մամռապատ սարեն վար ջուրը կը վազե յոյլ կարկրուհով: Կաքցային ճեռմակութիւնը որ կայ իր փրփուրներուն մեջ, նմայոս երանգ մը ունի որ կը կարթե հիացիդ, ու ձեռներդ կ'երկարին անխնայ խմելու համար:

Հանդարս գլգլանիով կ'իջնեն ջուրը, ճեռմակ գայլախազերուն վրայ, ուր տեղ տարիները փոս մը պեղած են: Գայլախազերն որ կ'երեւան իր յատակր, կը թուին ըլլալ շողուն ադամանդներ՝ յանկարծ նոդ կեցած, եղեգնուտին սեզերուն, պրտուներուն ու վայրի մասրիներու բահուանդին մեջ ագուցած հրաբո՛վ:

Եղնիկ մը՝ կիսախուփ աչերով, երազուն, կնդակները ջուրին մեջ, ու ձագուկները զգաճիով հաւաճած, դուրջը ջուրին՝ կը խմե ճեռանալով, ինծի կը թուի թե՝ իր սիրտին սերն է որ կ'ըմպե այդման անո՛ւշ, այդման լիառա՛տ:

Կաքաւներուն խմբերգը կը կոծկոծի սարե սա՛ր, եղեգնուտին մեջեն ծայր տալով: Ու բուներն ճաժայ մը, տապեն խելայե՛ղ, կը մռափե կիսախուփ աչերով, ժայռին տակ, ծրարուա՛ծ, ևոր զոներու երագեն գինով գուցե:

Իմ հոգիս ալ վայրի եղևորդ մըն է սիրակարո՛տ, որուն սիրտին ու աչերուն դեմ պատկած է ձանձրոյքին ճաժան յորանուիրս, ու կը յուայ հոգիս անխնա՛յ, իր բուներն յորանուիրին ժայթքումներով: Եղտիւրները, պրտուները, սեզերը որ կը բարձրանան իր ալերեն, կատաղօրէ՛ն խեղդելու կուգան վարդը որ հոն բուսած է, ա՛յնքան կենսունակ բաղձանքներով:

Իմ սիրտս, հու սիրտիդ տարփանքներուն մեջ խեղդուած հիրիկ մըն է նրբին, որուն բոյրը ծծել կուգաս ճեռանալով, ճաժայի մը պես բուներն, ո՛վ կին, մեղրերու խմբանկար, ու անկումի խորան:

Վ. Արսանեան

ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Դեռահասիկ երիտասարդութեան առաջին տարիներէն մէկն էր: Գիւղն էր քանի օրերէ ի վեր: Ամառ էր: Անպրաղ էի դրեթէ, վասնզի ազատակից աշխատասէրներու վրայ հակելու անհնազանդութիւն ունէի: Որքա՜ն ալ գիւղական բարքեր օտար ըլլային ինծի պէս վարժարանը նոր թողած քաղքենիի մը, և սակայն բայ օդին՝ բնութեան և մարդանքներուն սէրը տանելի ու նո՛յնիսկ սիրելի դարձուցած էր ինծի այն բոլոր երեւոյթները՝ որոնցմով շրջապատուած էի: Յետոյ, կար մտաւորական հանգիստը բայ օդին մարդանքներէն քաղուած: Ջիւղարժութեան՝ որսորդութեան յորնութիւններուն մէջ կը փնտռէի ինչպէս դպրոցականի տանջուած ուղղիա ու ակարացած ուժերուս կազդուրումը, նո՛յպէս մտացումը՝ ամբո՛ղջ դէմ կեանքի կանխահաս դառնութիւններու: Հոս տեսակ մը անջատում կար իմ ու արտաքին աշխարհին միջեւ, վասնզի իրապէս միա՛ք՛վ ալ կ'ապրէի գիւղական անձուկ հորիզոնի մը մէջ: Դրեթէ առանց հետաքրքրութեան՝ առանց վերլուծումի ջանքի մը, իրողութիւններու հանդէպ տեսակ մը ենթակայական անդպրոյութեան մէջ կ'անցնէր կեանքս: Նախամարդկային բնազդները արթնցած էին մէջս ու դրեթէ կը զոռային, կը սիրապահէին հոն: Գիտեմ իմ նախահայրերս կ'սպասնէին զոյութեան կռիւին համար, ես՝ որսորդ մը՝ կ'սպասնէի վայրագ հաճոյքին համար: Զիղերս զօրացած էին եւ առանց խղճահարութեան ու տեսակ մը հեշտանքով կը դիտէի հարուածներուս տակ չանխնահարումը անմեղ կենդանիներու՝ որոնց արիւնին հոսումը՝ մահամերձ ջղաձգումները՝ յաջորդող յոգի կամ արագ՝ բայց միշտ եղերական մահուան թուլացումը իմ ոճրապարտ ձեռքերուս մէջ կը տեսնէի տեսակ մը նախանձայոյզ ու վրիժառու ոխակալութեամբ:

Հովիտն մը արեւմտեան զարվարին կէսին մօտ կը հանդչէր գիւղակը՝ որ իմ տակաւրեայ տիեղերքս դարձած էր: Արշալոյսը կ'ուշանար հոն և չէր ուրիշ բան՝ եթէ ոչ խիտ մշտակայ բարձրութեան կատարէն բարձրացումը արեւի լուսաւոր դունեին՝ որ յուլիսի այն օրերուն մէջ, դրեթէ յանկարծօրէն կ'ղգայնէր իր ճառագայթներուն կիզումը:

Առտու մը այսպիսի յուսալից արշալոյսէ մը քիչ առաջ

ռաքի վրայ էի արդէն։ Գիշերաբնակ մառադրուած որսորդութեան ծրագիրը այնպիսի՛ բաւական ներգործութիւն մը ըրած էր իմ համբակ ներքին էութեանս վրայ՝ որ քա՛ւ հարկ չէր ինծի տալ որ դիս կանուխ արթնցնելու մասին բրած պատուէրս կատարելու պէտք ունենար ազարակի տնտեսը։ Ու՝ ինչպէս ըսի՝ փափաքած ժամուս ինքնին կ՛արթննայի։ Կախով թեթև նախաճաշէ յետոյ՝ երբ ուսակիքներու պարէնաւորուած մախաղս ուսիդ տնտեսի վոկով մը չալկած ու երկիղով հրացանս ուսիս կ՛երեսամ դէտնայարկ սենեակին դրան առջև, որպէս չունենայ՝ Բազէն խեղդելու ձեղ ինձի կը դիմէ։ Շուրջս կը դարձգարձի ուրախութենէն յիմարացած, իմ քալուածքս կ՛արգիլէ երախտագիտական ու փառող ոստոստումներով ու միայիայնքներով, կը համրուէ ոտքերս, թևերս։ կը լռութեամբ հրացանիս բունը, փողը։ Ու առանք բոլորը փոքրիկ՝ կարգի բերող հարուածներով կ՛ընդմիջեմ ես, հարուածներ՝ որոնց պատիժի հանգամանքէ զուրկ ըլլալը իր չունի խմացականութիւնը կ՛ըմբռնէ։ Այսպէս ազարակի չէնքէն դուրս ելնուն քալ կէս մթնշաղին մէջ՝ ու ահա դաշտն եմ։

Հիմա չունս ա՛լ իր պաշտօնին դիտակցութիւնն ունի ու հրամաններուս համեմատ կ՛սկսի խուզարկել նոր հնձուած արտերը։

Գոր կաքաւներու որը՝ այս եղանակին՝ լաւագոյն է կէս օրի մօտ ընել, վասնզի այդ պահուն ապահովաբար անոնք մացառուտ ու ջրաւէտ՝ զով տեղերու մէջ կ՛ապաստանին։ Իսկ այն ժամուն՝ որ ես կ՛սկսիմ իմ փնտռտուքներուս՝ անոնք հաւանաբար կը գտնուին բայց դաշտին մէջ կամ ուրիշ որևէ տեղ։ Հնձուած արտերու մէջ կ՛անցնիմ չաղոտ որաներուն արտաբուրած տարօրէն անուշահոտութիւնը վայելելով և ուշադրութիւնս կեդրոնացուցած չունս վրայ։ Առջևս՝ մօտաւորապէս յիսուն քայլ տարածութեան մը վրայ հետախուզող փնտռտուք մը կը կատարէ ան՝ դունչը վայրահակ՝ մերթ զետինը փակցուցած արագ և ուժգին հոտոտելով։ Նիհար կողերը ջղաձգական անկանոն պրկումներով կ՛ելևէջին ու կը տարտան, ողնայարէն արագ սրտխուքներ կ՛անցնին ու աղեղնաձև բարձրացող պոչը՝ որ անընդհատ կը ճօճի, կաքաւներու հանդիպումի մը հաւանականութիւնը կամ անոնց բացարձակ ղգայութիւնը կը թարգմանէ իր չարժումներուն համեմատ։ Ու ժամ մը ամբողջ կը չարունակուին այս փնտռտուքները ապարդիւն կերպով։

Բայց այլ ևս չորցած վտակէ մը անցնելով ալ դիմացի զառիվարի կէսին վրայ կը գտնուիմ։ Շունս յայտնապէս կաքաւներու խումբի մը հետքին վրայ է ու կ՛առաջնորդէ զիս դէպ չհնձուած ցորենի արտի մը եզերքը։ Ա՛լ չերթևեկեր ան, այլ օձապտոյտ դիծի մը վրայ կը յառաջանայ ուղղակի առջևէս, կախուղ ականջները քիչ մը ամփոփած է, աչքերը տենդաբար ու քաղարկուած տեսողութիւն մը կը մատնեն, հոտառութեան չշունչը աւելի՛ ընդհատ ու չչող, մարթին վրայէն անցնող սառնամանները աւելի ջղաձգական են։ Վերջապէս յանկարծ իր չարժումները կը յամրանան, կը կասի, դունչը բարձր՝ դէպ առաջ երկարած է մեղմօրէն հոտոտող ու սարսռուն, ողնաշարը պիրկ, իր զգոյշ թաթերը իրենց վերջին քայլափոխին մէջ արձանացած, պոչը խարխափին վրայ պիրկ ու հաստատուն՝ իսկ ծայրին մօտ ջղաձգօրէն սարսռուն։ Կէս վայրկեան մը կը մնայ այս ինքնակորոյս արձանացումին մէջ։ Տարակոյս չկայ, առջևը որսերէ կայ։

Սրևը ելած է ու իր յանկարծական տօթը զգալի դարձած։ Դեռ պաղարիւնութեան չվարժուած որսորդի յուզումս չորցուցած է կոկորդս ու զաւխլերը հևք մը առած է կուրծքիս։ Անհամբերութիւնը կը տառապեցնէ զիս, տարակոյս չկայ, հոն առջևս կաքաւներ պէտք է ըլլան։ Ու հազիւ թէ չարժումի հրամանը կուտամ չունս, դէպ առջ ոստում մը կ՛ընէ ան և ահա առջևէն խոշոր գորշ կաքաւ մը կը բարձրանայ խելայեղ ու անաւոր կերպով անկանոն թռիչքով մը։ Հրայաջ նրա իրեն կ՛ուղղեմ արագ, ու խելագ թռչունը արձակած հարուածիս տակ՝ իր հետանալու կարծես վարանող թռիչքի միջոցին չանթահարուած, ծանրութիւն մը պարունակող քուրջի կտորի մը պէս կը դահավիժի դէտ չհնձուած ցորեններուս մէջ ուր առայժմ կը թաղուի գինքը։ Ու կը հետևիմ չունս որ դէտ հետքին վրայ է։ Դարձեալ կը կասի ան և առանց հրամանիս սպասելու կ՛ոտնատ ցորեններու խուրձի մը վրայ, որու տակէն դարձեալ գորշ կաքաւ մըն է որ ձախլիկ թռիչքով մը կը փորձէ բարձրանալ ու հինգ քայլ հետուն կ՛իյնայ։ Այդ միջոցին կը տեսնեմ տանիէ աւելի ձագերը՝ որոնք դէտ խիստ փոքր ու թռչելու անկարող՝ արագօրէն կը խուսափին ու կ՛անհետանան ցորենի արտին մէջ՝ իրենց տարեկ ու եղերական ճլվլիւնով իմ որսորդի կարծր սիրտս ողոքելով։ Մայրերնին՝ որ հինգ քայլ հետուն ինկած էր, իր թևերէն մէկը կը քաշքշէ ու ցաւագին ճիչեր կ՛արձակէ ինկած տեղին վրայ դարձդարձելով։ Շունս ուշադրութիւնը մնաւանդ իր վրայ կը կեդրոնանայ։ Կը ցանկէ զայն բռնելու համար, բայց ահա թռչունը վերստին կը բարձրանայ օդին մէջ ու տասը քայլ հետուն վերստին կ՛իյնայ դէտին

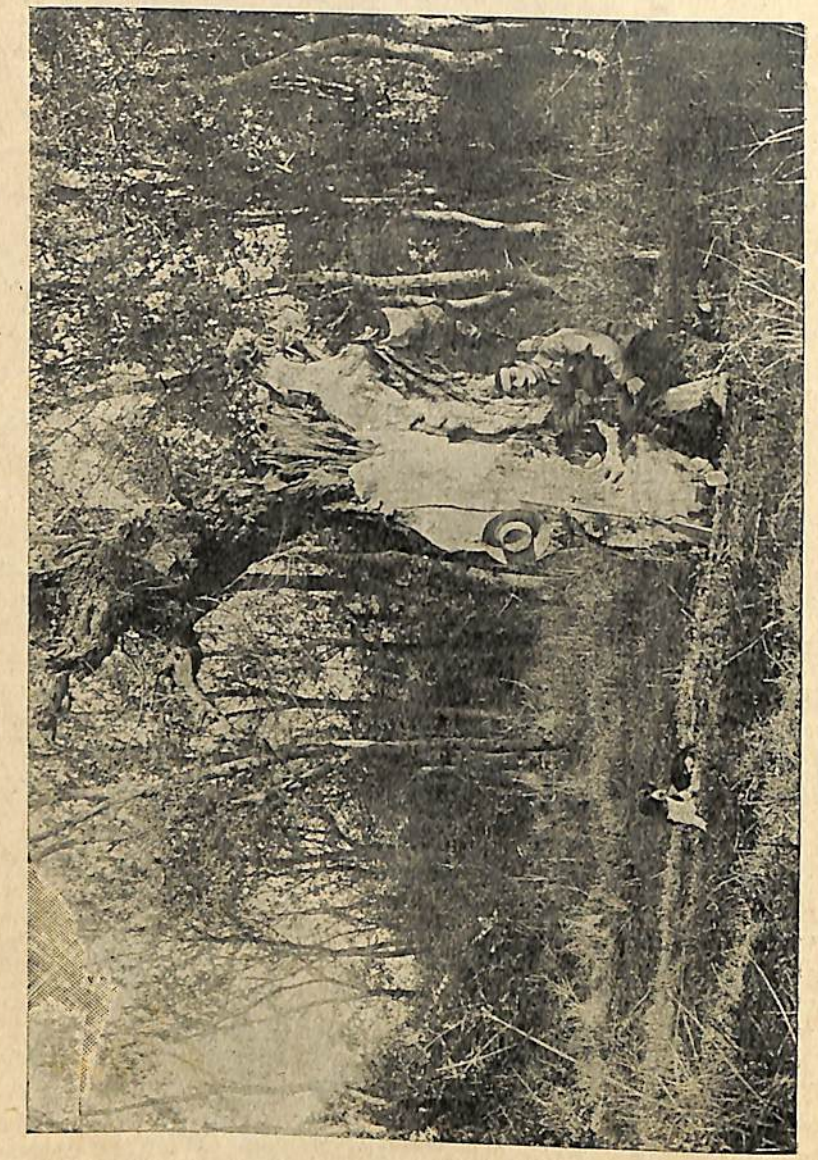

ՓՈՔՐԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՑԱՒ

ու կարկամ թևը քաշքշելով կը դարձդարձի իր աղեխարշ ճիչերը վերատին լսելի ընելով։ Շունն կը հետևի իրեն, ու անա վերաբե՛ն բաձրացում, վերատին անկում։ Կ՝ենթադրեմ թէ խեղճին թևը վիրաւորուած կորած է. և թէ ապահովաբար շունս զինքը պիտի բռնէ. այնատեն խեղճ փոքրիկները ա՜նանց խնամակալի պիտի մնային. կը փորձեմ եա կանչել շունս՝ որ խեղճը ազատուած են։ Լաֆօնդէնի պատմած հնարամտութիւնն էր որ ինձի կ՝ըլլայի։

Հիմա կրնայի հաւատալ թէ կեանքի պայմաններէն ծագումն առնող կաքաւի հնարք մը կրնար ապուշ կրթել պահ մը մարդը՝ որ բնազդական ու իմացական կարգին առնաւարակ բոլոր բարձր արտայայտութիւններուն մենաշնորհով պարծելու միամտութիւնն ունի։

Սակայն թելադրող հանդիպումս մըն էր ինձի համար որքա՜ն յուզումով ու անակնկալով՝ նոյնքան խորհուրդով լեցուն, բայց ես՝ զրեթէ առանց վիրաւորումի չանքի՝ միայն տպաւորութիւններով գոհացայ այն առեն։

Հարկ եղաւ դեռ երկու չաբաթ սպասել երկրորդ որսորդութեան համար, որպէս զի փոքրիկ կաքաւները մեծնային։ Ու արդարև երկրորդ հանդիպումը ինձի համար որքա՜ն բաղդաւոր, նոյնքան ազեաւալի եղաւ կաքաւներուն. խումբը կիսեցաւ ու կորսնցուց նաև իր հայրը՝ որ իր թէ՛ առաջնորդը և թէ յառաջապահն էր։

Աչնան՝ ճիշդ միևնոյն սահմանին մէջ՝ երբ առիթն ունեցայ վերատին հանդիպելու այդ միևնոյն խումբին, առի՛թ փոքրաթիւ դարձեր էր ան։ Անշուշտ աղուէսներու, արծիւներու և պատահական որսորդներու զոհեր տուած էր. բայց նաև առեղծուցած էր իր փախուստի և թաքուստի հնարքները։

Զմեռը դարձեալ հանդիպեցայ այդ խումբի մնացորդ ներկայացուցիչներուն։ Հազիւ երեք հատ մնացեր էին։ Բայց դառն փորձառութիւնն ու ցուրտերուն բերած առատութիւնն անսովոր կերպով զգուշաւոր դարձուցած էին զանոնք, այնպէս որ ո՛չ մէկ հնարքով կարելի եղաւ անոնց կապար հասցնել։

Հնգեակ մը տարիներ յաջորդաբար այդ միևնոյն սահմանները մէջ հանդիպեցայ դարձ կաքաւներու՝ որոնք անշուշտ

ԴԱՇՏԱՅՆ ՅԱՐՈՒՑՓՈՒՆԵԱՅՆ՝ ՈՐՍՈՐԴ

ու կարկամ թևը քաշքշելով կը դարձդարձի իր աղեխարչ ճիչերը վերատին լսելի ընելով։ Շունս կը հետևի իրեն, ու ահա վերատի՛ն բաձրացում, վերատին անկումմ։ Կ՝ենթադրեմ թէ խեղճին թևը վիրաւորուած կոտրած է. և թէ ապահովաբար չունս գինքը պիտի բռնէ. այնատեն խեղճ փոքրիկները ա-ռանց խնամակալի պիտի մնային. կը փորձեմ եա կանչել շունս՝ որ խելագած կը հետապնդէ առանց անոալու ինձի։ Այլ եա յիսուն քայլի չափ հեռացած են. մայր կաքաւը վերջին անդամ ըլլալով կը բարձրանայ օդին մէջ խիստ ուժով թափչքով մը ու կը հեռանայ ուղիղ գիծի մը վրայ՝ ապշահարելով գիս ու չունս՝ որ ա՛լ ձագերուն կողմը չ՝անդրադառնար. անոնք ազատուած են։ Լաֆոնդէնի պատմած հնարամտութիւնն էր ա՝ որուն ականատես կ՝ըլլայի։

Հիմա կրնայի հաւատալ թէ կեանքի պայմաններէն ծագումմ առնող կաքաւի հնարք մը կրնար ապուշ կրթել պահ մը մարդը՝ որ քնազդական ու իմացական կարգին առնասարակ բոլոր բարձր արտայայտութիւններուն մենաշնորհով պարծելու միամտութիւնն ունի։

Սակայ թեպետրող հանդիպումմ մըն էր ինձի համար որքա՛ն յուզումով ու անակնկալով՝ նոյնքան խորհուրդով լեցուն, բայց եա՝ գրեթէ առանց վիրլուծումի ջանքի՝ միայն տպաւորութիւններով գոհացայ այն աոեն։

Հարկ եղաւ դեռ երկու չաթաթ սպասել երկրորդ որսորդութեան համար, որպէս զի փոքրիկ կաքաւները մեծնային։ Ու արդարեւ երկրորդ հանդիպումը ինձի համար որքա՛ն բաղդաւոր, նոյնքան ազետալի եղաւ կաքաւներուն. խումբը կիսեցաւ ու կորնցուց նաև իր հայրը՝ որ իր թէ՛ առաջնորդը և թէ յառաջապահն էր։

Աչնան՝ ճիշդ միւնոյն սահմանին մէջ՝ երբ առիթն ունեցայ վերատին հանդիպելու այդ միւնոյն խումբին, աւելի՛ փոքրաթիւ դարձեր էր ան։ Անշուշտ աղուէսներու, արծիւներու և պատահական որսորդներու զոհեր տուած էր. բայց նաև աւելցուցած էր իր փախուստի և թաքուստի հնարքները։

Ձմեռը դարձեալ հանդիպեցայ այդ խումբի մնացորդ ներկայացուցիչներուն։ Հազիւ երկք հատ մնացեր էին։ Բայց դառն փորձառութիւնն ու ցուրտերուն բերած առուդութիւնն անսովոր կերպով զգուշաւոր դարձուցած էին զանոնք, այնպէս որ ո՛չ մէկ հնարքով կարելի եղաւ անոնց կապար հասցնել։

Հնդեակ մը տարիներ յաջորդաբար այդ միւնոյն սահմաններուն մէջ հանդիպեցայ գորշ կաքաւներու՝ որոնք անշուշտ

միևնոյն սերունդին չառաւելները էին: Եղանակին վերջը հաղիւ քանի մը հատ մնացած՝ միւս եղանակին սկիզբը դարձեալ բազմացած կը գտնէի դանոնք:

Բաւական տարիներ յետոյ՝ դարչ կաքաւներու որսի համար դարձեալ այդ կողմերը հանդիպեցայ: Որսի եղանակն արդէն ամիսէ մը ի վեր բացուած էր: Միևնոյն սահմաններուն մէջ դեզերած տեղն ճղիւ միևնոյն ցորենի արտին մէջ կաքաւներու հանդիպեցայ: Ամմիջապէս մտաբերեցի հին դէպքը և առանց քաշելու մոտրուքեան՝ հանդարտօրէն սպասեցի խումբի թռիչքին:

Դարձեալ առաջին բարձրացողը մայր կաքաւ մըն էր, բայց հունժկու թռիչքով մը իրեն կը հետեւէին արուն ու խոշորցած ձագերը՝ որոնք ա՛լ դիւրաւ չէին զանազանուեր իրենց ծնողքէն:

Հրացանի ո՛չ մէկ բոմբիւն լսելի եղաւ, վասնզի այս միևնոյն միջավայրին մէջ ապրելու յամառութիւնը՝ զոր ցոյց կուտային այս կենդանիները սերունդէ սերունդ, հակառակ իրենց հնարամիտ ու ճարպիկ բազմաթիւ հակառակորդներուն, զարմացուցած էր զիս ու կարծես պահ մը ձեռքերս կարկամած էին:

Տարուան ամէն եղանակներուն հազարաւոր հալածանքներ, անխիղճ հետապնդութիւն, անհնայ կոտորածներ, բոլորովին անակնկալ թակարդներ՝ չէին կրնար յուսահատեցնել զիրենք, այնպիսի յամառ սիրով կապուած էին անոնք այս անհիւրընկալ մացառներուն, այս անդրադարձ դաշտերուն, հարիւր դարաններ ընծայող այս վտակի ափին:

Իրենց համար անկարելի կը թուէր բաժնուիլ այդ հողերէն՝ որ ծնող միջաւայրերուն ու հասունցող հասիլներուն ժառանգական սէրերն էին. չէին կրնար անշուշտ երեւակայել աւելի վճիտ ջուր մը, քան սա վտակին անհամ ու պղտոր ջուրը, անկարելի էր թողուլ հովանաւէտ ուռիները՝ որոնց չռքերուն տակ՝ կարճ մացառներու կամ չորցած խոտերու մէջ ո՛րքան հնչուն էր ամառուան տապերու կէս օրուան մրափը՝ նոյնքան աղիտաբեր էր հոն հանդիպումը որսորդներուն հետ:

Ու սերունդներու արեան զինով կը մնային այդ անյաղթ տարածութեան մէջ, կը բազմանային՝ կը տառապէին՝ կը կիսուէին՝ կը ցանցառէին, բայց մի՛չտ հոն էին, անկարելի էր բաժնուիլ:

Միւս կողմէ՝ խուսափումի իրենց հնարքները մեծ յառաջդիմութիւն չէին ըրած և անյարմարելի դառնալու իրենց անընդհատ հողի դոյնին հետ նոյնացած իրենց փետուրներու դոյնը բաւական չէր զիրենք պատսպարելու, անկարելի էր չքացնել իրենց երկի մարմնական բուրումը՝ որ ամէն առիթով կը մատնէր զիրենք որսի չուներու նրբին հոտառութեան չնորհիւ:

Բայց անկարելի չէր թուէր ինծի թէ անոնք կրնային կազմել նոյն իսկ դէպի չատ մօտաւոր դաշտեր գաղթականութիւն մը և փնտռել աւելի հիւրընկալ վայրեր՝ ուր հալածանքը նուազ խիստ, ապրելու պայմանները աւելի հեշտին ըլլային: Բայց կապ մը՝ զօրաւոր ու անճողոպրելի՝ կապած էր զիրենք այդ չրջավայրին. գուցէ սէր մըն էր ատ դէպի այն հողը ուր ծնած ու սնած էին, գուցէ տարրական զգայումն իսկ՝ հայրենիքին: Բայց այդ սէրը իրենց մէջ բոլորովին ենթակայական զգացում մը չէր, անիկա երբէք թշնամութեան չէր մղեր զիրենք իրենց տեղահանութեան մէջ դէպի ուրիշ միայն կամ պաղպաղուն թռչուններ: Անոնք կ'ապրէին հանդէպ իրենց հայրենական թռչունները միշտ հաշնամանութեան մի՛չտ խաղալ, իսկ տարանմանութեան մէջ՝ դժբաղդ մարդկութեան միակ կարելի հայրենիքն է:

★

Ամէն անգամ որ կը տարուիմ խորհիլ կաքաւներու այս պատմութեան վրայ, կ'անդրադառնամ դէպի մարդկութեան վայելչացած հայրենիքի զգացումը՝ որ հետ՝ ըլլալէ խաղաղ ու հանդարտասէր փարում մը և չարգանքի ու երախտագիտական զգացում մը՝ հանդէպ զինքը ծնող ու սնուցանող միջավայրին, հանդէպ իր նախնիքներու թողած չչատակներուն ու քաղաքակրթական չչատակարաններուն, ծնունդ տուած է անհուն առնութիւններու, հակամարդկային գաղանութիւններու՝ որոնք արդի ընկերութեան նկատողութեան առջեւ կ'արդարանան սիրոյ իմաստ պարունակող բառով մը. Հայրենասիրութիւն: Ուրեմն մարդիկ հակառակ իրենց յաւակնութիւներուն կաքաւներու խումբի մը չափ անձերրազատ են տակաւին այս ամենանախնական զգացումէն՝ որուն չնորհիւ այնքա՛ն յոռութիւններ տեղծած են և որ ազէտաւոր հետեւանքներու յանգած է իրենց մէջ: Ու տեղծած են սահմաններ հաղիւ թէ ապրող այս աւազի տիեզերքի անհունութեան մէջ, հասիլին վրայ, աւազի հղկելի հատիկ մը՝ որ՝ իր ամրողջութեան մէջ՝ դժբաղդ մարդկութեան միակ կարելի հայրենիքն է:

ՄԱՏԱՆԱՐ.

Վահան Թարուրիանեան

ՍԱՊԱՏԸ

(ՀԷՔԵԱԹ)

Եհովային բարկութեան կրակը իր գագաթնակէտին հասած ու համբերութեան բաժակը մինչև իր երախը լեցուած էր այլևս։

Նինուէի բնակիչները մղձերուն խելայեղութեան կատարը բարձրացած էին, ու իրենց արուագէտի, իպացողի, չնացողի, պոռնկացողի դարչելի մեղսէութիւնները, գլած անցած էր մարդկութեան բոլոր նախորդները։

«Մեղքերու այս անձնատուութեան մէջ իմ գոյութիւնս անգամ մոռցան, պէտք է խստօրէն պատժել այս սատանաները», խորհեցաւ Աստուած երկնքի բարձունքէն։

Բայց իր բարձրոյի Աստուածայնութեան մէջ թրթռացող դիրզ զգայնութիւնը, կարծես չէր թոյլատրեր Իրեն՝ առանց անոնց մոլորանքի թակարդանքին գիտակցութիւնը զգացնելու, պատժել՝ չքացնել՝ որոնց խորը այնքան արբշռանքով թաթխուած էին։

Ու իր խօսքը Ամմաթիի որդւոյն Յովնանին ուղղելով, դուաց Եհովան Դևիխ բլուրին այն գագաթէն՝ ուր Սարօնի քաղցրաբոյր ծաղիկները բնութեան հաղար ու մէկ գեղազարդութեանց հետ, այնքան պչրոտ, կը ցուցադրեն իրենց տեսքը, և ուր երկչոտ այծեամներն ու եղնիկները այնքան հեքեաթ կը վազվռանն մէկմէկու, կենդանական պաշտօն սիրաբանութիւններու սարսռանքէն մարակուած։

«Երէ՛ր, ըսաւ Աստուած, Նինուէ մեծ քաղաքը գնա՛, ու անոր դէմ քարոզութիւն ըրէ, քանզի անոնց չարութիւնը իմ առջևս եկաւ»։

Մնուչիկ թմբիրէ մը դէպի զարթնում հրաւիրուող ձայնին պէս, անսպասելի եղաւ այս պատգամը Յովնանին։ Իր արբակեացի պատմուճանը արդէն չառնոց նետած էր ինքը, և այդ աստուածական պաշտօնին կիրարկումը՝ ոչ թէ միայն դժուարին, այլ և անկարելի կը համարէր, չկրնալով հաչտեցնել իր հետաքրքրութիւնը այն քաղաքին՝ որուն մէջ կ'ապրէին Աստուծոյ հարիւր քսան հազար հոգի, որոնք իրենց աջ ու ձախ ձեռքերը չէին կրնար զանազանել։ Ասով միայն զբաղուած էր Մարգարէն, և անկէ դուրս՝ ոչ մէկ խոկում, ոչ մէկ մտածում կայք կ'առնէր այլևս իր գանկին մէջ։ Անոր անթառամ մարմինը ընդգրկող երևոյթէ մտհաճակալը, իրմէ չատ աւելի երջանիկ կը համարէր, ու բիւր անգամ կ'անիծէր իր Տէրտողի և Բաբելեայի գերյատկութիւնները, որոնց երեսէն չէր կրցած աղատօրէն սիրել իր սիրուհին Եղղան։

«Անկարելի է, կը վճռէր մարգարէն, երկար խոկալէ վերջ։ Այս կինը զոր ես այսօր առնէն զօրութիւններէ վեր կը սիրեմ, արդէն իսկ իր փոխադարձ սիրովը ոսկեզօծած է իմ սիրտս։ Աստոնց անոր անհնար է որ կարենամ ապրիլ»։

Ու Յովնան թարախ արշաւող նաբը կը նետէր ինքնին։

※

Իր յոգնատանջ աշխատութիւններէն և իր տաժանագին քարոզութիւններէն պարապած, Մարգարէն քաղաքին դուրս՝ իր կերտած տաղաւարին ներքև հանդիստ կ'առնէր։ Դիմնինեի լայնատարած սարվիճանները, Եհովային հրամանով իր գլխուն կատարը բարձրացած, զինքը կը հովանաւորէին, պաշտպանելով վայրենի արևին չառաչներէն։ Նինուէի պատգահիկ մարգարէն որաւմ էր այն օրը և դժգոհ։ Բրթմնջիւններով կարկամած պես կը թորէին իր շրթներէն, չարունակ «Մեռնիլը ապրելէն» գերադաս համարելով, և մշտապես Սարեպթացի գեղանի կնոջ պչրանքները երազելով։

Եւ ո՛վ զարմանք, մինչդեռ օր մը Տէրտողը, խորհրդածութիւններու ովկիանին մէջ ընկղմուած էր, յանկարծ իր դէմը կանգնած կը գտնէր իր սիրուհիին արքունի կերպարանքը, որ խենդեղնող ժպիտներուն և նայուածքներուն ամէնէն հրաշնուշը կը թափէր իր վրայ, անզգայական լքնոտացումի մը թարկելով իր անձը։ Սեռային ցանկութեան հոսքը, մինչև անապատային այդ վայրերուն մէջ սիրախնդրութեան մղած էր անիկա, արհամարհելով կեանքի ամէն վտանգ։

Ամմաթիի որդին նոյն աստուածական գեղափայլութիւնը կը տեսնէր անոր վրայ։ Նոյն կատարեալ դէմքին վազվռան դիմագծումները, նոյն չանթող և հրեղէն աչքերուն ցոլարձակումները, նոյն չանթող և հրեղէն աչքերուն ցոլարձակումները, որոնք կուռնները, և նոյն մարմարիոնէ ծիծերուն գրգռումները, որոնք սարվիճաններու ոլկոյղներուն պէս, կախուած էին իր կանջքէն, մերթ ընդ մերթ չփակին ներքևէն իրենց գազատագրի տեսքը ցուցադրելով։

Տէրտողը ինքնամոռացութեան աշխարհի մէջ փոխադրուած էր այլևս։ Իր կրքոտ ոտիանքներուն ըմբոստացումը գինով-

ցուցած էր վինքը, որոնց գերադրդումին այլևս չկրնալով դիմադրել, բոպէական գինովութեան տակ, իր զրկին, իր թևերուն մէջը կը բռնադատէր զանիկա, և իր ցանկոտ մարմինին հեշտախաղումները կ'ըմբոշխնէր, ամօթի պոռնկացման մեղքը գործելով իր «Տիրոջ» դէմ։

Երբ իր մէջ ամէն կիրք, ամէն հաճոյք աւարտած էր, Տէր-սանողը իր դէմ յառած կը տեսնէր հիմակ Եհովային երկաթէ նայուածքին չնչաղը որ կը բարբառէր դաչն ու խրոխտ։ «Ինչո՞ւ դուն այս գործիքին խնամք չի տարիր»։ Եհովան չդիջաւանունց ամբարշտութեան մեղքը ուղղակի արտայայտելու, իր մեծափառ վեհանձնութեան հակառակ համարելով զայն։ Ու սկսաւ տարբեր բարուբանքներով յանդիմանութեան պաքներ մխել անոնց սրտերուն խորը։

Եւ մինչդեռ Յովնան՝ հասկցած Աստուածային խօսքերուն ամբողջ հոգեբանութիւնը, ամչցած, չախչախուած, կարկամած, իր չքմեղանքի բառերը կը մրմնջէր, Եհովան իր հզօր աջովը վեր առնելով դդմենիին ոստը, ուժգնօրէն նետաց մագաղէին քամակին, ըսելով. «Սապատ ըլլաս, և քու սպրմէդ գալիք զաւակն ալ սապատ ըլլայ, որովհետև դուն քու մարդարէութեանդ մէջ պոռնկացար»։

Ու հազիւ անէծքի այս չանթերը արձակած, Եհովան կ'ահներևութանար չամանդապին գորշութեանը մէջէն, մինչդեռ Ամմաթիի որդին իր քամակին վրայ կառչած, ծանրացած կը տեսնէր դդմենիին ոստը, փոխակերպուած մսակոյտ զանգուածի։

Մարդկութեան առաջին սապատը եղաւ Յովնան, իր սրբապաղան արուեստին մէջ կատարած իգասիրութեան մեղքէն։

Ու մեր մանկիկները, որոնք վարժուած են կեանքի բնաիսօսական ու բնապատմական ամէն մէկ երեւոյթները, ամէն մէկ դիպուածականութիւնները, անպայման աւանդական հաւատալիքներու հանդոյցով օղակաւորել, այս հէքեաթը կը պատմեն մեղ, ցոյց տալով բոլոր այն «դդմենին չակոզ» մարդիկը,—իբր թէ Եհովայի անողոք վրիժառութենէն ապաստուած՝ բեռնաւորուածները։

Աբիկ Տէր-Մինասեան

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՁՄՐԱՆ ԱՐԵՒԸ

Ձերմակ էր չորս դին ամպի պէս դիզուած,
Երկիրն հագած էր ձիւնէ վերարկու
Ապշեցնող գառին բուրդերէն շինուած.
Մթնոլորտին մէջ կար քան մ'ահարկու,
Գուլպար մը խոշոր ձերմակ ճանճերու։

Մեր ներդաշնակող բնութիւնն ինքնին
Խառնաձայն մ'երգած էր բուք հովերու.
Թըռուցիկ ձիւնէն կը սառէր մարմին
Մուրացիկ բոկոտն լալկան կիներու,
Որոնք այսպէս ձիւն չեն տեսած հերու։

Ալ կապոյտ կամարն աստղերով բանուած
Զենք տեսներ բընաւ, եւ ոչ չինչ երկին,
Բիւրեղէ պատանք մ'էր վրան նետուած
Այս մեր ծերացած ու ցուրտ աշխարքին,
Այս տեսքը տրխուր քաղէր մեր հոգին։

Կ'անցնէր կը խոցէր մեր սիրտը նըւաղ
Այրող սարսուռ մը մեր երակներէն,
Որսորդին գնդակը զարկաւ, աւա՛ղ,
Ժայռերու ծոցը պահուող շիկերէն.
Դանդաչեց որսը, ու ինկաւ վերէն։

Հոն վարդերու պէս դեռնաբաց ու թարմ
Ձիւներու վրայ ծաղիկներ բուսան,
Շիկերէին մօտ, գնդակէն ընդարմ,
Ուր դեռ որսորդներն կեանքի կը յուսան
Արեան բիծերէն կայլակնահոսան։

Ձայրացաւ արեւն ամպին ետեւէն
Ուր դէմքը պահած էր իր դալկահար,
Բացաւ երեսը, արիւնոտ՝ ցաւէն.
Իր գիսակներով կարմիր ու երկար
Խըտղեց աչուըներն որսորդին տակը...

Սեւերը միայն տեսան տարտամ ու աղօտ
Որսորդին աչերն լուսս ձերմակներէն
Ձիւնի վաթիլներն բարկ ու կըրակոտ
Իբրեւ գնդակներ տեղացին վերէն...
Ուր մէկտեղ մեռան ինքն ու շիկերէն։

Ձմրան արեւը, դէմքը շառագոյն
Ծածկեց, ու գնաց ամպերու խորէն,
Իր հետ տանելով խըռովքը հոգւոյն,
Գարնան զարթնումին հետ գիրկ, հեշտօրէն
Նորէն ծագելու՝ մորգոց անօրէն։

ՄՈՒՇԵՂ, Եպիսկոպոս

ԱՍՏՈՒԱԾ

Ա. ԶՐԱՓԵԱՆ բարեկամիս

Հաւատալ, այո՛, թէ գոյութիւն ունի Ան,
Հոկայ էակ մ՚անկեղծ, բարի, անսահման,
Ստեղծող սոսկ ոչինչէն,
Հանճարի յորդ աղբիւր, գերթող ինքնաճին,
Մեծ հեղինակ այն վիթխարի գերթուածին՝
Զոր տիեզերք կը կոչեն,

Հաւատա՛լ, կեանքի պատրանքներուն մէջ դժնէ,
Թէ Ան պատիժն արդարօրէն կը բաժնէ
Ու լայնօրէն կը ներէ։
Ցուսալ՝ սրտի վիթխարկայտղ պահերուն,
Թէ իր հակող ձեռքը երբէք չէ հեռուն,
Փրկ պահելու խուճերէ։

Հաւատա՛լ, նոյն խակ երբ հոգւոյդ մէջ սպրդին,
Կնճիռները ոչինչի սեւ խորհուրդին,
Ու քեզ ընեն սրտաբեկ,
Ցուսալ՝ թէ Ան կրնայ ջնջել ամէն վիշտ,
Հաւատալ՝ թէ Ան ամէն տեղ է, նոյնը միշտ,
Բայց... չտեսնե՞լ զայն երբէք։

Աստուածային քմահաճո՞յք մը արդեօք՝
Ուղեղը որ իրեն հաւատայ ամէն ոք
Առանց բնաւ տեսնելու,
Թէ բնութեան մէկ օրէնքը այլանդակ՝
Որուն տիրող ու անյեղլի ուժին տակ
Կը խոնարհի ինք հլու...

Արարիչն ըլլալ ամէն բանի ու ինքնեղ,
Ըլլալ անեզր, անվերջ, ըլլալ ամէն տեղ,
Սակայն մնալ միշտ անտես
—Հակասութիւն մը՝ որ կուգար միշտ խախտել
Հաւատքիս ճոխ հիւսկէններըը ոսկեթել
Ու վտարել զայն սրտէս։

. . . . . .

Հիմա սակայն, ի՛նչ անհամաստ, սեւ վարկած՝
Անտես ըլլալը Աստուծոյն, ի՛նչ կասկած
Ի՛նչ անարդանք Անոր դէմ,
Երբ կը տեսնեմ ղինքը որոշ, ամէն օր,
Զոյգ մը ծաւի, ջինջ աչքերու մէջ աղուոր,
Եւ հմայուած կը պաշտեմ։

ՓԱՇԱՆ

ՀՈՂԸ

Լսիդ գամ ուր օր երթաս,
Թէ չտեսնես քով քովի,
Շուքիդ միայն ընկերը,
Լսիդ գամ ուր օր երթաս։
Լսիդ՝ ոտքերուդ հայիմ,
Կոխած հողերըդ ժողվիմ,
Ես գիտեմ թէ՝ էս ցաւով
Իս օր վաղը տի մեռնիմ,
Կոխած գետինդ հողով
Ոտքերուդ հողով թաղուիմ։

ԹԼԿԱՏԻՑԻՆ

Ի՛ՆՉ ԿԱՐԺԷՐ

Եթէ չըլլար աղջամուղջը
Եւ գիշերներն իր համասփիւռ,
Հիւլէները սեւ, տխրաբոյր,
Չի ծաւալէր բնութեան շուրջը,
Արշալոյսը ի՛նչ կ'արժէր...։

Թէ ձմեռը չի գար երբէք,
Ո՛չ իր սառը, ո՛չ ալ ցուրտը,
Աւերել բնութեան արդուզարդը,
Չայն գարձնելու մի կմախք հէք,
Շըքեղ գարունն ի՛նչ կ'արժէր...։

Եթէ ըլլար որ մութ ամպերը
Չի դիզուէին սեւ, տխրագին,
Սգաւորել պայծառ վերկին,
Եւ արտերը մեր վշտաւեր,
Կապոյտ երկինքն ի՛նչ կ'արժէր...։

Եթէ երբեմն ծովուն նիրհող
Ալիքները վրնվրադէզ
Զարթննային գալ ի հանդէս
Որոտալով տալ մեզ ահ, դող,
Խաղաղիկ ծովն ի՛նչ կ'արժէր...։

Եթէ չըլլար միշտ առընթեր
Անբիծ հրեշտակ կոյս աղջկան՝
Նեղդաւոր կինն իբրեւ սատան,
Ծակող անթիւ թրթռուն սրտեր,
Կոյսն անմեղուկ ի՛նչ կ'արժէր...։

Եթէ բընաւ դառն արցունքը,
— կաթիլք ցաւոտ հոգիներու, —
Չի պղտորէր վառ աչքերու
Մէջ ցոլացող ջինջ երկինքը,
Անուշ ժպիտն ի՛նչ կ'արժէր...։

Թէ վշտերու ծանր մխքրտանքներ,
Չի տիրէին մեր սիրտն, հոգին
Եւ հաւերմնաձայս տափակ կեանքին,
Թշուառութիւնը չի լինէր,
Երջանկութիւնն ի՛նչ կ'արժէր...։

Թէ չի փչէր մահուան այլայլ
Շունչը խաւրիչ ու թունալիր,
Ոչ ոք վախնար թէ օր մ'ալ իր
Պիտ մարի կեանց մտմն ալ,
Կեանքն խակ բան մը չէր արժէր...։

Յովհաննէս Գազանճեան

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻ ՍԷՐ

Քե՛զ սուռեսով պիտի սիրեմ: Դիտնայի՛ր
Երէ ներմայիր իմ վարպետ ձեռբերուս
Աճուրներուդ գրկելով գիծն անբասիր
Եւ կողերուդ փայփայող մորթը սնդուս,

Երկարօրէն, վախկոտօրէն, մինչեւ հոն
Ուր կը ցնցուի, կը տապալի կիսաձդրիդ
Կուրծիս վրայ կ'ունկընդրեմ, երգեհոն
Մարմնիդ ներքոյ խոր ընդազին ներշտաւիր...:

Սրունքներուդ ողորկ ու պինդ սիւներուն
Թեւերս դարձնէ իբրեւ պսակ կը փաթթեմ
Եւ բրանելով նակատս այրող կուրծիդ դեմ՝

Ուսիս վրայ կ'ըզգամ, ինչպէս ոլորուն,
Աղուամազէ թեթեւ, ներմակ կաւապի
Քու պարանոցդ որ հոն յոգնած կը պառկի...:

ՄԱՏՈՒՑՈՒՄ

Աչքերս երկու բաժակներ են ոսկեղէն,
Մինչեւ եզերք քու տեսիլքովդ լեցուն,
Գրան եթեր բարձրամատոյց ու վախէն՝
Դողդրդագին՝ հասակիդ ներս մտնելուն

Ընպասելով...: Մտածումներս զոյգ կարգի
Վրայ շարուած... անձայն աղօթք մը կ'ըսեն,
Մինչդեռ տենչաձիս կոտոշներով ամեհի
Դժուարազուսպ մատաղի խոյ մ'է անզէն...:

Դժբաղդ մարմինըս ոտքիդ տակ ինչ յեղոյ
Պիտի պառկի...: Զգայութիւնս բուրկի
Պիտի յանկարծ, ինչպէս խարոյկ չոր փայտի,

Եւ շամբուրին վրայ ննջատածիդ, տենչաձիս՝ խոյ,
Դանդաղօրէն, ներքաձիով ու անխրնայ,
Պիտի դառնայ ու ներներէ, ածխանայ:

ԳԳՈՒԱՆՓՆԵՐԸ

Գգուաձիներուն գիտութիւնը սորվեցայ
Քու հովդ, հոգի՛ս: Նախ վախնալով, գաղտնաբար
Թեւըս բերիդ վրայ դրած, ու ապա
Քու հասկըցող, հու բոյլատրող անբարբառ

Նայուածիդ տակ համարձակիլ փորձելով,
Շուրջը մէջիդ ու ազդրերուդ սահանիին
Վրայ ձեռբերուս անկումներովը գինով,
Անկումներովն անյագ, անվերջ, զայրագին..

Մինչեւ այն պահն ուր վախնալով զգուանքի
Մը գերազոյն մեռնեցումէն, անկարող
Դիմադրելու իր հետեսութեան ընդանող՝

Կը հրբես թեւս ու սարսուռով մը ոտքի
Կ'ելլես ժպտուն, կարմրելով, ամօթխած,
Ձրգելով գիս հոս հիասքաի ու յոգնած...:

ԱՆՕԳՈՒՏ ՁՂՋՈՒՄԸ

Ո՛վ տարակոյսը — պատճառի՞ թէ տխմար —
Անկարելի անմեղութեանըդ վրայ,
Սեմիդ առջեւ կեցընելու գիս համար
Երազելու ներսը անոր անվրկայ

Բօղամերկումն արիւնափայլ մարմինիդ:
...Վերադարձիս երկար համբէն ամայի
Դեռ կը կարծեմ տեսնել հասակըդ վրտիս
Ու կը խորհիմ թէ բերնիդ վրայ կրնայի

Դրնել համբոյրը շրթունքիս վիրաւոր,
Թէ կրնայի թեւերուս մէջ մայրօրէն,
Տարփողօրէն ըզմեզ օրրել մինչեւ որ

Սեղմած զլուխդ կուրծիս վրայ ու խորէն
Երախտիքէդ բղխած ժպտով մ'ալիդ մէջ
Արբեցնել ես զիս տունչիդ տաք բոյրով՝
Հսկէր խոհուն տենչաձիս լոյսը անհէջ
Հետեւասցակ հունիդ վրայ անխրտով...:

Վ. Տ.

ԻԲՐԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅ

[ՊԱՐԶ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ]

Գիւղին միակ քահանան էր անիկա,
Քառասունի մօտ, ծանրաբարոյ, խոհական,
Մի՛շտ յարգանքի, ակնածանքի ենթակայ՝
Ամբան բարի, սրբակրօն ալ էր ան։

Ամուսնութեան թուականէն տասնըվեց,
Ձիշդ տասնըվեց տարի ետքը կինն յանկարծ,
Մանչ զաւակ մը քահանային պարգեւեց,—
Իրենց պտուղն երջանկութեան յետամնաց։

Պարուրեցին զայն գրգանքով, խանդագին.
Ալ ո՛չ մէկ միշտ իրենց կուրծքը կը կրծէր,
Ալ ո՛չ մէկ լուճ կը փեթըրտէր սիրտերնին,
Եւ գոհ եղան որ "աղօթքնին լսուած էր„։

Վեց տարիներ մեծցուցին զայն միասին,
Մայրը հոգի՛ն իր զաւակին փոխանցեց,
Ինչպէս հայրը կաթեցուցած էր իր սին
Եւ վաղանցուկ կեանքի սաղմը քաղմացեց։

Ցանկարծ, աւա՛ղ, ինչպէս եղաւ, չեն գիտեր,
Վահէ հիւանդ արթնցաւ օր մը առտուն,
Բժիշկ, դարմանն օգուտ չըրին, նիհար էր,
Ու անկարող՝ դիմադրելու տենդերուն,

Եւ իրիկուան մօտ ան մեռա՛ւ դառնօրէն...
Մայրը լացաւ ու հեծկըլտաց գլխահակ.
Կարծես հոգին բաժնած էին մարմինէն,
Ա՛լ ապրելու ո՛չ ուժ ունէր, ո՛չ փափաք։

Հայրը դողա՛ց իր յուզումէն ու ըզգաց
Թէ այդ "բաժակն ա՛յնքան դառն էր ու լեղի„.
Զեռքը ճակտին տարաւ, կեցա՛ւ քարացած,
Փոթորիկներ միտքէն անցան կատաղի։

Գիւղին միակ քահանան էր ան, սակայն.
Ընկերացաւ սեւ թափօրին տխրայա՛ծ,
Երբոր փոսին վրայ հասան, լացաւ ան...
"Հո՛ղ էիր դուն, եւ հո՛ղ դարձի՛ս„, հեկեկաց։

Աչքունքներէն թրջած ձեռքով՝ անիկա
Ցետոյ փոսին մէջ ափ մը հո՛ղ ալ նետեց,
Իբրեւ հայր մը լացաւ վրան, եւ ապա,
Իբրեւ գիւղին քահանան ալ զայն թաղեց։

Մ. Պ.

Ա Ն Տ Ա Ռ Ի Ն Մ Է Ջ

Կ'ուզէի որ անտառին մէջ ատեւերամած
Ուր ժամանակ ու դար վաղո՛ց կանգ են առած
Կորսուելու հեշտանքէս՝ քու՛ն դար վերթաս խոր
Յա՜նկարծ անշարժ մնայի ես՝ ալ՝ արմատներուն հետ դարաւոր

Եւ Անտառին սիրող Ոգին դարձած անխոց
Եւ իսկութիւնն իր ոստերուն մռնչակոծ,
Կանաչ հոյզէս զատ և ոչ մէկ ուժ ճանչնայի
Ջայրոյթէս զատ ոչ մէկ Ատատած, և ոչ իսկ Մահն ամէնի

Զուներնայի բնաւ Գազափարը՝ վախճանին
Բիւր աշուններ հերացրս մէջ լոկ նիրհէին...
Լոյսը դողա՛ր քրնարանիս մէջ ոտք դընել
Որ չըլլայ թէ՝ անդորրախռով՝ յօշոտէի գինքը թել թել՝

Իսկ եթէ դար Ձանձրոյթին օր մը՝ կողբս խրած
Տենչ տար փոխել միակերպ կեանքս՝ ըլլալ աստուած
Արմատներէս փոթորիկ մը Հանէի բուռն
Եւ իմ շունչովս ինքնակոտոր գետին փռէի ծառերըս խուռն։

(Հետեւողութիւն) Գ. ՅՈՆՏԻԼԵԱՆ

Միշտ զգուշ եմ ես, որ մի հեռաւոր
Օտար աշխարհում ինձ պէս վշտահար
Մի սիրտ է այրւում՝ անյայտ, մենաւո՛ր
Եւ երազում է, թախծոտում ինձ համար։

Եւ թըւում է ինձ, որ սուրբ համրոյրով
Ես փայփայում եմ ձեռները նորա.
Եւ գուրգուրում եմ, գրգռում կարօտով
Փնջուշ գլուխը իմ կրծքի վերայ...

Ա.Ի. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Հոգի՛ս, ժըպտելով անցիր այս կեանքէն.
Երգերով թաղէ՛ երազներդ անձնիւթ.
Եւ յուսավըրէպ, այլ յաւէտ անքէն՝
Ապրէ՛ քու կեանքիդ խորհուրդը մաքուր։

ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

[Որիորդ Ն. Փանոսեանի պատմէն արտագրուած]

ԿՈՐԻՒՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ Պաճառարեան վարժարանի ուսուցիչներէն, բանաստեղծական հակումներ ցոյց տուած է, եւ ունի կարգ մը տպուած ու անտիպ գրուքիւններ:

Դժբաղդաբար մահը ընդհատած է իր բանաստեղծի մաքուր ձգտումները, որոնք հետզհետէ կատարելագործուելով, կրնային գինքը առաջնորդել իրական հանճարի մը:

«Մեր Տարեցոյցը» ի ընթերցողներուն կուտանք փոքրիկ ներքուած մը՝ վաղամեռ Կորիւն Մկրտիչեանէն:

Ն Ա Հ Ա Ս Ա Ր Դ Ի Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ

—Ո՞վ ինձ կուտար նաւասարդին առաւօտ,
Այն ծըխանի ծուխն ոլորուն, երկնամըարձ.
Ծաղկեայ սարի պէս պէս ծաղկունք, անուշոտ,
Աղօթարանք, սիրած վայրեր մեր Սուրբ Հարց՝

Ո՞վ ինձ կուտար այն վագելն եղջերուաց,
Ինձ կը բերէր եղանց վազքը գեղեցիկ,
Որոնց եւ հետ գեղջաբարոյ մեր նախնեաց
Պարն ու երգը, ձայնը թռչնոց երգեցիկ,

Եւ արեւուս փայլը շողշող ու սիրուն
Լերանց ծերուկ ճակտին զարկած փառունակ,
Եւ ծաղկալից ձորեր շքեղ, հովասուն
Ամանորի սիրուն աւուրց յիշատակ։

ԿՈՐԻՒՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԵՍԱՅԵԱՆ . — Ծնած է Բոլի, 1882ին: Փայլուն շրջանաւարտ Պոլսոյ Երկրագործական վարժարանէն եւ շերամաբուծական Ուսումնարանէն. վկայեալ Ուսուցիչ: Հին ոէժիմի մեծատեւ հալածանքներուն ենթարկուած. 99 ին՝ Պոլսոյ ու 1905ին Կարին ահաբոյած՝ անորոշ ժամանակով: Պատօնավարած է Ղալաթիոյ կեդրոնական եւ Կարինի Սանասարեան վարժարաններուն մէջ: Արեւելքի եւ Բիւզանդիոնի մէջ գրած է ժողովրդական բժշկութեան, տնտեսական եւ արհեստագործական նիւթերու շուրջ բազմաթիւ յօդուածներ եւ Հանրագիտակի մէջ բանաստեղծութիւններ:

Ա Ն Ո Ւ Շ Ա Զ Ֆ Ե Ր Ը

Երբ որ մրմնես՝ մութ գերեզման
Ու գիս լըքես ալ, յաւիտեան՝
Գերեզմանիդ վրայ քարին՝
Պիտի գա՛մ լալ ես հոն մութին,

Տառապանքը՝ անուշ սիրոյ,
Ու պատրա՛նքը քաղցր յուսոյ
Թո՛ղ երգերուս՝ հո՛մը ըլլան,
Երգերս ցաւոտ՝ շի՛շա ունենան,

Ու երբ գարնան աչքերը ժըպտին
Եւ երազէ մէջը լըճին,
Փափո՛ւկ ծաղիկ մը ջրային՝
Պիտի գա՛մ լալ, ես հոն մութին...:

Անուշ աչքերդ թող անգա՛մ մ'ալ,
Բաղցրօրէն ինձ նայի՛ն, ժըպտի՛ն,
Ու ես մեռնիմ հանգիստ սըրտով՝
Գերեզմա՛նիդ վրայ լալով...:

Հ Ե Ծ Կ Լ Տ Ո Ւ Ֆ Ս

Ձըկուն մատներուդ՝ ճարտար շարժուձեն՝
Երբ «մանօլին»իդ թելերը հեծեն,
Լըռութեան մէջը՝ խո՛ր գիշերային,
Կը սիրեմ լըսել ձա՛յնըդ անձկագին,

Յա՛ւոտ շեշտերը՝ երգիդ հոգեթով,
Վշտահա՛ր սիրտը՝ յուզեն յամուրդով,
Որ կ'արտայայտուի մելամաղձօրէն՝
Ձըկուն մատներուդ ճա՛րտար շարժուձեն,

Տըխրանոյշ յուզմամբ կ'ուզեմ ունկնդրել,
Ու մրմունջներուդ՝ թո՛ւիքը վայելել
Որ մահերգի մը տխուր ու բեկբեկ
Հըծծիւնին նըման՝ մի՛շտ կը սարսըռայ...:

Ըղձակաթի սիրով՝ սիրտս թրթըռուն՝
Մի՛շտ քեզ կը տենչայ յոյսերով լեցուն,
Խուռ ասոփիւնը սի՛ւ նոճիներուն՝
Արձագա՛նգն է իմ հեծկըլտուքներուն...:

Անդրանիկ Եսայեան

ԿԱՐԱՊԻՆ ԵՐԳԸ

Պիտի մեռնիս քիչ մը վերջ, պիտի մեռնիս, ո՛վ կարապ,
Վայրկեաններդ ալ չափուած են, կը հասկընամ, դիտես դուն,
Լո՛ւռ են այդպէս սեւեռած քու նայուածքներդ հրաժոպ
Ու երգդ յետին երգելու կը վարանիս լո՛ւռ, տրտում։

Կարա՛պ, կարա՛պ պատմէ ինձ կեանքիդ հէքեաթը աղուոր,
Ես կայնած եմ մտացիր ու կը դիտեմ քեզ այսպէ՛ս.
Մահին դիմաց լինչ կը զգաս, լինչ խոհանքներ ահաւոր,
Պատմէ՛ ինծի, մի դողար, պիտի մեռնիս վերջապէս։

Ծալէ՛ թեւերդ շտապով, մոռցիր պահ մը Մահն ահեղ,
Նայուածքդ ուղղէ՛ յետադարձ հոգիիդ մէջ մթամած,
Ու, երգէ ինձ կեանքդ համակ շեշտովդ յետին, սիրաղեղ.
Կարա՛պ, կարա՛պ, ի՞նչ ունիս դուն քու կեանքէն հասկցած։

※

Նայուածքն ուղղեց դէպ հեռուն գլխիկոր ու դողահար,
Երգեց երգն իր մեղմօրէն, տղու մը պէս հոգեւին.
Ես հեւասպառ սեւեռած մտիկ ըրի շատ երկա՛ր,
Ան՝ լռած էր. կ'ըսէի՛. պատմէ՛, կարապ տակաւին։

— Արեւ տեսայ անգիտակ, մո՛ւթ էր հոգիս թռչունի,
Լացք ունէի անծանօթ կարօտն ինչպէս կուրծքիս տակ,
Կ'ապրէի ես ըղձանքով, չէ՛, քնազդով մ'աւելի,
Օրը օրին քաղմացան յոյզերն հոգւոյս բովանդակ։

Աշխարհ չքնաղ է իրաւ, դրախտ մ'է ան դիւթական,
Բայց աբիւնով ներկուած կեանքին անունդն ապրելու...
Ըլլալն անո՛ւշ է իրաւ, բայց տեւական Մահեր կան,
Որոնք մենք խակ կը ստեղծենք կեանքին համար իրարու։

Ես ապրեցայ անձկազեղ անգիտակից "ինչու"ին,
Տուայտանքներ տեսայ ես, բայց ցանկացի ես ըլլալ,
Ապերասան տենչանքներ, յոյսեր հոգիս ուռեցին.
Պատրանքներ շա՛տ ունեցայ, ո՛ւր կ'ըղձայի հասատալ։

Հիմակ ալ երբ կըզգամ թէ պիտի մեռնիմ քիչ մը վերջ,
Երազի պէս կուգայ ինձ չի հասկցուած կեանքս հմակ,
Մահին դիմաց կը դողամ. թէեւ ցաւ կայ կեանքին մէջ,
Կ'ուզեմ սակայն ես դարձեալ, ապրի՛լ, ապրի՛լ անգիտակ...։

※

Երգէ՛, կարապ, երգէ՛ դեռ, պէտքն ունիմ քեզ լսելու,
Ըմբռնամ հոգիս դժգոհ է, չուզեր ըլլալ, երգէ՛, դուն,
Որ գինովնայ շեշտերովդ, համակերպի խղճերու,
Ու ապրի ան քեզի պէս անմեղօրէն եւ անդուլն։

Ու, երբ կնքվինքն ալ զգայ Մահին դիմաց ահաւոր,
Դարձեալ տենչով մ'անանուն կեանքին փարիլ բաղձայ ան,
Վերջին երգն իր փրկարար Սէրն ըլլայ, ուր կեանքն աղուոր
Ցոլքի մը պէս թրթռըձայ երջանկօրէն, յաւիտեան...։

Տառապանքն հոս անհուն է, ամէնքն ալ են ցաւագա՛ր,
Օ՛, շնչահատ մեր վազքէն պիտի մ'ալ յոյս չի կաթիլ,
Կարա՛պ, կարա՛պ, երանի՛ թէ երգս ըլլար կենսարար,
Աշխարհ լսէր ու ապրէր մոռցած ցաւերն իր պատիր...։

Մարդիկ պիտի լսեն ինձ, դիտե՞ս, կարապ այն աստեն,
Պէ՛տք է Աղբիւր Մոռացման, չ'ապրուիր կեանքն այլապէս,
Ու ինչպէս ես շատ երկար քեզ լսեցի տարօրէն
Կը լսէ ինձ աշխարհն ալ, կը գինովնայ մշտապէս...։

Սահակ-Մեսրոպ

ԼՈՅՍԻ ՁԻՆԻՈՐՆԵՐԸ

Գալիս են ահա՛ աչերը նըրանց
կարծէք շանթերից կայծերը են խըլել,
Շըրթներն առիւծից դուռ մըռըընչիւններ,
Եւ արծիւների միշտ ընկերացած։

Գալիս են ահա՛ անվախ, վեհօրէն
—Հընչում է հըպարտ շեփորը կըռւի—
Նըրանց հոգիներն վըսեմ, յուսալի,
Արեւին ընկեր եղած է արդէն։

Նըրանց քայլերին— գըրական քայլեր—
Տակ տըրորւում է կեղծիքն ու խաւար.
Ձակատները լայն, խոհուն, լուսավառ՝
Անմահութիւնն են վաղուց ճանաչել։

Եւ առա՛ջ, առա՛ջ— գալիս են ահա՛,
Կըռանիթ կամքի վեհ մարմնացումներ,
Սեւագոյն մազերը կրծքերն են ծածկել,
Ուր բորբոքում է կըռիւը վաղա՛յ...։

Գալիս են ահա՛, նըրանց առաջից
Ըսարուկներն են որ փախչում հալածւած.
Սեւ շըղթաներն են անարգ փըշրըւած,
Վառ Արշալոյսն է ծագում լուսալից։

Թողնում են կայծերը, անլոյս վայրերում,
... Եւ փոթորիկ է,— ո՛վ իմ եղբայրներ,
Դուք իմ սըրտում էլ կըրակ էք գըցել,
... Մի հըրաբուխ է այնտեղ կեանք առնում։

Ա.ըսէն Երկայ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ՀԱՄԲՈՅՐՆԵՐ

Ո՛վ համբոյրներ, երգեցէք միշտ, երկինքն ի վեր.
Լճակին ջուրը կը համբուրէ կողը ժայռին,
Եւ սառուռնի շոյող շիթեր կը ծորին.
Ո՛վ համբոյրներ, երգեցէք միշտ, երկինքն ի վեր։

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ

Ո՛վ ադուռոս, ձգէ՛ անգութ այդ խաղեր.
Անհուն զարուներդ բեր ինձ միշտ ընկեր.
Համբոյրի մը մէջ, բովը հեշտանաց,
Ապրեցուր կեանքին ձեւերն մոռցուած.

ՍՏ. ՔԱՐԲՈՒԹԼԵԱՆ

Համբոյրները թեւ կ'առնեն, համբոյրները կը թռչին
Ինկած խորը ոչինչին,
Եւ կ'երթան ո՞ւր,
—Անպատրուակ մահուր ձօն
Խոլ ու անկեղծ բերքողէն
Աղուորներու հասցէին...։

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Տրտո՛ւմ ոգի, թեւդ թեւիս գալարուն,
Համբոյրի մը անհունին մէջ սլզաւէս,
Մեր ցաւերուն, արցունքներուն, վէրհերուն
Պատարագը եկուր տօնենք բեզի նեւ։

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Մեսափառէջ կ'իջնէ ծոյր երագին.
Կ'աղօսանայ լոյսն լամպարին դիւթական.
Գգուանքներու խօ՛լ պահն է աս տեսլական,
Շրթունքները դէպի համբո՛յր կը հակին...։

ՀՐԱՆԴ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

Թարմ համբոյրէ մը՝ դեռ նոր ըսացուած՝
Բոց ակնարկներէ, խոսուվանքներէ վերջ,
Օ՜ն, ես կը պիտեմ թաղել առեղծուած
Կեանքըս երազի երանութեանց մէջ։

ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ԿՈՄՏ Տ'ԱՐՇՈՏ

C'EST AINSI

Et pourtant vous serez semblable à cette ordure,
. . . Etoile de mes yeux, soleil de ma nature
Vous, mon ange et ma passion !

BAUDELAIRE

Quelquefois j'aperçois tes nudités complètes
Où mon esprit se perd, où s'affolent mes sens
Et, splendides, je vois tes courbures replètes,
Pareilles aux contours des serpents enlaçants.
C'est alors comme un hymne éclatant de toi-même
Une ode frémissante, une cantique des chairs,
Qui vante pour moi seul tout ce que le cœur aime,
Les trésors des corps fins qu'on estime si chers.
Et, cependant, alors, je sens lourd de tristesses
Mon cœur qui ne devrait que rester ébloui
Et ne se souvenir que des longues caresses
Et des plaisirs goûtés au temps évanoui.
C'est que sous tes reins forts et tes richesses rondes,
Sous tes sombres cheveux et tes yeux éclatants,
Je vois les vers rongeurs, les vermines immondes
Te couvrir, après moi, de baisers révoltants
Et je vois ton corps souple, aujourd'hui toute gloire,
Epanouissement, triomphe de beauté,
Flasque, abîmé, tordu, verdâtre ou blême ivoire
Dans le fond moisissant du sépulchre empesté;
Et je vois ces mangeurs de ta chair admirable
Savourer à leur tour, sur ton cadavre affreux;
— Tombe de mon plaisir, — une ivresse ineffable,
Et, pour te ronger mieux, se devorer entre eux.

Comte d'ARSCHOT

MA MORT

Conduit par le Destin implacable et farouche,
Quand le doigt cruel de la Mort,
Hélas! à tout jamais aura fermé ma bouche,
Sachez que je ne suis pas mort!...

Quand vous verrez brûler, immobiles et lentes,
Se consumant avec effort,
Près de mon front glacé quelques flammes tremblantes,
Sachez que je ne suis pas mort!...

Sous un linceul plus blanc que les colombes blanches,
Quand vous me verrez par le Sort
Couché dans une bière aux quatre noires planches,
Sachez que je ne suis pas mort!...

De la maison de Dieu quand la cloche bénie
Réveillera l'écho qui dort
Et versera dans l'air sa funèbre harmonie,
Sachez que je ne suis pas mort!...

Devant le saint autel quand les prêtres austère,
— Pilotes de l'éternel Port! —
Enverront au Très-Haut leurs encens, leurs prières,
Sachez que je ne suis pas mort!...

Au champ des trépassés quand vous verrez ma fosse,
Et, par le pioche qui la mord,
La terre l'envahir avec un bruit atroce...
Sachez que je ne suis pas mort!...

Quand d'un pas recueilli qu'un regret rend moins ferme,
Vous verrez le monde qui sort,
Et du champ du repos la grille qui se ferme,
Frères, je ne serai pas mort!

L'œil inondé de pleurs, dans sa douleur amère,
Sur la tombe où son fils s'endort,
Parfois quand vous verrez venir prier ma mère,
Frères, je ne serai pas mort!...

Mais quand, las de souffrir, ayant quitté la vie,
Nul ne plaindra mon triste sort;
Quand par le morne Oubli ma mort sera suivie;
Sachez, hélas! que je suis mort!!...

Bedros Tourian

1885

Traduit par A. P.

Flora

Je ne connais d'autre horizon que tes paupières.
Ton amour est un monde délicieux, cherie,
Où s'épanouissent les fleurs de mes desirs,—

O toi, œuillet diaphane d'Andalousie!

Sur ton sein frémissant et blanc de neige
S'enchevétrent des flots de mousselines;
Tes trèsses parfumées s'en mêlent jalousement,—

O toi, edelweiss charmeur des Alpes!

Dans ton âme mystique, temple de lumière!
J'ai bati l'autel de tes grâces divines,
Et là j'ai allumé le flambeau de ma passion,—

O toi, rose exotique de Bengale!

Les teintes pleurent dans l'arc-en-ciel.
Ton cœur et un calice finement ciselé,
Où tombe la rosée de mes yeux,—

O toi, frais camelia des lacs d'Italie.

Meroujan Barsamian

Traduit par A. Navarian

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

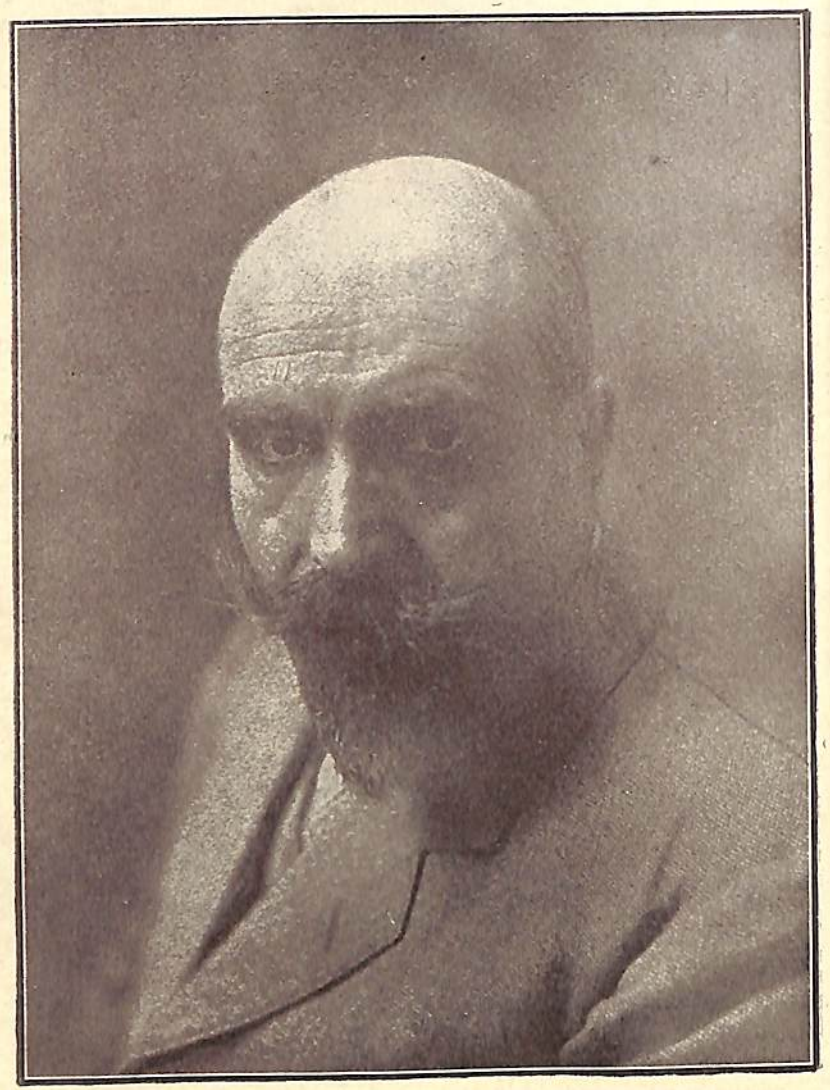

ՓԱՆՈՍ ԹՐԻԼԻՄԻՋԵԱՆ

Նկարիչ

ՍԱՐԳԻՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ (Նկարիչ)

Փ. Թէրլէմէզեան.— Ծնած է Վանի մէջ, 1866ին։ Նախնական կրթութիւնը առած է Մկրտիչ Փորթուգալեանի դպրոցը։ Կը պարապի արհեստներու, ի՛ուշնեղայ յեղափոխական եռուզեռը կրծունէութիւն, կ՛անցնի Կովկաս 1890ին։ Բաշինջաղեան նկարիչին կ՛աշխատակցի։ Ձեռայ կ՛անցնի Պարսկաստան։ Նորէնով Կովկաս կը դառնայ, կը բանտարկուի Թիֆլիսի կառավարութեան կողմէ։ 1890ին Հայրիկի կողմէ Բարիզ կը ղրկուի, ուր կը կատարելագործէ արուեստը, Աքադեմի Ժիւլիէնի մէջ, աշակերտելով Ժան Բոլ Ռատնի։ Երեք անգամ առաջին մրցանակ կը շահի։ Իր դաշտանկարները անթերի են։

Ս. Խաչատուրեան.— Ծնած է Մալաթիոյ մէջ։ Ինքնաշխատութեամբ առաջ տարած է իր ընդունակութիւնը, որովհետեւ այն վարժարանը որուն կ՛աշակերտէր, նկարչական ուսուցիչ չունէր։ Սահմանադրութենէն վերջը Պոլիս կուգայ եւ վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանի պաշտպանութեամբ 1908ին Հռոմ կը ղրկուի, զեղարուեստից ակադեմիին աշակերտելու համար, ապա չատուրեան այցելած է վենետիկ, Ջուիցերիա, Գերմանիա եւ Միւնիխ, եւրոպական նկարչական արուեստը ուսումնասիրելու համար։ Դեռ երիտասարդ է եւ ապագայ ունի։

Փ. ՓԻԼԻՄՅԱՆ

Էջից

Հայ Բանաստեղծ

Փ. ՓԻԼԻՄՅԱՆ

Էջից

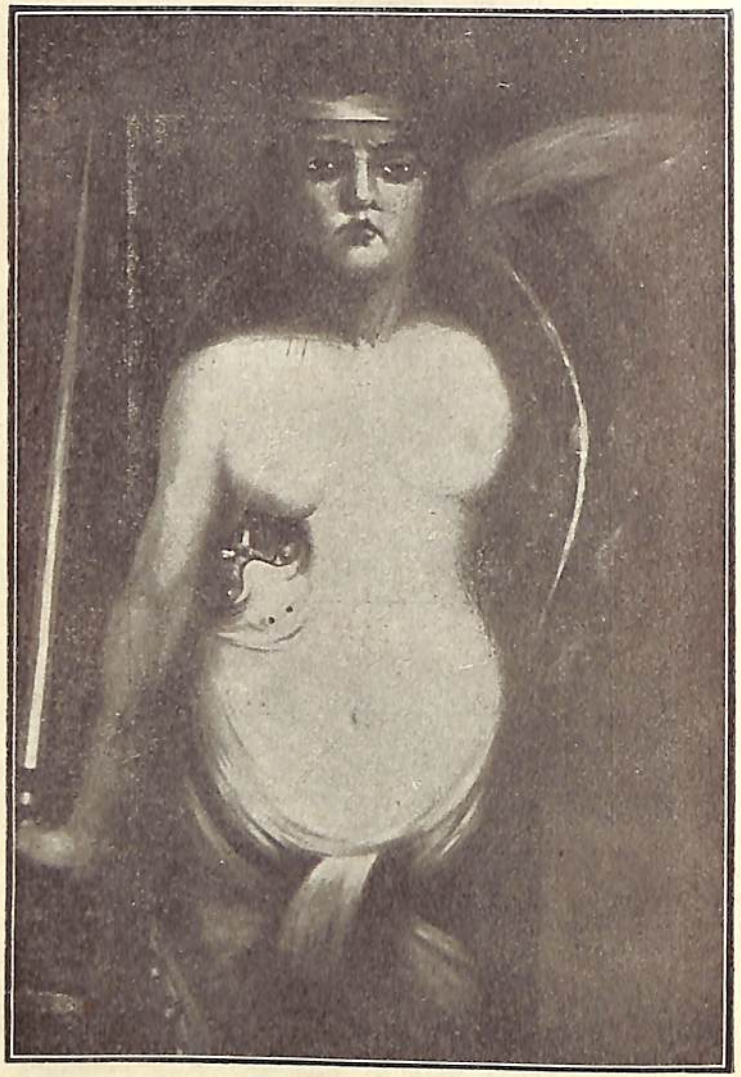

Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ · – Վրէժ

Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ · – Հայուհի

ԳԻՐՔԱՁԵՆԸ. – Հայուհիի

ՀԱՐՓԱՆՈՑ ՄԱՀՄԱՆԱՑԸ. – Դեպի հռովիրդ

ԲՐՕՖ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ.—

Մեծ յաջողութեան մը տիրացեր է Բրօֆ. Լեւոն Կիւրեղեան՝ Թիւրէնի ցուցահանդէսին մէջ կառուցած Օսմ. Տաղաւարով, որ պարզապէս արեւելեան արուեստի գլուխ գործոց մըն է: Կիւրեղեան օգտուած է Զուղաճի պալատին մէջ գտնուած արաբական եւ կիսեւրոպական խորհանդակներէն ու նկարներէն, զոր յաջողութեամբ յարմարցուցած է, տաղաւարին ներքին մասին գծագրութիւններ պատրաստած ատեն: Ձեղունին վրայ, արեւելեան գոյներով նկարուած է Զուղաճի պալատին ձեղունին մէկ մասը՝ աւելի ընդարձակուած եւ բարեփոխուած: Տաղաւարը երկյարկանի է եւ կը բաժնուի երեք մասերու: Ընդարձակ սենեակներ ունի, որոնց մէջ ցուցադրուած են Թուրքիոյ արտադրութիւնները: Բրօֆ. Լեւոն Կիւրեղեան, Բատուայի արհեստական համալսարանի նարտարապետը, օսմ. տաղաւարին յատակագիծները ու օրինակները մրցումի դրուած ըլլալով՝ առաջին հանդիսացած է իտալացի մրցակիցներու մէջ:

Բրօֆ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

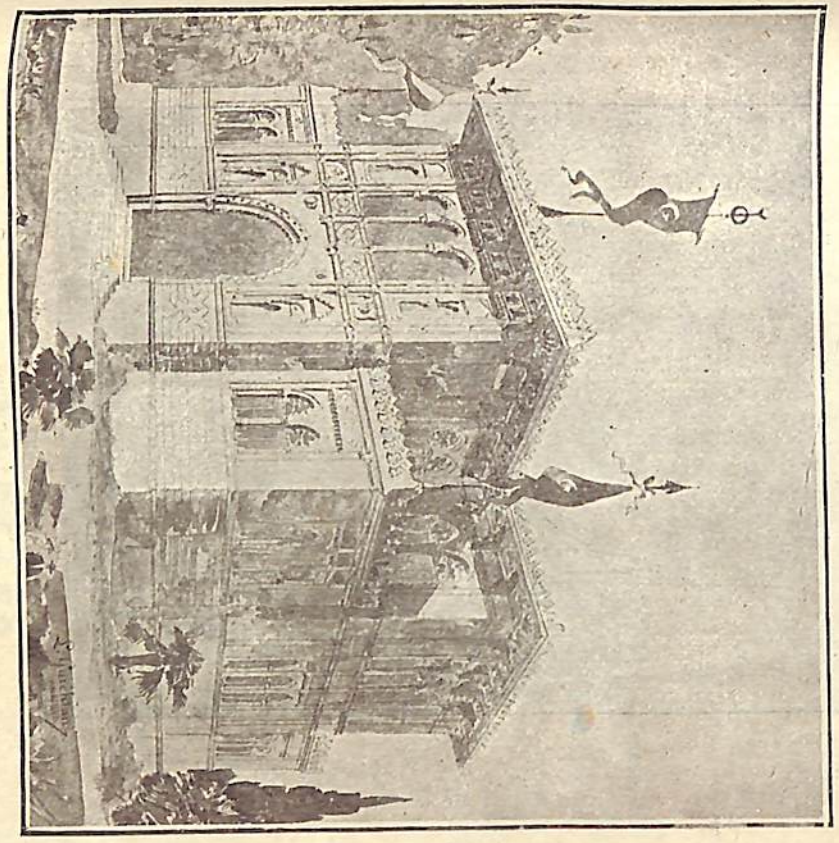

Օսմ. Տաղաւարը Թիւրէնի ցուցահանդէսին մէջ

ԴԱՒԻԹ ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Ջուբակահար

ԴԱՒԻԹ ԴԱՒԻԹԵԱՆ ծնած է Տրապիզոն: Ջուբակի նախնական դասերը առած է Տիգրան Կիւրեղեաճեն:

Դաւիթեանի մէջ տեսնելով ջուբակահարի հզօր տաղանդ մը, Մխիթարեան հայրերը գնահատեցին զինքը: Տրապիզոն, Պոլիս եւ Վենետիկ, Մխիթարեան վարժարաններու մէջ Դաւիթեան ջուբակի դասեր առաւ, ու իր մասնագիտութիւնը կատարելագործեց Պրիւսելի մէջ, ուսուցիչ ունենալով հռչակաւոր ջուբակահար Թոմսընը:

Կր նախասիրէ Սարազատի **Աճեալուզին** եւ **Պնչուական նուագները**, որոնք երաժշտական հոյակապ կտորներ են ինքնին:

Իր իսկ ստեղծագործած **Հայուն Հոգին** կատարելապէս ներշնչուած հայուն հոգին է, արիւնոտ, չախչախուած, որմէ երկարող կարմիր երիզը հայուն հոգիները իրարու կը միացնէ:

Դաւիթեան երկար ատեն մնաց Կովկաս· զինքը գնահատեցին՝ Կրանտիւֆներէն սկսելով մինչեւ դժուարահաճ ճնճադասները:

Պոլսոյ, Եգիպտոսի եւ Իզմիրի մէջ տուած նուագահանդէսները, իր մէջ շեշտել տուին բարձր ու իրական տաղանդ մը, գրեթէ յուսին հասած, որ դժբաղդաբար չկրցաւ աւելի երկար ապրիլ:

1911 ապրիլ 23 ին Մարզուան կ'երթայ նուագահանդէս մը տալու համար: Նուագահանդեսէն վերջը բարեկամի մը տունը կ'առաջնորդուի: Հոն դարձեալ կը նուագէ եւ բաւական գուարճանալէ ետքը, կը վերադառնայ իր սենեակը: Ցաջորդ առտուն մեռած կը գտնեն զինքը:

Տաղանդաւոր ջուբակահարը հաշիւ տամալու էր, որուն հիւանդութիւն ունէր: Իր կեանքին հետ կը խաղար ա՛յնպէս, ինչպէս փոխրերը՝ իրենց հոլին հետ:

ՏԻԿԻՆ ԱՐՄԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ

ՓԱՆՕՓ ՊԱՐՈՒՀՅԻՆ

ՇԱՀ–ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԳԻԶԸ 1911

Յունվ. 27ին մեծ յաջողութիւնով Բարիզի Օպերային մէջ երգած է Շահ-Մուրատեան յաջողած է մնանաւանդ այն երգին մէջ, որով իրմէ առաջ անմահացած են Թաթիոներ, Գալվէններ, Սալինիաքներ, Փառուզոններ, Շալիաբիններ։ — Շահ-Մուրատեան ծնած է Մուշի մէջ, 1878ին։ Կանուխէն ծնողաղուրկ՝ Խաբախանեան վարդապետի ձեռքով կը զրկուի էջմիածին։ Հոն Կոմիտաս վարդապետէն տարի մը կ'ուսանի եկեղեցական ձայնագրութեան կանոնական մասը։ Ձեմարանէն կը մեկնի Թիֆլիզ, Ներսէսեան վարժարանը, ուր կ'աշակերտի Մակար եկմալեանին։ Ներսէսեանէ շրջաւարտ ըլլալէ վերջ, կը լսանաւարկուի ու կ'աքսորուի Մուշ, իբրև քաղաքային յանցաւոր։ Մուշի Ս. Կարապետի ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ կը պաշտօնաւարէ երկու տարի։ 1900ին Կարին կը փոխադրուի, հոն ալ քիչ մը դրամ կը խնայէ. Պէյրութի համար անցագիր կ'առնէ, ու չունչը կ'առնէ Մարսէյլ։ Յետոյ կ'անցնի Բարիզ, հոն նախ Հայ եկեղեցին երաժիշտ կ'ըլլայ ու կը յաջողի բաւական դժուարութիւններէ վերջ conservatoire մանել։ Հետզհետէ կ'սաանայ Օպերային, Օպերա Գոմիքի ի. Մրցանակները ու վերջին տարին՝ Օպերային Ա. Մրցանակը։ Շահ-Մուրատեանի մասին եւրոպական թերթերը խիստ գովեստով կը խօսին։

ԵՂԻՇԷ ԹՕՓՃԵԱՆ

[ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ]

Համակ զգացում, անձնուիրութիւն։ Անունը հոմանիշ էր աշխատութեան. անդադրդրդ կամքի տէր անհատականութիւն մը։

ԵՂԻՇԷ ԹՕՓՃԵԱՆ

Մարմնացեալ ու համոզուած դաշնակցական մը, խօսքի ուժին կը միացնէր նաև ըմբոստ գրչի մը ուժգնութիւնը։

Ընկերական շրջանակներու հոգին, որ գիտէր իրեն մագնիսել բոլոր երիտասարդ ուժերը, որ գիտէր մտաւորականներ ծնցնել այն միջավայրէն, ուր ապրող գոյութիւնը ի զուր պիտի վատնէիր։

Որչափ սրամտաբանող ու վարպետ ճարտասան, քեմախօս՝ նոյնչափ աւելի հրապարակագիր, որուն գրիչը, թաթխուած հայրենի ջերմ արիւնին մէջ, նուիրուած էր Հայ աշխատաւորութեան ազատագրական չահերու պաշտպանութեանը։

Անդուլ գործակից մը, որ հմայեց Կովկասի և Կարնոյ հայ աշխատաւոր մեծամասնութիւնը։

Եղիշէ–երեւանդը հոյակապ սիրտ մը կը կրէր. բոլորը իրեն կը դիմէին խորհուրդ հարցնելու, և ան պատրաստ էր բոլորն ալ դոնացնել։

Իր կարին մնալու օրէն սկսած, կարնոյ միջավայրը յառաջդիմութեան նոր թափ մը սկսաւ։

Կարճ ժամանակուան մէջ կարինն ունեցաւ իր լսարանը, թատրոնը, ընթերցարանը, մամուլը ու թերթը։

Ողբացեալ Թոփճեան այս բոլորին հոգին էր, ու լուսաւոր առաջնորդող աստղը։

Լսարանին մէջ, թատրոնի սկզնաւորութեան՝ մի՛չ խօսքեր ունէր իր չրթունքներուն վրայ՝ չունչ կը սպառէր տգիտութեան ու խաւարի մէջ երերուն հասարակութեան միտքը լուսաւորելու, և որ գլխաւորն է քաղաքացիական դաստիարակութիւն տալու համար։

1909 Հոկտ. 11ը չանթահարող թուական մը եղաւ բոլոր դինքը ճանչցողներուն, գոնէ մէկ անգամ իրեն հետ խօսողներուն համար։

Պարտականութեան գիտակցութեամբ գինուած, ան կը դառնար Ե. ընդհ. ժողովէն։

Վերջին անգամ Տրապիզոն կը տեսնուինք իր հետ։ Քանի՛ քանի՛ ծրագիրներով կը դառնար իր երկրորդ հայրենքը՝ Կարին։ Հոն պիտի սկսէր դպրոցական-կրթական վերածնունդի թուական մը։ Ուսուցչական երկսեռ խումբ մը անհամբեր իր գալուն կը սպասէր։

Եւ յանկարծ Յատրուզի մէջ իր սպանութեանը գուժը արձագանգ կը գտնէ բոլոր դինքը պաշտողներուն հոգիին մէջ։

Եւ իրաւամբ պաշտելի դէմք մը, բառին ամենալայն իմաստով։

Հրճուեցան, դիւանյօրէն քրքջացին իր աշխատասիրութեան — անհաչա ոխերիմները։ Աշխատասիրութեան՝ քանի որ Եղիշէն անոր փայփայելի դէմքն էր։

Լուսանկարը, որ «Մեր տարեցոյցը» կը զարդարէ, յոյսի հետ նոր հատատք մը կը ներչնչէ։ Պայծառ ճակատէն կարծես թէ մաքուր-չունչ մը կը սաւառնի, ծաւալելով հայկական տխուր ու մռայլ հորիզոններուն վրայ...։

Հայկական մարտիրոսագրութիւնը Թոփճեաններով չէ որ պիտի վերջանայ։ Ան արդէն պատկառելի անցեալ մը ունի, այդ մարտիրոսագրութեան, որուն տառնեակներով հերոսներ գինուորագրուեր են, պէտք է պատկառանքով ու ակնածանքով մօտենալ։

Եղիշէ Թոփճեան մեռած չէ — ան կ'ապրի մեր մէջ...։

Մկրտիչ Պարսամեան

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՄԵՌԱՒ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԻԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆ

Տասնըչորս տարիներ առաջ, գինքը Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոս ընտրած էինք Սահակեան Մայր Եկեղեցիին մէջ, ու 1897ին ալ Սկիւտար անձամբ անձին տեսակցելու բաղդը ունեցած էի անցեալ օրերուս մէջ։

Պարթևահասակ էր ան բառին լայն իմաստովը, թիկնեղ ու քաջակազմ, խիստ էր ու խելագար՝ անվեհեր զօրականի մը պէս, պատկառազդեցիկ էր հին եկեղեցականներու պէս։ Բարկացած պահուն՝ չանվոտոյց ամպերու որոտումն ունէր իր խօսուածքը, ու հանդարտութեան պահուն, խաղաղ լճակի մը ժլատ ժպիտը հպիւ կը գծուէր իր լուրջ դէմքին վրայ։

Տարօնի այս տաքնեռ նահանգին Առաջնորդը, երբեմն կը տեսնէի Ս. Աստ եկեղեցիին փոքրիկ քարոզարանը և ատեպ իր Իճատիէի բնակարանը։ Հին բռնապետութիւնը ամէն մէջտեղ ու հնարք գործածելց ու գործածել առաւ անոր օրինաւոր կաթողիկոսական ընտրութիւնը ընկնել տալու համար։ Ու նախորդ վարչութիւնը իր նախագահով անլօր ու ակար գտնուեցաւ պաշտպանելու ոչ միայն Ալէքսեանի Սրբազանին ընտրութիւնը, այլ նոյնիսկ Հայ։ Եկեղեցիին ընկալեալ կարգն ու սարքը և հոգևորական իրաւասութիւնները։ Այս օրինաւոր ընտրութենէն քանի մը ամիս վերջը, Սսեցի երեք եպիսկոպոսներ հին կառավարութեան դիտումնաւոր քաղաքականութեան կոյր գործիք դարձած ու անձնական կիրքերով լեցուած, թափրիր մը գործ դարձան Ալէքսեանի Սրբազանը իրր յեղափոխական տալին Բ. դրան, Ալէքսեան

գանը ելլից հնարք գտնել փորձեցին, բայց անկեղծ չարժուհներն ու տրամադրութիւնները ալ հետզհետէ պակսեցան, մէկ Գաղանճեանը կրցան Պէյրութ հեռացնել տալ բայց Ալէքսիճեանի ընտրութիւնը հաստատել տալու համար ամենաթխոտ զգուշ քաղաքականութեան մը հետևեցան:

Նախորդ պատրիարքը իր մեկ գրուածքին մէջ, որ իրրև թէ երկրորդ անձի մը կողմէ խմբագրուած էր հանդուցեալ Ս. Հայրապետին գրկուելու համար, և զոր ես գրկած էի Կրօն, ժողովի դիւանադպիր վարդապետին, սապէս կ'ըսէր. «Պատչաճ և օգտակար նկատուեցաւ, երկու անգամ Գրիգորիսը պաշտպանելէ և նոր մերժուհներ ու յանդիմանութիւններ լսելէ յետոյ՝ այլեւս անձնական պայքար չմղել և Աստն Ժողովը ալ ընտրեալ Գրիգորիսի անձին մերժման վճռին հպատակեցաւ, որպէս զի գոնա սկզբան խնդիր մնայ, դժուարութիւնը քիչնայ և բնական կերպով լուծումը դիւրանայ»:

Ընդհակառակը, լուծումը չդիւրացաւ ու ա՛լ աւելի կընճռոտեցաւ, ազգին կիլիկիոյ վիճակները անկերպարան ու կաթողիկոսական Սթոռը կը մնար թափուր, ու Վարչութիւնը անպատճառ այդ պարագութիւնը լուծնելու համար ճիգ մը ուներ, հոգ չէր որ դլխով ու սրտով ալ պարապ մէկն ըլլար հոն բազմելիք եկեղեցականը: Կառավարութիւնը սակայն դիտմամբ Գաղանճեանի ընտրութիւնը թողատրած էր. նախ Ալէքսիճեանի կաթողիկոսացումը բեկանելու և երկրորդ նոր ընտրութիւնը իր ուզածին պէս կատարել տալու համար, ինչ որ յաջողեցաւ: Ալէքսիճեան Սրբազանը ի գոր բողոքից ամէն կողմ, թէ ինքը օրինաւորապէս կաթողիկոս ընտրուած է կիլիկիոյ հայ ժողովուրդին քուէովը, թէ կառավարութեան հանդէպ անհատապրմական ոևէ կասկածելի ընթացքի մէջ չէ գտնուած, ու անդին սակայն Վարչութեան երկու առնուազն վաչաները իրենց նախադահով բեկանման գործը կարգադրած լինելուցած էին համոզելով բոլոր ժողովականները թէ՝ Եըլտըզ բացարձակ հակառակ է Ալէքսիճեանի կաթողիկոսացման. ոչ թէ կիլիկիոյ կաթողիկոսական ընտրութեան, այլ անձի դէմ է խնդիրը, բանը համոզել ուզեցին, և ոչ թէ սկզբունքի, ու վերջութեանը խաղն ալ պէտք է որ Ալէքսիճեան Սրբազանը ըլլայ. բայց յետոյ իրերն ու գործերը այնպէս գոյց չտուին: Պատրիարքարանը իր բոլոր դիւանադէտ վարչականներով, անձը զոհենք որպէսզի սկզբունքը փրկենք ի քաղաքականութիւնով անձն ալ զոհեցին սկզբունքն ալ, ընդունելով ընտրելեաց ցանկի սրբագրութիւնը, անոր տեղ առանց ուրիշ առանձնաշնորհում մը ձեռք բերելու:

Այո՛, ընտրութիւնը բեկանելով միանգամայն ընտրելին կեանքը և կիլիկեցւոց սիրտը. ու այլ եւս լուռ Սրբազանը, խոր ու խորհրդաւոր լռութիւնով մը:

Շաբաթ մը վերջը լսուեցաւ որ Ալէքսիճեան Սրբազան անկողին ինկած է և ըղեղային տենդով մը կը տառապի. պինքը խնամող բժիշկները խորհուրդ տուած էին որ Բումէլի Հիսար փոխադրուի: Անձկութիւնները սակայն կը բազմապատկուէին. հոգեկանին հետ նիւթականը, բարոյականին հետ ֆիզիքականը: Նախորդ Պատրիարքը քարդեր ղրկեց հարուստներուն որպէսզի դրամական օգնութիւն մը փութացնեն Սրբազան հիւանդին, ինձի և Տ. Համլեակ քահանային քարդեր յանձնուեցան ծանօթ հարուստներուն դիմելու համար: Շատ լաւ կը յիշեմ, դրամով ու զգացումով հարուստին մէկը ըսաւ ինձի երբ Պատրիարքին քարդովը իրեն ներկայացայ. «Վարդապետ, ինչո՞ւ Պատրիարքարդովը իրեն ներկայացայ. «Վարդապետ, ինչո՞ւ Պատրիարքարանը չնայիր այս մարդը, քանի որ այս վիճակին հասցուց ու անոր ընտրութիւնը բեկանեց, դոնէ պէտք է որ անօթի ու Թշուառ ալ չմեռցնէ»:

Ուրբաթ օր մը Բումէլի Հիսար անցայ, նաւամատոյցէն վեր ելայ ցից զառիվերէ մը հետն ու հետ. ու ծոլափունքէն վեր սիրող ղիրքի մը վրայ, Վոսփորի սիրաբ դիտող տան մը մէջ պառկած գտայ Սրբազան հիւանդը, գեղի չիչերով չրջապատուած, քան կարեկցող սրտերով: Հազիւ թէ անկողնին մօտեցեր էի, վեր առաւ իր հիւանդոտ գլուխը, վիրաւոր առիւծի մը պէս նայեցաւ չէշտակի ու հոգեթափանց նայուածքով մը, նայուածք մը որ ցաւրտ սարսուռով մը ցնցեց հոգիս. աչքերը սկսեր էին կապիչներու խորքը խլտալ ու մահուան ցաւրտ սուսերները արդէն սկսեր էին պատել ու պատանքել գինքը: Համրուրեցի իր ալը, ուր արցունքի քանի մը կաթիլներ թափթփեցան աչքերէս, ալ մը որ իբր Կաթողիկոս կիլիկիոյ պիտի օծուէր, հիմա Սահակիա արցունքովն էր որ կ'օծուէր:

Սրբազան, ինչպէս էք հարցուցի իրեն. յուսամ թէ օդափոխութենէ օգտուեցաք, պատ մը խոր լռութենէ յետոյ ձեռքը դէպի գլուխը տանելով, ըսաւ. «Ներսէս վարդապետ, գլուխս, գլուխս չեմ կրնար կոր վեր բռնել, բժիշկներուն կ'ըսեմ որ գլխիս ճար մը, դարման մը ընեն, ներսս բան մը չեմ զգար»:

—Հոգ մի՛ ընէք, Սրբազան, ձեզի համար աղօթողներ չատ

են, Պոլսէն սկսեալ մինչեւ Կիլիկիա: Նորէն ցաւրա լուսթիւն մը տիրեց սենեակին մէջ, ու ապա Սրբազանը յուզուած նայուածքով մը նայեցաւ ինծի, նայեցաւ չուրջը, չափեց, չափչըփեց մերկ սենեակին ձեղունն ու լերկ պատերը քա ըսաւ. «Ներսէս վարդապետ, ես պիտի մեռնիմ, ու մահէն չեմ վախնար, բայց պարաքերս չկատարած պիտի մեռնիմ, կեանքս խորտակուած է, հէանդուխթիւնս փիլիքականէն աւելի հոգեկան է, ես կ'ուզէի Կիլիկիոյ Ս. հողին վրայ գործել ու հոն մեռնիլ, էհ, թէեւ Աստուծոյ անօրէնութենէն աւելի մարդոց անօրէնութեան ու անիրաւութեան զոհ կ'երթամ, բայց օրհնեալ ըլլայ նորէն Անոր կամքը»: —Սրբազան, ըսի, արդարեւ անիծապարտ պարագաներն ու իրերադարձութիւնները արգիլեցին Ձեր Սրբազնութիւնը որ չկրցաք բազմիլ Շնորհալիներու Աթոռին վրայ, սակայն լաւ գիտցած եղէք որ դուք տեղ մը ունիք Կիլիկեցիներու սրտին մէջ, ուր անջինջ պիտի մնայ Ձեր անունն ու յիշատակը, պատմութիւնը անաչառ ու անկաշառ է, ան ամէն բան պիտի պարզէ ժամանակին: Ու լռեցինք երկուքս ալ, նորէն պիտի գամ, ըսի, Սրբազան. ու աչքս համբուրելով մեկնեցայ: «Շո՛ւտ եկուր, Ներսէս վարդապետ, ողջոյններս խօսէ հարցնողներուն»: Ա եղաւ իր վերջին խօսքը:

1899 Ա աուա ածնի Մեռելոցին օրը Ս. Խաչ եկեղեցին զանգակը ախուր ու հոգեսարսուռ ընդհատ դողանչիւններով կը գուժէր Ալէքթեան Սրբազանին մահը. ամբողջ Սկիւտարցիք սուգի մէջ էին: Ան կը մեռնէր Մեռելոցի օրը, մեռելներու աշխարհին դէպի անմահներու աշխարհը թեւածելով վիրաւոր կարապի մը պէս: Անոր յուղարկաւորութեան օրը բոլոր աչքերը կուլային, մայրաքաղաքին մէջ մեռել թաղող բոլոր Սրբազանները անոր դագաղին չուրջն էին հաւաքուած, չէ՞ որ մենք մեռելները չատ լաւ գիտենք թաղել ու կենդանիները բարոյապէս մեռցնել:

Յովհաննէսեան Գրիգորիս Սրբազանը կը կատարէր օծման արարողութիւնը, իւնչ տարօրինակ զուգադիպութիւն սակայն. ա եպիսկոպոսն էր Ալէքթեան Սրբազանը Ա աստայի մէջ Կաթողիկա ընտրողը, ուր պիտի օծէր նաեւ անոր ճակատը իրր Հայրապետ, ու հիմա անոր անշնչացած դագաղին վերեւ կ'օծէր մահատիպ ցաւրա ճակատը. դեղեցիկ նիւթ, ներշնչող դագաղ, բայց օծող Սրբազանը հազիւ թէ քանի մը անիմաստ բառեր միայն ծամծմեց ու վերջացուց իր պաշտօնը:

Օրուան Պատրիարքը իր բոլոր պերճախօսութիւնը ցուցադրեց, պատկերացուց անոր կեանքը, օրինակ ցոյց տալով

ներկայ եպիսկոպոսներն, անոր պէս ապրիլ, անոր պէս գործել, բայց ոչ անչուշտ անոր պէս մեռնիլ: Ալէքթեան Սրբազանին գործերու եւ թղթերու ցուցադրութիւնը ինծի եւ Ս. Խաչ եկեղեցիին Թաղ. Խորհուրդէն Ալլահվէրթիօղլու Խաչիկ աղային եւ Ֆէրհաեան Գրիգոր էֆ-ին յանձնարարուած ըլլալով, Պատրիարքարանէն կինքուկէն չաթմ մը վերջը, գացինք բացինք անտուկներն ու դարակները: Ալէքթեան Սրբազանին ձեռագրներուն մէջ երկու կարեւոր նամակներու սեւագրութիւնները աչքիս հանդիպեցան, զորս անմիջապէս մատիտով ընդօրինակեցի ընկերներուս ներկայութեան, որոնց համաձայնութիւնը սա էր ուղղուած Վարչութեան նախագահին ու երկու ատենապետ փաշաներուն. «Դուք իմ օրինաւոր ընտրութիւնս բեկանեցիք, բեկանեցիք կեանքս ալ, Աստուած ալ ձեր կեանքը բեկանէ»:

Երկու չաթմ վերջը Երուսաղէմի Մեծ Ա քսորականէն նամակ մը կ'ստանայի ուր Ան սապէս կը գրէր. «Սիրելի վարդապետս, գրէ՛, գրէ՛ ինծի, ինչպէս ինկաւ այդ հակայ կաղնին, գրէ՛ անոր մահուան պարագաները մանրամասնօրէն»: Գրածներս այլ եւս պատմութեան կը վերաբերին, զորս պիտի արձանագրեմ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսաց Պատմութեան մէջ:

Սահակ Վարդապետ

ԱՆԳՐԱՆԻԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սեբաստացի. Պոլսոյ «Հայրենիք» լրագիրին հիմնադիրը, որուն գաւակը՝ Հայկ Վարդանեան «Անդրանիկ» անունով թերթ մը կը հրատարակէ Սեբաստիայի մէջ:

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆՑ

[ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵՐ]

ԾՆՈՒՆԴ.— Վանայ բնակիչներէն նշանաւոր Գէորգ Ազա Հէյրանեան Արծրունի 1810 ին իր կինը, Մարիամ քոյրը և Երեմիա որդին Վան թողուլ Տփղիս կ'երթայ առևտրական գործով:

Գէորգ Ազայի պանդխտութեան մէջ ոգին. Մարիամ կ'ամուսնանայ Վանեցի Սարգիս Սանասարեանի հետ և կ'ունենայ 4 զաւակ, որոնցմէ 3-ը մանչ՝ Յովհաննէս, Կարապետ և Սողոմոն, իսկ 1-ը աղջիկ Կատարինէ անունով: Շատ չանցած Սողոմոն կը մեռնի:

Գէորգ Արծրունի Տփղիսի մէջ առևտրական յաջողութիւններ գտնելով՝ վանէն բերել կուտայ թէ՛ իր ընտանիքը և թէ քեռայրինը:

Մկրտիչ Սանասարեան կը ծնի Տփղիսի մէջ 1818 Ապրիլ 10ին:

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ.— 1820-ական թուականներուն Տփղիսի մէջ կանոնաւոր վարժարան չըլլալով՝ Մկրտիչ, իր Յովհաննէս և Կարապետ եղբայրներուն հետ, կարդալ կը սորվի Աբամելիք անուն քահանայէ մը:

1830 ին Ներսէս Աշտարակեցիի ջանքերով կը բացուի Տըփղիսի մէջ Ներսիսեան Վարժարանը, ուր կ'սանայ Մկրտիչ իր նախնական կրթութիւնը: Մկրտիչ՝ բարձրագոյն կրթութիւն սանալու նպատակով, Ներսիսեան դպրոցի ընթացքը դեռ չաւարտած, լինչպէս կ'ըսէ «Արաքս»ի յօդուածագիրներէն մին, իր դասընկերներուն Ռոստոմեանցի (*) հետ էշ մը հեծնելով ճամբայ կ'ելլէ դէպ ի Կարին՝ վճռակամ երթալու համար, սակայն քեռին՝ Երեմիա, որ Մկրտիչի հօրը մահուան (1835) հետևանքով խնամակալութիւն կ'ընէր, անոնց հետևէն հասնելով՝ կը բռնէ զանոնք, էշը կը ծախէ և Մկրտիչն ու անոր Կարապետ եղբայրը դինուոր արձանագրել կուտայ:

Ահա ա՛յս պատճառաւ Մկրտիչ չի յաջողիր բարձրագոյն կրթութիւն ստանալ:

Մկրտիչ նոյն վայրկենին իսկ միտքը կը դնէ որ երբ հարբա-

(*) Ազգ. Բժիշկ և Հիմնադիր Պաքուի Մարդասիրական Ընկերութեան:

տանայ, Միջնակարգ վարժարան մը հաստատէ հայաբնակ քաղաքի մը մէջ, որպէս զի իր հայրենակիցները չստիպուին վճռնեակ կամ այլուր երթալ՝ երկրորդական կրթութիւն առնելու համար։

ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾՐԱԶԱՆ.— Մկրտիչ 1835-ին կը մանէ զինուորական ասպարէզի մէջ Մինգրելեան եգերներու գունդը։ Կը մասնակցի լեռնականներու դէմ մղուած քանի մը պատերազմներու և ծանրապէս կը վիրաւորուի երկիցս։ Շամիլի դէմ մղուած ճակատամարտին մէջ, 1842 Յուլիս 27-ին ցոյց տուած անվեհերութեան ու քաջութեան համար, կ'ստանայ Ս. Գէորգ չքանշանը։ Սանասարեան, ասկէ զատ, ունէր նաև չքադրամ մը (médaille)՝ «վտանգի ենթարկուածներն ազատելու համար»։ Այս չքադրամին, ինչպէս նաև 100 րուպլիի նուէր մը ստացաւ ա՛յն քաջութեան համար, զոր ան ցոյց տուաւ 1838 Մարտ 1-ին Սոխում-Գալէ բերդաքաղաքին մօտ տեղի ունեցած կռուին ժամանակ, պատերազմական և առևտրական նաւեր փրկելով։

Կրած ծանր վէրքերուն պատճառաւ, 1845 ին ստիպուեցաւ թողուլ զինուորական ասպարէզը՝ 10 տարի զինուորական ծառայութեան մէջ մնալէ յետոյ։ Ի վարձ իր անձնուէր ծառայութեանց, բարձրացաւ ենթասպայի աստիճանին։ Կառավարութիւնը նկատի առնելով անոր վիրաւորուած ըլլալու պարագան, Սանասարեանի յատկացուց հանգստաթոշակ մը, զոր ան կանոնաւորապէս առաջ մինչև մահուան օրը։

ԺԱՌԱՆԴԱԿԱՆ ՅՈՒԴԻՒ.— Մկրտիչ Սանասարեանցի պաշտը՝ Գէորգ Արծրունի առանց կտակի մեռած ըլլալով՝ ահագին հարստութիւնը կ'անցնի անոր միակ որդւոյն գնեներալ Երեմիա Արծրունիին ձեռքը։ 1844ին, Մկրտիչ և իր կարապետ եղբայրը, որ ապայութեան բարձրացած էր, կը դիմեն Տիֆլիսի դատարանին և կը պահանջեն յետևալ ժառանգութեան $^1/_4$ մասը, որ կ'իյնար իրենց մօրը Մարիամին, քոյր Երեմիա Արծրունիի։ Մարիամին ժառանգական բաժինն էր 48236 րուպլի։ Պետական խորհուրդը, վախճանդ թագաւորի նոյն ժամանակ ուղղած օրէնքով, Սանասարեան եղբայրներու աննպաստ վճիռ կռւտայ 1851 դեկտ. 12 ին։

Այս դատը չա՛տ տուժի նստաւ երկու կողմերուն վրայ և ե՛ւ նո՛յն իսկ պատճառ եղաւ ազգակցական յարաբերութիւններու խզումին։

Մ. ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ՝ ԲԵԴԵՐՍՊՈՒՐԿ.— Վերոյիշեալ ժառանգական դատին պատճառաւ, Մ. Սանասարեան 1849ին իր բնակութիւնը հաստատած էր Բեդերսպուրկ, ուր ի սկզբան

ամսական 18 րուպլիով դործակատարութեան պաշտօնի կը կոչուի վաճառականի մը քով։ Այդ նոյն գումարը ամսեգլխուն կանոնաւորապէս կը վճարէր իր վարձած տանը տիրոջ, իբրև փոխարէն մնալուդի և բնակարանի վարձուց։

Սակայն, կարճ միջոցի մը մէջ, ամսաթոշակի յաւելում կ'ունենայ և չահու նորանոր ապրիւրներ կը գտնէ՝ իր ելմտական տազանդին չնորհիւ։

Տարիքով երիտասարդ, ոգւով եռանդուն և բնութեամբ բարի Մկրտիչը չուտով կարևոր դիրք մը կը գրաւէ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ, և իր գործունէութեամբ ու բնաձին տաղանդին չնորհիւ, հետզհետէ կը հարստանայ, որով անուն և համբաւ կ'ունենայ ելմտական ասպարէզին մէջ ևս։

ԿԱՎԿԱԶ ԵՒ ՄԷՐԿՈՒԻՑ ԸՆԿ. ՏՆՕՐԷՆ.— Սանասարեան իր լմնցած դրամին մէկ մասը կավկազ և Մէրկուրեյ չոգենաւային ընկերութեան (*) բաժնետոմսերու գնման յատկացուցած ըլլալով հետզհետէ յարաբերութիւն կ'ունենայ նոյն ընկերութեան բաժնեկիցներուն հետ, և իր ուղղամտութեան ու կերպարանքին չնորհիւ, կը գրաւէ անոնց վստահութիւնը։ Ընկերութիւնը չնորհիւ, կը գրաւէ անոնց վստահութիւնը և կ'ընտրուի նոյն ընկերութեան անօրէն, պաշտօն զոր Թիւնը և կ'ընտրուի նոյն ընկերութեան անօրէն, պաշտօն զոր այնքան լաջմտութեամբ և արդիւնաւորութեամբ վարեց՝ ընկերութեան ուրիշ քանի մը Տնօրէններուն հետ՝ մինչև իր մահուան օրը։

Սանասարեանի խորհուրդով, Ընկերութիւնը իր չոգենաւերուն համար սկսաւ գործածել Պաթումի քարիւղ, փոխանակ Անգլիայէն բերել տրուած հանքածուխին, ինչ որ պատճառեղաւ ծախքերու նուազման և չահերու յաւելման։

Սանասարեան իր այս պաշտօնին մէջ Պարսից Շահէն կ'բանաձայ Շիր ու Խուրշիտ պատուանշաններէն մին։ Տարեթոչակն էր 6000 րուպլի։

ԵՕԹԱՆԱՄԱՆԱՄԵԱԿ.— Բեդերսպուրկի հայ հասարակութեան 1888ին հանդիսաւորութեամբ տօնեց Մ. Սանասարեանցի Թիւնը եօթանասնամեակը, և այս առթիւ, անոր նուիրեց թանկագին Թղթապանակ մը՝ որուն կողքին նկարը տաւած էր նշանաւոր ծովանկարիչ Յ. Այվազովսքին։ Այդ առթիւ Սանասարեան վարժարանի Տնչութիւնն ևս չնորհաւորական հեռագիր մ'ուղղած է առ Մ. Սանասարեան։

(*) Ու չոգենաւերը կը բանեցնէր Վոլկայի և Կասպից ծովուն վրայ և կը դիւրացնէր հաղորդակցութիւնը Նուսաստանի, Կովկասի և Պարսկաստանի միջև։

ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ.— Ընկերութիւնը, 1889 թուականին, հանդիսաւոր կերպով տօնեց Սանասարեանի Քաոնեհինգամեայ Տնօրէնութեան յոբելեանը, և այս առթիւ իր նուէրէն մին անուանեց «Մկրտիչ Սանասարեանց», ի յիշատակ անոր բարեգործ ծառայութեան: Կարևոր անձնաւորութիւններ, ինչպէս ծովակալ Ժանդրը և նշանաւոր Ոթթինը՝ Յոբելեարին ուղղած իրենց շնորհաւորական գրութեանց մէջ մանաւորապէս կը չեշտեն անոր անձնուիրութիւնը և ուղղամտութիւնը՝ հասարակական չահերու և ընկերութեան բոլոր ծառայողներու վերաբերմամբ:

ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ.— Հայ մամուլը իրրև բարեգործ առաջին անգամ կը յիշէ Մ. Սանասարեանը 1858ին, երբ նոր բաւարար բժիշկ Գէորգ Գեղամեանցի թաղման ծախուց համար բացուած հանգանակութիւնը կ'արգիլէ նա Մոսկուայի մէջ և ինքը կը հոգայ դժբաղդ երիտասարդին յուղարկաւորութեան ու թաղման ամբողջ ծախքը:

Վաթսունական թուականներուն Սանասարեանի տան դռները բաց էին Կովկասի ուսանողներու առջև. անոնցմէ չատեր նիւթական օգնութիւն ստացած են իրմէ և ի վերջոյ կարևոր դիրքերու տիրացած: Սանասարեան ո՛չ միայն Հայերուն օգնած է, այլ նաև վրացիներուն:

60-ական թուականներէն յետոյ, Սանասարեան իր բարեգործութիւնները կը կեդրոնացնէ մանաւորապէս ժողովրդական կրթութեան վրայ: Իր մտերիմ բարեկամ ու խորհրդական Կարապետ Եզեանցի թելադրութեամբ կ'սկսի թոշակ տալ բարձրագոյն վարժարաններու և համալսարաններու մէջ ուսանող երիտասարդներու, որոնցմէ ամենէն արժանաւորները իր ծախքով կ'ուղարկէ արտասահման՝ մանաւանդ բանական ուսանոց մէջ կատարելագործելու համար:

Այս խնամքին կը վերաբերին Պ. Պ. Փ. Վարդանեան Ս. Մանդինեան, Գ. Սրուանեան, Ս. Սողիկեան, Յ. Մատաթեան, Ս. Տէր-Յակոբեան, Գ. Տէր-Գաբրիէլեան, Գ. Երզնկեան, Ա. Ոսկեանեան, եև. եև., որոնցմէ մէկ մասը իր մատրած վարժարանին ուսուցչութեան պատրաստուելու համար:

Սանասարեան իր պաշտպանեալներուն վրայ միակ պարտաւորութիւն մը կը դնէ եղեր, ա՛յն է ընթացաւարտ ըլլալէ յետոյ, ծառայել կրթական գործին, լոյս տալ մեր լուսազուրկ Հայրենիքին:

Գէորգեան ճեմարանի, Ներսէսեան Դպրանոցի Կովկասի և Տաճկահայաստանի հայկական վարժարաններէն մէկ մասին նուիրած է բնագիտական գործիքներ պատմական և աշխարհա-

գիտական քարտէսներ, դիրքեր, լրագիրներ և հանդէսներ:

Իր վաղեմի ծառան Իլիա ամէն անգամ որ էջմիածնէն նամակ կուգար, գրին ձևէն ու պահարանին վրայ դրոշմուած կնիքէն հասկնալով նամակին ո՛ր տեղէն գալը, խոզոն կը կանչէր նամակին պարունակութիւնը, և գլուխը թափ տալով՝ նամակին կը զարնէր ու կ'ըսէր «Էլ ... տա՛ս պրամներն ուր կ'երթան:»

Նիժ ու Վարդաշէն (Ուսէպայիներու երկիր) գիւղերու մէջ Հայերէն ուսուցանելու նպատակաւ բացած է մէկ մէկ վարժարան՝ իր ծախքով: Հայոց Միացեալ Ընկերութեանց Խիզանի, Խարակոնիս գիւղին մէջ բացած վարժարանին յարատևութեան համար կը վճարէր տարեկան 1000 ֆրանք: Նոյն Ընկերութիւնը այս առթիւ Պատուակալ Անդամ կ'ընտրէ Սանասարեանը:

Ջանասէր աւիւներով գրականութեան ևս նպաստած է դրամական նուէրներով: Մեծ ծախքով հրատարակուած են չա՛տ գիրքեր: Իր հաշնած թերթերուն տասնեակ օրինակներով բաժանորդ կը գրուէր և զայիս ուղարկել կուսակ գիւղական վարժարաններուն:

1883ին Թիֆլիսի «Մեղու» լրագրին 25 ամեակը կատարուած առեն խմբագիր Պ. Պ. Սիմէոնեանցը չնորհաւորելով՝ անոր մշտական թոշակ կը սահմանէ տարեկան 600 րուպլի, որուն կանոնաւոր վճարումը կ'ապահովէ իր կտակովը:

Կարնոյ Ս. Աստուածածնի եկեղեցին նուիրած է գեղակերտ սկիհ մը: Իր ծախքով վերաշինել տուած է Վանայ Սանդխտեան աղջկանց վարժարանը. զոր վանեցիք ապա կոչեցին նաև Մարիամեան, ի յիշատակ անոր մօրը՝ Մարիամ Սանասարեանի: Այս վարժարանին գոյութիւնն ապահովելու համար, կտակով թողուցած է 10000 րուպլի:

Սակայն, բոլոր այս և այլ բարեգործութիւններու չարքին մէջ 1881ին հաստատած իր համանուն Մրջնակարգ Վարժարանը, (*) որ իրաւամբ կրնայ կոչուիլ իր բարեգործութեանց Թագն ու պսակը:

Սանասարեանի բոլոր բարեգործութիւնները կարելի չէ յիշել հոս մի առ մի, մանաւանդ մանաւորներու ըրածները:

(*) Սանասարեան Վարժարանը մինչև 1910 Օգոստոս 31 Թուականը տուած է ընդամէնը 235 ընթացաւարտ, որոնցմէ 206ը՝ ուսուցմական բաժինէն, իսկ 29 արհեստագիտական: Ընթացիկ 1910—11 տարուան վերջը Սանասարեան Վարժարանը պիտի տայ 14 ընթացաւարտ: Սանասարեան Հաստատութիւնը 1909—10ին ի վեր ունի Սանասարեան Ուսուցչանոց: Արհեստանոցը փակ է այժմ:

Անկէ նպաստ ընդունած են դրագէտներ, ուսուցիչներ, այրիներ, որբեր և ուսանողներ: Այդ բարեգործ մարդուն դիմողը չէր մերժուեր, եթէ իրապէս կարօտ եղած էր նպաստի: Նուէրնեբու և նպաստներու բաշխման գործին մէջ իր մտերիմ խորհրդատուն էր միշտ իսկական դաղանի խորհրդական Կարապետ՝ Յ. Եղեանց († 1905 Մայիս 31ին), որ Սանասարեանի, Յովսէփ Իզմիրլեանցի, Մարիամ Կաչազկեանցի, Աւաքել Տատուբեանցի՝ և այլոց ծանօթ բարեգործութեանց թելադիր ու ներշնչողն ըլլալէ յետոյ, իր 40000 րուպլի հարստութիւնն ալ թողուց կամակով Սանասարեան Վարժարանին:

Ժողովրդական ընդհանուր դժբախտութիւններու, զոր օրինակ սովի և հրդեհի առեն, Սանասարեան միշտ առաջին օգնողներէն մէկն եղած է և իր նպաստներն ա՛յնքան առատօրէն տուած՝ ու յաճախ նպաստահատաւք բարձրասիճան անձնաւորութիւններ իսկ զարմացած:

Սանասարեան ընտանիք չունենալով, ազգին մէջ գտաւ զայն: Անձնասէր մը չէր երբեք, այլ ազգասէր մը և մարդասէր մը միանդամայն: Բարեգործութեան մէ՛ջ միայն կը գտնէր հոգեկան հրճուանք և ներքին գոհունակութիւն:

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ.— Սանասարեան, հակառակ իր ունեցած հարստութեան, խիստ պարզութեամբ կ'ապրէր: Կը բնակէր կոկիկ կահաւորուած տան մը մէջ: Ապրելակերպը չէր տարբերեր միջին դիրք ունեցող մարդերու կենցաղէն:

Ունէր Իլիա անուանով իրեն հաւատարիմ ռուս ծառայ մը և տարեց ապախին մը:

Բազմոցի մը վրայ ընկողմանած կամ բազկաթոռի մը վրայ նստած՝ առտուն կանուխ կը թղթատէր հայ թերթերը, անոնց մշանջենական բաժանորդն ու քաջալերողն էր: Նախաճաշն ու ընթրիքը կ'ընէր տանը մէջ, իսկ ճաշը՝ սովորաբար ճաշարանի մէջ: Կը բաւականանար համեստ ճաշով մը: Նախասիրած կերակուրներն էին կովկասի կերակուրները, իսկ ըմպելիքներէն կը նախընտրէր Կախեթի գինին:

Կարին եկած առեն (1885 Յուլիս 12), չա՛փ փափաք կը յայտնէ Հայաստանի կերակուրներ (օրինակի համար ձաւարով փիլաւ) ուտելու: Սակայն ի նկատ առնուելով անոր սրտի հիւանդութիւնը՝ զանազան պատրուակներով՝ դոհայուսմ չարքաշեցաւ անոր այդ փափաքին: Այդ պատճառով քամիծաղով կը գանգատէր ու կ'ըսէր «պուլղուրով փիլաւի մը կարօտ քաշելով կը մեռնի Կարինէն»:

Մնայասէր էր Սանասարեան:

Իրիկուները չատ կը նստէր, ժամանակ կ'անցընէր ընթերցումով կամ թղթախաղով: Շատ հաճելի էր ընկերութեան մէջ՝ իր սրախօսութիւններով ու կատակներով:

Կը սիրէր փոքր տղաքները, որոնց կը հանդիպէր փողոցներու կամ տուներու մէջ: Հայրական զգացումով կը վարուէր իր որդեգիրներուն ու պաշտպանած աներուն հետ:

Բարեպաշտ էր և կիրակի օրեր սովորաբար եկեղեցի կ'երթար ու չերմեռանդութեամբ կ'աղօթէր:

Իր գլխաւոր հաճոյքներէն մին էր Եւրոպա ճամբորդել, տեսակցիլ Մխիթարեաններու հետ — որոնց կը հաւնէր — և քանի մը չաբաթ անցընել հարաւային Ֆրանսա:

Մխիթարեաններուն Վենետիկի վանքը այցելած առեն, կը խորհի Հայաստանի մէջ իր ծախքով հիմնել վանք մը՝ սիրայօժար ընդունելով Ս. Ղազարու հաստատութիւնը: Կ. Եղեանց օգտուելով անոր այս տրամադրութենէն, խորհուրդ կուտայ փոխանակ վանքի, վարժարան մը հիմնել Հայաստանի մէջ՝ միջնակարգ կրթութեան ծրագրով, ինչ որ կ'իրագործուի 1881ին՝ Սանասարեան Վարժարանի բացումով:

Յոյգերէ բնաւ չէր ախորժեր Սանասարեան: Կը սիրէր պարզութիւնը և համեստ կենցաղը:

Ընթերցասէր էր. չաճախ ժամերով կը կարդար Դրէպերի եկեղեցութիւններուն հայերէն և Յովհաննէս Շէրի գործերուն ռուսերէն թարգմանութիւնները: Քաջ կը խօսէր ռուսերէն լեզուով: Ունէր առեւտրականի չատուկ ձիրքեր և հեռատեսութիւն: Կարծենք այս քանի մը տողերը բաւական են իրրեւ հայելի ցոլացնելու Սանասարեանի անհատական կեանքը: Կը դեղգեղար խանդակաթ հօր մը նման իր բարոյական զաւակին՝ Սանասարեան Վարժարանի վրայ, որուն բացումէն յետոյ, հրաժարած էր նո՛յն իսկ իր անձնական անմեղ հաճոյքներէն, ո՛չ վանք մտածումով որ, իր հարստութիւնն այլ եւս իր անձին չէր վերաբերեր, այլ իր վարժարանին:

Սանասարեանի հասակը պարթեւ էր, ճակատը բարձր ու լայն, քունքը թիկնեղ, աչքերը բաց չագանակագոյն, նայուածքը խորաթափանց և արտայայտիչ, քիթը մասամբ արծ

Ջահայեաց մարդ, Մ. Սանասարեան իր մահուանէն տարիներ առաջ, կանխատես պատրաստած էր իր կտակը, որ, ըստ օրինի վաւերացուած է ռուսական կառավարութենէն։

Այդ կտակով կտակատար կարգած էր Կարապետ Եզեանց, Գէորգ Եւանգուլեանց (Տփղիսի երբեմնի Քաղաքապետը) և իր քեռորդին բժշկապետ Լեւոն Տիգրանեանց, այժմ երեքն ալ մեռած։

Սանասարեան այդ կտակով իր հարստութենէն կը թողուր Լ. Տիգրանեանցի 100,000 րուպլի հնչուն դրամ և իր կահ-կարասին, Վանայ Սանդխտեան-Մարիամեան աղջկանց վարժարանին՝ 10,000 րուպլի, Մեղու Հայաստանեաց խմբագիր Պետրոս Սիմէոնեանցի (մեռած վերջերս) տարեկան 600 րուպլի կենսաթոշակ՝ ցկեանս, իր Իլիա ծառային միանուագ 300 րուպլի, աղախինին՝ 100 րուպլի, նոյնպէս միանուագ, իսկ մնացեալ ամբողջ հարստութիւնը, չուրջ 60,000 օսմ. ոսկի իր վարժարանին և Եւրոպայի մէջ մանուկ հիւանդաց հետեւող երիտասարդներու զարգացման գործին։ Այդ վերջին դումարէն 6000ը (= 50,000 րուպլի) իր վարժարանի չէնքի շինութեան յատկացուած էր։

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՀ Մ. ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ.—1889ի ամրան Մ. Սանասարեան օգտախոսութեան կ'երթայ Գերմանիոյ Վիսպատէն քաղաքը, ուր հիւանդանալով աչնան սկիզբները կը վերադառնայ Բեռլերապուրկ։ Հոն ժամանակ մը ձեռնհաս բժիշկներու խնամոյ ներքև դարմանուելէ յետոյ, 1889 նոյ. 5–ին կը փոխադրուի Ֆրանսայի Նիս քաղաքը՝ ընկերակցութեամբ բժիշկ Պ. Թադէոս Զաքարեանի։ Նիսի մէջ թէև իններորդ կարգի ծառայելէ յետոյ։ Բաւական կազդուրուելէ յետոյ, Սանասարեան 1890 Ապրիլի վերջերը կ'ուղևորի Բարիզ, ա՛յն նպատակաւ որ հոն քիչ մը հանգստանալէ յետոյ, վերադառնայ Բեռլերապուրկ։

Սակայն հազիւ թէ Նիսէն Մարսելիա կը հասնի, ներքին չարագուշակ հիւանդութիւնը կը կրկնուի յանկարծ և կը սասանեցնէ։ Բժշկական խորհրդակցութենէ մը յետոյ, անյապաղ Բարիզ կը տարուի հիւանդը՝ և կը վարձուի ապրացեալ Գ. Օռանի երբեմնի վարձած բնակարանը, ուր կը հրաւիրուի ներքին հիւանդութեանց մասնագէտ բժշկի հռչակաւոր Mr. Dujardin Beaumetzը, որուն կ'աջակցէր հիւանդին ընկերացող բժշկիկը Տ.Ք. Տ. Պօմէք՝ իր բժշկական բավանդակ կարողութեամբ՝ չի յաջողիր բժշկել հիւանդը, որուն վախճանը մօտիկ-

ցած էր այլևս։ Եւ վերջապէս, հակառակ ի գործ դրուած մարդկային բոլոր միջոցներու և ճիգերու, Մ. Սանասարեան 1890 Մայիս $^{19}/_{31}$ ին օտարութեան մէջ, կ'աւանդէ իր վերջին չունչը՝ իսր սուգի մէջ թողլով բավանդակ Ազգը և իր վարժարանը։

Մայիս 20ին զմռսեցին անոր մարմինը և 8 օր ցայն պահեցին Բէռ-Լաչէզ գերեզմանատունը։ Մայիս 30ին Բարիզաբնակ Հայերը և ուսանողները նոյն գերեզմանատունը երթալով 2 պսակ կը դնեն անոր դագաղին վրայ և կը կարդան 5 դամբանական ճառեր։ Ապա դագաղը կը փոխադրուի Մարսելիա։ Տեղւոյն Հայերը նոյնպէս ճառեր կ'արտասանեն դագաղին վրայ և պսակ մը կը դնեն։

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹԱՂՈՒՄ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ.—Սանասարեանի մարմինը Մարսիլիայէն Պաթում փոխադրուեցաւ Մէսամբրի Մարիթիմի «Մանճ» չոգենաւով։ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Տ. Խորէն Արք. Աշըգեան Ազգ. Ժողովոյ 1890–91 նստաշրջանի բացումէն առաջ, ցաւ ի սիրտ կը յայտնէ երեսփոխաններուն՝ ազգային այդ ԱՆՁՈՒԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐԻՆ անդառնալի կորուստը և «Հոգւոյ» կ'արտասանէ։

Ազգ. կեդր. Վարչութեան կրօն. Ժողովոյ կողմէն, իբրև ներկայացուցիչ, կ'ուղևկցի կրօն. Ժողովոյ Ատենապետ՝ Տ. Խորէն Արք. Նարպէյ։ Իսկ Քաղ. Ժողովոյ կողմէն ներկայացուցիչ կ'ընտրուի Տփղիսի ազգայիններէն Պ. Կարապետ Մոսթաֆեան, որուն կը փոխանորդէ ապա իր զաւակը՝ Պ. Վահրամ։

Կ. Պոլսոյ, Սամսոնի, Կիրասոնի և Տրապիզոնի Հայերը հոգևհանգիստներ կատարել տուին։ Գալֆայեան որբանոցի տեսչուհին Սրբուհի մայրապետը և Գում-գաբուի «Ուսուցիչապրաց» ընկերութիւնը մէկմէկ պսակ դնել կուտան մեծանուն հանգուցեալին դագաղին վրայ։

Շատ հանդիսաւոր կերպով կը կատարուի Սանասարեանի յուղարկաւորութիւնը Պաթումի Հայոց եկեղեցին։ Հոն ներկայ էր նաև հանգուցեալին քեռորդին բժշկ Պ. Լեւոն Տիգրանեանց։ Ներկայ էին ամէն ազգէ մարդիկ։ Ուսուցիչ մը և վրացի աղնուական մը խօսեցան դամբանականներ։ Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Պաթումի Վարչութիւնը դեղեցիկ պսակ մը դրաւ Սանասարեանի դագաղին վրայ, իսկ Վրացիները՝ գեղեցիկ պսակ մը։

Սանասարեանի մարմինը Պաթումէն երկաթուղիով կը փոխադրուի Տփղիս, Թանաոյեան եկեղեցին։

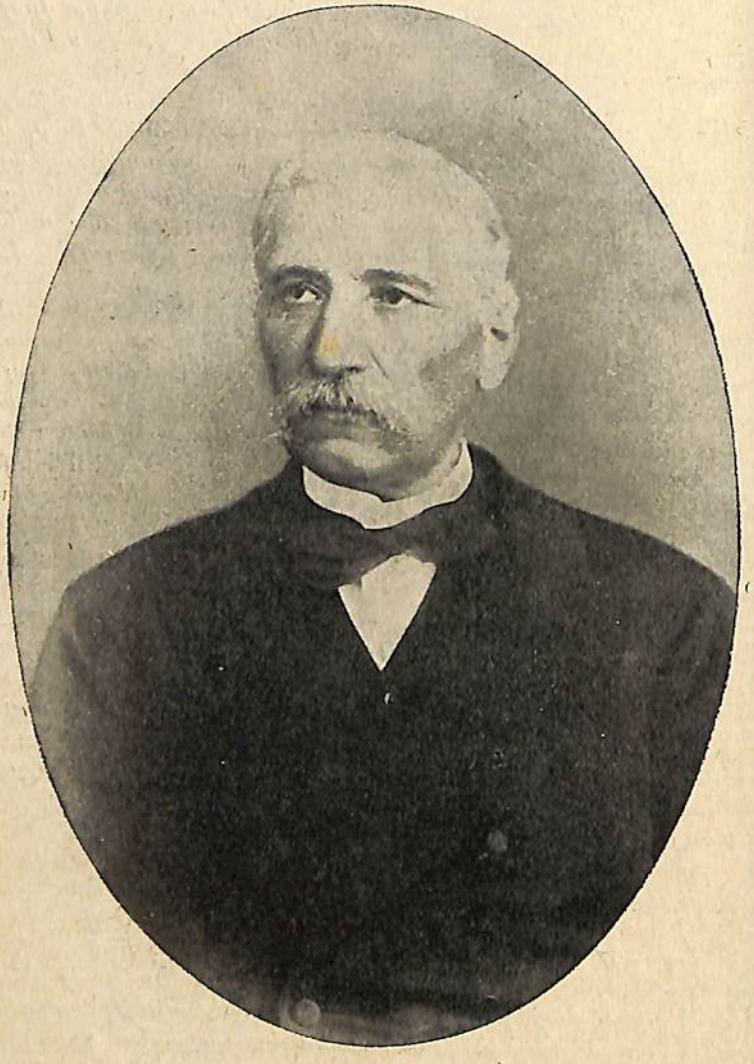

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆՑ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՋԵԱՆՑ

Յուլիս 17-ին ամենամեծ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցան Սանասարեանի յուղարկաւորութիւնն ու թաղումը: Դագաղը գերեզմանատուն առաջնորդուեցաւ ուսանողաց: Բազմաթիւ պսակներէն դագաղին վրայ դրուած էին միայն Սանասարեան Վարժարանի Տեսչութեան, Բեղերապուրկի և Կ. Պոլսոյ Հայոց կողմանէ ուղարկուած 3 պսակները, իսկ միւս պսակները զետեղուեցան մեռելակիր կառքերուն մէջ, որոնք կը հետևէին դագաղին:

Կը նախագահէր Նար-Պէյ Սրբազան, որուն կը հետևէին Տփղիսի Կոնսիստորիայի նախանդամ Շիրակունի վարդապետը, 40ի չափ քահանաներ, կուսանաց խումբը և դպրաց դասը: Տփղիսի արհեստաւորները 30 մեծ դրօշակներով մասնակցեցան յուղարկաւորութեան:

Դագաղին կը հետևէին Պ. Լ. Տիգրանեանց, Տկն. Կատարինէ Տիգրանեանց և բազմաթիւ ներկայացուցիչներ Ազգային զանազան հաստատութեանց: Պ. Կ. Եղեանց ակամայ չէր կրցած ներկայ գտնուիլ յուղարկաւորութեան:

Սանասարեան Վարժարանի Տեսչութեան կողմէն Պ. Գէորգ Աբուլեան և քաղաքիս Փաստաբանական գերդաստանի կողմէն Տիգրան էֆ Փաստրմաճեան թէև պատրաստած էին Տփղիս ուղեւորիլ Բարերարին թաղման ներկայ գտնուելու համար, սակայն (1890) Յուլիս 7ին Համիտեան հայակեր ռէժիմին հետևանօք, Սանասարեան վարժարանն ու Կարնոյ Հայոց Մայր-Եկեղեցին խուզարկութեան ենթարկուած ըլլալով՝ չկրցան այլևս հեռանալ քաղաքէն:

Պատարագեց Տփղիսի Առաջնորդ Տ. Մամբրէ Սրբազան: Սրտայոյզ դամբանական մը խօսեցաւ Տ. Խորէն Արք. Նար-պէյ՝ քնարան ունենալով Պատմագրին սա խօսքը «Որ մահկանացուն ծնեալ ղիւրն անմահ եթող դիւցաւոյ»: Քահանայ մը ուսանուաւոր մը կարդաց և ուսանող մը՝ հակիրճ ճառ մը:

Սպա, ընդհանուր սրտայուզութեան մէջ, Սանասարեանի մարմինը ամփոփուեցաւ Մայր-Եկեղեցւոյ գաւթին մէջ: (*)

Ուղարկուած էին 35 թանկագին ու գեղակերտ պսակներ, որոնցմէ երկուքը արծաթեայ:

Թաղման օրը, մինչև իրիկուն Սանասարեանի գերեզմանը ուխտատեղի մը դարձաւ: Շատեր իսկ չէին ճանչնար հանգուցեալը, միայն գիտէին թէ մեռնողը ազգային Մեծ-Բարերար

(*) Ուր պղնձէ մահարձանը զետեղուեցաւ 1894 Յունուար 29ին, ի ներկայութեան Հոգելոյս Խրիմեան Հայրիկի և խուռն բազմութեան:

մըն էր. և այսքանը բաւական եղած էր արցունքներ խլելու այդ գեղջուկ ու հաւատաւոր եղբայրներուն աչքերէն:

Յաւիտենական հանգիստ այդ արի ու բարի Մեծ Մարդուն....:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏՆԵՐ.— Մայիս 27ին, կիրակի օր, Կարնոյ Առաջնորդ Տ. Գէորգ Ծ Վարդապետ Իւթիւճեան (ապա Եպիսկոպոս) Ս. պատարագ և հոգեհանգիստ պատճառ կը մատուցանէ Կարնոյ եկեղեցւոյն մէջ, ի ներկայութեան Սանասարեան Վարժարանի վչտակիր պաշտօնէից, աշակերտաց և հազարաւոր ժողովրդեան, Հայ և օտարազգի: Մահագրին վրայ նոյն օր Բարերարին յիշատակին նուիրուած էին 17 ծաղկեպսակներ և ծաղկեփունջեր՝ Կարնոյ Ազգ. ժողովներու և Խորհուրդներու, Սանասարեան Վարժարանի, Ազգ. վարժարանաց ուսուցիչներուն, Կարնոյ դիւղայիներուն և անհատներու կողմէն:

Նոյն օր յատկցական այցելութիւններ ընդունուեցան Վարժարանին մէջ: Հոգեհանգստեան պաշտօններ կատարուեցան Մայիս 28 — Յուլիս 2:— Իր երախտագէտ Վարժարանին հետ բովանդակ Կարնեցին ազգ կորուսաւ Մեծ-Բարերարին:

Մայիս 27 ին Կարնոյ Յունաց եկեղեցիին մէջ ևս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ, յանուն բարերարին:

Սանասարեան Վարժարանի պաշտօնեաները և աշակերտները փափաքելով իրենց երախտագիտութիւնը գործնականօրէն յայտնել, հանգանակեցին իրենց մէջ 175. օսմ. ոսկի՝ բարերարին յիշատակին նուիրուած ոսկեայ պսակի մը չինութեան համար: Այդ գումարին ամենամեծ մասը յատկացուեցաւ ի վերջոյ Բարեարիճ մարմարեայ կիսանդրիին ճիւնութաքը, իսկ մնացեալը Կ. Եզեան մասենադարանի կազմութեան, եւն. ի:

Հոգեհանգիստներ պաշտամունք կատարուեցան նաև Խարբերդ, Դզլարի, Պանտրմայի, Մշոյ, Ս. Երուսաղէմի, Տիգրանակերտ, Նակերաի, Սրարկիրի, Պիտլիսի օրակի, Ասարտանի, Զմիւռնիոյ, Նախիջևանի Ս. Խաչ Վանուց, Ալեքսանդրապոլի, Վանայ, Կարսի, Ռուսաի և այլ քաղաքներու ու վանքերու մէջ:

Սանասարեան իր մտածուած բարեգործութիւններով, որոնք առաւելապէս Հայ ժողովրդեան զարգացման կը նպատակէին, իրաւամբ արժանի է կոչուելու Ժ. դարու վերջին կիտէն «Անզուգական Բարերար»ը՝ Հայ ազգին համար:

Ամփոփեց
Սարգիս Աւետիքեան

[ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ]
Հրատարակի

ՍԱՐԳԻՍ Յ. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ

Հին սերունդին պատկանող դէմք մը՝ որ ամենէն ինքնատիպներէն է Իզմիրի Հայ շրջանակին:

Կէս դար չարունակ միևնոյն պաշտօնը վարել մեծ բան է ինքնին: Իսկ երբ այդ պաշտօնը ունի ազգային հանգամանք, այնինքն ենթակայ է ամէն օր փոխադարձ հոգսանքներու, այն ատեն իրապէս բացառիկ համբերատարութիւնով ու հաստատամտութիւնով օժտուած նկարագիր մը երեւան կուգայ տարիներու այդ երկար շրջանը բոլորող ապիտակ մազերուն ներքև, աշխատութենէ խորշամած ճակտին վրայ:

Մեր ընթերցողներուն ներկայացնելէ առաջ Սարգիս Պալապանեանի ինքնակենսագրական տողերը՝ ուր բաւական հակիրճ և համեստ գիծերով պատկերացուցած է ինքզինքը այդ պատուական ծերունին, աւելորդ չէ, կը կարծենք, քանի մը տողեր մէջ բերել՝ անոր նախկին աշակերտուհիներէն խիստ ազնիւ ու զարգացած տիկնոջ մը նամակով մեզի տուած ծանօթութիւններէն:

«Ծարակայս չունիմ որ գոնէ անունով կը ճանչնաք զինքը: Շատ զարմանալի է որ մինչև հիմա մէկը չէ գրած իր մասին:

Քաջ դրաբարագէտ, քանի մը օտար լեզուներու հմուտ է, մասնաւորապէս Իտալերէնի: Իսկ գիտութեանց մէջ, չե՛մ գիտեր կա՛յ ճիւղ մը որ ուսումնասիրած չըլլայ: Մանաւանդ աստուածաբանութեան մէջ իր ունեցած հմտութենէն չատ հայ և օտար աստուածաբաններ օգտուած են:

«Շատեր «կենդանի մատենադարան» կ'անուանեն զինքը: ամէն հարցումի պատասխան ունի. «չեմ գիտեր» խօսքը իր բառարանէն դուրս է: Ութսուն տարեկան է արդէն, և սակայն զարմանալի յիշողութիւն մը ունի: Մանկութենէն մինչև այս օր սորվածները — որովհետև դեռ այս օր ալ սորվելու տենչը ունի — կը յիշէ: Երևելի Անդրէաս Փափազեան վարժապետին ամենէն յառաջադէմ աշակերտներէն եղած է:

«Իբր դաստատու եղական դաստիարակութիւն մը ունէր, մանաւանդ իր ժամանակին համար: Կը սորվեցնէր առանց ճիգի, զուարճախօսութիւններով ու կատակներով համեմելով իր դասերը: Ամենէն անհոգութին խանդ կը ներշնչէր դասարանէն ներս մտած միջոցին, և ակարը խրախուսելու գաղտնիքը իրեն սրուած էր կարծես:

«Իր այցելութիւններուն, բազմոցին մէկ անկիւնը չատ անգամ ծալապատիկ նստած, այնքան աղուոր բաներ կը գտնէր պատմելու որ, բոլոր զինքը ընդունողները կ'ուզէին կարելի եղածին չափ երկարել անոր այցելութիւնը:

«Պատուական ամուսին ու բարի հայր մը եղած է զաւակներուն, և, տակի յարգը աղէկ գիտնալուն, նիւթական տագնապ վիճակ մը ապահոված է անոնց: Այդ առթիւ կը յիշեմ գիտա վիճակ մը ապահոված է անոնց: Այդ առթիւ կը յիշեմ Ալփիարի մէկ սիրուն ակնարկութիւնը .— «Թէև, ըսած է սրամիտ երգիծաբանը Ս. Պալապանեանի կարճ հասակին ակնարկելով, երգիծաբանը Ս. Պալապանեանի կարճ հասակին ակնարկելով, անիկա չատերու գլուխը կրնայ մտնել, սակայն ինքզինքը գլուխէն կը հանէ»:

ԽՄԲ.

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ես, Սարգիս Յ. Պալապանեան, ծնած եմ՝ ի Զմիւռնիա 1831ին: Ընթերցանութիւն ու գիր ուսած եմ հօրմէս: 8 տարեկան՝ դպրութիւն կ'ընէի Ս. Սահիանոս եկեղեցւոյն մէջ: 11 տարեկան՝ Դպրութեան չորս աստիճան տուած է ինձ Տ. Մաթէոս Ս. Սաղմոսերգն, որ եղաւ Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, և յետոյ Կաթողիկոս Ս. Էջմիածնի: Նոյն տարին աշակերտեցայ Ռուբէն

Անդրէաս Վարժապետի, և Հայերէն Գրաբառի ու Իտալերէնի ծանօթութիւններ ստացայ։ Ինքնօգնութեամբ սորվեցայ նաև քիչ մը Ֆրանսերէն։ 13 տարեկան էի երբ «լաւագոյն երկիր» երկասիրութիւնս հրատարակուեցաւ «Արշալոյս Արարատեան» լրագրին մէջ, 1844 Հոկտ. 14։ — Պատուական ուսուցիչս իրեւ պատուանուն մը տուած է ինձ Արմենակ անունը, նոյն օրէն բոլոր երկասիրութիւններս կ'ստորագրէի Արմենակ Սարգիս Ց. Պալասանեան, կամ Ա. Ս. Ց. Պ.։

1849 էն 1855 մանիֆաթուրայի վաճառականութեամբ ըզբաղելով հանդերձ, գրաբառ և աշխարհաբառ, արձակ և ոտանաւոր գրութիւններս կը հրատարակէի Ազգ. Թերթերու մէջ։ Հեռաւորութեան մէջէն մեծցուած այս գրական պզտիկ անունը պատճառ եղաւ որ Խորասանճեան Պետրոս Ամիրայէն հրաւէր ստանամ Պոլիս երթալու, իրեւ մակավարժ իր որդւոց։ Երիտեան Հայրիկ, դեռ աշխարհական, Իզմիր այցելութեան առթիւ հրաւիրեց զիս Գլակայ Վանուց ուսուցչութեան պաշտօնին։ Հայագէտ և հայասէր Վիլքինսօր Լանկլուա, Իզմիր այցելութեան առթիւ, հաճութիւնն ունեցաւ տանիլ զիս Բարիզ, գործակցելու համար Արևելեան ընկերութեան։ Բայց ծնողքս չափազանց որդեսիրութեամբ չկրնալով համակերպիլ, այս և ուրիշ չատ հրաւէրներ անհետևանք մնացին։

Առաջնորդ Տ. Պօղոս Եպս. Թագթագեան և Ազգ. վարչութիւններ նկատի առնելով Անդրէաս վարժապետի առողջական վիճակին վտանգը, զիս հրաւիրեցին Ս. Մեսրոպեան վարժարանի ուսուցչութեան պաշտօնին։ Ծնողացս հաճութեամբը ընդունելի զայն 1855ին։ Ադրէաս վարժապետ հանգաւ ի Տէր 1857ին։ Շարունակեցի ուսուցչութեան պաշտօնս մինչև 1882։ Անշուշտ չէք սպասեր որ հոս թուեմ 27 տարուան դասատանդութիւններուս մանրամասնութիւնները։ Միայն, ուսուցչի մը նեբելի է անշուշտ հպարտութեամբ յիշել թէ՝ իր նախկին աշակերտներէն չատեր կան այսօր պետական անձնաւորութիւններու, եկեղեցականներու և նշանաւոր վաճառականներու շարքին մէջ։

Ուսուցչութեանս հետ զուգընթաց կ'երթայ նաև Ազգ. Առաջնորդարանի քարտուղարութեան պաշտօնս, զոր ստանձնեցի 1855ին ու կը չարունակեմ մինչև ցարդ, դիւանապետի հանգամանքով։ Այս կրկին պաշտօններուս հետ Ամերիկեան Գօլէժի Հայ ուսանողներուն և. ուսանողուհիներուն 12 տարի այցելուս ուսուցչութիւն րրած և 2 տարի «Արշալոյս Արարատեան» լրագիրը խմբագրած եմ։

Բազմամեայ այս պաշտօններուս շրջանին մէջ, իրարու յաջորդող Առաջնորդներ, Տեղապահներ և Ազգ. վարչութիւններ, գործունէութեանս հանդէպ միշտ գնահատական վերաբերում մը ունեցած են, և համակրանքով ու սիրալիր գուրգուրանքով վերաբերուած են ինձ հանդէպ, ինչ որ իրենց բարեացակամութեան պէտք է վերագրել անշուշտ։ Անոնցմէ ոմանք իրենց նախկին դաստիարակին, չատեր ալ՝ ազգին բազմավաստակ մէկ աշխատաւորին հանդէպ համակրանքի ազնիւ ցոյց մը ընելու նպատակաւ, խորհած էին նոյն իսկ յանանմեայ յոբելեանս կատարել հանդիսաւոր կերպով։ Սակայն բնաւորութիւնս միշտ անհաշտ ըլլալով հանդիսաւոր ցոյցերու հետ՝ որոնց արժանի ալ չէի ղդար ինքզինքս՝ հազիւ կարողացայ թախանձագին աղաչանքներովս յօժարեցնել զիրենք որ, առանց պաշտօնական ձևերու և ցոյցերու, և առանց դրամական նուէրներու, ամենապարզ կերպիւ կատարուի իրենց փափաքը։ Եւ ահա չատ չանցած յանձնուեցաւ ինձ Ամեն. Տ. Մաղաքիա Ս. պատրիարք հօր 1906 օգոստոս 15 թուակիր օրհնութեան կոնդակը՝ ուր գնահատած է «Ցխանամեայ անբասիր գործունէութեան մը յոբելեանը»։ Իմ համեստ կարողութեանս համար խիստ չափազանց ցուած ներբողներով հրատարակած էին նաև այս պարագան, ոչ միայն Ազգային, այլ նոյն իսկ տեղական օտար թերթեր։ Թող չքսուի ուրեմն թէ ապերախտ է Ազգային պաշտօնը։ Ո՛չ, Ազգը քաջ գիտէ գնահատել իր պաշտօնեան, և գոնէ ինծի հանդէպ պէտք եղածէն աւելին րրած է։

Վաթսուն տարուան շրջանին մէջ հրապարակագրի խիստ համեստ դեր մը կատարած եմ 120 ի չափ զանազան յօդ-

ւածներով, ցանցնուած Զմիւռնիոյ, Կ. Պոլսոյ, Մանչեսթրի, և Կալկաթայի Ազգ. թերթերուն մէջ։ Առնցմէ զատ՝ ի լոյս ընծայուած են հետեւեալ դիւքերս — Տրամաբանութիւն, Տքուր Մովսէսեան, Եղծ Զրպարտութեանց, Ընթերցարան Մանկանց, Աստուածոյ Շնորհը, Քարող Յերկուս Խաչակից Քրիստոսի, Զարդուհի կամ Համբերութեան Պսակը։

Իսկ անտիպ կը մնան հետեւեալները.— Բանն Մարմնացեալ կամ Քրիստոս և իւր Եկեղեցին, Մարդուս Կոչումը, Առաջնորդ՝ ի Սեղանն Սուրբ Հաղորդութեան, Քրիստոս մեր Զատիկը, Տէրունական Ընթրիք, Կնիք Ուխտին Շնորհաց, և Ինքնակենսագրութիւնս՝ երեք մասերու բաժնուած.

Առաջին մաս — Ընտանեկան կեանքս։

Երկրորդ մաս — Ուսուցչական Շրջան։

Երրորդ մաս — Դիւանապետական Շրջան։

Անտիպ է նաև «Զմիւռնիոյ Առաջնորդաց Պատմական Յիշատակութիւնք սկսեալ 1688 թուականէն մինչև 1911 ներկայ Առաջնորդ Ս. Հայրն», և դեռ բազմաթիւ մանր երկասիրուածներ զորս աւելորդ է մի առ մի թուել։

Սարգիս Ե. Պալապանեան

9 Մարս 1911
ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Հ. ՖՈՒՐԼԱՆԻ

Ծնած է Կ. Պոլսոյ մէջ 1864ին։ Իր հայրը՝ Ճիօրճիօ Ֆուրլանի, իտալիոյ նշանաւոր վաստակաւորն եղած է, իսկ մայրը Վիեննայի առաջնակարգ դաշնակահարուհին, որ իր զաւկին, երբ դեռ 6 տարեկան էր, երաժշտութեան առաջին դասերը աւանդած է։

Բայց հայրը որ կ'ուզէր իր սպարէզին մէջ առնել զաւակը, ղրկեց զայն Իտալիա, ուր երիտասարդ Ֆուրլանի, իրաւաբանական դասընթացքներուն հետ մշակեց միևնոյն ատեն երաժշտութիւնը, Պոլոնիայի և Միլանի Գոնսերվատորիաներու հռչակաւոր երաժշտապետներէն դասեր առնելով։

Քանի տարեկանին՝ արդէն սաացած էր իրաւագէտի և երաժշտագէտի կրկնակ վկայականները։

Երբ Պոլիս հասաւ, հօրը փափաքին հակառակ չվարուելու համար, սկսաւ փաստաբանութիւնով զբաղիլ. իր փաստաբանի թղթակալին մէջ սակայն, յաճախ կը գտնուէին դատական վաւերաթուղթերու տեղ՝ երաժշտական հեղինակութիւններ։

Ֆուրլանի զգաց որ չպիտի կրնար այդպէս շարունակել, և խնդրեց իր հօրը բարեկամներէն որպէսզի համոզեն զայն, գինքը ազատ ձգելու իր ընտրելիք ասպարէզին մէջ։

Եւ Ֆուրլանիի հայրը վերջապէս հաւանեցաւ, համոզուած՝ որ կարող երաժիշտ մը ըլլալը լաւագոյն էր մէկ փաստաբան

մը ըլլալէն։ Եւ Ֆուրլանի այս անգամ բոլոր հոգիովը նուիրուեցաւ իր իտէալէն։

1886ին Բարիզի Գոնսէրվաթուարը հեղինակութեան մրցումի մը առաջարկած էր. քննիչներուն գլուխը կը գտնուէին Մարմոնթէլ, Ժիւլքօֆէն Բրաթօ, ևլն։ Ֆուրլանի իր կարողութեան վրայ վստահ՝ Բարիզ գնաց. մրցումին մասնակցելով երեսունուրթը մրցակիցներու մէջ առաջին հանդիսացաւ։

Progrès Artistique թերթը Ֆուրլանիի երաժշտական տաղանդը չեչտելէ ետքը կը գրէր. «Բարիզ պիտի չկանայ իր մէջ պահել Մ. Ֆուրլանին»։

Բարիզի էրար սրահներուն մէջ սկսաւ նուագահանդէսներ տալ, ուր մեծ յաջողութիւն գտաւ. մանաւանդ իր հեղինակած Paris-Vienne կտորը ժողովրդական անօրինակ ընդունելութեան արժանացաւ. Լը Ֆիկարօ, Լը Սիեգլ, Լա Նուվել Ֆրանս Ֆօրալ, Լը Ռաբէլ, Լը Սուար թերթերը ֆրանսական ժողովուրդին գովեստներով կը ծանօթացնէին «Օսմանցի դաշնակահարը», «Թուրք երգահանը» և կը բաղդատէին զայն եւրոպական մեծ երգահաններու։

Երկու տարի Բարիզ մնալէ ետքը Ֆուրլանի գնաց Իտալիա, Եգիպտոս, ու յետոյ Սէլանիկ, Իզմիր, նուագահանդէսներ տալով միշտ։

Այս բոլոր յաղթական պտոյտներէն վերջը, Պօլիս դարձաւ, ուր երաժշտութեան դասեր սկսաւ տալ, և ամուսնացաւ հայ դաշնակահարուհիի մը հետ. իր աղջիկը տաղանդի զմայլելի փթթումի մէն է. որչափ երաժիշտ՝ նոյնքան լեզուագէտ և գրաքանութեան երկրպագու։

Մ. Ֆուրլանի՝ այս մեծ արուեստագէտը՝ անթերի ուսուցիչ ալ է միևնոյն ատեն. իր աշակերտները միշտ պատիւ բերած են իրեն. որովհետև ինք գիտցած է անոնց փոխանցել իր արուեստի դժուարահաճ, բարձր ըմբռնումը, չկանալով անոնց ներշնչել հետզհետէ աւելի կատարելագործուելու ձգտում մը։

Հակառակ իր անբաղդատելի արժանիքին այս տաղանդաւոր վիրթիւօզը կը մնայ միշտ համեստ և ընկերական։

Իր բազմաթիւ գործերէն յիշատակենք Papillonsը, Fileuseը, Sérénade Espagnoleը, Derviches Tourneurs, ամէնքն ալ իրենց տեսակին մէջ մէյմէկ գլուխ գործոցներ։ Ունի նաև օրքեսթրի, չուրթակի, բրիոլի համար հեղինակուած կտորներ, որոնք նուագահանդէսներու մէջ վայլուն յաջողութիւններու արժանացած են։ Ինչպէս նաև երկու դաշնակի վրայ նուագուելիք կտորներ. մանաւանդ իր 16 étudesները Շօբէնի étudesներէն առնուազ, դաշնակահարական արուեստի համար արտադրութիւններ են։

Սահմանադրութենէն անմիջապէս ետքը, Մաէսթրօ Ֆուրլանի, որ իր հայրենիքին չափ կը սիրէ թուրքական իր ծննդավայրը, ուզեց որ ան ալ ունենայ իր ազգային քայլերգը և երգը. ու հեղինակեց իր Hymne de la Liberté'ն, Marche de la liberté'ն, իր Hymne National ottomanը, և Marche Turqueը, որուն նօթերը Սուլթան Մուհամէտ Բէչատ կայսեր անունին սկզբնատառերովը կազմուած են. և մանաւանդ իր Marche Nationale Ottomaneը որ Սուլթանին կողմէն ունկընդրուեցաւ, և պաշտօնապէս ընդունուելու պատիւն արժանացաւ։

ԽՄՐ.

ԱՐՏԱԻԱԶԴ Ծ. ՎԱՐԴ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Ծնած է 1876ին, Պրուսայի Եէնիճէ գիւղը։ Դպրեվանքեան։ Հակառակ երիտասարդ տարիքին՝ չատ մը տեղեր առաջնորդական տեղապահութիւն ըրած, պաշտօններ վարած է։

Գրական երկերէն հրատարակուած է «Մխիթարեան հարցը և Շնորհալի» անուն թեզը։ Աշխատակցած է լոյս և Տաճար կրօնաթերթերուն, ընդհանրապէս բանաստեղծական կտորներով։ Ունի կարգ մը ձեռագիր կրօնաբարոյական, քերթողական և երաժշտական հատուածներ։

Մանաւորապէս Գալէնտէրեան Վարդապետ ժեղ է՝ երաժշտութեան մէջ։ Կարճ միջոց մը Մէհտէրեան էֆ. ի աշակերտած, ու ինքնօգնութիւնով իր կարողութիւնը մշակելէ ետքը, տիրացած է հայկական ձայնագրութեան։ Հրատարակած է Սարսուռներ ձայնագրութիւնը։

ԽՄԲ.

ԿԷՍ-ԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԻԿՐՈՊՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Միկրոպները բոյսեր են.— Միկրոպներուն ձեւերը.— Միկրոպները կը շնչեն.— Միկրոպները կը սնանին.— Հիւթեր կ'արտադրեն.— Միկրոպներուն աճումը.— Ամոնց յառաջ բերած խմորներ, նեխումներ, գոյներ, լուսատուութիւնը եւ հիւանդութիւնները:

Միկրոպները ներկայ ժամանակիս մէջ իբր տարափոխիկ և վարակիչ հիւանդութիւններու պատճառ մանաւանդ մեծապէս հետաքրքրութիւնը կը չարժեն ժողովրդեան ալ: Այդ հետաքրքրութիւնը գոհացնելու և միկրոպներու մասին չատ հասկնալի գաղափար մը տալու համար՝ յետագայ ծանօթութիւնները կը ներկայացնենք. ընթերցողներուն ընդհանրութիւնը միկրոպ անունը լսելով՝ այդ մանրադիտական էակները կենդանի կը կարծէ. բայց այդպէս չէ: Միկրոպները բուսական իշխանութեան կը պատկանին և այդ իշխանութեան ամենէն ստորին ճիւղին՝ ջրիմուռ (algues) երու դասակարգէն կապոյտ ջրիմուռներուն մէջ կը գտնուին: Այս կապոյտ ջրիմուռները ամենէն պարզերն են և առնկերուն պէս բոյսերուն չատուկ կանանչ նիւթը (chlorophylle) չ'ունին: Այդ կանաչ նիւթը բոյսերուն համար էական կարեւորութիւն ունի. անոր չնորհիւ է որ բոյսերը օդին մէջ հաւաքուած բնածխական թթուն տարբաղադրելով բնածուխը կ'առնեն կը սնանին և թթուածինը օդին վերադարձնելով կը մաքրեն օդը: Միկրոպները այդ կանանչ նիւթը չունենալով չեն կարող ուղղակի բնածուխ առնել ուստի գործարանաւոր նիւթերու վրայ՝ ըլլայ բոյս, ըլլայ կենդանի՝ իբր պատրաստի կ'ապրին և անոնցմէ կ'առնեն իրենց հարկ եղած բնածուխը:

Ամէն գործարանաւոր էակի (բոյս և կենդանի) հիմնական տարրը՝ բջիջ (cellule) մըն է, կանոք ունեցող բջիջ մը. բոյսերը և կենդանիները բջիջներու հաւաքոյթներ են: Միկրոպները մանրադիտական ամենափոքր բոյսեր ըլլալով ուրիչ բան չեն ուրեմն այլ բուսական մէկ մէկ բջիջներ: Մանրադիտակը զանոք 500 է 1000 անգամ մեծցնելով է որ կը տեսնենք և որչափ ուշի փոքրիկ կան զոր ներկայ կատարելագործուած

մանրադիտակներով իսկ չենք կրնար տեսնել, այլ իրենց արտադրութիւններովը և առաջ բերած երեւոյթներովը կը գուշակենք:

Միկրոպները սովորաբար մէկ հազարերորդամեթրին հազարերորդ մասին չափ մեծութիւն ունենալով, պէտք է որ մանրադիտակը զանոնք հազար անգամ մեծցնէ որպէս զի կրնանք զանոնք մէկ հազարերորդամեթր տրամագիծով տեսնել: Բայց միկրոպներէն չատերը անգոյն լինելով որչափ մանրադիտակը մեծցնէ զանոնք դարձեալ չենք կրնար նշմարել: Ուստի գիտունները գունաւորութեան եղանակներ հնարեցին և այսկերպով կարողացան տեսնել և ուսումնասիրել միկրոպները: Օրինակ մը տալու համար հոս յիշենք թոքախտի միկրոպը. թոքախտին միկրոպային հիւանդութիւն մը ըլլալը Քոխէն առաջ Ֆրանսացի Վիլմէն բժիշկը յայտնած էր, բայց Պերլինի հռչակաւոր Քոխ գիտունը 1882 ին յարատեւ ձիգերով կարողացաւ թոքախտի թափանցիկ և ամենափոքրիկ միկրոպը տեսնել, լիովին ուսումնասիրել և հաստատել վերջապէս թէ թոքախտը և կամ ընդհանուր առմամբ phthisie թոքախտը և կամ ընդհանուր առմամբ թիւպերգիլոզ անուանեալ ճանչցուած հիւանդութիւնը՝ Վիլմէնի նախապէս յայտնած նման պատուաստակի և տարափոխիկ ախտ մըն է որ թէև տակաւին իր բուժող ալիքը կամ լիճուկը չունեցաւ բայց առողջապահիկ մեթոտներով բուժելի հիւանդութեանց կարգը դասուած է: Քոխի գունաւորման եղանակը այժմ չատ կատարելագործուած է և հետաքրքիրները կարող են գունաւոր լուսանկարներու վրայ և նոյն իսկ մանրադիտակով դիտել պատրաստուած չերտերը:

Ռօպէրթ Քոխ նախապէս թոքախտաւորին թուքը ապակիէ չերտի մը վրայ փոքր քանակութեամբ տարածեց, ալքօոլի բոցին մէջէն թեթեւապէս անցնելով չորցուց, կապոյտ լուծանելի մը (bleu de methylène) մէջ թաթխեց, յետոյ վէգլիվին կոչուած նիւթով գունաւորեց և յաջողեցաւ կապոյտ չատակի մը վրայ թուխ ներկը ծածկ և փոքրիկ ցուպի ձեւով թոքախտի միկրոպը տեսնել, գտնել, մշակել, հնդկախոզերու պատուաստել և անոնց վրայ ալ թոքախտ չառաջ բերելով միկրոպին իսկութիւնը ճչտել: Այս միկրոպը իր անուամբ կը կոչուի Քոխի ցուպիկ (bacille de Koch):

Գալով միկրոպներու կազմին՝ կեանքի հիմը կազմող բջիջի մը պէս ունի թաղանթ մը որուն մէջ է արարչահիւթը (protoplasma) և սորմէջ կորիզ (noyau) մը: Արարչահիւթը անգոյն է թէև բայց միևնոյն տեսակէ մեծաքանակ միկրոպներ իրարու քով գալով դոյն մը կ'առնեն, անոնք մանուանդ որոնք գունադրովի գալով դոյն մը կ'առնեն, անոնք մանուանդ որոնք գունա-

ձեն (chromogène) կը կոչուին և որոնց մասին պիտի խօսինք։

Միքրոպները այլազան ձեւեր ունին. կան որ գնդաձեւ կամ ձուաձեւ բջիջներ են (coccus). սոնք կամ առանձին են (micrococcus) մանրագնդիկ անուամբ և կամ երկու-քը քով քովի երկգնդիկներ (diplococcus). համբիչի մը հասիկներուն նման չարուածներ կան (streptococcus) ինչպէս նաև խաղողի ողկոյզին նման խմբուածներ (staphylococcus)։ Միքրոպները երբ երկար ըլլան ցուպիկ (bacille) անուանը կ'առնեն. այս ցուպիկները ուղիղ կամ կոր և կամ սաորակէտի մը ձեւը կառնեն ինչպէս քղէրայները զոր դարձեալ Ռոխ գտաւ և սաորակէտ ցուպիկ (bacille virgule) անուանեց։ Թելի պէս երկայն միքրոպներ կան որ մազակերպ (leptotrix) կը կոչուին։ Ոլորաձեւ (spirllum) միքրոպներ կան ինչպէս նաև պտուտաձեւ (spirochaete) տեսակներ։ Այս ամէն միքրոպները այլազան չարժուձեւներ կրնան և այս չարժուձեւները կ'ազդուին թթուածինէն, ջերմութենէ, լոյսէ և այլ պարագաներէ։

Միէրոպներուն ծնչառութիւնը.— Ամէն կենդանի էակներուն պէս միքրոպներն ալ կը շնչեն, այսինքն թթուածին կ'առնեն որ իրենց բնաձուխն միանալով բնաթխական թթուա կը կազմէ և ջրածինին միանալով ջուր կը կազմէ. այս այրումն է անա որ կեանքը կը կազմէ և տաքութիւն ու զօրութիւն առաջ կը բերէ։ Միքրոպները իրենց անհրաժեշտ եղած թթուածինը օդէն ազատօրէն կրնան առնել կամ հեղուկներուն մէջ լուծուած օդէն և կամ թթուածին ունեցող նիւթերը տարրալուծելով։ Օդ վնասող և թթուածինը ազատօրէն առնողները օդակեաց միքրոպներն են (aérobie), օդէն վախցող և փախչողները և մարմինը տարրալուծելով թթուածին առնողները անօդակեաց (anaérobie) կը կոչուին։ Կան ալ միքրոպներ որ անտարբեր են, այսինքն օդ գտնուած տեղն ալ կ'ապրին և օդ բնաւ չը գտնուած վայրն ալ. այս կարգէն է թիֆոյի ցուպիկը։ Միքրոպներուն այս թթուածին առնելու կերպերը հետաքրքրական երեւոյթներու տեղի կուտան։ Օրինակի համար եթէ կաթը կապոյտ ներկունք մէջը քանի մը կաթիլ լուղակի կարմիր կոչուած լուծոյթէր աւելցնելով և այդ կաթին մէջ օդի կամ ջուրի մէջ ապրող հասարակ միքրոպներ սերմանենք, կաթը երթալով իր կապոյտ գոյնը կը կորնցնէ քանի չատնան սերմանուած միքրոպները. այս միքրոպները լուղակին թթուածինը առնելուն համար է որ կապոյտ գոյնը կը կորսուի։ Եթէ այս կաթը բաց օդին մէջ մատիտով մը կամ գրչի կոթով մը խառնենք, կրկին կապոյտ գոյն կ'առնէ որովհետեւ օդ կամ օդին թթուածինը կ'առնէ։ Արջառներու սոսկալի մեկ հիւանդութիւնը ածխախառ՝ ածխախառ ցուպիկին արդիւնքն է։ Ճանճ մը եթէ ածխախառէ վարակեալ դիակէ մը ածխախառի ցուպիկ առնելով մեր մարմնոյն մէկ բաց տեղին վրայ գնահեղէ, հոն ան պալար մը կը գոյանայ (pastule maligne) որ մահ կը պատճառէ։ Ածխախառ այս ցուպիկը արեան մէջ բազմանալով արեան կարմիր կայծակներուն թթուածինը կ'առնէ և անկէ մարմնոյն հիւսկերը անշնչանալով սեւ գոյն մը կ'առնեն որ առանց թթուածինի միացած արեան յատկանիշն է։ Անա միքրոպը որ ապրելու համար անմիջապէս կենդանւոյ թթուածինը կ'առնէ և սոսկալի ածխախառին տեղի կուտայ։ Թթուածինը վնասող և թթուածինէն խոյս տուող միքրոպները ուղղակի զննութեամբ կրնանք տեսնել։

Ինչպէս յայտնի է մանրադիտական զննութիւն մը ընելու համար կ'առնենք ապակեայ չերտ մը առարկայակիր անուամբ. անոր մէջ տեղը կաթիլ մը ոը և է հեղուկ՝ ջրաւ, ջուր, արիւն, թուք և կամ որ և իցէ նուրբ մարմին կը դնենք և կը դոցենք գոյն ապակեայ չերտիկով մը՝ առարկայակոկ անուամբ։ Շերտը այսպէս պատրաստուած մանրադիտակին տակ կը դնենք և կը դիտենք։ Եթէ այժմ թթուածին սիրող միքրոպներու մշակութէ կաթիլ մը դնենք, կը տեսնենք որ քիչ մը վերջը այս միքրոպները չերտիկին դէպի եզերքները կը հաւաքուին ուր դուրսէն ներս օդ կամ թթուածին կը հասնի։ Եթէ կնքամոմով չերտիկին եզերքները խցնենք օդին մուտքը արգիլելու համար, միքրոպները օդէ զրկուելով դէպի կեդրոն կուգան օդի պղպջակներուն բոլորտիքը եթէ կան. յետոյ օդ չը մնալով չեն չարժիր և երթալով կը մեռնին չնչահեղձութեամբ։

Կարագը կծուեցնող կոզեկան թթուն (acide butyrique) պատճառը միքրոպ մըն է որ օդէն կը սոսկայ։ Եթէ այս ցուպիկը պարունակով հեղուկէն կաթիլ մը վերը պատրաստուած եղանակով դնենք պիտի տեսնենք որ չերտիկին եզերքներէն դէպի կեդրոնը պիտի չը չարժին և մեռնին։

Միէրոպներուն սնունդ առնելը.— Միքրոպներն ալ իբր կենդանի բջիջներ ապրելու համար ոչ միայն կը շնչեն այլ իրենց կենսական գործողութիւնները կատարելու և իրենց սպառուածները նորոգելու համար այլազան սնունդներու պէտք ունին։ Այդ սնունդներն են որ պիտի ծառայեն իրենց պատասխանին, արարչահիւթին և կորիզին կազմութեան և աճման։ Ուս-

ալ հարկ է որ յղ մանուշները չրածխային և բորակածնային սորերը և նոյն իսկ հանքային նիւթեր ինչպէս ծծումբ, լուսաձին երկաթ ևլն. բլլան: Չրածխային սորերը կը կազմեն նշան, շաքարը, բջջանիւթը, կխեսրինը, ալբոլը զորս մարսողական խմորներու միջոցաւ կը ձեւափոխեն և մարսելի վիճակի կը վերածեն և կը ծանրեն: Ազօթային կամ սպիտակուցային մարմինները միքրոպներուն արտադրած մանաւոր մարսախմորի մը ներգործութեամբ լէրթոնի կը վերածուին և կը մարսուին: Միքրոպներն ալ հիւթարտադրութիւններ (secretion) ունեն: Անոնք են լուծելի խմորներ (ferments solubles) և կամ

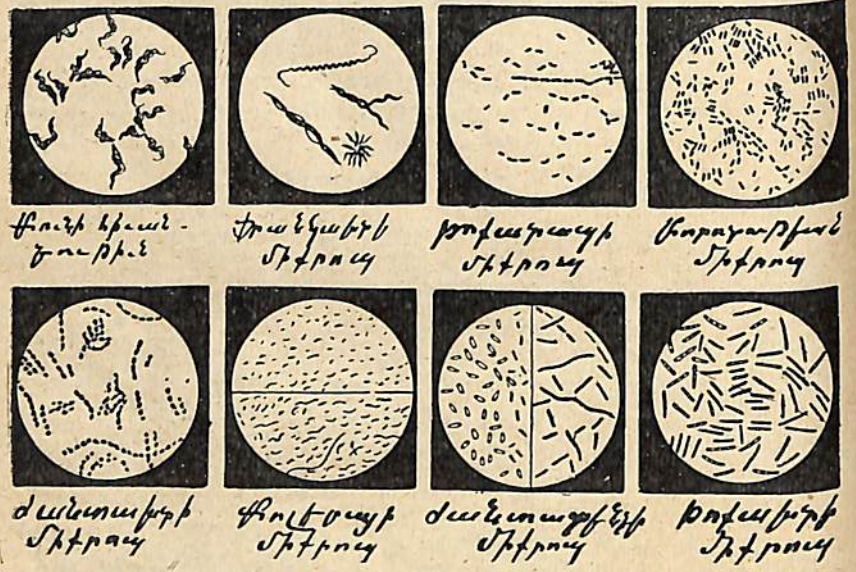

մարսախմորներ (diastases) որոնք ինչպէս ըսինք մանուշները մարսելի վիճակի կը վերածեն որպէս զի միքրոպները կարենան զանոնք իւրացնել: Բնական է հարցնել թէ մանուշները ո՞ր ճամբով միքրոպներու մէջ կը մտնեն և աւելորդ մասերը ինչպէ՞ս դուրս կ'ելնեն: Այս իրողութիւնը ամէն գործարանական բջիջներուն մէջ կատարուածին չար և նման է: Բջիջները կամ միքրոպները պիրկ պատով հեղուկներուն մէջէն կը քաղեն իրենց մանուշը. հեղուկները ներքնամղման օրէնքին (endosmose) համաձայն միքրոպին կամ բջիջին պատանը կը թափանցեն, արարչահիւթին կը խառնուին և անոր աճմանը կը նպաս-

տեն. իսկ աւելորդ մասերը արտամղման (exosmose) օրէնքով դուրս կ'ելնեն պատեանէն:

Այս աւելորդ նիւթերուն անջատումը միքրոպներուն ամենէն կարեւոր գործողութիւններէն մէկն է և հիւթանջատութիւնը (excrétion) կը կազմէ: Այս անջատած մարմինները չատ տեսակ են և ատոնց չատնալը միքրոպներուն իսկ կը վնասէ և անոնց մահ կը պատճառէ:

Այս անջատուձներէն յիշենք սպիտակուցի բնոյթ ունեցող մարմնոց միքրոպներու միջոցաւ տարրալուծութիւնէն ստացած նները որոնք թունաւոր չեն և սպիտակեր (leucomaines) կը կոչուին: Ատոնք կենդանի մարմիններու արտադրութիւններ են:

Կան վերջին ծայր թունաւոր արտադրութիւններ որոնք կեանքէ զուրկ մարմիններու մէջ ծագում կ'առնեն և դիաթոյնք (ptomaïus) կ'ըսուին:

Դիաթոյն արտադրող միքրոպները օրինակի համար միսերուն, խոզի երշիկներուն մէջ խմորումներ առաջ կը բերեն որոնք նեխահոտ խմորումներ (fermentation putride) և կամ նեխումներ (putréfaction) են և միքրոպներու միջոցաւ միսերու կամ դիակներու տարրալուծութիւնէն առաջ կուգան: Աւրուած միսեր ուտելէ առաջ եկած թունաւորումները՝ միսերը եփուած ալ ըլլան կրնան երեւան գալ, որովհետեւ եփումը եթէ միքրոպները ջնջէ, չը կրնար անոնց պատրաստած դիաթոյնները ջնջել:

Այս թունաւորումները աւրուած մանուշներ ուտելէ քիչ վերջը յայտնի կ'ըլլան և նշաններն են գլխու պտոյտներ, նըւազումներ, սիրտ խառնուելու, փսխումներ, խիթեր և փորհարուածներ, նաև քօլէրայի նման երեւոյթներ և երբեմն մահ: Ուստի զգոյշ ըլլալու է աւրուած միսեր, պահածոյ (conserve) մանուշներ ուտելէ մանաւանդ խոզի երշիկներ, ապուխտ ներ սպառելէ: Այս երշիկներու մէջ չուտ տարրալուծող նիւթեր կ'առնուին և նեխումը կը փութայնեն. օրինակի համար կաթ, ճարպ, հացի փոր, եղի կամ խոզի արիւն: Լաւագիտ հիւանդութիւն ունեցողները մանաւանդ միշտ թարմ և չը նեխած մանուշներ ուտելու են որովհետեւ լաւ չը գործող լեարդը դիաթոյնները չը բռներ և կամ չը կրնար իր հակաթոյններովը զանոնք չեզոքացնել:

Անջատուձներու կարգին մէջ են միքրոպներուն արտադրած թունաւոր խմորները որոնց թոյնալպիւմին (toxalbumine) կամ թոյնք (toxines) կը կոչուին: Ատոնք կամ լուծելի (soluble) են ինչպէս ածխախոտի, կեղծամաշկի, պրկախոտի (tétanos) թոյնը, կամ

nos) թոյները և կամ անոյշ ինչպէս ժանտատենդի, քօլէրայի միքրոպներու արտադրած թոյները: Բժշկութիւնը բարեբաղդաբար յաջողեցաւ ասոնց մէկ քանիին հակաթոյն չիճուկները պատրաստել. ինչպէս դիւաւորաբար կեղծմաչկինը: Կեղծմաչկին կոկորդը պատող ճերմակ մաչկերը չեն որ մահ կը պատճառեն այլ այդ միքրոպային մաչկերուն անջատած թոյները օրինք արեան մէջ անցնելով մարմինը կը թունաւորեն: Այդ մաչկերը երբ մանաւանդ երախաներուն խաչափորը կը խցեն այն աստեն թունաւորման նշանները երեւան չելած՝ մանկիկը չնչահեղձ կ'ըլլայ եթէ լաւկին խաչակատառութիւն չը կատարուի և կամ խաչակին մէջ խողովակ մը չը դրուի: Հարկ չկայ ըսելու թէ այս անմիջական վտանգը անցածին պէս չիճուկը ներարկելու է դարձեալ իբր հակաթոյն:

Միքրոպներու աճումը կամ բազմանալը. — Միքրոպները բաժանումով կը չատնան. գնդաձեւ միքրոպները քիչ մը կ'երկարին, մէջտեղէն կը նեղնան և երկուքի կը բաժնուին. եթէ իրարմէ չը բաժնուելով քով քովի երկուք մնան երկդնդիկ միքրոպներ կ'ըլլան. կամ քով քովի կ'երկնան և համրիչի մը պէս կը չարուին և կամ ողկոյզի մը ձեւը կ'առնեն: Եթէ գնդաձեւ միքրոպը թէ լայնքին և թէ երկայնքին հաչաձեւ բաժնուի 4 հատ միքրոպ առաջ կուգայ: Եթէ բաժանումը իրարու ուղղահայեաց երեք ուղղութեամբ տեղի ունենայ մէկ միքրոպը ութը կ'ըլլայ: Ձուալիկները և թելաձեւ միքրոպները ալ իրենց լայնքին պատճառով մը բաժնուելով կը չատնան և կրնան իրարու քով յօդուածաւոր թելերու չղթաներ կազմել: Նորածին ցուպիկ մը երկու ժամէն երկու ցուպիկներու կը բաժնուի. այս ընթացքով միքրոպ մը երեք օրէն 4772 երկրիկներ միքրոպներու ծնունդ կուտայ: Միքրոպները հունտերով (spores) ալ կը չատնան. այս հունտերը միքրոպներու մէջ գտնուած արարչախութիւն խտացումէն կը գոյանան և պանապան եղանակներով միքրոպէն դուրս նկնելով իրենք ալ կը ծլին, պատեան կը պճնուին և միքրոպ կ'ըլլան: Հունտերը միքրոպներէն աւելի կը տոկան ու կէս ժամ 130° տաքութեան կը դիմանան:

Միքրոպներու վրայ ներգործող ազդակները. — Այս մասին էն կարեւոր ազդակը ջերմաստիճանն է որ միքրոպին տեսակին համեմատ նպաստաւոր կամ անյարմար կ'ըլլայ իր աստիճաններով. ընդհանուր առմամբ 30°—35° ջերմաստիճանը ամենէն նպաստաւորն է. 0° վար ալ միքրոպները կը դիմանան բայց չեն աճիր. 70°—100° կը մեռնին քանի մը ժամէն. սակայն հունտերը մինչև 125° կրնան տոկալ:

Ուրեմն մարդիկ և կենդանիները իրենց ջերմաստիճան աստիճանին համեմատ կրնան ազդուիլ միքրոպներէն և ընդունակ ըլլալ կամ չըլլալ միքրոպային հիւանդութիւնէ վարակուելու: Առնուտն Բասթէօրի յետազայ փորձը չատ նշանաւոր է. հաւը սովորաբար 40° տաքութիւն ունի և ածխախտէ չը վարակուիր եթէ իր արեան մէջ ածխախտի ցուպիկներ ներարկենք: Եթէ հաւին ոտքերը պաղ ջուրի մէջ դնելով անոր ջերմաստիճանը 35°ի իջեցնենք այդ սոսկալի ախտէն կը վարակի: Արհատներու և մանաւանդ ոչխարներու մէջ նախճիրներ գործող ածխախտին դարմանը այս իրողութեան վրայ դատ Բասթէօր. ածխախտի միքրոպներու մշակում մը քանի մը օր 42° մէջ պահել և այդ աստիճանին մէջ միքրոպները ոչ թոյն արտադրեցին և ոչ հունտներ. ուրեմն ակարացան և իրենց թունաւորութիւնը կորընցուցին ու այդ վիճակին մէջ երբ զանոնք ոչխարներուն ներարկեց այլևս չը վարակեցան ածխախտէ: Պատմութեան մէջ կան նշանաւոր է այս փորձը որ առաջին անգամ Մրէօնի մէջ կատարուեցաւ և արդիւնքը հրաշալի եղաւ: Բոլոր պատուաստարուեցաւ ոչխարները, երբ ախտ ներարկուեցաւ, ախտազերծ եղան, իսկ չը պատուաստուածները երրորդ օրը մեռան: Ածխախտին պատուաստը գտնուած էր: Այս ախտազերծութիւնը ժամանակի մը համար բլլալով մէկ երկու տարին անգամ մը ոչխարները պատուաստելու է:

Մենք ալ ծաղկի պատուաստին համար նոյնը ընելու ենք և հինգ տարին անգամ մը մեր պատուաստը կրկնելու ենք մանաւանդ ծաղկի համաճարակ եղած ժամանակ: Միքրոպներու վրայ ներգործող ազդակներէն լոյսը, մանաւանդ սաստիկ լոյսը չատ աննպաստ է: Կան միքրոպներ որ լոյսը կը սիրեն, կան ալ որ անտարբեր են. բայց ըստ Տիւգլօ գիտուն լոյսը միքրոպին մեծ թշնամին է: Առողջապահութեան տեսակէտով ուրեմն բնակարաններու ամէն լուսաւոր բլլան և մանաւանդ ամէն օդ ընդունին այնպէս միքրոպներէ զերծ կ'ըլլան: Իրաւացի է այն խօսքը թէ ուր որ արեւը չը մտնէր, բժիշկը կը մտնէ չատ:

Միքրոպներու թշնամի ազդակները հականեխական և միքրոպասպան դեղերն են որ ծանօթ են չատերուն, ասոնց գլխաւորներէն յիշենք սիւպլիմէ կամ երկքլօրային սնդիկը և ասիս ֆենիկը որք վիրաբուժութեան հրաշքներ գործել կուտան իրենց միքրոպասպին յատկութեամբ:

Գալով միքրոպներու ծագման խնդրոյն, ինչպէս ամէն կենդանական կամ բուսական բջիջ ուրիշ բջիջէ մը ծնունդ կ'առնէ, այնպէս ալ ամէն միքրոպ միքրոպէ մը կամ անոր հաւնաէն կը ծնի: Մեծն Բաթէօր երբ 1858—1860 թուականներուն կրկին ինքնաբին սերման (génération spontanée) վէճերը յարուցանեցաւ, ամենապարզ բայց չափազանց փորձերով այդ վարդապետութիւնը ջրեց և հաստատեց թէ օդին, ջուրին և հողին մէջ անհնարապէս փոքր էակներուն սերմերը կան ու կը մնան և ոչ մէկ կենդանի էակ ինքնէն չը կրնար ծնիլ: Այդ փորձերուն վրայ հիմնուած է այսօրուան օրս ընդհանրացած ամբացեալ կաթերու, ամբացեալ թորեալ ջուրերու, պահածոյ անուշեղներու պատրաստութիւնը: Բաթէօր առաւ գնդաձև սրուակ մը (ballon Pasteur) և մէջը լեցուց կաթ, մանր ջուր կամ որևէ բոյսի խաշամուր և զայն երկար ատեն եռացուց որպէսզի անոնց պարունակած միքրոպները, սերմերը սպաննուին. պալօնը և իր պարունակած հեղուկը այսպէս ամբանալէ վերջը ալքօլի բոյին մէջ պալօնին ծայրը հալեցնելով խցեց. երբ հեղուկը պաղելով չոգիները խտացան այլևս մէջը օդ չը մնալով մէջի հեղուկը անալայլ մնաց: Բայց երբ պալօնին ծայրը կոտրելով օդը ներս կը խուժէ հեղուկին այլայլութիւնը կը սկսի օդին պարունակած սերմերուն կամ միքրոպներուն համեմատութեամբ: Այսպէս ամբացեալ հեղուկ մը, կաթը օրինակի համար, հաղարաւոր տարի թարմ կրնայ մնալ, և մէջը կենդանական կամ բուսական գոյացութիւն կարելի չէ որ յառաջ գայ: Բաթէօր այս փորձը կատարեց սրուակին երկար կտուցը առանց խցելու. սրուակին բերանը ամուլ բամպակով միայն խցեց և տեսաւ որ հեղուկը վերոյիշեալ կերպով ամբացնելէ վերջը միշտ անալայլ կը մնայ, որովհետև բամպակը սրուակին մէջ մտնող օդը կը զտէ և միքրոպները չանցնեն. եթէ նոյն բամպակը սրուակին հեղուկին մէջ ձգենք՝ հեղուկը կ'ապականի որովհետև բամպակը օդին միքրոպներովը վարակուած էր:

Միքրոպներուն վարած դերը եւ առաջ բերած այլազան երեւոյթները. — *Միքրոպները միշտ պէտք չէ որ մեզի ահ ու սարսափ ազդեն և մնոտի է այն հիւանդութիւնը որ միքրոպի վախ* (microbophobie) *կը կոչուի: Միքրոպներուն մեծ մասը անվնաս և անտարբեր են. կան չատ մը միքրոպներ որ օգտակար խմորումներ յառաջ կը բերեն. դասակարգ մը կայ որ նեխահոտ խմորումներու յառաջ է: Գործերու ծնունդ տուողներ, բոյսեր արտադրողներ, մարդկային խմորներ և վերջապէս հիւանդութիւններ յառաջ բերող միքրոպներ կան:*

Խմորումներ յառաջ բերող միքրոպները. — *Խմորումները խմոր* (ferment) *անուն մանրաբոյսերէ յառաջ կուգան, այս մանրաբոյսերը միքրոպներ և սունկեր կրնան ըլլալ: Հացի պատրաստութեան համար աւելցուած խմորը խմորասունկ* (levain) *մըն է որ հային օդան չաքարի կը վերածէ և չաքարն ալ ալքօլի և ընածխական թթուի որ հային խմորը կ'ուռեցնէ: Գինեքարի վրայ գտնուած խմորասունկի մը արձնեն նոյնպէս խաղողին վրայ գտնուած խմորասունկի մը արդիւնքն է որ խաղողին չաքարը ալքօլի և ընածխական թթուի կը վերածէ:*

Գինին քացախելով քացախ կը չինուի. ասիկա պատրաստող գործաւորը քացախի ցուպիկն է (bacillus aceti), այս միքրոպը գինիներուն ալքօլը կամ որ եւ իցէ ալքոլ պարունակող հեղուկի մը ալքոլը քացախային թթուի կը վերածէ, քացախի տակառներուն երեսը կազմուած ճերմակ քոլը այս միքրոպներէն կազմուած է և քացախի մայր կ'անուանուի:

Գինիներու և այլ խմորեալ ըմպելիքներու հիւանդութիւնները մանաւանդ միքրոպներու արդիւնք են և Բաթէօր ցոյց տուած է դարմանելու եղանակները:

Կաթին չաքարը կաթնային ցուպիկն (bacillus lacticus) ներգործութեամբ կաթնային թթուի կը վերածուի որ կաթին պանրածինը (caséine)ը կը մածանէ:

Անօդակիաց միքրոպ մը՝ կոպային ցուպիկը (bacillus butyricus) կաթնային թթուն և բջիջներուն ինչպէս նաև լուծիայն, բակտային անմարսելի կեղեւը կազմող բջջանիւթը կործանելով մարսելի կ'ընէ: Այս ցուպիկը մեր գեկան թթուի վերածելով մարսելի կ'ընէ: Այս ցուպիկը մեր աղեաց մէջ օգտակար դերը մը կը տեսնայ ուրեմն և մեր սեղանակիցն է:

Ծծմբային միքրոպներ (sulfo-bacterie)կան որ ծծմբային ջուրերու և ծծմբային հանքերու կազմութեան մէջ մեծ դեր կը վարեն:

Կովկասի մէջ կաթի պատրաստութիւն մը կայ որուն քէֆիր կ'ըսեն, այս կաթը քէֆիրի հասիկներ կոչուած խմորով մը կը չինեն որ կաթին տարբեր ձեւ մը կուտայ. կաթը այն աստն ալգոլ և ընածխական թթու կը պարունակէ. ակար ատամոքս ունեցողներուն և թոքախտաւորներուն կը տրուի: Այս խմորումը մեծ մասամբ կովկասեան ցուպիկին արդիւնքն է: Հոս ալ այժմ այս կաթը կը պատրաստուի:

Նեխահոտ խմորումներու միքրոպներ.—Այս նեխումներու (putréfaction) միքրոպները բուսական և կենդանատեսական մարմիններուն տարբաղադրելով գարշելի հոտով ցնդական մար-

մինչեւ ծնունդ կուտան։ Այս տեսակ խմորումներու մէջ նախ օդակեացները գործի կը սկսին և յետոյ անօդակեացները։ Առաջինները որ եւ իցէ նեխելի հեղուկի մը մէջ բազմանալով առատօրէն կը գտնեն իրենց պէտք ունեցած ուտելիքները և մանաւանդ թթուածինը։ Բանի թթուածինը սպառուն առաջին խաւերը կը ձգեն և հեղուկին մակերեսին կը մօտենան, հոն քով մը կը կազմեն իրենք կամ իրենց մնացորդները։ Այն տեղն ահա օդէն կամ թթուածինէն վախցողները մեծ գործունէութիւն ցոյց կուտան և տեսնք են մանաւանդ որ ամենագարշ հոտող այլազան մարմիններու և կազերու ծնունդ կուտան։ Անօդակեաց և օդակեաց միքրոպներուն այս յատկութիւններէն առաջինովը մաքրելու կ'օգտուի այժմ կոյաղիի կղկղանքները և հեղուկները մաքրելու համար. այս մաքրագործութիւնն կենսաբանական մաքրում (purification biologique) կ'ըսուի։

Մեծ մայրաքաղաքներու մէջ հաւաքուած անոգին քանակութեամբ կղկղանքները և կոյաջուրերը միմիայն գետը, ծովը չեն թափիր. կամ պինդ մասերը կը չորցնեն, կամ պինդ և հեղուկ մասերը մշակեալ հողերու վրայ կը տարածեն, որով պինդ մասերը բոյսերուն մնունդը կ'ըլլան և հեղուկ մասերը հողին մէջ զտուելով գետը կը թափին։ Բայց ասոր համար ընդարձակ տարածութեամբ դաշտեր հարկաւոր են։ Բարիզ քաղաքին համար 5000 էքթար (էքթարը տասը հազար քառակուսի մէթր է) տարածութեամբ ոռոգման դաշտերը քիչ անենէն անբաւական պիտի ըլլան որովհետեւ Բարիզ օրական մէկ միլիոն խորանարդ մէթր կղկղանք պիտի արտադրէ։ Այս պատճառաւ կենսաբանական մաքրում եւս ի գործ կը դրուի։ Ընդարձակ աւազանի մը մէջ (bassin septique) կղկղանքները 24 ժամ կը մնան և անօդակեաց միքրոպներուն աւերիչ ներգործութիւնը կ'ենթարկուին. յետոյ ուրիշ աւազանի մը մէջ կը թափին որ մէկ մէթր բարձրութեամբ գօդ և խճաւազ կը պարունակէ. հոս ալ օդակեաց միքրոպները կղկղանքները օդին թթուածինովը կ'այրեն կը լմնցնեն և աւազանին մէջը մնացած մաքրուած կոյաջուրը կը վերցուի. այս է ահա մեզ սարսափ պղտոր միքրոպներուն օգուտը և կենսաբանական մաքրագործումը։

Գունարտադրիչ միքրոպներ (microbes chromogène). — Միքրոպները, ինչպէս ըսինք արդէն, թէպէտ կապոյտ ջրիմուռներու դասակարգին կը վերաբերին բայց սովորաբար անգոյն են գոյ գոյ առնելով. սակայն կան այնպիսիներ որոնք երբ

հաւաքուելով կոյտեր կազմեն գունաւոր կ'երեւան։ Ամէն գոյնէ միքրոպներ կան. այս գոյները ուրիշ բան չեն այլ միքրոպներու արարչանիւթին մէկ հիւթարտադրութիւնը։ Ընդհանուր առմամբ այս գունաւոր նիւթերը վնասակար չեն համարուիր և մէկ քանին կենդանեաց ներարկուած են առանց որ և իցէ վատ հետեւանքի։

Իբր հետաքրքրական գոյներ յիշենք կարմիր գոյն ունեցող միքրոպ մը որ սքանչելագործ մանրագնակ (micrococus prodigiosus) կը կոչուի, ասիկա կարելի է բաժանիլ մը մէջ տեղէն երկուքի կտրելով վրան մշակել. քանի մը օրէն բաժանիլին վրայ կարմիր բիծ մը երեւալով կը մնծնայ և բաժանիլին երեսը կաս կարմիր կ'ըլլայ։ Ծոնաւ եկեղեցիներու մէջ երբեմն նշխարքները կարմիր գոյն մը կ'առնեն և արիւնոտ նշխարք (hoste sanglante)ները կը կազմեն։ Այս իրողութիւնը ահա սքանչելագործ մանրագնակին արդիւնքն է։

Կան անձեր որոնց քրտինքը կարմիր գոյն մը ունի մանաւանդ անուխներու քրտինքը որ ճերմակեղէնները կարմիրի կը ներկէ. այս կարմիր քրտինքին պատճառն է մանրագնակ մը (micrococus hœmatodes)։ Երբեմն դոմերու մէջ կաթը կապոյտ գոյն մը կ'ըստանայ և այս գոյնը բնականաբար տարածուելով ըլլալով համաճարակի մը հանգամանքը կ'առնէ. պատճառը կապոյտ կաթի ցուպիկն է (bacillus syncyanus) որ կաթին մէջ կ'աճի. վնասակար չէ այս միքրոպը, բայց դոմերու մէջ այս վարակումը արգիլելու համար հարկ է եռացեալ ջուրով լուալ կաթին անոթները։ Կաթով սնանող երախաները երբեմն կանաչ փորհարութիւն կ'ունենան որ հետեւանքն է կանանչ փորհարութեան ցուպիկին։ Հոս ալ սանոթները, պիտոյն եւն. եռացեալ ջուրով լուալու է, ամլացեալ կաթ տալու է մանկիկին կամ լաւ եւս մէկ քանի օր միմիայն եռացեալ և ամլացեալ ջուր։ Թարախը երբեմն կապոյտ գոյն մը կ'առնէ և վիրակապերը կապոյտ կը ներկէ. իրողութիւնը անվնաս է և պատճառն է մանաւանդ ցուպիկ մը (bacillus pyocyanus)։

Թարախը լինքնին իր ոսկեգոյն դեղին գոյնը ողկոյզի պէս չարաւած մանրագնակներու կը պարտի, թարախը և իր թոյները երբ արիւան մէջ կ'անցնին մահ կը պատճառեն։ Մանրագնակները կրկնա հականեխութեամբ սանոթն ծանր գործողութիւնները այժմ կը կատարուին և վէրքերու վրայ այս կարգի միքրոպներ չեն կարող ճարակիլ։

Լուսատու միքրոպներ (microbes photogène)։ Մութին

մեջ լոյս արձակելու յատկութիւնը միայն կենդանեաց յատուկ չէ. ատորին դասակարգի բոյսեր ալ կան որ վոսփորափայլութեան հետաքրքրական երեւոյթը կը ներկայացնեն. օրինակի համար ձիթենիին արմատին վրայ ապրող սունկ մը որ գիշերը ճերմակ գեղեցիկ լոյսեր կ'արձակէ: Այս երեւոյթը կարգ մը միքրոպներ ևս ցոյց կուտան: Մօրիւ ձուկը որուն լեարդէն կը պատրաստուի ձկան իւղը, լոյսեր կ'արձակէ. հիւսիսային ծովն ալ լոյսեր կ'արձակէ գիշերը. այս լոյսերը արդիւնք են մանրագնդիկ միքրոպներու (micrococcus phosphoréus): Հնդկականան ծովի ձուկերուն վրայ ալ այս երեւոյթը կը տեսնուի: Ջնտուխիններուն ցոյց տուին որ ցուպիկներու ձեւ միքրոպներ են այս լոյսերու պատճառները: Այս վոսփորափայլութիւնը տարածական ըլլալով գիշեր մը մասնաճաւի մը բոլոր միսերը վարակուելուն չափ է: Օդը կամ թթուածինը ինչպէս նաեւ աղը նպաստաւոր են այս միքրոպներուն. աղի ջուրերը, կաթը, մսերը, քրտինքը, լորձունքը և թարախը լուսաւոր միքրոպներուն ներգործութեամբ կրնան լոյսեր արձակել: Անհատ մը որ չատ կը քրտնէր մութին մէջ լոյսեր կ'արձակէր ոչ միայն իր մարմնով այլ եւ իր շապիկով: Ջինուոս մը նոյնպէս լուսափայլութիւն ունէր: Միքրոպներուն այս վոսփորափայլութիւնը իրենց արարչական գործունէութեան արդիւնքն է թթուածնին ներգործութեամբ: Պ. Ժիար յաջողած է մէկ քանի ողորկ պատեան դասակարգին պատկանող կենդանիներ լուսաւոր միքրոպներով պատուաստել. բայց այս պարագային վոսփորափայլութիւնը հիւանդութիւն մը եղած է և պատուաստեալները չուտով մեռած են: Բայց կան կենդանիներ որոնց լուսափայլութիւնը կենսաբանական կատնաւոր երեւոյթ մըն է և ասոր համար յատուկ գործարաններ ունին ինչպէս փոսուսայ կոչուած միջատը և ծովերու խորերը ապրող ձուկեր որոնց արձակած լոյսի ճաճանչներով կարելի է ընթեռնուլ:

Ախտածնուցիչ միքրոպներ. — *Բնութեան մէջ տարածուած բազմաթիւ միքրոպներուն ամենամեծ մասը բարեգաղտաբար կենդանի էակներուն վրայ վնասակար ներգործութիւն մը չունին, ասոնք մեռած գործարանաւոր մարմիններով կ'ապրին, զանոնք կ'այլափոխեն և իրենց մարսափոխութիւններուն միջոցաւ կը լուծեն: Փտասիրտ միքրոպներ կը կոչուին այս տեսակները:*

Իսկ այն միքրոպները որ մանաւանդ պայմաններու մէջ կենդանի էակներուն վրայ կը զարգանան և անոնց մէջ յաճախ

*մահափէտ խանգարումներ կը պատճառեն, ախտածնուցիչ միքրոպներ կը կոչուին: Այս միքրոպները իրենց արտադրած մասնաւոր թոյներովը մահաբեր մահացու հիւանդութիւններու ծնունդ կուտան: Բայց կենդանի էակները ախտաւոր միքրոպներուն արշաւանքին անտարբեր հանդիսատես չեն մնար. մարմինը իր պաշտպանող պինուորները ունի որք մանաւանդ բջիջներ են և Ֆակօսիք կը կոչուին: երկու տեսակ բջիջներ այս պաշտպանող յատկութիւնը ունին. նախ արեան մէջ գտնուած սպիտակ կայծակները որք մանրակեր (microphage) կ'բսուին և միքրոպներուն վրայ կը յարձակին զանոնք կուլ կուտան և կը մարսեն: Կարգ մը ուրիշ պինուորներ կան որք աւելի մեծ են, մեծակեր (mucrophage) կը կոչուին, ասոնք իբր պահակ կը սպասեն մանաւանդ գործարաններու մէջ օրինակի համար փայծաղին (տալակ) մէջ և երբ թշնամի միքրոպները կուգան իրենց ոտքը՝ այն տեղ գործի կ'սկսին և միքրոպները չնչելու կ'աշխատին: Ասոր համար է որ ջերմի և թիֆոյդ հիւանդութեանց մէջ փայծաղը կը մեծնայ, այնքան պահակները կը դուրեանց թշնամին վանելու համար: Հիւանդութիւնը մարդուս մարմնին մէջ մնացած այս պայքարին արդիւնքն է. կամ մեր մանրակեր կամ մեծակեր բջիջները յաղթող կ'ելլան և հիւանդութիւնը չը ծագիր կամ կը բուժի և կամ միքրոպները յաղթող կ'ելլան և հիւանդանաք: Եթէ միքրոպները իրենց արտադրած թոյներովը (toxines) մեր մանրակեր պինուորները չեն սպաներ և մեզ կը հիւանդացնեն կամ կը թունաւորեն, մեր կազմութեան մէջ ալ կարգ մը գործարաններ կան որք հակաթոյներ (antitoxines) արտադրելով միքրոպներուն թոյները կը չեզոքացնեն:

Ինչպէս պիտի տեսնենք բժշկութիւնն ալ այս միքրոպաթոյները չեզոքացնելու համար շիճուկներ կը պատրաստէ գիտական մեթոտներով:

Հիւանդածին միքրոպները զանազան ճամբաներով կազմութեան մէջ կը թափանցին: Ողղակի անհատէ անհատ փոխանցող միքրոպներ կան որք արդէն կազմութենէ դուրս չեն կարող ապրիլ. այս պարագան փոխանցումն կամ տարափոխութիւնն է: Շատ անգամ սակայն միքրոպը արտաքին միջավայրի մը մէջ կրնայ ապրիլ և այդ միջավայրին միջոցաւ փոխանցումը տեղի կ'ունենայ. վարակումն (infection)է սակայն: Բօլէրա և Թիֆօ սովորաբար վարակուել հեղուկներէ կը փոխանցին:

Դիտելի կէտ մըն ալ կայ որ այս հիւանդութիւնները երբեմն չեն կրկնուիր միևնոյն անձին վրայ և կամքէ ժամանակի մը համար չեն կրկնուիր։ Տեսակ մը բնական պատուաստուած մըն է ասիկա։ Մարդ եթէ թեթեւ ձաղկախտի բռնուի այդ բնական պատուաստումը կը բաւէ այլևս ախտազերծ մնալու ամենաձանր ձաղկախտի համաճարակներէ։ Բժշկութիւնն ալ հիմայ մի քրոպային մշակութիւններու ժարը զանազան միջոցներով թեթեւցնելով առողջ անձին կը ներարկէ զանկա ախտազերծ ընելու կամ եթէ հիւանդ է՝ բուժելու համար։ Մեծն Բաթէօ առաջինը եղաւ որ այս միքրոպային պատուաստները հնարելով ածխախտը, հաւերու քօլերան և կատաղութիւնը դարմանեց։ Իր աշակերտներէն Ռու կեղծամաչկին սերօմը կատարելագործեց. Գալմէթ օձերու թոյնին հակաթոյնը պատրաստեց, պատրաստուեցաւ նաև ժանտախտին և պըլեկախտին (tétanos) դէմ սէրօմներ։ Ֆօխ և ուրիշներ չը կարողացան դժբաղդաբար թոքախտին դէմ սերօմ մը պատրաստել։

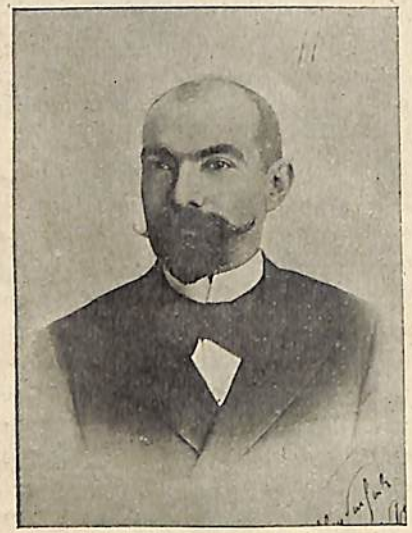

Մաղթենք որ չատ չանցած այս պիտին ալ աւետելու բաղդը ունենանք։

Տէր. Ե. Մասխ

ՌԱՄԿԱԳԻՏԱԿԱՆ

Բաղաքակրթութեան առաջադոյն վիճակի մէջ ապրող այսօրուան կարդ մը ժողովուրդներու բարձր ուսուիմնասիրութիւնը կը լուսաւորէ և կը ճշդէ հետաւոր ժամանակաշրջաններու մեզի թողուցած աւանդութիւններէն ինչ ինչ սարսուռ անխմատ վերջամնացութիւններ (survivance), որոնք իրենց կարգին դարձեալ իրենց բանալի կը ծառայեն ռամկագէտին ձեռքին մէջ՝ երևան հանելու կլօճական հաւաստիքներն ու նկարագիրը՝ տեսակ մը վայրենութեան մէջ ապրող մեր հեռաւոր նախահայրերուն։

Որովհետև ամէն միջավայրի և չրջանի մէջ՝ զարդացման միևնոյն մակարդակին վրայ՝ մարդ չատ անկանխատեսելի բութիւնով կամ բացառութիւններով՝ գործելակերպի ըմբռնումներու նոյն միակերպութիւնը ցոյց տուած է յաճախ, որով Սէվրիկէլ և Ովկեանեան քանի մը կղզիներու մէջ ապրող անքաղաքակրթ ցեղերը պիտի կարենան մեզի իրրև ապրիլը ծանօթ այն ուսուիմնասիրութեան որուն առարկան մարդն իսկ է։

Տարակոյս չունինք թէ մեր կոխած երկրին կազմութիւնը չինող տարրերուն բաղադրութիւնը գինելու և մեր վերև պըլեցող տարերու հետաւորութիւնը չափելու չափ կարևոր է նաև մարդուն հետաւոր տիեզերութիւններով զբաղիլը, որովհետև քաղաքակրթութեան տարին տանդխտասէրն որչափ բարձրացած ըլլայ մարդ, որչափ յղկած ու ազնուացուցած իր ցեղական նկարագիրը յատկանշող դաւանանքներն ու տիեզերութիւնները, իր մէջ իյայտ կուգան դարձեալ աւելորդապաշտութիւնի մը ամենահետաւոր հետքերը՝ որոշ կամ տարերային երևոյթներու կամ երեւոյթներու վիճակի մը անհետացած վիճակի մէջ։ Եւ մարդ մերթ անդիտակից կամ եռեռագիտակցապար կը գործադրէ այս վերջամնացութիւնները թէ իսկ կորանցուցած ըլլան անոնք իրենց իսկական իմաստքն ու նշանակութիւնը։

Գաւառացի մայրերուն համար՝ արեւուն մարը մանկէն վերջ «բռնիդ չէ» նոր հարսի մը ինչպէս նաև վիսի մը՝ տուներէն դուրս եղնելը, քացախի կարասին մօտենալը կամ ապահէն դուրս եղնելը,

ժաման դրացին այս պահուն քացախ տալը, պատուհանէն վար տաք ջուր թափելը, անմարդաբնակ Չաղացքի մը քովէն կամ ո՛ևէ գետէ մը անցնիլը առանց սուր կրկնու կամ ջուրին մէջ կտոր մը հաց նետելու, լաւ չէ նաև տան մէջ սուլել, իր առուերին հետ զբօսնուլ (մանուկներու համար) և տակաւին հարիւրաւոր սովորութիւններ որոնց նկատմամբ չատ խիստ ըլլալ սիրած են միշտ՝ առանց գիտցած ըլլալու անոնց չատերուն նշանակութիւնը:

Մարդկութիւնը թերևս չմոռնայ բնաւ ի գործ դնել մինչև վերջ հետաքրքրը նախնական վիճակի մը առանց դիտնալու ինչուն: Մեր մտքերը կանխագրաւուած են կարծես մեր նախնեաց մտքով և մենք անգիտակից գործողութիւններով զբաղած կը դառնանք սովորութիւններուն որոնք տեսակ մը բնութիւն և նկարագիր կը չինեն մարդուն մէջ:

Շատ տեղեր մեռելներու տրուած մեծարանքը աւելի վախէն կը բղխի քան յարգանքի զգացումէն:

Պէտք է բարեւի կենայ մարդ իր մօտէն անցուած մեռելին և նոյն իսկ այն մարդուն որ դեռ նոր կը վերադառնայ թաղումէ մը, թերացողը յարգանքի այս պարտականութենէն զերծ չինար մեռելկոխի ցաւէն:

Պէտք է հոգւոյ հաց տալ և խունկ ծխել տէրչ՝ մեղմելու համար անհանգստութիւնը մեռելներուն որոնք կը դառնան դէպի իրենց տուները կամ սիրելիները և որոնց հանդիպումը չարագուշակ և վատնդաւոր է միշտ: Հացի փշրանքներ չեն թողուր ննջասենեակին մէջ որովհետև անոնց հոտէն ալ կուգան մեռելները՝ կշտանալու համար անշուշտ:

Շատ մը տեղեր թաղումներու միջոցին մէկէ աւելի անգամներ աւերը ունեցած եմ մեռելին ափին մէջ դրամներ տեղաւորուիլը կամ իր արհեստի գործիներէն մէկ քանին անոր հետ թաղուիլը տեսնելու: Գրեթէ ընդհանրացած սովորութիւն մըն է մեռելին հետ թաղել անոր ունեցած ամենէնոր զգեստները և նոյն իսկ ժամացոյցը:

Սովորութիւններ ունին իրենց յարացոյցը ունին Աֆրիկէի Կափրերուն, Սեւերուն և Պաշխանններուն մէջ, այս վերջինները սակայն կ՛ապրին մեռելին բոլոր ունեցածները անոր հոգւոյն վրայ փոխանակ թաղելու զանոնք իրեն հետ: Ցիեմ կղզւոյն բնակիչները մեռնողին հետ կը թաղեն անոր կիներն ու ծառաները խղճահարելով զանոնք թաղման փոսին առջև:

Անքաղաքակիրթ չիկամորթին գազափարով՝ աշխարհէ չուզը իր երկար ճամբորդութեան մէջ պէտք պիտի ունենայ հագուստի, զէնքի, պարէնի, մանաւանդ դրամներու, ապրելու համար այն ամէն չար ոգիները որոնք կրնան պատահիլ իրեն և կասեցնել զինքը իր յաւիտենականի ճամբուն վրայ:

Ոգիներու աշխարհին մէջ եւս պէտք ունի մարդ այն ամէն բաներուն որոնց տէր էր եղած գործառոյ կեանքին մէջ: Նոյն այդ գաղափարով տեղի կ՛ունենային գերեզմաններու վրայ մարդագներ՝ յաւէտ ընկերացած ըլլալու համար մեռելին:

Բանաւոր պիտի ըլլար այդ կերպով ընդունիլ այն անձնազոհութիւնները որոնք տեղի ունեցան Սրտաչէսի գերեզմանին վրայ՝ նախատեձը գրգռելով գտնաժառանգ Սրտաչազդին:

Գերման ժողովրդական պատմութեան մը մէջ՝ թագաւորին գեղեցիկ աղջիկը պայման կը դնէ չընդունիլ այն երիտասարդ որ չկռասնանար ողջ թագուիլ իրեն հետ եթէ ինքը առաջ մեռնի, սակայն նոյն դաշինքով կապուած են նաեւ երկու թագաւորի որդոց ակռա բարեկամութեան մէջ:

Հին Բրետոպացիները դրամ կուտային միշտ մեռնողին՝ պաշար դնելու համար իր յաղնեցուցիչ ճամբորդութեան մէջ և դրաման գիւղացիներ տակաւին մինչեւ այսօր դիակին ձեռքին կամ բերնին մէջ դրամ կը դնեն իրենց կարողութեան հաւասար: Հնդիկներն ալ ունէին նոյն սովորութիւնը մեռելին ճամբու ծախս տալ՝ գրուած բլլալու համոզումով:

Եսքիմոսները չեն գլուխ մը կը թաղեն մեռնող մանկան դիակին քով օրպէսզի իրրեւ առաջնորդ ծառայէ ճամբաները ճանչնալու տակաւին անկարող պզտիկին:

Մեռելական անթիւ արարողութիւնները դարերու ընթացքին մէջ չատ մեծ ձեւափոխութիւններ կրած բլլալով հանդերձ իրենց բարբարիկ մէկ մասը ծանօթ է տակաւին մեզի: Գերեզմաններու վրայ ծաղիկներ սփռելու սովորութիւնը հին վերջ

Սովորութիւնները կրնան վերապրեցնել իրենց հաստատութեան չարժառիթներուն յիշատակութիւնը։

Բնակի մէջ սովորութիւն կայ փոս մը փորել դերեզմանին վրայ՝ դիակին բերնին մօտ՝ ուրկէ ամէն ամիս վար կը լեցուի կերակուր կամ ըմպելիք՝ իբրեւ նուէր։

Բրիտանիոյ մէջ ամէն տարի կը կատարուի մնռակ ազգականներու տապանաքարի խոռոչին մէջ օրհնուած ջուր կամ նուիրական կաթ թափելու արարողութիւնը։ Սլաւներու մէջ տարեկան մնռակի ինչոյք մը տարքուելով՝ սեղաններուն տակ կը նետուին կերակուրի փշրանքներ որպէսզի մեկնող հոգիները գան և կերակրուին։

Գերեզմանոցները հովանաւորելու համար ծառեր տնկելու սովորութիւնը չատ հին է։

Նախնական քաղաքակրթութեան առաջին կրօնքը եղած է ոգեպաշտութիւնը (animisme) որուն տակ ապրող մարդը իր իսկ բնութեան համեմատ չափած ըլլալով բոլոր ոգիները, իրեն պէս օժտուած կարծած է զանոնք։

Նախնական մարդուն համար ոգիները կը պարփակեն ամէն դի իրենց ուզածին պէս, կրնան մտնել ո՛և է առարկայի մը մէջ և հոն բնակութիւն հաստատել կամ դէպի երկինք վերանալով լուսաւորի մը ձեւը առնել։

Պաշխանութիւններուն համար երկնքի լուսաւորները ոգիներն են մնռած մարդերու, դէպի երկինք ծռած։

Անտեղի չպիտի ըլլար վերջաւիայ գաղափար մը նկատել այն տողերը որոնք կ'ուրուագծուէին մահամերձ բանաստեղծի մը կողմէ։

«Աստղ մ'ալ ես կ'երթամ յաւելուլ երկինք» ետն.

Աշխարհի մէջ կեցող ամէն գոյակ իր մէջ ունի ոգի մը ինչպէս էակները. ածող ծառ, հոսուն գետը, յուզուող ծովը, նոյնիսկ բլուրներն ու ժայռերը ունին իրենց մէջ բնակող ոգիները որոնք գիտեն ախորիլ, զուարթ ըլլալ, բարկանալ, ուտել, հնչառնալ կամ փոխել իրենց բնակարանը ուրիշ առարկայի մը մէջ մտնելու համար։

Ոգիները կրնան ունենալ յատկութիւն մը բարի կամ չար, վերջիններուն չատ ճիւղայրին են և անազորոյն ու սոսկալի է անոնց ոխակալութիւնը։

Անտեսանելիին ներշնչած երկիւղը ծնողը աստուած ըլլալ կը թուի նախնական զոհին։

Որոտումի անարկու ձայնի թաւալումներուն և կայծակին անդիտակ վայրենին ուրիշ միջոց չէ կրցած խորհիլ, ողոքելու

համար իրեն բարկացած ոգիները՝ բայց եթէ ազաչել և տալ անոր ինչ որ ունի իբրեւ թանկագին բան։

Ծառ մը կտրած պահուն իրեն հաճելի եղած կերակուրներէն լաւագոյնը պէտք էր դնել անոր աւելու չտեսնելու համար սիրտը ծառին մէջ բնակող ոգիին։

Եւ ոգեպաշտը կը պաշտէ ամէն ինչ որ ունի իր վրայ,— նշոյլը պատառանքի, բլայ ծառ, քար, լիճ կամ գետ։

Զինկիլէրցին իր զոհաբերութիւնը կը տանի միշտ Ծուռծառին և Սկի ծառերուն՝ բժշկութիւն խնդրելով անոնցմէ իր հիւանդին։ Նիկիոյ լիճը ամէն տարի ապրիլ ևօթնին կ'ունենայ հաղարաւոր ուխտաւորներ որոնք լճեզրը հասնելով՝ կռնակնին դէպի լիճ դարձուցած աւազ կը ճանկեն՝ գլուխնուն վրայէն ջուրին մէջ նետելու համար, «Մ'ոռ ծանրութիւնս, տո՛ւր թեթեւացում» բացատանչութիւնով։

Սուրբէ մը վար չեն մնար՝ Նոր-գիւղի Ս. Քարը, Քէրասէթի Ծածախ քարը, Զինկիլէրի Պէրուխա ժայռը որոնց քովէն չանցնիր գիւղացի մանիկը, առանց ալօթքի մը բառերը մրմնջելու։

Գերմանիոյ մէջ չաղացպաններ զանազան առարկաներ կը նետեն ջուրին մէջ դեկտեմբերի ևօթնեբարդ օրը, Ս. Նիկողոսի տօնին առթիւ՝ իբր նուէր ջուրի աստուածութեան և հիւսիսային երկիրներու չաղացպանները կը տոսկան ջուրի ոգիներէն, որոնք կը քաչեն մարդիկը ջուրի գերեզմանին մէջ։

Բարբարոսական ժամանակներու ոգիները հետզհետէ փոխուած են նայեադներու, յաւէրժահարսներու, յուշկապարիկներու և ծովահարսներու, որով Հռոմոսը իր Լոռէլեան, Հիւսիսային ծովը իր հարսները, Նիկիոյ լիճը իր լուսնկայ զոյգ աղջիկները, Բզնունեաց ծովը իր Թամարը ունին և որոնք արշալոյսին առաջ կամ վերջալոյսէն վերջ կը վերերեւին չարուչ

Ծնած է Կեսարիա, 1878ին։ Երկրորդական կրթութիւնը ստացած է Կեսարիոյ Ս. Կարապետ ժառանգաւորաց բարձրագոյն վարժարանին մէջ։ 1896 ին Նանսիի բժշկական հանրապետարանը մտած է եւ 1902ին շրջանաւարտ եղած։ Նոյն տարին Պոլիս վերադառնալով յաջողած է իրական հանբաւի մը տիրանալ։ 1903էն մինչեւ 1909 Ֆրանսական հիւանդանոցի մէջ պատասխանատու է, իբրեւ երկրորդ վիրաբոյժ, եւ 1909ին Ազգային հիւանդանոցի վիրաբուժական անուանուած է։ 1910ին Ֆրանսական կառավարութենէն ստացած է officier d'académie պատուանշանը, իր բժշկական յաջողութիւններուն եւ իրական արժանիքին համար։

Տօքթ. Լ. Մալխասեան

Վիրաբուժական գործողութիւն մը Ազգ. հիւանդանոցին մէջ
Գործողութիւնը կը կատարէ Տօքթ. Մալխասեան

ԳՐԱԼՈՒԾՈՒԹԻՒՆ (GRAPHOLOGIE)

Գրալուծութիւն կը կոչուի այն նոր գիտութիւնը, որով անձի մը գիրէն կարելի կ'ըլլայ գաղափար անոր նկարագիրը։

Ծանօթանանք այս հետաքրքրական գիտութեան քանի մը հանգամանք գիտնալու, առանց անցնելու անոր տիպական պիծերուն։

Գիրի մը ամենաընդհանուր մէկ առանձնայատկութիւնն իսկ իր մասնաւոր նշանակութիւնը ունի։

Նախ կարեւոր է նկատել որ կարելի չէ գտնել երկու անձեր, որոնց գիրերը իրենց մանրամասնութիւններով իսկ կատարելապէս նմանին իրարու։

Անցնինք բուն իսկ մեր նպատակին. —

Գիրերը սիրոյ քաժնենք երկու գլխաւոր դասակարգի. — 1. Անկիւնաւոր տառեր։ 2. Կլորաձեւ կամ բոլորականաձեւ տառեր։

Անկիւնաւոր տառերը անոնք են որոնք իրենց ձեւերուն մէջ անկիւններ կազմած են, և կոր կամ կլորաձեւ տառեր ունեցողներ, որոնք վերջապէս իրենց ոլորանքի ձեւերուն մէջ անկիւններ չեն կազմած։

Անցնինք այժմ առանձ նկարագրելու խմբառին։

Անկիւնաւոր տառեր, որոնք առաջ հակած են, աշխատասիրութեան, արտաքսութեան խմբառը ունին։

Կոր տառեր, կը նշանակեն համակրութիւն և անդորր, հպղնելով կեանք սիրոյ։

Առաջ հակած տառեր, գիտաւորապէս փափաքներէ, յոյզերէ կառավարուած։

Անկիւնաւոր տառեր, որոնք կոր տառի հետքեր ունին, հաճոյասիրութիւն։

Կոկիկ, միօրինակ գիր, *մեթոտաւոր, զգոյշ, ճաշակի տէր, վեհանձն:*

Ուղիղ գիծեր, *յարատեւութիւն, նկարագրի տոկունութիւն, կամքի ուժ:*

Ստուերաւոր տառեր, *յամառ և աղդու, բնական գործադրական կարողութիւն, պերճանքի սէր և լաւ ապրելու փափաք:*

Խառնակ գիր, *իննայասիրութեան պակաս և անկարգապահ:*

Լաւ չեղաւորուած տառեր, *փոխոխամիտ, երեւակայող, տեսանող, գործնական կեանքի մէջ մեթոտներու պակաս, կեդրոնացնելու կարողութեան պակաս:*

Անկիւնաւոր եւ կոր տառերով գրուածք, *գործունեայ, արագաշարժ, նեղքին ոյժ, դիւրակեցութեան սէր:*

Զգալապես յառաջ հակած տառեր, *զգեաւորապար զգացումներով կառավարուած, դիւրագրգիռ, դիւրաշղթայ, յուցամոլ, և սիրալիր բնաւորութիւն:*

Նուրբ գիրեր, *հանդարտ և համեստ ճաշակ, ազնուութիւն:*

Հապճեպ եւ անուրոշ տառեր, *աչխոյժ, անհամբեր, կենսալից, ինքնաստիպ, արտորանքով որոշում ընող:*

Տողեր, որոնք վար հակելու միտում ունին, *տկարութիւն իր ծրագիրներուն և նպատակներուն մէջ վհատելու:*

Տողեր, որոնք դէպի վեր կը դիմեն, *փառասէր և յուսալից:*

Մանր գիր, *նկարագրի անհատականութիւն, կրթուած, ընդունակ, խոհուն, անձնավստահ, հանդարտ բնաւորութիւն:*

Ես դարձած տառեր, *անձին հետաքրքրութիւն, զգացումները կառավարուած արամաբանութիւնով և անձնական նկատումներով, ինքնատպութիւն, դիւանագէտ միտք, խորագէտ, նրբամիտ:*

Դանդաղ գրուածք, *յամառ, նախահարձակ, նիւթական հաճոյքներու սէր:*

Անուռեւոս գիր, *անվստահութիւն, բնականութիւն, բարոյական քաջութիւն, անհամակրելի բնաւորութիւն:*

Անհաւասար տառեր, *մեթոտի պակաս, անհոգ, անզգոյշ, անկարգապահ:*

Սովորական ձեռագիր, *որոշ անհատականութեան պակաս, սովորական և հասարակ միտք, լաւ ձեռագրող, ուսուցիչ, դրագիր կամ տոմարակալ:*

Խոշոր տառեր, *անհանդարտութիւն, փոփոխամտութիւն, վերապահ ուժի պակաս, չոգայլ:*

Ուղղահայեաց տառեր, *անհանդարտ բնաւորութիւն, բայց ինքզինքը զսպելու ջանք, իր գործերուն մէջ դատողութիւն, տրամաբանութիւն և հետաքրքրութիւն:*

Միացած տառեր, *տրամաբանելու կարողութիւն, զգուշաւոր գործնական կեանքի մէջ, երբեմն անտարբերութիւն, սկեպտիկ, երբեմն վհատանձն:*

Պատահական չմիացած տառեր, *հապճեպ եզրակացութիւններ կազմելու և կանոններու չհամբերելու հակում:*

Չմիացած տառեր, *պայծառ հակացողութիւն, եզրակացութիւններ հանելու մէջ փութկոտ, քննադատող, մտաւոր աչալուրջ, սրամիտ, հնարագէտ:*

Միացած եւ չմիացած տառեր, *տրամաբանող և նոյն ատեն անտարբեր.*

Պարզ գլխագիրներ, *համեստ, ունայնամտութեան պակաս, արիւսիիք իմացողութիւն:*

Զարդարուն գլխագիրներ, *ինքնավստահութիւն, եսապաշտութիւն, ինքնակարեւորութիւն:*

Օղակաւոր դարձուածքով յ, ձ, ց, f տառեր, *բանաստեղծութեան, նկարչութեան, երաժշտութեան, վէպի սէր:*

Վերի կամ վարի ծայրերը օղակուած կ տառը, *խաղերու, պատանքի (սբօրի) սէր:*

Բեռանը գոց o եւ վերի եւ վարի մասը օղակուած ծ տառ, *գաղտնապահութիւն, իսկ հակառակ պարագային թուլբնաւորութիւն:*

Ստորագրութեան տակը գծաւորուած՝ *հաճելի ըլլալու սէր:*

Մխիթար Մ. Թէրխաճեան

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԳԻՄԱԿԱՆ

ԵՒՆ. ԵՒՆ.

ԱԼՓԻԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻՆ

Կ'ուզե՞ս օր մը գովել, սպասէ՛ որ գիշեր ըլլայ. եպիսկոպոս մը գովել կ'ուզե՞ս, կացէ՛ առաջնորդ ըլլայ, աղջիկ մը գովելու համար համբերէ՛ որ կարգուի, իսկ կին մը գովելու համար պէտք է մեռնիլն սպասել:

Անցորդակի խրատ մը... քեռորդւոյս:

Որդեա՛կ, չըլլայ որ կինդ մը զարնես նայն իսկ վարդով ... լաւագոյն բանի մը կրնաս գործածել զայն:

Ատեն մը սէրը կայր էր, հիմա կայրը... ամօսվինները են:

— Իրաւունք ունիս, կ'ըսէր Ինձի բարեկամ մը, ամէն բան կլինելէ ընկերս է, թաղական, քահանայ, ախրայու...

— Հոդ կեցի՛ր, բաւ մեզի հետ նատղներէն մէկը, կլինելը ամէն բան կրնան ըլլալ, տասը խելքս կը հանի, բայց ախրայու չեն կրնար ըլլալ:

— Ինչո՞ւ, կը հարցնենք:

— Անոր համար որ երբ էրիկ մարդիկ ախրայու կ'ըլլան, սատկ վատակելու համար պէտք է որ չապիկ հագնին, իսկ կլինելը պէտք է որ... հանեն:

Ատատանաներուն ամենէն վախնալիքները եղջերաւորներն են: Սակայն, զարմանալի է, երբ կին մը սատանայ է՝ եղջերը... էրկանը ճակտին վրայ կը բուսնի:

Բարեկամներէս մէկը երէկ կեսարացի վաճառականի մը կը հանդիպի և կը հարցնէ.

— Հաճի աղա, կապէթալարաս նէ՞ վար:

— Իլան իլէ կալան:

Ինչ անգութ սրամտութիւններ կան երբեմն, Սատանաճ իմ:

ԿՆՈՋ ՊԱՏԻԺԸ

Երբ Աստուած պապաս երկինքէն յոգնած,
Դրախտին շուրջը այցի էր ելած,
Տեսաւ նախամարդն որ ծառի մը տակ,
Գիտութեան ծառի ճեղտաճիւին գիտակ,
Գլուխը դրած՝ գիրկը Եւային,
Գողի պէս, աւա՛ղ, շուրջը կը նայի:

Ցանկարծ բարկացաւ եւ ձայնով կերկեր,
Գոչեց Ադամին.— Ասկից եսը կե՛ր
Ձակտիդ hրեղինով՝ hու հացըդ չուի չոր,
Hրեղինո՛վդ բրջի՛ կարծրութիւնն աճոր,
Տանջուե՛ ու լա՛ց, եւ միշտ բախտե՛,
Մահուան hրեղինով hու հացըդ ճարե՛:

Ու խօսքը ուղղելով Ադամին կնկան,
Ըսաւ ահարկու ձայնով մը գուժկան.—
Պէտք է որ դո՛ւն ալ չարչարուիս նոյնպէս:
Ու պահե մը եսը գոռաց վերջապէս.—
Որպէսզի դո՛ւն ալ տառապիս, Եւա՛,
Քօրսեն գործածե՛, ու՛յաւէս ճեւա՛...:

ՍՐԱՖԵԱՆ

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱԼՈՒ Է

ԹԷԼԷՖՈՆԸ՝ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Բարապան մը.— Հալօ՛, հալօ՛... հովացոցնիդ նոս մոռցած էք... արդեօք ասիկա՛ է, էմէնեսի՛ս...

Գործ եփող Տէր-պապա մը որ մեծ փորձառութիւն ունի ամուսնական խնդիրներու մասին, հետեւեալ յայտնութիւնը կ'ընէ:

— Ամէն անգամ որ պատրաստ էրիկի մը խօսքը ընեմ, երիտասարդ աղջիկները անփոփոխ կերպով հետեւեալ հարցումը կ'ընեն. —«Ինչպէս է». երիտասարդ այրիները՝ «Ի՞նչ կպատմեան ասոր է». իսկ տարիքնին առած կիները՝ «Շո՛ւտ, ըսէք թէ ո՞ւր է»:

Ցաճախորդը.— Ինչո՞ւ սանկ բթացեր է ածելիդ:

Սափրիչը.— Ես ալ չեմ գիտեր, դուն այս առաւօտ սրած էի, բայց քիչ մը առաջ Գօլանճեանին երեսը ածիլեցի:

Ամբակում թաչկինակը կը գողնէ:

Օր մը, իր գողցուցածին նմանող թաչկինակ մը կը տեսնէ մարդու մը ձեռքը եւ զայն ձերբակալել կուտայ:

Ինդիրը դասի կը յանգի։

Դասատուը կը հարցնէ մեր յիմարին.

— Ինչպէ՞ս կրնաս ապացուցանել թէ թաչկինակը քուկդ է։

— Գոյնէն, ուրիշ թաչկինակներ ալ ունիմ որոնք այդ գոյնը կը կրեն։

— Բայց աւելի բան մը չապացուցուիր, կ'ըսէ դասատուը։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ միեւնոյն գոյնով չատ թաչկինակներ կըրնան գտնուիլ... օրինակի համար՝ ես ալ զրպանս ունիմ թաչկինակ մը ճիշդ այդ գոյնով։

— Ձեմ զարմանար, կ'ըսէ Աբրահամ, արդէն քանի մը հատը մէկանց գողցուցի։

Քաղաքագլխական մը խանութի մը կը մտնէ ձեռքը բաց։

— Ողորմութիւն մը տուէք։

— Բայց դուն կրնաս աշխատիլ, կ'ըսէ խանութպանը, ինչո՞ւ արհեստ մը չես հետեւիր։

— Որովհետեւ ասկէ աղուոր արհեստ մը չգտայ։

Տէրտէր մը այցելութիւնը կ'ընդունի կնոջ մը, որ բաւական դրամ տալով իրեն, կ'ըսէ.

— Տէր հայր, խնդրեմ, պատարագ մը ընէիք։

— Ինչ բանի համար։

— Աստուծմէ խնդրելու համար որ ինծի զաւակ մը շնորհէ։

Տէր պապան դրամը կը վերադարձնէ.

— Պահեցէ՛ք ձեր դրամը կը պատասխանէ, ողորմութիւն չունիմ Աստուծմէ խնդրելու այն տեսակ բաներ՝ զորս ես ինքս կրնամ տալ։

Հանրաւաստ բան էր Վանան վարդ. ի անառակութիւնը, մանաւանդ ադոյ սարիքէն։

Օր մը, Պոխչէճիի պատուկին երկարօրէն կը մեկնէ գայլին ու գառնուկին առակը ու կ'ըսէ.

— Կասկ՛, ապա՛ս, գիտցիր որ անառակութիւնը ազուոր բան չէ... եթէ գառնուկը անառակութիւն ըրած չըլլար՝ գայլը չպիտի ուտէր զինքը։

— Բայց պատուկի՛, կ'առարկէ ապագայ առակագիրը, խելօք կենալով ալ գառնուկը բան մը չպիտի չահէր։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ այն առեն ալ մենք զինքը պիտի ուտէինք։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՄԷՋ ԿԱՅ

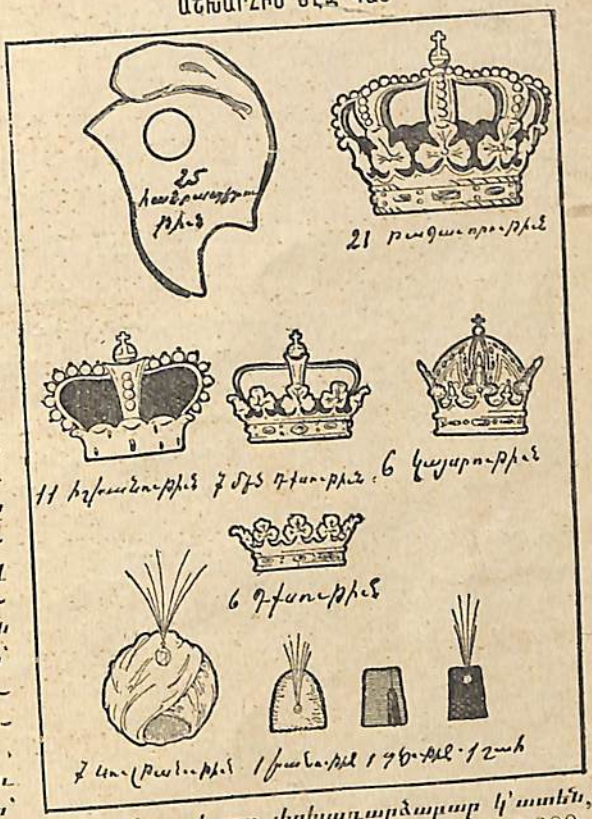

Անգլիական վիճակագրութեան անուանակ մը ամէն տարի լոյս, միջակ և դէպ կիրպով վարուելու առաջնութիւնները ցուցակը կը հրատարակէ։ Վերջերս Լոնտոնի վիճակագրութիւնն ալ լոյս է ընծայած։ Անոնց համեմատութեան և ընկերաքանակներուն խորհրդածութեան յանձնելով։ Առաջնութեան ձգող կիներ՝ 1872, իրենց կինը չէն վախչող այրեր՝ 2371, ամուսնացուցած ամուսիններ՝ 4720, չարաճնակ կոխ ընող ամուսիններ՝ 191,023, ամուսիններ որոնք վիրաւ փախատարձակ կ'ատեն, բայց իրենց առաջնութիւնները չայտնի չեն ըներ՝ 162,300, ամուսիններ, որոնք իրարու նկատմամբ բոլորովին անտարբեր են՝ 510,152, ըստ եւրոպիոյ երջանիկ ամուսիններ՝ 1102, բաղդատաբար երջանիկ ամուսիններ՝ 135, իրապէս երջանիկ ամուսիններ՝ 6։

Դարձեալ Ամերիկա, Բէնսիլվանիոյ մէջ բնակող Սէմ Միւ-

լըր անուն մարդ մը ամբողջ աշխարհի կառավարութիւնը ուղղած է և կ'ըսէ թէ ինք աշխարհի մեծագոյն չատակերն է: Նիւ Yorf Հերլլտի դրածին նայելով, Սէմ Միլլըր մէկ անգամէն, նախաճաշի առեն 144 հատ խաչած հաւկիթ կերած է: Ուրիշ անգամ մըն ալ 50 սանթիմ արժող 48 խոշոր կարկանդակ: վերջին օրերուս, ամերիկեան այս կարկանդակէն 50 հատ և հինգ վառեակ կերեր, ու 4ուկէս լիդր սուրճ խմեր է, բայց խոհարարուհին չարունակեր է ուրիշ պնակներ բերել, այնպէս որ երբ Սէմ իր ճաշը կ'աւարտէ, 50 կարկանդակ, 36 փրրի Ֆուտ, 3 մեծ կարկանդակ և երկու աման բուրեի ևս կ'ուտէ:

Ամերիկայի հագուստի մեծ վաճառականները վերջերս ակած էին գանգատիլ իրենց յաճախորդուհիներէն գիրնալ չհագուիլնուն համար: Նիւ-Եօրքի և Շիկագոյի բարձր դասու տիկինները, իրենց տունը քերել կ'ուտային գլխարկներ, ծանրագին չրջազգեստներ, մուշտակներ որպէսզի իրենց ամուսիններուն կարծիքն ալ առնէին դնելէ առաջ: Յաջորդ օրը ևս կը դարձուէր սա պարզ առարկութիւնով թէ ամուսինը և ոչ մէկուն հաւնած էր:

Շատ չանցած վաճառականները նչմարեցին որ այդ տուա գնումին մերթ կ'ընկերանար երկոյթ մը, հաւաքոյթ մը կամ ո և է մեծ հանդէս մը որոնցմէ մէկուն ներկայ կը գտնուէր խնդրոյ առարկայ եղող յաճախորդուհին: Բարձր դասու տիկինը ներկայ կը գտնուէր, վաճառատուններէ բերուած զանազան առարկաներով պճնուած, և այսպէսով հանդիսականներուն մէջ արձագանգ կուտար իր ճոխ և հազուագիւտ արդուզարդը:

Վաճառականները յուսահատած որոշեցին վերջ մը դնել առը, ու իրենց ապրանքներուն վրայ փակցուցին ցայտուն և անբաժանելի մէյմէկ պիտակ: Անկէ ետքը մէյմէն ալ մէջտեղ չկան այդ նորօրինակ յաճախորդուհիները: Վաճառականները սակայն տեսնելով որ սոսկով յաճախորդներն պիտի փախցընեն, վերցուցին պիտակները, աչք գոցելով անոնց ըրած հնարքին համար:

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱԼՈՒ Է

Երկու կիներ.

— Ասիկա գաղտնիք պիտի մնայ մեր մէջ, հասկցա՞ր:

— Կրնա՞մ ըսածդ Մարիամ հանըմի ալ ըսել:

— Կ'ըլլայ, բայց անոր ալ միւսներուն պատուէրը տո՛ւր:

Սալօնի մը մէջ.

Խիստ տգեղ բայց միւսներուն տեսնն յատկութիւններով օժտուած ամուսնացու աղջկան մը վրայ կը դառնայ խօսքը.

Մէկ բառով, մարդերիտ մըն է, բաւ տիկինին մէկը.

— Կրնայ ըլլալ. ասկէցուց ուրիշ մը, բայց այդ մարդերիտը, չատ գէչ չըլլանակուած է:

Զոքանչը նեղսրտութիւնով կը հարցնէ փեսային որ փսփսալան է:

— Բայց փեսա՛ս, յաճախորդ չունի՞ս դուն.

— Ինչպէ՞ս չէ, սիրկի ղոքանչս, չատ ունիմ, բայց դատ չունին:

Ամբակում տեսնելով որ կշտացած է և դեռ պնակին մէջ բաւական խոշոր միսի կտոր մը կը գտնուի, կ'առնէ ու դըրպանը կը դնէ: Սպասաւորը տեսած էր ասիկա, և առանց բան մը ըսելու կամաց մը թացանը Ամբակումին դրպանին մէջ կը լեցնէ.

Մարմինին վրայ տաքութիւն զգալով, բարկութիւնով մը,

— Ի՞նչ կ'ընես կոր ձօ, անպիտա՛ն:

— Էֆէնտի, թացանը մոռցած էիք և առանց անոր միսը համով չուտուիր:

— Կ'ըսեն թէ այնքան գինով ես եղեր որ երբ անուն հարցուցեր են, չես կրցած պատասխանել:

— Շատ լաւ կը յիշեմ անունս, ես'ր դատաւոր, անունս Բիթօլաթովաքի Նաբուզոդոնոսոր է:

— Ապա՛ես... գինով չնկատուիր մարդ մը որ այս անունը միտքը կրցած է պահել:

— Տօքթէօ՛ր, առաւօթուս մէջ կ'ըզգամ բան մը որ կ'ինձ-նայ և կը բարձրանայ, և վերջապէս կը չարունակէ դէպ բարձրանալ և իջնալ...:

= Վերելակ(ascenseur) մը կլլած չըլլա՜ս, մա՛րդ Աստուծոյ:

Հարուստի մը յուղարկաւորութեան միջոցին, տեսայ մեր պարոն Ամբակումը որ կը հեծկլտար դառնապէս:

— Ինչո՞ւ կուլաս հարցուցի, մեռնողը աղգականդ է արդեօք:

= Ո՛չ, անա թէ ինչո՞ւ կուլամ արդէն:

Ամբակումի երբեմն չափազանց խելացի կ'երեւայ:

Անգամ մը իր ատամներէն մէկը իրեն կ'ուզէ նամակ մը զարհուրելի թշնամանքներով, ազատա հայհոյներով լեցուն: Ամբակում միւսա՛ս մը կ'առնէ ձեռքը, նամակին վրայի հասցէն և տակի սառպրութիւնը կարկով կը տեղափոխէ, սառպրութիւնը հասցէին տեղ փակցնելով և հասցէն ալ, փոխադարձաբար, սառպրութեան տեղ:

Ամբակումի պահարանի մը մէջ դնելով թշնամիին կը զրկէ նոյն նամակը:

Ամբակումի՝ ինքզինքը կը գովէ բարեկամի մը.

— Վախ ըսուած բանը չեմ պիտցած լնաւ, բայց կայ բան մը որ մտերս կը ցցուեցնէ գլխուս վրայ:

= Ինչ

— Քօմէթիկը:

— Ինչ, Իզմիրէն կուգաս և չե՞ս կզոզուաներ:

— Որովհետեւ կզոզուանալու դէմ անվրէպ դեղ մը ունէի:

— Ի՞նչ դեղ:

— Ամէն անգամ որ աւազակ մը անոնցի՝ վերարկուս հակառակ կողմէն հագնելով մուբայկանի պէս ձեռքս կը բռնայի:

— Անանկ որ...

— Անանկ որ փոխանակ անոնցմէ կզոզուանալու՝ ես զանոնք կզոզացնի:

— Ի՞նչ է նշանաւոր մտածումն:

— Ամուսնութեան երկաթեայ շղթային առաջին օղակը:

ՏՐԻՊՈԼԻՍԸ՝ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

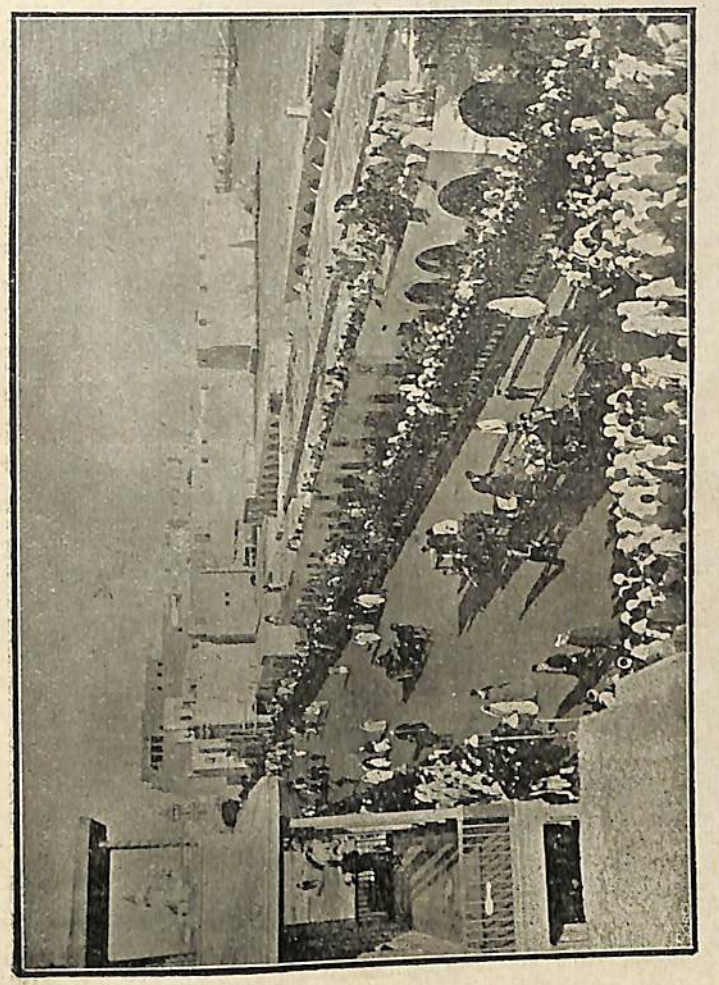

Փողոց մը Տրիպոլիսի

Սֆինքս մը

Պատմական հարք

Սրճատուն մը անցատարը

Գիւղ մը

Ս.Ցապաս տանուղ ճամբան

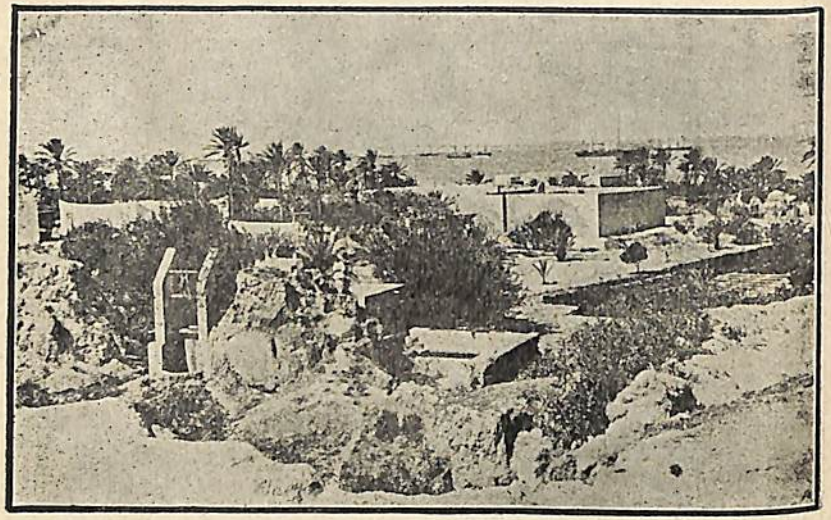

Ս.Ցկիւս մը՝ ծովեզերքին մօս

Ս.Ցձրեւէն գոյացած ձոր մը

Ս.Ցձրեւէն գոյացած աւազան

Ֆաուցոյցկի ասցարակը

ՊԷԹՍԻ ՀԸԼԻ ՀԱՐՍՆԻՔԸ

Նիւ Ինկլէնտի կանխագոյն օրերուն մէջ գործածուած դրամը Եւրոպայէն կը բերուէր։ Սակայն Անգլիայէն բերուած ապիկ եւ արծաթէ դրամները ամենէն առատ էին. երբեմն կրնար տեսնուիլ տպլուց մը կամ աւելի փոքր արժէք ունեցող դրամ մը, որ Սպանիոյ կամ Փորթուկալի մէջ չհնուած էր։ Գալով թղթադրամներուն կամ պանքնոթներուն՝ ոչ մէկը անոնց վրայ տեղեկութիւն ունէր։

Դրամը այնքան հազուագիւտ էր որ ժողովուրդը յաճախ ստիպուած էր ծախելու կամ գնելու տեղ՝ փոխանակել։ Այսինքն եթէ օրինակ մը ետrsա մը չէր գտնուեր գնել ուզէր, նախ անկա պիտի կրնար փոխանակել կոշիկ մը լեցուն պտուղով կամ բանջարեղէնով, եւ եթէ ապրանքատան մը ուզէր գոյգ մը կօշիկ գնել պէտք էր որ եղան մը կաշին տար գայն ստանալու համար, եթէ անկա պէտք ունենար գամերու, կրնար փոխանակել զանոնք գեղանկարներով։ Շատ մը տեղեր բաւական դրամ չկար կղերականներուն ամսականները վճարելու համար, այնպէս որ անոնք ստիպուած էին ոսկիի եւ արծաթի տեղ առնել՝ ձուկ, եղիպտացորեն, փայտ եւ ուրիշ բան որ ժողովուրդը կրնար տալ։

Երբ բնակչութիւնը աւելի բազմացաւ, եւ վաճառականութիւնը աւելի տարածուեցաւ դրամի պէտքը շատ մը անպատեհութիւններու պատճառ եղաւ։

Վերջապէս գաղութին ընդհանուր ատեանը օրէնք մը հաստատեց որ կը տրամադրէր տպածաթէ փոքր դրամներու՝ շիլինգներու, վեց բենճինգներու, երեք բենճինգներու կարգիլը։ Անոնք Ռէյթին Ճօն Հըլը գաղութին փոխերթպետ, անուանեցին եւ դրամատառութեան բացարձակ իրաւունքը տուին անոր։ Ուշադրութեան արժանի է նաեւ որ չհնուած իւրաքանչիւր քսան շիլինգէն մէկը կ՚ընէ պիտի ատենար իբր իր գործին վարձատրութիւն։

Սրդ գաղութին բոլոր հին արծաթները ժողովուեցան եւ տարուեցան Հըլլի փոքրանոցը։ Ծռած արծաթէ տուփեր, ատամնաներ, ճարմանդներ, կոտրած դգալներ, հին սուրի եւ թախակներ եւ ուրիշ շատ տեսակ թանկագին արժէքաւոր առարկաներ խառն ի խուռն կը նետուէին հալոցին մէջ։ Բայց արծաթին մեծագոյն մասը կը բաղկանար հարաւային Ամերիկէի հանքերէն բերուած ձոյկերէն զոր Անգլիացի ծովահէններ գրա-

ւած էին Սալեմիացիներէն և բերած էին Մասաչուզէթ։ Այս բոլոր հին և նոր արձաթները դրամի վերածուեցան, և արդիւնքը եղաւ փայլուն շիլինգներու, վեց բեննիներու և երեք բեննիներու անագին գումար մը։ Իւրաքանչիւրը իր մէկ կողմին վրայ կը կրէր 1652 թուականը և մայրիի ծառ մը՝ միւսին վրայ. այնպէս որ դրամները մայրիի շիլինգներ կը կոչուէին։ Երբ ընդհանուր տեսանին անդամները տեսան որ անագին թիւով դրամ կոխուած էր, և յիշեցին թէ իւրաքանչիւր քսան շիլինգէն մէկը ձօն Հըլի դրպանը կը մտնէր, սկսան խորհիլ որ փողերապետը սակարկութեան լաւագոյն բաժինը կ'ստանար։ Այնուամենայնիւ անագին գումար մը, եթէ անիկա հրաժարէր իր քանկերտ շիլինգի պահանջքէն։ Բայց ձօն Հըլ յայտարարեց որ ինք դոհ էր նախկին կարգադրութենէն։

Որովհետեւ քանի մը տարիներու մէջ իր դրամի պարկերը և հաստատուն արկղը կը յորդէին մայրիի շիլինգներով։

Այս հարուստ փողերապետը աղջիկ մը ունէր, որուն անունը չեմ գիտեր, բայց պատմութիւնը դիւրացնելու համար զայն պիտի անուանեմ Պէթսի։ Այս օրիորդը գեղեցիկ, զուարթ աղջիկ մըն էր, և մեր օրերուն նրբակազմ օրիորդներուն չէր նմաներ։ Անիկա մնած էր թիմի քաղցրաբէնիով, հնդկական կարկանդակներով, և գաղութին աղջիկներուն պէս ան ալ կլորիկ թոմթոշիկ աղջիկ մը եղած էր։ Այս կլորիկ, կարմրագեմ օրիորդ Պէթսիին՝ Սամուէլ Սուէլ անուն ազնուական երիտասարդ մը սիրահարեցաւ. եկեղեցիի անդամ և դործի մէջ աչքոյժ էր. փողերապետը երբեք առարկութիւն չըբաւ, աղջիկը անոր տալու համար։ «Այո՛, դուն կրնաս առնել զայն», բսաւ հայրը կոշտ ձեւովը, «բայց բաւական ծանր բեռ մը պիտի գտնես զայն»։

Հարսնիքի օրը ենթադրեցէք ձօն Հըլը հագած սալօրտոդն վերարկու մը որուն կոճակները մայրիի շիլինգներէ շինուած էին, իսկ բաճկոնին կոճակները վեց բեննիներ էին, և իր կարճ տափատին ծոծկի մասը ճարմանդուած էր արծաթէ երեք բեննիներով։ Այսպէս հագուած, անիկա մեծավայելչութեամբ բաղմեցաւ խոշոր բազկաթոռին մէջ որ մանաւանդ պէս իր հանգստութեան համար Օլտ Ինկլէնտէն բերուած էր։ Սենեակին մէկ կողմը նստած էր Օր. Պէթսի որ կասկարմիր եղած էր, և կը նմանէր գեղաբոյրով բէնսի մը կամ խոշոր կարմիր խնձորի մը։ Հոն էր նաև փեսան, հագած ծիրանագոյն վերարկու մը և ոսկեժանեակ բաճկոն մը։ Իր մազերը կարճ կտրուած էին, որովհետեւ քաղաքական էնտիքօթ արդիլած

էր այն տեսն ո և է մէկու իր ականջներէն վար մազ ունենալ։ Բայց անիկա չատ գեղանձնաւոր երիտասարդ մըն էր, ինչպէս կը խորհէին բոլոր հարսնեւորները և մանաւանդ Օր. Պէթսի։

Երբ հարսանեկան արարողութիւնը վերջացաւ, ձօն Հըլ բան մը փսփսաց իր ծառաներէն երկուքին, որոնք անմիջապէս դուրս ելան, և չուտ մը վերադարձան ներս քաշելով խոշոր նժար մը։ Անիկա այնքան անագին էր որ՝ մեծ վաճառականներ կը գործածէին խոշոր ապրանքներ կշռելու համար, և բաւական խոշոր ապրանք մը պիտի կշռուէր հիմա անոր մէջ։

«Պէթսի՛, աղջի՛կս», բսաւ փողերապետը, «մտի՛ր այս նժարներէն մէկուն մէջ»։ Օր. Պէթսի, կամ Տիկին Սուէլ, ինչպէս որ կ'ուզէք, — հրամայուածին պէս ըրաւ, հլու աղուոր մը պէս առանց ինչո՞ւ կամ ինչ բանի համար հարցուփոյն։

«Հիմա», յարեց ձօն Հըլ իր ծառաներուն, «հոս բերէ՛ք սա արկղը։ Արկղը զոր փողերապետը մատնանշած էր, խոշոր, քառակուսի, երկաթապատ, կաղնեայ մնուկ մըն էր, որուն մէջ չորս-հինգ աղաքներ կրնային պահուըտուք խաղալ։ Ծառաները իրենց բոլոր ուժովը աշխատեցան, բայց չկրցան վերցնել այս անհեթեթ պահարանը, և վերջապէս ստիպուած էին տախտակամածին վրայէն քաշելով բերել։ Ձօն Հըլ խոյզ բանալի մը հանեց իր մէջքի գօտիէն, բացաւ արկղը, և վերցուց անոր ստակին կափարիչը։ Անիկա մինչեւ բերանը լեցուած էր նոր կոխուած մայրիի փայլուն շիլինգներով։ Սամուէլ Սուէլ սկսաւ խորհիլ թէ իր անունը կրցած էր տիրանալ Մասաչուզէթի գանձատունին բոլոր դրամներուն։ Բայց անոնք փողերապետին դրամատուութենէն ինկած արդար բաժինն էին։

Յետոյ, փողերապետին մէկ հրամանին վրայ, ծառաները, սկսան ափ ափ շիլինգներ լեցնել նժարին մէկ աչքին մէջ, մինչ Օր. Պէթսի միւսին մէջ կը մնար. շիլինգները կը հոսէին, մինչեւ որ թոմթոշիկ և ծանր, ինչպէս կը հոսէին չարուշտակ, մինչեւ որ թոմթոշիկ և ծանր, ինչպէս էր, օրիորդը տախտակամածին մակարդակէն վերցուցին։

«Ինծի նայէ՛, Սուէլ տղաս», գոչեց ազնիւ փողերապետը, «ա՛ռ այս շիլինգները իրր իմ աղջկանս օժիտ։ Բայց միաքդ պահէ՛ որ աշխարհ կին իր ծանրութեամբը արծաթ չարժէր...»։

Թարգմ.

Մանուկ Թ. Չիլինկիրեան

NATHANIEL HAWTHORNE.

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Կարծուածէն չատ աւելի են ծովային ազէտները։ Այն օրէն որ ինքնաշարժ կառքերը գոյութիւն ունին, ամէն վայրկեան քաղաքներուն և մեծ ճամբաներուն վրայ տեղի ունեցած վատնդները անպակաս են։

1909ի անգութ վիճակագրութիւնը ձեր աչքերուն առջեւ պիտի պարզէ այն սոսկալի վատնդները որոնք կը ծածկուին ծովուն խորհրդաւոր ալիքներուն մէջ։ 365 օրերու տեւողութեան մէջ ոյն, 634 նաւեր կորսուած են և 5612 նաւեր ծանր արկածներ ունեցած։ Համագումար, — ազէկ միտքերնիդ պահեցէք 6,977 նաւ, այնպէս որ օրական 19 դէպք պատահած կ'ըլլայ։ Ազէտքներուն գլխաւոր պատճառները փոթորիկն առաջ չի գար, այլ ընդհարումներէ 1909ի մէջ, 2019 ընդհարումներ տեղի ունեցած են։ Ընկղմած նաւերուն 34ը կորսուած են առանց թերթերուն կողմէ յիշատակուելու։

Մամուկը սակաւապետութեան կողմէ՝ ուղղը կը գերազանցէ։ Ամբողջ տարի մը առանց որ և է մնուդ առնելու կրնայ ապրիլ ան։

ՉԻՆԱԿԱՆ ՈՏՔԵՐ

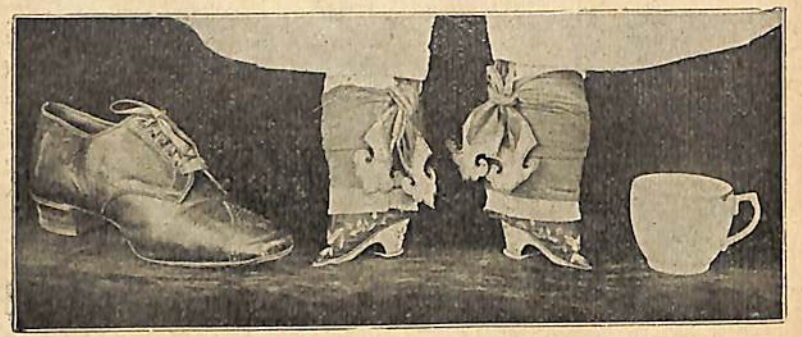

Հայուհիներ, երէ կ'ուզէք ոտքերնիդ փոքրցնել, Չինաստան գացէք

ԳԵՐՄԱՆ ԾԻԾԱՂ

Տանտիկինը (աղքատին)։ — Սկզբունքս է ողորմութիւն չտալ։ Ձեզի սակայն ընելիք գործ մը կրնամ տալ։

Աղոխատը։ — Ո՛հ, չնորհալի տիկի՛ն, ո՛րքան պիտի ուզէի աշխատիլ։ աշխատասիրութիւնը արդէն էն մեծ հաճոյքս է։ բայց դիտէ՞ք, սուգի մէջ գտնուելուս պատճառաւ, չեմ ուզեր ո և է հաճոյքի մասնակցիլ։

⊠

Ճաշարանին մէջ։

Ցաճախորդը (սպասաւորը կանչելով) Սա ի՞նչ է, տափաւոր կոճակ մը եղաւ մէջէն։

Սպասաւորը։ — Ի՛նչ, կ'ուզէիք որ տափասալ միասի՞ն տայինք։

⊠

Ճաշարանին մէջ։

Ցաճախորդը (սպասաւորին)։ — Ապուրին մէջէն սեւ մազ մը եկաւ։

Սպասաւորը (պաղարիւնութիւնով)։— Պարո՛ն, յանցանքը իմս չէ, խարտեաշ մազերով խոհարարը չ'ուզեր մնալ հոս։

⊠

Երկու բարեկամներու մէջեւ։

— Կինս չատ հոգ կը տանի ինձի։ իրիկուններն տուն գալուս նոյն իսկ կօշիկներս կը հանէ։

— Երբ գործէդ յոգնած վերադառնաս, այնպէս չէ՞։

— Ո՛չ, դուրս ելլելու պարագային։

⊠

Երկու կարելիութիւններ։

— Այո՛, սիրելի բարեկամ, այդ կինը յուսահատեցուց զիս։

— Մերժո՞ց քեզ թէ ոչ առնուացաւ հետդ։

⊠

Երկու բարեկամներ Պերլինի մէջ ճաշարան մը կը մտնեն և սեղաններուն վրայ աղ, պղպեղ և այլն չտեսնելով, զարմացած սպասաւորէն այս մասին բացատրութիւն կը խնդրեն։

— Օ՛հ, կը բացատրէ սպասաւորը, այդ բաները չատոնց վերցուցինք մեր սեղաններուն վրայէն, տաքերու կրճատատկումի պատճառով։

Երկու բարեկամները իրարու երես կը նային և սեղանի մը առջեւ նստելէ վերջ անոնցմէ մէկը սպասաւորին դառնալով.

—Շատ լաւ, բայց երկու քօթլէդ կրնաք մեզի ապպրել, այնպէս չէ՞:

— Անշուշտ, կը պատասխանէ սպասաւորը և կայծակի արագութեամբ դէպի խոհանոց կը սուրայ:

Քառորդ մը վերջ քօթլէթները կը բերուին: Միսը սակայն բոլորովին անլի ըլլալով, անոնցմէ մէկը սպասաւորը կը կանչէ և կ'ըսէ.

— Այս միսը չուտուիր, բոլորովին անլի է, խնդրեմ քիչ մը աղ բերէ՛ք:

— Հրամմեցէ՛ք, կը պատասխանէ սպասաւորը, և ձեռքը բանդալօնին աջ կողմի դրպանը խոթելով, ափ մը աղ դուրս կը հանէ և միսի կտորներուն վրայ կը ցանէ:

— Քիչ մըն ալ պղպեղ, կ'աւելցնէ առաջինը:

— Հրամմեցէ՛ք, կը պատասխանէ սպասաւորը, և ձեռքը բանդալօնին ձախ կողմի դրպանը խոթելով ափ մը պղպեղ դուրս կը հանէ և քօթլէթներուն վրայ կը ցանէ:

Երկրորդ անձը, որ բոլորովին լուռ կը դիտէր այս ամէնքը, իր բարեկամին դառնալով ցած ձայնով կ'ըսէ.

— Աստուածդ սիրես, չելլաս մանաւանդ (հարթակ) ալ ուզես, թող ան ալ պակաս ըլլայ...:

ՔԱԼԻՆՕ - ՄՐՄԸՐԵԱՆ

— Ի՞նչ տարբերութիւն կայ կը հարցնէր Մրմըրեան մեր սրամիտ դրագէտներէն մէկուն, աղուոր աղջկան մը տոտիկներուն և Աստուածաշունչին մէջև:

— Բնաւ տարբերութիւն չի կայ կը պատասխանէ մեր հայ Քալինօն:

—Ինչէ՞ն դիտես.

—Տարբերութիւն չի կրնար գտնուիլ, որովհետև այդ տոտիկները և Աստուածաշունչը տեսնելուդ պէս անպատճառ երեւակայութիւնդ դէպի վեր կը բարձրանայ:

Tête de Մրմըրեան:

ՍԻՐԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱՏԻՊ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Երիտասարդ մը նշանուած ըլլալով, կը փափաքի իր նշանածուհիին նուէր մը ընել: Եւ սակայն, ինք՝ իր ինչ նուիրելիքը չգիտնալով, քրոջը կը յանձնարարէ որ այս առթիւ յարմար բան մը գնէ: Այս վերջինը վաճառատուն մը կ'երթայ և զոյգ մը ձեռնոց ու զոյգ մը անդրավարտիք կը գնէ, տարբեր ծրարներ չունենալ տալով զանոնք:

Երիտասարդին մէկ սխալովը, սակայն, փոքր ծրարները իրարու հետ կը փոխանակուին. և նշանած աղջիկը անդրավարտիքին ծրարին հետ հետևեալ նամակը կ'առանայ:

Սիրելի սիրուհի՛ս,

Նամակիս հետ կ'առանաս նաև սիրոյս և պաշտամունքս փոքր մէկ նշանը: Ցուսամ հագած առնդ, ուրիշ ձեռքեր պիտի չչօչափեն զանոնք: Եւ սակայն, չատ յիմար փափաք մըն է այս, որովհետև, հարիւրաւոր ուրիշ աչքեր պիտի տեսնեն և հարիւրաւոր ուրիշ ձեռքեր պիտի չօչափեն: Ամենէն փոքր թիւը գնեցի, և եթէ տակաւին մէծ գան, կրնաս կտրել տալ: Մտդրեմ, ամէն անգամ որ միտքդ ըլլանք, միշտ հագի՛ր, որպէսզի աչքերուս առջեւ ունենամ: Բայց ըսած ինծի, որ ամիսը անգամ մը մաքրել տալու ես, որովհետև չատ երիտասարդ պարոններ աղտոտ ձեռքեր ունին: Պէնզինով կրնաս մաքրել. ես ալ արդէն իմիններս պէնզինով կը մաքրեմ: Շատ զգոյշ եղի՛ր, որպէսզի չերթլես: Դիզին բիծերը քլօրով կրնաս հեռացնել: Միշտ կոճկուած հագիր, հակառակ պարագաներուն չեն նստիր: Նայէ՛ որ տեղ մը չգլես և հեն չմոռնաս: Ամէն անգամ, հագնելէդ առաջ, մէջը ուժով մը փչէ:

Բարեւներ՝ եւ համբոյրներ

հաւատարիմ

ՎԱՀՐԱՄԱՊ

ՁՈՒԱՐԹ ՆՕԹԵՐ

— Ա՛ռ, խո՛ղճ մարդ, ուրիշ մանր դրամ չունիմ։ Բայց ըսէ՛ նախ ինծի, ինչպէ՞ս եղաւ որ այսքան թշուառացար ազքատացար։

= Ախ, աղնի՛ւ սիկի՛ն, ասոր անոր ձեզի պէս չատ դրամ բաժնելով։

⊠

— Այդ տարիքիդ մէջ, տղա՛ս, այս դրամապանակը դողնալով երկիւղ մը չունեցա՞ր։

= Ինչպէ՞ս չէ, տէ՛ր դաւաւոր, վախցայ որ...պարապ կ'ըլլայ ան։

⊠

Մեր թափթըփած, անճոռնի վրայ դլուխով բանաստեղծները մէկը օր մը սիկին Բ.ի ներկայացուցի։ Տիկինը անտարբերօրէն, և աւանդ... չարամտութեան.

— Սո՞յդ է ուրեմն, պարո՛ն, որ այնքան զգայուն աղուոր տողերուն հեղինակը դո՛ւք էք։

⊠

Տիկին Սատանեան՝ նոր ապաւէնին.

— Գիտցած կո՛ւր որ չատ դիւրին ծառայութիւն մը չէ...

= Հոգ չէ՛, սիկի՛ն, գեղես մէջ հօրը կովը մէկէն կը պահէի...։

⊠

Ամուսինի կողմ։

— Անամո՛թ, երդուընցար մինչեւ կեանքիդ վերջը գիս սիրել...

= Երդուընցայ, բայց որո՞ւն միտքէն կ'անցնէր որ այսքան պիտի ապրիս։

⊠

— Ասիկա կարեւորութիւն չունի իրեն համար, սիրելիս՛. կինը կը խաբէ եղեր գինքը. ա՜հ, անօրինակ բան մը չէ ապահովաբար։

= Կը հասկնա՛մ միտքդ, պիտի ըսես որ Պոլիսը նոյնիսկ ունի իր... ոսկեղջիւրը...։

⊠

Ալամարձ կին մը՝ իր սիրականին.

— Հաւատա՛ որ չկասկածիր խակ։ Երէկ իրիկուն կ'ըսէը քեզի համար թէ այնքան ագեղ. այնքան ապուշ է որ կինեռուն հաճելի չի կրնար ըլլալ։

⊠

Փեսան ապշահար կը դիտէ իր զոքանչը, որ կարմիր քթով, փքած, դիւային տգեղ արարած մըն է։

—Ինչ կեցեր ես կը նայիս, մա՛րդ Աստուծոյ։

=Կը խորհիմ թէ արդեօք կրնա՞ս պիտի նամանի օր մը քեզի։

⊠

Կինը.

— Շատ վատահ եմ որ կ'ուզես հասկնալ թէ քու բացակայութիւնդ քեզի խաբած եմ։

Ամուսինը.

=Բնա՛ւ, կ'ուզեմ միայն հասկնալ թէ որո՞ւ հետ...։

⊠

—Ինչ պիտի ըսէր մայրդ, սիրելի՛ս, եթէ գիտնար որ ինծի հետ ես.

= Պիտի ըսէր. — «Զանա՛ չատ դրամով դաւնալ»։

⊠

— Տեսանիք ինչ տեսար Զուիցերիա։

= Ոչի՛նչ. լեռները կը ձգէին որ բան մը տեսնէի։

⊠

— Լա՛ւ, Սպասիէ՛լ, ենթադրենք որ Ծօնսիէի կուօ լօն դուն չտեսնես, ինչ պիտի ընես նայինք։

= Պիտի սկսիմ նախ մէկիկ մէկիկ ոսկիները կշռել, որպէսզի պակաս չըլլան։

⊠

— Դուք սիկին Մեղրոսեա՞ն էք։

= Ո՛չ, պարո՛ն, անոր քոյրն եմ։

— Վրանիդ բան մը կայ անկէ վերջապէս։

= Այո՛... մուշտակը։

⊠

Նշանաւոր դրագէտ մը անկողինին վրայ փռուած էր կէս քուն, կէս արթուն, երբ կղզիանքի ձայն մը յանկարծ անհանգիստ կինն լուսթիւնը ազմկեց։ Գոլ մը մտաւ ներս և իր զգլոցները սկսաւ խուզարկել։

Վայրկեանը սպառնական էր։ Հեղինակը անմիջապէս ակը-

սաւ խնդալ։ Դռդը կարծելով որ պիտի բանուի՝ կէս ձգելով իր գործը ուզեց կծիկը դնել։ Այս անգամ պրպէտը աւելի ուժգնօրէն ծիծաղեցաւ։

— Ինչո՞ւ կը խնդաս, պռաւոյ դռդը, ըՀնչ կայ տեսնեմ։

= Ինչո՞ւ չի խնդամ, ապո՛ւշ արարած։ Գիշերը եկեր ես գլբոցիս մէջ դրամ փնտռելու կեղծ բանալիով մը, մինչդեռ ես ցերեկը իրական բանալիով բան մը չեմ գտներ։

⊠

Զարուհի սեղանին վրայ կը չտտախօսէ։

— Եթէ բերանդ անգամ մըն ալ բանաս, փղդդ պիտի ներեմ քեզ, դիտցած ըլլաս, կ'ըսէ անոր մայրը։

= Կարծեմ Աստուած երկու բերան չէ տուեր մէկը ուտելու յատկացնելու համար։

⊠

Գիւղացի մը իր դրացիին դուռը կը չալէ գիշեր ատեն։

— Ղուկաս աղբա՛ր, կը քնանա՞ս։

= Ինչ կայ որ։

— Բանի մը դրուչի պէտք ունէի sk, կ'ուզէի որ փոխ տայիր։

= Սխալեցայ, կը քնանամ։

⊠

— Ինչո՞ւ չես ամուսնանար։

= Նպատակ չունիմ դերի ըլլալու։

— Ինծի պէս դուն ալ ամուսնացի՛ր անուշ, քաղցրաբարոյ, առնտիկին կնոջ մը հետ։

= Սպասեմ ուրեմն որ կինդ այրի ըլլայ։

Կ'ՈՒԶԷ՞Ք ԽՆԴԱԼ

Պր. Աբիսողոմ Կուկուկեան այնքան սուտ կը խօսէր, այնքան որ բարեկամները ամէնքն ալ երեսին կը զարնէին իր թերութիւնը։ Սակայն ձեռքը չէր, պարզ ունակութիւն մը, որմէ վազ անցնելու համար չատ ուշ մնացած էր։ Պր. Կուկուկեան արդէն երեսուն աչունները իրենց երկիրը ճամբած էր։ Նոյնիսկ անգամ մը ապաստաւորը ցաւելով ըսած թէ, եթէ այդպէս սուտ խօսկը չարունակէր, ալ մէյ մըն ալ իր բանաձեռնարկութիւն տուող մը չպիտի գտնուէր։ Պր. Աբիսողոմ ինքն ալ զգաց այդ մոլութեան ազդեցութիւնը, և իր ապաստաւորին պատուիրեց որ եթէ տեղ մը գտնուած միջոցին սուտ մը խօսի դուրսէն ինք ուժով մը հաղայ, որպէսզի անմիջապէս միտքն իրենց սուտ խօսելը։

Օր մը Պր. Աբիսողոմ Կուկուկեան այցելութեան կ'երթայ իր բարեկամներէն մէկուն տունը, ուր երկար խօսակցութիւնեներէետքը, ներկաներէն մէկը իր այդ օրուան գնած ագարակին վրայ խօսելով կ'ըսէ.

— Ագարակ մը որ տեսողը գիւղ պիտի կարծէ, հինգ հազար կանդուն հող, մեծ տուներ, լիճեր, վերջապէս ամէն ինչ անպակաս։

Պր. Աբիսողոմ ոտքի ելլելով.

— Առջի օր, կ'ըսէ, ես ալ ագարակ մը առի, որուն մինակ երկարութիւնը 10,000 կանդուն էր։ Դեռ խօսքը չվերջացուցած, դուրսէն սոսկալի հաղ մըն է կը փրթի։ Կուկուկեան անմիջապէս կը հասկնայ հաղին նշանակութիւնը ու կ'ուզէ խօսքը փոխել, և տարբեր նիւթի մը կ'անցնի։

Ագարակ գնողը կ'ուզէ տեղեկութիւններ առնել, որպէսզի իրենին հետ բաղդատութիւն մը դնէ։

— Ներողութիւն, կ'ըսէ, ձեր գնած ագարակին երկարութիւնը ըսիք, արդեօք ինչ լայնք ունէր։

Կուկուկեան չուարած.

— Մէկ արշըն, կ'ըսէ։

— Ինչ, երկաթուղիի գիծ չհնելու միտք ունիս։

— Ես, կ'ըսէ Պր. Կուկուկեան, լայնքը երկայնքին չատ ազատ պիտի յարմարցնէի, սակայն ինչ ըսեմ ան չունչանորդին որ դուրսէն հաղայ...։

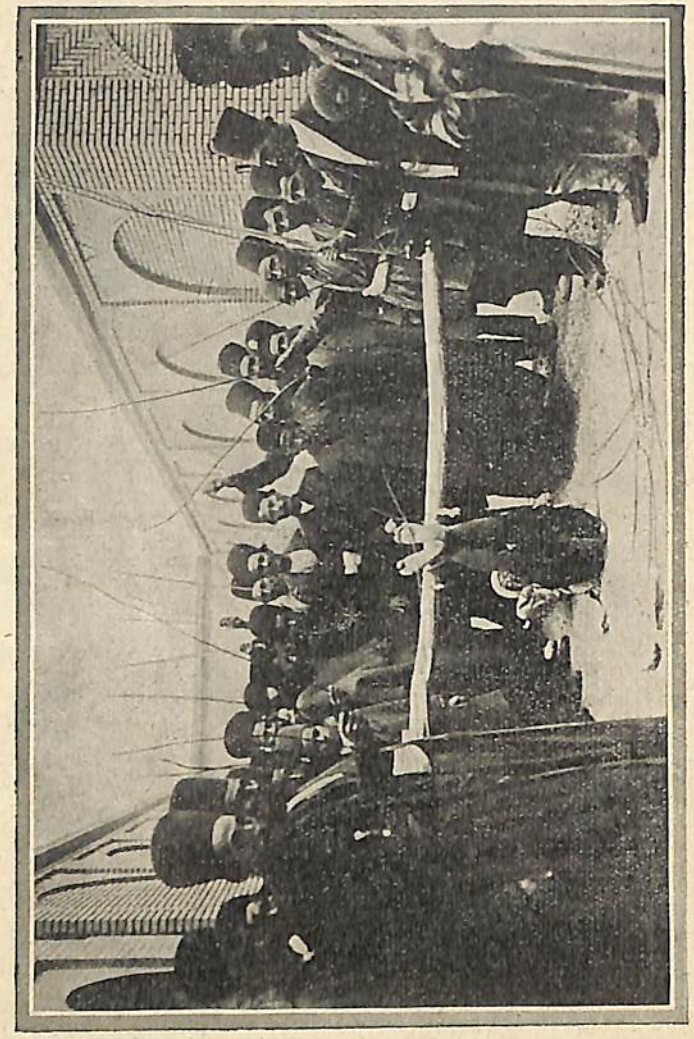

ՀՐԱՊԱՐԱԿՄԱՅԻՆ ՆԱԽԱՏԻՆՔ

Ցանցառութիւնը ինչո՞ւ կը պահպանի Գարակաւսաճի մէջ

Այս ոտանաւորը կը նուաստակեմ ոչ թէ իր գրական արժանիքին համար, այլ իբր իր տեսակին մէջ հետաքրքրական գոչխաղ մը:

Ս.ո. բազմերախտ ուսուցիչս իմ
Պօսքիճ Աճեդրէաս Գաբազեան
ի Զմիւռնիա

Հետեւելով ձեզ, օ՛վ հայր,
ես աշակերտս շնորհատարս,
Զայր ի տղիցս գուն եղի
Հալածական տանել արդ:

Զճոխութիւն մեր լեզուի
Ցոսկեղինիկ դիտեմ գիրդ,
Որոյ խորհուրդ կեցուցիչ
Զսոյն երկնեցին յիմըս սիրս:

Զորդիս սիրուցս Թորգոմիճ
Կոչես մեղմիկ եւ ողոք
Ի տուճ շեղ Միհիւվին,
Գեզ շնորհ ունիմ յիովին:

Զի դու տեր մեր հոգեւոր
Փոյթ մեծ ունիս միշտ զորդւոցդ,
Եւ ցօղ սիրոյ ծրնողիդ
Լրնու ըզսիրս մեր բոլոր:

Դու ըզկրօնիդ մերոց սուրբ
Զաւղին լուսոյ ուսուցեր,
Եւ զոգիս մեր՝ Յիսուսի
Բորբոքեցեր սիրոյ հուրբ:

Դու զմիտս մեր ըզսխեղծ
Ի պիղծ մթոյն զերծուցեր
Լոյս ի գրոց շնորհելով,
Թէ ոչ՝ մեզ բիւր եղուկ եր:

Զբեմ Հերմեսին, հռետորդ,
Ի մեր դպրոց հիմնեցեր,
Եւ զոսկեձոյլըն ճոռին
Ի յերկբերին եդեր մեր:

Իբր զՓեբոս գերկրի մօրս՝
Զուղղոց մեր բիծս ջնջեցեր,
Ի բոլս գրոց Սոփեսից
Նոր ձուլելով զմիսս մեր:

Եւ բզվեհն իսկ Հոմերոս
Մուծիւն ի մեզ ես բնդ ես
Փոյթ եւ եգուեմ ծրնողիդ
Որոց եթեր են տակոս:

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Զոյգ բնդ ոգւոյն Մովսիսի
Զրնեիր բզնիրս Թորգոմիս
Մեզ ուսուցեր, եւ հետոցն
Սիրով դիմել ի յուդիս:

Եւ ի յուսոյ՝ յոր Եւրոպն
Շրեղ եւ ճոխ միտս պնին,
Նոյյ ի միսս որդւոց Ֆոյ
Դու ափոեցեր լիուլի:

Ուսի զեգուես ծրնողիդ
Մեր դրուժեմք ի արտի
Շնորհ ունելով միտս զձիջ
Յերբ ունիցիմք ջերմ ոգի:

1854 ԱՐՄԵՆԱԿ ՍԱՐԳԻՍ Ց. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ

ԱՐՓԻԱՐԻ ՏՕՏԻԵՆ ՕՊԷՐԱՆՏՐԻ ՄԷՋ

ՎԱԵՄ. ԱԲՐԱՀԱՄ ՓԱՇԱ ՔԱՐԱՔԷՀԵԱ

ԾԵՐԱԿՈՒՏԱՑԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՆԱՊԱՊ ՄԸ

ԱՐԲԱՀԱՄ ՓԱՇԱ՝ ՈՐՄՈՐԴ

պէյզոզի իւր ձաւօր ազարակին մէջ

ՋՈՒԱՐԹ ՆՕԹԵՐ

ՋՄԵՌԸ ԵՒ ԾԻԾԵՌՆԱԿԸ

Կ'ուզեմ որ, կ'ըսէր երիտասարդ մը, սիրած մէկ կինս, իր տարուան երեք եղանակները միասին, գարուն, ամառ և աշուն, բայց առաւօտները չեմ սիրեր բնաւ, եթէ երեք անիկա ձմեռ ըլլայ, ես ալ... ձիձեռնակ կ'ըլլամ:

ԺԱՆ ՏԸ ՄԷՕՆԿ

Ժան տը Մէօնկ, նշանաւոր զրագէտը, վէպ մը գրած էր վաղը անուն, որուն մէջ բոլոր կիներն ալ վար կը զարնէր։ Պալատին կիները ուզելով իրենց վրէժը լուծել այս անխիղճ կանկառ վիպասանէն, օր մը գինքը կը բռնեն ու կը պատրաստուին խոշոր գաւազաններով ադէկ մը ծեծել։ Ժան տը Մէօնկ տեսնելով թէ վտանգը անխուսափելի կը դառնայ, կը խնդրէ տիկիններէն որ իրենց մէջ ո՛վ որ աւելի ազնիւ է անոնց ըլայ առաջին հարուածը տուողը։ Տիկինները կը վրանին, ամէն ոք քովինէն երեսը կը դայլ իրմէ տարբեր նախահարձակ մը դտնելու յոյսով ու վարպետորէն զրագէտը անոնց զրազած մէկ վայրկեանէն օգտուելով... կծիկը կը դնէ։

ԱՐԻՍԹԻԲԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Անբարոյական կին մը անամօթաբար Արիսթիբ փիլիսոփային աչքն կը սրդէր թէ իր աշխարհք բերելիք զաւկին հայրը ի՛նք էր։ Սոկրատի աշակերտը հարցուց անոր.

— Եթէ երկար ժամեր վչտա պուբակի մը մէջ պտտելու ելլես, պիտի կրնա՞ս ըսել ինծի թէ ո՞րն է անոնց մէջ ոտքդ խայթողը։

= Բնականաբար ո՛չ, պատասխանեց չուայտուհին։

—Էհ ուրեմն, բաւ փիլիսոփան, ինչո՞ւ այդքան սիրահարներուդ մէջէն ինծի կը վերագրես զաւկիդ հայրութիւնը։

ՄԽԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երեսուն տարեկան փիլիսոփայ մը չատ սիրուն ու երիտասարդ կնոջ մը հետ ամուսնացած էր, ու հակառակ անոր վրայ խենդևնալուն, բնաւ չէր սիրուեր։ Օր մը, փիլիսոփային կը հարցնեն թէ դժբա՞ղդ էր։ Պատասխանեց.— «Կինս ինէ աւելի դժբաղդ է։ Ես միշտ երջանկութիւնն ունիմ դիմացս ունենալու անանկ մէկը զոր չսիրէր բնաւ.»

Ու փիլիսոփան այսպէսով կը մխիթարուէր...։

ԵԶԱԿԱՆ ԳՆՈՒՄ

Աւենօք Անգլիոյ բանտերուն մէջ սովորական էր տեսնել թշուառ մարդիկ, որոնք կեանքին արժամարհանքը մինչև վայրագութիւն կը տանէին։ Դատապարտուածները իրաւունք ունէին իրենց դիակը առաջուց վիրաբոյժներու ծախելու ու դրամը առնելով արբենալու և ցոփութիւններու հետևելու։ Անոնցմէ մէկը՝ անձրի մը ամբաստանութեան տակ, վիրաբոյժ մը կը կանչէ ու երկար սակարկութիւններէ վերջ իր անձին համար մէկ ոսկի կ'ստանայ։ Դրամը առնելուն պէս սակայն ոճրագործը յաղթական քահ քահ մը կը բրցնէ ու երբ վիրաբոյժը զարմացումով առոր պատճառը կը հարցնէ,

— Դուն կը կարծէիր կոր որ պիս պիտի կախեն ու այնպես մարմինիս պիտի սիրաս, կը պատասխանէ, բայց ապո՛ւշ մարդ, գիտցի՛ր որ ողջ ողջ այրուելու դատապարտուած եմ...։

"ՄԵՐ ՏԱՐԵԳՈՅՑԸ,,Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հետեւեալ նամակը ստացած ենք մեր բարեկամ եւ աշխատակից Ա.րամ Պառաւեանէն, որ «Մեր Տարեգոյցը»ի ընթերցողներուն հաճելի անակնկալ մը կ'ընէ հետեւեալ իմաստիպ մրցումը առաջարկելով:

Շարլօթթէնպուրկ, 21 Mars 911.

Խմբագրութիւն "Մեր Տարեգոյցը,,ի

Ներփակ կը ղրկեմ Ձեզի 1912ի Տարեգոյցին համար մրցանակաւոր հանելուկ մը, այս առթիւ իմ կողմէս հետեւեալ երեք մրցանակները յատկացնելով.

Ա.— Պերլինի, Շարլօթթէնպուրկի և Բոցատմի, երեք հոյակապ և գեղակերտ քաղաքներուն միակազմ, մեծադիր և ոսկեզօծ ընդարձակ ու ամբողջական ալպօմը,— իբր առաջին մրցանակ:

Բ.— Երկու օրինակ Պերլինի ընդարձակ և գեղակազմ ալպօմէն,— իբր երկրորդ և երրորդ մրցանակ:

Վ Ա Ղ Ա Ն Ջ Ա Կ Ա Ն

ա, ա, ա, ա, ա, աս, գայ, գե, դես, դօ, ե, ե, եղ, եկ, եաճ, զաճ, զե, զերբ, բա, ի, լա, լե, լի, խաճ, ծա, ծո, կա, կայ, կո, հակ, հի, ղի, մա, մա մալ, մի, մօ, նա, նա, նա, նե, նի, նի, նով, ո, պա, պար, պե, ջուլ, սեղ, սես, սի, սակ, վայր, վե, տա, տա, տա, տե, տուճ, տօ, րա, րամ, րաճ, րար, րե, րեզ, ռբ, ռիր, ռիւ, ռո, ռոտ, ռոճ, ռու, ռու, ռօ, ւա, ւանդ, ւիւ, փառ, փի:

Այս տրուած գիրերէն եւ վանկերէն կազմել հետեւեալ ճշտութիւններ ունեցող 27 բառեր:

1. Հնդկաստանի մէջ քաղաք մը:
2. Ժամանակի շրջան մը:
3. Արաբական ամիս մը:
4. Աշխարհագրական բառ մը:
5. Պոլսահայ տաղանդաւոր գրագէտի մը անունը:
6. Կնոջական հագուստին անհրաժեշտ մէկ մասը:
7. Ոչ-առողջ վիճակ մը:
8. Եւրոպական տէրութիւն մը:
9. Իգական սեռին յատկացուած ածական մը:
10. Քաղաքին մէկ մասը կազմող հողի տարածութիւն մը:
11. Սպանիական քաղաք մը:
12. Առածելու տեղ մը:
13. Ժամանակի բաժանում մը:
14. Պոլսահայ գրագէտի մը ծածկանունը:
15. Եգիպտական հին բագաւոր մը:
16. Մարդու անուն:
17. Ռազմական գործիք մը:
18. Ռուսական քաղաք մը:
19. Կերհարտ Հաուբթմանի գլուխ գործոցներէն մէկը:
20. Տանկասանի մէջ գետ մը:
21. Հիւսուած մազ:
22. Ասիական Թուրքիոյ մէջ քաղաք մը:
23. Քիմիական տարր մը:
24. Ծառի մը անունը:
25. Տեսակ մը ձուկ:
26. Հայ երաժշտագէտ մը:
27. Իգական անուն մը:

Այս 27 բառերը, երբ ճիշտ կազմելէ վերջ, տրուած կարգով իրարու տակ չարունք, անոնց առաջին և վերջին դիրքերը, երկուքն ալ վերեն դէպի վար կարդացուելով, պէտք է տան, Մերուժան Պարսամեանի «Բանաստեղծին Սիրտը» հեղինակութեան մէջ գտնուող զգայուն ոտանաւորներէն մէկուն իրարու յաջորդող երկու գեղեցիկ տողերը։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— Վերի տրուած գիրերուն եւ վանկերուն (ընդամէնը 81 հատ) ամէնքն ալ պէտք է գործածել բառակազմութեան մէջ. ուրիշ խօսքով՝ գիր մը եւ վանկ մը պէտք չէ բացը մնայ:

Ա. Ց. Պառաւեան

ՆԻՒԹԵՐՈՒՆ ՑԱՆԿԸ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ 4
ՕՐԱՑՈՑՑ 5

ՎԻՊԱԿԱՆ. — ԱՐՁԱԿ ԼՕՂԵՐ

Աւազներուն մէջ (Նորավէպ), Տիգրան Արփիարեանէ 18
Ջարդուած Ցուշիկ, Աստուածանէ 28
Փառլիա (Իտալական աւանդավէպ), Հ. Ն. Անդրիկեանէ 29
Հայնրիխ Հայնէէն (Թարգմ.) Մկրտիչ Պարսամեանէ 36
Անգիտակ զոհ մը, Ռոսոլը Սամիկեանէ 38
Գաղափարի Պայքար, Վրթ. Փափազեանէ եւ Լեւոն Մկրտիչեանէ 46
Լիզզէթ (Պերլինի ինկած կեանքէն) Արամ Պառաւեանէ 47
Հէլուան (Արձակ քերթուած), Միհրան Դաւիթեանէ 56
Կեանքի Հակապատկերներ, Մկրտիչ Պարսամեանէ 58
Դաշտանկարներ, Վ. Արսլանեանէ 62
Հայրենիքը, Վահան Յարութիւնեանէ 63
Սպասը (Հէքեաթ), Արիկ Տէր-Միքայէլեանէ 70

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ձմրան արեւը, Մուշեղ Եպիսկոպոսէ 74
Աստուած, Փայլակէ 76
Հողը, Թլկատինցիէ 77
Ի՞նչ կ'արժէր, Յովհաննէս Գազանճեանէ 78
Բանաստեղծութիւններ, Վ. Տ.է
Արուեստագէտի սէրը 80
Մաստուցում 80
Գգուանքները 81
Անօգուտ ղղջումը 81
Իբրեւ քահանայ (Պարզ պատմութիւն մը), Մ. Պ.է 82
Անտառին մէջ, Գ. Ճնճղեանէ 84
Միշտ զգուամ եմ ես, Ա.ս. Խաչիկեանէ 84
Հոգիս ժպտելով, Արս. Յարութիւնեանէ 84
Նաւասարդի յիշատակ, Կորիւն Մկրտիչեանէ 85
Քերթուածները, Անդրանիկ Եսայեանէ
Անուշ աչքերը 86
Հեծկլտուքս 87

Կարապին երգը, Սահակ-Մեսրոպէ 89
Լոյսի գինուորները, Առաքել Երկաթէ 90
Բանաստեղծի համբոյրները 91
C'est ainsi, Կոմս տ'Առմոդէ 93
Ma mort (Թրգմ. Ա. Փանոսեանի), Պետրոս Դուրեանէ 94
Flora, (Թրգմ. Ա. Նաւարեանի), Մերուժան Պարսամեանէ 96

ԳՆՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Փ. Թէրլէմէզեան Խմբագրութիւն 99
Ս. Խաչատուրեան » 99
Բրօֆ. Լևոն Կիւրեղեան » 106
Դաւիթ Դաւիթեան » 109
Շահ-Մուրատեան » 112
Եղիշէ Թօփճեան (Անձն. յիշատակներ), Մկրտիչ Պարսամեանէ 113
Ի՞նչպէս մեռաւ Ալէքսէյեան Սրբազանը, Սակաս Վրդպտ.է 115
Մկրտիչ Սանասարեանց (Կենսագր. դիծեր), Առաքել Աւետիսեանէ 121
Սարգիս Յ. Պալապանեան (Ինքնակենսագրութիւն) 134
Հ. Ֆուրլանի, Խմբագրութիւն 139
Արտաւազդ Մ. Վրդ. Գալէնտէրեան 142
Տօքթ. Լ. Մալխասեան 164

ԿԷՍ-ԳԻՏԱԿԱՆ

Մխքրոպներու կեանքէն, Տօքթ. Ե. Մասիսէ 144
Ռամկագիտական, Յ. Պապիկեանէ 159
Գրալուծութիւն, Մ. Թէրհանեանէ 167

ՀԵՏԱՔՐ. ՎԻՃԱԿԱԳՐ. ԵՐԳԻՁ. ԵԻՆ.

Ալփհաբաքանութիւն 169
Կնոջ Պատիժը, Սրաչեայէ 170
Քիչ մը խնդալու է 171, 175
Հետաքրքրական 173
Պէթսի Հըլլի Տարանէքը, թարգմ. Մ. Թ. Զիլինկիրեանի 183
Վիճակագրական 186
Գերման ծիծաղ 187
Քալինօ-Մրմընեան 188
Սիրային ինքնատիպ նամակ մը 189
Զուարթ նօթեր 190, 199
Կ'ուզէ՞ք խնդալ 193
Առ բազմերախտ ուսուցիչն իմ, Ս. Պալապանեանէ 195

ՄԵՐ ՏԱՐԵՑՈՑՑԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ 202

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐ

Ռ. Սամիկեան (Տօմինօ) 45
Ա. Յ. Պառաւեան 55
Մկրտիչ Պարսամեան 64
Վահան Յարութիւնեան՝ որսորդ 66
Կորիւն Մկրտիչեան 85
Կոմս տ'Արթոդ 92
Փանոս Թէրլէմէզեան 98
Սարգիս Խաչատուրեան 99
Բրօֆ. Լևոն Կիւրեղեան 106
Դաւիթ Դաւիթեան 108
Տիկին Արմէն Օհանեան 110
» » » (տարբեր դերի մէջ) 111
Շահ-Մուրատեան 112
Եղիշէ Թօփճեան 113
Անդրանիկ Վարդանեան 120
Մկրտիչ Սանասարեանց 130
Կարապետ Եղեանց 131
Սարգիս Յ. Պալապանեան 134
Հ. Ֆուրլանի 139
Արտաւազդ Մ. Վրդ. Գալէնտէրեան 142
Տօքթ. Ե. Մասիս 158
Տօքթ. Լ. Մալխասեան 164
Ա. Արփիարեան 196
Արփիարի sosie՝ Օպէրլանի մէջ 197
Աբրահամ փաշա Քարաքէհեա 198

ՆԿԱՐՆԵՐ

Հայ քահանայ, Փ. Թէրլէմէզեանի 100
Էթիւտ » 100
Էթիւտ » 101
Վրէժը, Ս. Խաչատուրեանի 102
Հայուհին » 103
Պէպի լեռները, Վարդան Մախոխեանի 104
Հայուհին, Գէրվանեանի 105

ՋԱՆԱՁԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐ

Օմր տաղաւարը Թիւրէնի յուշահանդէսին մէջ 107
Մխքրոպներ 148
Վիրաբուժ. Գործողութիւն մը Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ 164
Թէլէֆօնը՝ Պարիսիրքարանի մէջ (Ծաղրանկար) 171

Աշխարհիս մէջ կայ — 173
Տրեպոլիսը՝ պատկերներով. Փողոց մը — 177
Անցք մը — 178
Պատմական Տորը — 178
Արմաւենիներու անտառը — 179
Գիւղ մը — 179
Անապատ տանող ճամբան — 180
Անկիւն մը՝ ծովեզերքին մօտ — 180
Անձրեւէն գոյացած ձոր մը — 181
Անձրեւէն գոյացած աւազան — 181
Ժամացոյցին աշտարակը — 186
Զինական ուժեր — 194
Հրապարակային նախատինք — 199
Աբրահամ փաշա՝ որսորդ — 199

ՆԻՒԹԵՐՈՒՆ ՑԱՆԿԸ — 205

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

شركت تجاريه عثمانيه

SOCIÉTÉ COMMERCIALE OTTOMANE

Ա. ՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 100,000 ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՈՍԿԻ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵԼԻ Կ· ՊՈԼԻՍ

Առաջին Հայ Դրամատուն

Գրասենեակները առժամեայ կերպով հաստատուած են

ՍՔԱՄՊՈՒԼ, ՔԱՔԸՐՃԸՕՂԼՈՒ ԽԱՆ

Հայկական սոյն դրամական հաստատութիւնը

Կ'ընէ Փոխանակութիւններ՝ առեւտրական տոմսերու, մուրհակներու, փոխառնակագիրներու, բաժնեթուղթերու, պարտատոմսերու, ապրանքներու եւ բեռնագիրներու վրայ:

Կառայ Չէքեր, վարկագիրներ, փոխառնակագիրներ եւ ներազգական վճարումի հրամաններ՝ ինչպէս Թուրքիոյ, նոյնպէս աշխարհիս բոլոր մասերուն վրայ:

Կը գնէ եւ կը ծախէ ամէն տեսակ բաժնեթուղթեր եւ պարտատոմսեր, թէ՛ մեր եւ թէ բոլոր օսար հիմնարկներու վրայ, ինչպէս եւ օսար դրամներ:

Կը գանձէ եւ կը գեղջէ առեւտրական տոմսեր, մուրհակներ, փոխառնակագիրներ, բաժնեթուղթեր եւ կտրոններ:

Կ'ընդունի դրամական ուտեցներ՝ նպաստաւոր պայմաններով:

Դրամատունս հաստատած է առեւտրական տեղեկութիւններու համար լաւագոյն կերպով կազմակերպուած սպասարկութիւն մը:

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ ՄԵՏՈՒԿ

Խնայողութիւնը մեր համայնքին մէջ բազմապատկելու համար Կ'ընդունի 25 դուրէն սկսելով գումարներ

Դրամատունս կը կատարէ նաեւ, թէ՛ իր հաշուոյն, թէ՛ մասնակցութեամբ եւ թէ ուրիշներու հաշուոյն, ամէն տեսակ արդիւնաբերութիւններու եւ ապրանքներու գնում, վաճառում, փոխանակութիւն, ներածում եւ արտածում:

Կ'ընդունի ներկայացուցչութիւն թէ՛ տեղական եւ թէ օսար տուներու:

Կը կազմէ առեւտրական եւ հարստարարութեսական ընկերութիւններ եւ կը մասնակցի անոնց:

Կ'ընէ հանրօգուտ շինութեանց վերաբերեալ ամէն տեսակ ձեռնարկութիւններ:

ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԱՆԴՐԱՍԼԱՆՏԵԱՆ

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

“ԱԻՍՏՐՕ ԱՄԵՐԻՔԱՆԱ,,

Ց. ՊՈԼԻՍ-ՖԱՔՐԱՍ-ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍ

19 *ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ*

ևաեւ

ՖԱՔՐԱՍ-ՆԻՒ-ԵՕՐՔ 15 *ՕՐՈՒԱՆ՝ ՄԷՋ*

ՄԵԿՆՈՒՄՆԵՐ

Ֆաբրաւէն ամէն երկուշաբթի

Կ. ՊՈԼՄԷՆ ամէն Հինգշաբթի, Ուրբաթ եւ Շաբաթ օրերը ժամը երեկոյեան 5ին (Ը. Ե.)

ԱԻՍՏՐՕ-ԱՄԷՐԻՔԱՆԱ ընկերութեան բոլոր շոգենաւերը օժտուած են արբաց երկու զօրաւոր մեքենաներով ու ամբէլ հեռագրով։ Շոգենաւներուն մէջ կանոնաւոր սպասարկութիւն կատարուելով ճաշերը առատ եւ մխուր են։ Շոգենաւներուն մէջ կան ևաեւ Հայ բժիշկներ եւ ձրի հիւանդացոց։ Ձամբորդներուն ամէն տեսակ խնամք ապահովուած է։ Բաթրասէն թէ՛ մեկնելու եւ թէ փոխադրուելու պահուն ամբողջ ծախքը ընկերութեան կը վերաբերի։ Ուղղակի տոմսակներ կը տրուին Ամերիկայի բոլոր հաւաքներուն համար խիստ նպաստաւոր պայմաններով։ Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալու համար դիմել

Թուրիոյ ընդհանուր գործակալութեան

ԹԷՕՏՈՐ ՔՈՒՐՄՈՒՋԻ

Գալաթիա, Զինկիլի Բրխրըմ խան

ՊԱՐԻ ԴԱՍԵՐ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Պ. ԺՕԶԷՖ ՓՍԱԼԹԻԻ ԿՈՂՄԷ

Անոնք որ կը փափաքին արդիւն հին եւ նոր պարերը՝ մեկ ֆանի դասով, պարի ուսուցիչ Պ. Ժ. Փսալթիի պարզ եւ դիւրին մեթոտին հետեւելով, կրնան շեռկայանալ իր տունը, Բերա, Փօլօներ փողոց, թիւ 8, Պօճ Մարշէին դիմաց։

Տիկիններու եւ օրիորդներու համար դասերը կը տրուին ամեն երկուշաբթի եւ հինգշաբթի կէսօրեն ետքը ժամ 3ին մինչեւ 5։

Պարոններու համար դասընթացքները՝ երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ գիշերը ժամը 8ին մինչեւ 11։

Մասնաւոր դասեր կը տրուին տուներու մէջ եւ իր սրահը

ԱՇՃԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Բոլոր հին դասական հեղինակութիւնները և վիպական հրատարակութիւններու կեդրոնավայրը։

Հասցէ.— Աշճեան գրատուն, Զաքմաքճըլար, կ. Պոլիս։

ԱՐԾԻՒ ԳՐԱՏՈՒՆ

Ո՛չ ոք գժտած մնացած է իր գրենական պիտոյքը Արծիւէն հայթայթելով։ Ռուսահայ հեղինակներու գործերը կրնաք գտնել հոս։ Գրական ամէն տեսակէ գիրքերու ճոխ մթերք։

Հասցէ.— Արծիւ գրատուն, Մարթաճճըլար, կ. Պոլիս։

ԵՍՋՃԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Դպրոցներու միակ բարեկամ գրատունը, ուր կը ծախուին ամէն տեսակ ընտիր գոտապիրքեր։ Անմերկի ազատարկութիւն, արագութիւն մեծագոյն առաւելութիւններն են այս գրատունին։ Դիմեցէ՛ք և՛ պիտի չգոհիք։

Հասցէ.— Ս. Եսայեան, Սուլթան Համամ, Պազարճըլար, 11, կ. Պոլիս։

ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Որ և է գրական, վիպական, բանասանեղծական և դիտական գիրքի կամ գոտապիրքի համար կրնաք դիմել հոն։ Չի մոռնաք թէ մէկ անգամ միայն կը բաւէ տեսական յաճախորդ մը դառնալու համար։ Չի փորձէի՛ք։ Մեծաքանակ զեղչ։

Հասցէ.— Զարդարեան գրատուն, կ. Պոլիս, Զաքմաքճըլար, թիւ 24-26։

ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏՈՒՆ

Ճոխ կեդրոնատեղին ամէն կարգի գիրքերու։ Յաճախորդը անպայման գոհ կը մնայ։ Գրատուն մը՝ ուր երբեք «չկայ»ն չկայ։ Ուղղագրութիւն և ճշդապահութիւն գործնականացած սկզբունքներ են այս գրատունին համար։ Դիմեցէ՛ք և կարելի չէ որ գոհ չի մնաք։

Հասցէ.— Պ. Պալենց, Զաքմաքճըլար, թիւ 20, կ. Պոլիս։

ԲԱՏԻՈՒՄ

ԼԱՄԲԱՐՆԵՐԸ

Որոճք գլխիվայր շրջուած կեռուցով

ՁԵՐՄԱԿ ՓԱՃԼՈՒՆ ԼՈՑՍ ԿՈՒՏԱՆ

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԲԷՔՐՕԼՈՎ ԿԸ ՎԱՌԻՆ

350 Մոմի Զօրութիւն Ունին

ԵԻ 12 ԺԱՄՈՒԱՆ ՄԷՋ

300 տոմ բէդրօլ միայն կ'ապառնեն

ՆԻՓԷԼԷ ԳԵՂԵՑԻԿ ԼԱՄԲԱՐԻ ԳԻՆՆ Է

5 ½ ՕՄՄ. ՈՍԿԻ ԿԱՆԽԻԿ

ԻՍԿ ԲԱՑՕՔԵԱՅ ՏԵՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

6 ՈՍԿԻ

Կոպ, բոմբ, մանշօն, ամաո, ձագար եւ կեռ ամէնէր մէկտեղ

Աբեղեի համար միակ մթերանոց

ԺԱՆ Բ. ԷՄԻՐԶԷ

ԱՏԱԼԷԹ ԹԱՆ ՓՕ-ՕՐԻՐԱԹԻՎԻ ԴԷՄ

ՂԱԼԱԹԻԱ, Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ЗСФСР-Арм.ССР

ԼԱ ՎԻԳԹՈՌԻԱ ՏԸ ՊԵՐԼԷՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՒ ԱՐԿԱԾՆԵՐՈՒ ԳԷՄ

ԵԻՐՈՊԱՅԻ ԱՄԵՆԷՆ ՀՅՈՐ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԷՐ

Հիմնուած 1853 Սեպտեմբեր 26ին

ՈՒՂՂԱԿԻ ԳԵՐՄԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

	Ֆրանկ
1908ի վերջին, կեանքի ապահովագր. գումար	2,387,948,927
Ամբողջական գոյք	1,007,704,364
1908ի մանվճր.ճեռ եւ տկս ե գոյացած ընդհ. հայր.	197.350,892
Ապահովագրեալներու տուելիք ընդհ.	207.844,638

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

իաոն ապահովագրութիւն առանց բժշկական ըննութեան

Միակ մասնավճարով մը ապահովագրութիւն՝ օգնեալի եւ օգնկատուի արկածներու դէմ ամբողջ կեանքի տեւողութեան:

Ձափաւոր մասնավճարի մը փոխարէն անգին առաւելութիւններ կուտայ նոր բոլիսը:

Ընդհանուր Գործակալ: Մ. Ֆ. ՔՕՀՆ

Նորատունկեան խան, Թիւ 6—10 ԿԱԼԱԹԱ.

ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կարին	Տիգրան Բուտեան
Երզնկայ	Համբարձում Պալեան
Տրապիզոն	Պետրոս Տէր Բարսեղեան
Սամսոն	Հէքիմեան որդի
Աղն. Պոլիս	Ժան Սէրքէեան
Պրուսա	Մահսուս Ջաւրճեան
Ատանա	Մ. Սիւզմէճեան
Թրիպոլի	Սիրական Գլրճեան
Ինեպոլի	Գարագաշեան Որդի

ՆՈՐՈՒԹԵՐՈՒ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԹԻՐԻՆԿ

Ղ. Ա. Լ. Ա. Թ Ի Ա.

ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ

Այրերու, կիներու եւ տղաքներու համար

ԱՄԷՆ ՕՐ ՆՈՐ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐ

Կօշիկի, ճերմակեղէնի, գլխարկներու, փողկապներու, ձեռնոցներու, գօտիներու, հովանոցներու, ծածկոցներու, գուլպաներու

ՄԱՍՆԱՒԱԺԻՆՆԵՐ

ՃԱՄՓՈՐԴՈՒԹԵԱՆ, ՍՊՕՌԻ ԵՒ ԼԻՒՔՈՒԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

ՊՈՀԱՐԵՂԷՆՆԵՐ, ԾԱՄԱՑՈՒՑՆԵՐ, ԱՆՆՈՑՆԵՐ

ՆՈՐԱՄԻՆԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ, ՔՕՐՍԷՆԵՐ, ԿԻՆՆԵՐՈՒ ՃԵՄԱԿԵՂԷՆՆԵՐ

Մեծ խիստ աժան, եւ միմիայն առաջնակարգ ապրանքներ է որ կը ծախենք

ԹԻՐԻՆԿի հագուստները չափու վրայի պէս են:

ՀՀ Ազգային
NL0148345

14083

ՆՈՐՈՅԹՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԹԻՐԻՆԿ

ՂԱԼԱԹԻԱ

Աւեղիի ամենէն մեծ վաճառատունը

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԻՍ

ՄԱՍՆԱՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆ Է

ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱՊՈՒՍՏՆԵՐ

Բայց իր նորոյթի յարկաբաժիններէր կը մրցին մասնայատուկ վաճառատուներուն հետ

Փնտռեցէ՛ք պատկերազարդ ընդարձակ խթալոկը